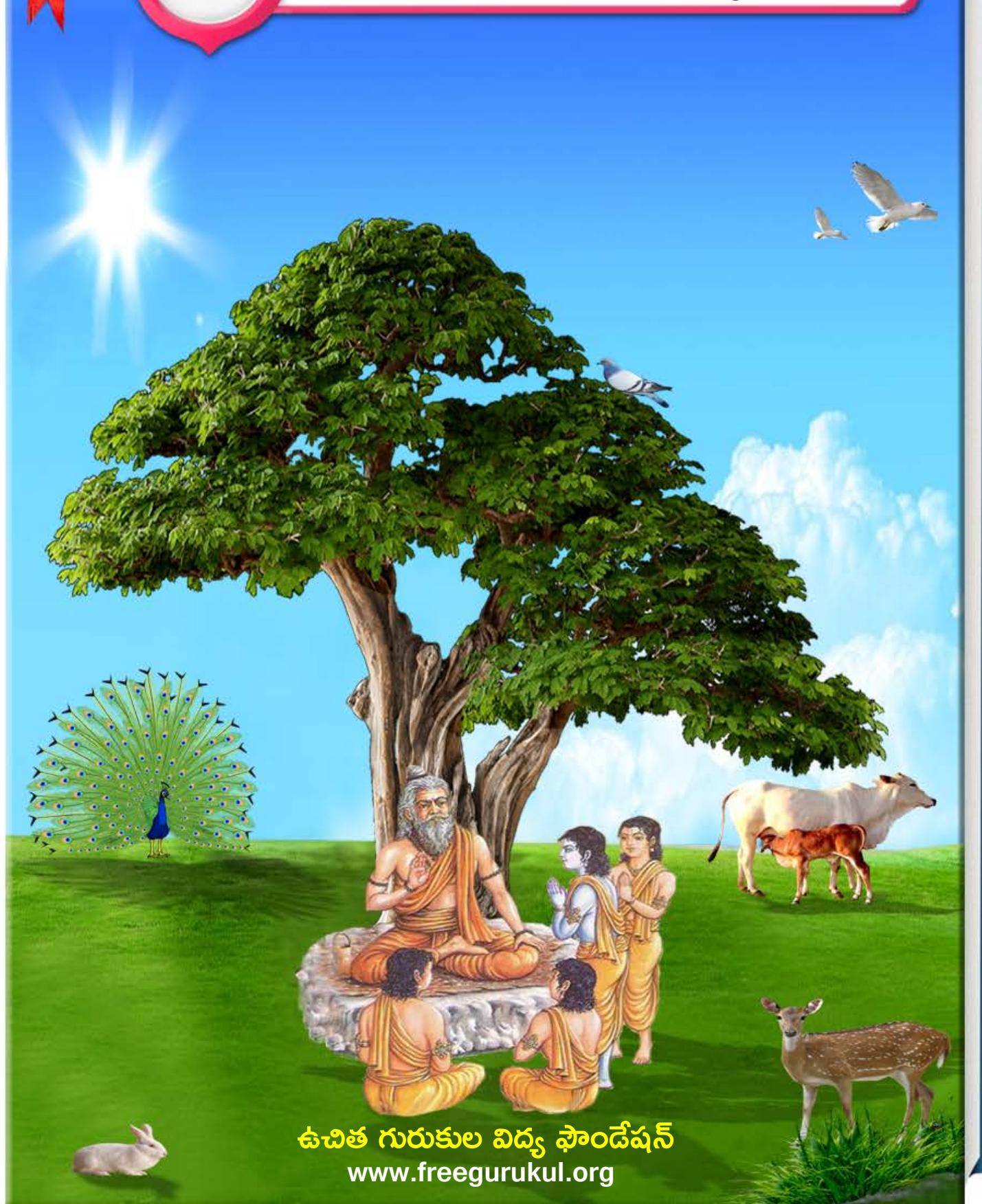

ఉప వేదాలు

సంగీత కళా ప్రదర్శని-1

ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేష్టన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం

గురు దిక్షితాముహ్రి

గురు వెన్కటేశ్వర ముహ్రి

గురు శుక ముహ్రి

గురు నారద ముహ్రి

గురు వాస్తవికీ ముహ్రి

గురు కృప

శంకరాచార్య మధ్యమం

గురు దివిదాస్

గురు కశ్చేర్ దాస్

గురు తైతిశ్య మహా ప్రథము

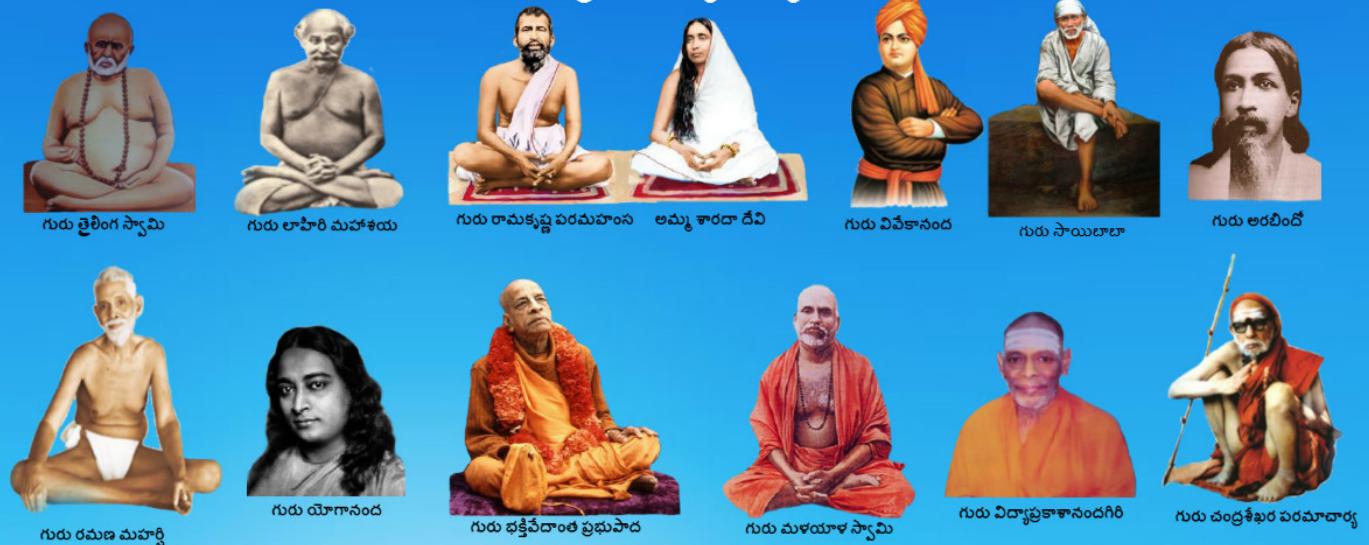
గురు నాన్క్

గురు రామచేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మండ్ర స్వామి

యోగి మేమన

అస్క్రూదాచార్య పర్యంతాం

గురు రమణ ముహ్రి

గురు యోగానంద

గురు శక్తివేదాంత ప్రథమాద

గురు మాయాశ స్వామి

గురు విద్యాత్రికాసందగిరి

గురు రంద్రశేఖర పరమామార్య

పందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో బాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ (డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకలించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియజేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో బాగంగా ఈ పొందేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్కరణ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు ప్రాసినట్టయితే లేక సేకరిస్తే మాకు తెలియజేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిజేయటకు, భాగస్వామ్యం ఆగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రభించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, బిగుమతి(డోస్టోప్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ అప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తిజ్ఞానం, ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలోని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైట్ అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకోన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేబి ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందలికి అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య పొందేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పొద సమర్పణమన్న

ಭಾರತ ಪ್ರಭುತ್ವಪು ವೆಬ್ ಸೈಟ್ - ಡಿಸಿಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿ ಅಫ್ ಇಂಡಿಯಾ

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc. X

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books

Title: Ramayanam

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language: Telugu

Scanning Centre: Any Centre

Clear Search

Presentations and Report

Statistics Report

Status Report

Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLIMIRROR at IICAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI Now!

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
<ul style="list-style-type: none"> Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit IIT Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	<ul style="list-style-type: none"> INSA	<ul style="list-style-type: none"> Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	<ul style="list-style-type: none"> Tamil Heritage Foundation Anna University NEW!

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వవేకానంద

“దూసాలలోతల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శేషమైంది! దాని తరువాతిది లోకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అనుదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ పూడ్చలలో నిలిచి బోకూడదు. లోకమంతబీనీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. స్వాందవ వేదాంతం ఎన్నదూ ఈ దేశం దాచి బోలేదని చెప్పేవారు, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్లిన సన్మాసిని నేనే అని చెప్పేవారు, తమ జ్ఞాతివరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచేతుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొఱధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు, అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జిపించి, లోకిక జ్ఞానాన్ని సంఘనిర్మాజ విజ్ఞానాన్ని విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు, కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజు పుష్టుల రాసుల్ని వికసించజేసే మంచులాగా నిశ్చట్టంగా ఇరగవలని ఉంది. భారతదేశం నిరాచంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమాత్మిక ధర్మాలను బోధించదానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికి భారతదేశంలో కొన్ని సంస్కలను నెలకొల్చాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్టులు, జవసంపన్ములు, బుఱువర్తనలు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇవ్వారక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్కార భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లోంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్టం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోనీ మహాస్వత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికి కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తాంది. ఆనేక శతాబ్దీలూగా ప్రజలకు క్షద్రసిద్ధాంతాలు నేర్చడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దీల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయట్టాంతులై, పతుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్నానరూపులమనే మాటను వినదానికినా వారెన్నదూ నోచుకోలేదు. “సీచాతిసిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పింది. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. *

పంగీత క్షాప్తదర్శనే మొదటి భాగము

గ్రంథక్ర:

గావకూవిశారద,

అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తి (వయులిఖిత)

Ex. మెంబరు: బోర్డు ఆఫ్ ఎజ్యామినేషన్స్ ఇం - మ్యూజిక్,
ఆంధ్రా యూనివరిటీ.

మెంబరు: లోకల్ ఆదిషన్ కమిటీ
ఆర్ ఇండియా రేఫిలో, విజయవాడ.

సుందరవిలాన్ - గాంధీనగర్ - విజయవాడ.

వీరిక

వేచకొలువుండి భారతీయ సంగీతము మిక్కలి పవిత్రమైదిగా చెప్పును మనేశున్నామి. ఇందుకు ముఖ్యకౌరణయు త్రైయు త్రుషు నాదస్వరుల్లో నాదోపానితు లుగా సుందరచేయలును. గసుకనే వారదాది మహారూలేగాక శ్రీ జఙుదేవ, పురందర దాస, అన్నమాచార్య, వారాయణార్థ, త్యాగరాజ, నీతిత్రి, క్షమాస్తుర్యాలాదిగా గల భక్తి శిఖామఱలు సైతము నిరంతరము భక్తితో సంగీతకళోపాసనచేసే తరించ గల్లిరి. ఈ విధముగా తరణోపాయమైన భారతీయ సంగీతకళావిశిష్టతను, మన భారత ప్రభుత్వమేమి, రాష్ట్రప్రభుత్వములేమి వక్కాగా గుర్తించినందువల్లనే మన దేశము లోని వివిధవిక్ష్యవిద్యాలములందును, తదితర ప్రభుత్వ విద్యాపంచలాగును సంగీత కళకు తగిన ప్రామానిచ్చి పరిక్షలు జరపుట తటపొచివినిసి. ఈ విధముగా యొర్పుడిన సంగీత పరిక్షలలో ఒక ముఖ్యభాగమైన కర్మాంతక సంగీత పరిక్షలను దక్కించార్థంలో కొన్ని సంగతిరఘులుగా జరుపబడుచున్నారు, ఆ యూ పరిక్షల కష్టమైన ప్రార్థన గ్రంథములమాత్రం ప్రత్యేకంగా నేటికిని కెంకడలేదనే చెప్పుకుమ్మను. ఈ కౌరణయుచే విద్యార్థులకు గలుగుచున్న కట్టమముల నివారించుటకే కొండరు వివాధికౌరులు లోగా నస్నేంతో ప్రోత్సహించినందుని “గాన కళా చంద్రిక” “గానకొంత్రు ప్రశ్నోత్తరావరీ” “సంగీత లత్సాసంగ్రహము” “సంగీత శభ్దార చంద్రిక” వంటి గ్రంథములను రచించి ప్రవక్తటించుట జరిగేను. కొని ప్రస్తుతము విక్ష్యవిద్యాలయాది వివిధ సంగీత పరిక్షలైనికి ఉనిట్లు పలుకుచుట్టు, గ్రంథములకుండై వివిధ సంగీత పరిక్షల కుసకరించున్నాగా నొక పొత్తు గ్రంథమును ప్రవక్తటించినచో నేటి ఆర్థిక పరిస్థితులలో విద్యార్థుల కెంతేని సమయాంగా సుందరును తలంపుతో “సంగీత కళాప్రదర్శని” యను పోరట నే సీ గ్రంథమును రచించుటకు కారణమైనవి. ఇంను మొదటి భాగమున వివిధ సంగీత పరిక్షలను సంఘంధించిన ఘమారు 300 రచనలకు ఘూలములు, భావములు, రాగమత్తుములు, స్వరసాహిత్యములు ప్రాచీన వాటికి తాళాగ, కొలప్రమాణ, ఆరద్ర, శ్రాయ గుఱుతుల నేర్పుణిచి యుండిని. కొని నేటికాలమాన పరిశీలనలనేగాక కొన్ని పల్లవులతో సహా ఘమారు 300 రచనలకు ఘూలములు, భావములు, రాగమత్తుములు, స్వరసాహిత్యములు ప్రాచీన వాటికి తాళాగ, కొలప్రమాణ, ఆరద్ర, శ్రాయ గుఱుతుల నేర్పుణిచి యుండిని. కొని నేటికాలమాన పరిశీలనలనే విశేషమధనవ్యాయ, ప్రమూసలతో ఘాచిన ఘమారు 500 పుటులుగా యూ గ్రంథప్రచురణలో ప్రస్తుతము 250 పుటలతో ఘాచిన మొత్తి (అత్యం) భాగము మాత్రము ప్రస్తుతము ప్రకటింపగల్లితిని. తెలుగుగ్రహమువల్ల యావద్దాగుతానికి

వీక్షిక సంగీత కళాపోవకసంస్థగా నున్న మన కేంద్ర సంగీత, నాటక అకాడమివారి యొక్క అమృత్యు సహాయమే నాకు అభించిననో మిగిలిన కెండచ (లక్ష్మీ) భాగమును కూడ అపిత్యరూ ప్రమాదంలి గావకళార్థం కందించగలనని ఆశిస్తున్నాను. ఈ నా గ్రంథమును జాపిసంకేతగు ఆసక్తిగోను, విచతులుగోను, పరిశీలించి తమ సదహి పొయమల నంపిన సంగీత కళానిధి కీ. కే॥ శ్రీ. టి. వి. సుబ్రాంథుగాణికి, సంగీత కళాశిఖామణి శ్రీ ప్రియాఫసర్ పి. సాంబమూర్తి (మద్రాస యూనివరిటీ సంగీత శాఖాధ్యాత్మకాం) గాంకిని, సంగీతకళానిధి శ్రీ చింతుం సుబ్రమ్యాయం గారికిని, పద్మశ్రీ, సంగీతకళానిధి, సంగీతరత్నాకర, కళాప్రశ్నార్థ, డాటర్ శ్రీ ద్వారం కేండిటస్ట్రిమిసాయముగారికిని నా ప్రత్యేక అభివందనములను తెలుపుర్కొను చుస్తాను. ముఖ్యముగా నా యా గ్రంథ ప్రమాద యత్నములో యా మొదటి భాగమైనను సేచికి ప్రకటించి సంగీతకళాధిలాఘవల కందించగలుగునట్లుగా దయిలో తగు ధనసహాయ మొసరిన కేంద్ర సంగీత, నాటక అకాడమివారికి నాప్పదయవూర్య కమైన అభివందనములను తెలుపుర్కొనుచుస్తాను.

ఇట్లు బుధజన విధేయము,

గ్రంథకర్త:

అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తి.

గ్రంథక ర్తు :

గానక శాఖి రద

ఆరపీరాల సత్యనారాయణము ర్తు.

పండిత భిష్ణు ములు.

Sangeetha Kalanidhi,
T. V. Subba Rao, (B.A., B.L.) Advocate,
 Principal, Teachers College of Music,
 Madras.

Dated 19-4-1957
 188, High Road,
 Royapettah,
 MADRAS.

I have great pleasure in commending "Sangeetha Kala Pradarsini" written by Sri Aripirala Satyanarayana Murthy to supply the want of a suitable text book for those who appear for various Examinations in Music held by the Universities and State Governments. The book is comprehensive and covers many a syllabus. I have no doubt it well serve the requirements of students of Music.

T. V. SUBBA RAO.

సంగీత కళానిధి,

19-4-1957

టి. వి. నుబ్బరావు, బి. ఎ; బి యల్; అప్పోకేట్, 188, రాయచెట్టొప్పుడు.
 ప్రశినిపాల్: తీచర్యకాలేజ ఆఫ్ మ్యాజిస్ట్రేచర్, మద్రాసు. మద్రాసు.

విశ్వవిద్యాలయములున్నాను, రాష్ట్ర ప్రభుత్వములున్నా జరుతు వివిధ సంగీత వాయిదలను హోచర్కనుసారి విద్యార్థులు సాయిన పొత్తుగ్రంథము లేసికాఱి సీన్సుల కు శ్రీ అరిషిరాల సత్యనారాయణమూర్తిగాయ రచించిన "సంగీత కళాప్రదర్శిని" అను గ్రంథము మిక్కిలి ప్రశ్నప్రస్తుతమని తెలుప్పటమని సంతతయి సంతసించుచున్నాను. ఈ గ్రంథము వివిధ రకములలు సంగీత పరీక్షాప్రణాళికల కనుకనున్నానేక లక్ష్మణ విషయములతో రచింపబడిన దశాటచే సంగీతవిద్యార్థుల యవసరములను తప్పక తిర్చు గాలదనుట్టా నా కెట్టిందే...అలాలేనా.

టి. వి. నుబ్బరావు

University of Madras.

Dated 5-11-1957.
 Triplicane, Madras 5.

O P I N I O N

I have had the opportunity of perusing portions of the manuscripts relating to the book "Sangeetha Kala Pradarsini" written in Telugu by Sri Aripirala Satyanarayana Murthy garu. The book is well written and the various topics are lucidly explained. The book deserves publication.

P. SAMBAMURTHY,
 Head of the Department of Indian Music,
 University of Madras.

మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము.

అభిప్రాయము.

ది 5-11-1957

తిఱవరీకెట్టు జి. P. O.
మదరాసు-5.

శ్రీ అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తిగారు అంధ్ర భాషలో రచించిన
“సంగీత కళా ప్రదర్శన” అను గ్రంథమయొక్క ప్రాతిప్రతిలోని కొన్ని భాగము
లను తెలకించు సవక్కాశము యిటీవల నాటక లభించినది. ఈ గ్రంథము సంగీతశాస్త్ర
మందలి వివిధ విషయములను సుబోధకమగున్నట్లుగా చక్కని వివరణలో రచించి
ఖడుటచే ప్రచురణకు ఏక్కిలి దొగ్గముగా ఉన్నది.

పి. సాంబమూర్తి

భారతీయ సంగీత చాఫా-ధృత్తులు
మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము.

Sangeetha Kalanidhi
Semmangudi R. Srinivasa Iyer,

Dated 9-5-1957
MADRAS.

I have great pleasure in commending this book “Sangeetha Kala Pradarsini” written by Vidwan Sri Aripirala Satyanarayana Murthygaru, an experienced Lakshya-Lakshana Vidwan of Andhra Desa, to all those interested in the spread of classical Carnatic Music. This book is successful in giving a vivid exposition of the various technical aspects of Music for the benefit of the lay reader. This is bound to be a compendium of knowledge not only to the students of Music but also to the general public who wish to gain proficiency in the technique of South Indian Music. There is also a short biographical sketch of the distinguished musicians of the past and this enhances its value. This book contains an anthology of Musicians, which is brief and quite pertinent.

R. SRINIVASA IYER.

సంగీతకళానిధి

ది 9-5-1957

శెమ్ముంగుడి ఆర్. శ్రీనివాసయ్యర్.

మదరాసు.

అంధ్ర జేచ్ మూలో అనుభవజ్ఞులును, అక్ష్యులక్షుడా సంగీత విద్యానుసూలును
విద్యాన్ త్రీ అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తిగారు రచించిన “సంగీత కళా ప్రదర్శన”
అను గ్రంథము కర్మాంగక సంగీత కళాభివృద్ధికి కృషిచేయువారిదరికిని ఏక్కిలి
ఉపయో క్రమేశదని తెలుపుటు చేసెంకఱ్చు సాతసించుచున్నాను. సంగీతకళకు
సంబంధించిన వివిధసాంశేఖర విషయములను స్పష్టముగాను, తేటక్కెలయుగాను

తెలుగుటల్‌ నీ గ్రంథము సామాన్యశాఖలకు కూడ యొంటో ఉపకరించున. ఈ గ్రంథము సంగీత విచ్ఛినులకే గాక దాష్టిణదేశ (కర్నాటక) సంగీతములో ప్రాపోణము సంపాదింపగల్లు ప్రభాషాపుర్వకమునక్కు సైతను సంగీతవిజ్ఞానశర్యస్యముగా నండి తీరుననుట కట్టి సంచేషమును తేయు. మరియు నీ గ్రంథమున ప్రాచీన సుప్రసిద్ధ వాగ్దేశుకొర్కుల భీటివిశేషములనకూడ సంగ్రహముగా చేయ్యటచే నీ గ్రంథము యై: నీ విలువ యింకన అభివృద్ధి చెందినది.

ఆచార్యినినానుయ్యుల్.

Sangeetha Kalanidhi, 27—2—1958,
Chittoor Subrahmanyam, 44, Appu Mudali St.,
Professor of Vocal, Central College of MADRAS-4.
Karnataka Music, Madras.

I have always been wondering and rejoicing at the ceaseless endeavours being made by Ganakalavisharada Sri Aripirala Satyanarayananamurthy, for the promotion of the art of Music. He has already rendered immense service to the cause of Music by writing many books like Sangeetha Sabdartha Chandrika (Dictionary). His present work, "Sangeetha Kala Pradarsini" is an invaluable book that would be a guide not only to students of Music but also to the Vidwans who want to equip themselves with knowledge of Musicology. I hope the benevolent artistes and patrons of Music will encourage the author, Sri Satyanarayananamurthy, befitting his endeavours.

CHITTOOR SUBRAHMANYAM.

సంగీత కళాంగి చిత్తురు నుబ్రిప్రైస్సుఓ,	27—2—1958
ప్రోఫెసర్ అఫ్ టికల్ : సంప్రట్లుకాలేకి అఫ్	44, ఆప్పుముదలిప్పిటి,
కర్నాటిక్ మూల్యజీక్, మవరాసు.	పైలాపూరు, మద్రాసు-4.

గానకళావిశ్వాద, శ్రీ అపిరాల గత్యసారాయణమూర్తి గారు సంగీత కళాంగి కుటుంబ నిరంకరను చేయుచున్న క్రమి నాకంతయు ఆక్ర్యుసుణ, ఆశ్చర్యమును ఇచ్చించినపటి. పీచు యిసివరకే “సంగీతశాస్త్రసంగ్రహిక” (పుస్తకాలు) కుతీ అసేక గ్రంథమునన రచించి అపొరసున సంగీతకరాణివ చేసినముండిరి. ప్రస్తుతము పీచు నదించిన “సంగీతశాస్త్రప్రదర్శిని” యాను అమూల్యమైన గ్రంథము సంగీత విచ్ఛినులకే గాక సంగీత విచ్ఛినుపుండునడ సంగీతశాస్త్రప్రావిష్టమునేఁరణాలో ఏకిట్లి సపోయ కొరి కొగలదు. సంగీత కళోపాసనలును, పోచుటలను సమాదయులు గ్రంథకర్తయను శ్రీ గత్యసారాయణమూర్తి గారి క్రమికి తగినిల్లు ప్రోత్సహింతురని ఆస్తున్నాను.

చిత్తురు నుబ్రిప్రైస్సుఓ.

Padmasri, Sangeetha Kalanidhi,
Sangeetha Ratnakara,
Kalaprupoorna,
Dr. Dwaram Venkataswamy Naidu

Dwaram House,
Triplicane,
MADRAS-5,
Dated 19-12-1958

I have always felt that with the spread of Music in the Educational system, books dealing with the theory and practice of Music are increasingly in demand. Text books which contain the essentials of the science and Art of Music and cover the syllabus of various Examinations are indeed quite welcome in these days, when Music is entering the nook and corner of the country.

"Ganakala Visharada" Sri Aripirala Satyanarayana Murthygaru, a seasoned musicologist and publisher of books has done a real service to the cause of Music by writing and bringing out a handy edition of "Sangeethakala Pradarsini". This serves the students and other lay readers as well.

D. VENKATASWAMY.

వక్తవ్యాత్మి, సంగీతకళానిధి, సంగీతరాచార్యులు, కళాప్రపాఠాలు, దా॥ ద్వారం వేంకటస్వామి నాయుడు.	ది 19-12-1958 ద్వారం భవనం, తిరుప్పాలై కెట్టణి, మద్రాస-5.
---	---

మన విద్యావిథానములో సంగీత విద్యావ్యాప్తి జరుగుచున్న కొలది సంగీతము రొక్కు అంత్య లక్ష్మణములను బోధించు గ్రంథము అసేకము కావలని యిండుని సేసల్ ప్రాణు తలంచుచుండిని. విధాకములైన సంగీతపరీక్షలు ప్రణాళికల నమ్రంలో, శాస్త్రియ సంగీతకళయ్యులు, యువ్యులైద్వాంశములను, అనుభవములను విచరించఁగిల పొత్యాగ్రంథములు యింగోలులు యొంగోలు అవసరమై యున్నవి. దేశములో మాత్రములలను సంగీతము వ్యాఖ్యానమున్న కొలది ఆట్టి గ్రంథములల్ని స్వాగతము విచేషముగా లభించుచునే యిందను.

గానకళావిచారద, శ్రీ అంబిరాల సంగ్రహాలాయిము కిగారు ఒక అనుభవజ్ఞుడైన సంగీత కాత్మజ్ఞజీగాక అసేక సంగీత గ్రంథములనుచూడు రచించి ప్రకటించుట ద్వారా సంగీతాలను నిజమైన సేవయైనిర్చినవారై కి. ప్రస్తుతము వీళు రచింగన "సంగీత కళా ప్రవర్గని" అను గ్రంథము వివిధ సంగీత పరీక్షలు ప్రణాళికల కణ్ణుక ప్రతిగా సంచటచే సంగీత విద్యార్థులందకి యొంగోలులాన్ని నవార్గుమన్నారు. ఈ గ్రంథము సంగీతవిద్యార్థులకేగాక సామాజ్యపాతకులక్ష్మీతము రొక్కువగా నువ్వకిరించునని నా అభిప్రాయము.

డి. వేంకటస్వామి

విషయ సూచిక.

పరుస సంఖ్య.	విషయాలు.	తుట సంఖ్య.	వరుస సంఖ్య.	విషయాలు.	తుట సంఖ్య.
1.	కండసల్లోకము	1	32.	తీవ్రస్వరములు	11
2.	నాదకబ్రాహ్మణ	,	33.	ఆలైత్త్వ్యాము	"
3.	నాదవిభాగము	,	34.	ఒపుక్కు స్వరము	"
4.	నాదవిభాగము	2	35.	దుర్బల స్వరము	12
5.	సంగీత ప్రాశస్త్రము	,	36-39.	మాది, సంవాది, వినాది, అనవాది,	,
6.	సంగీతపరమార్థము	,	40.	సంవాదద్వయ	"
7.	సంగీత కళలు	,	41.	పంచపాఠము	13
8.	ద్వావింశతి ప్రశ్నాపనము	8	42.	ద్విషాణాంగము	14
9.	వడ్డ ప. జమధాత కరము	4	43.	గ్రామశ్రీయావిషము	"
10.	వడ్డ మధ్యమధాత వివరము	,	44.	సప్తశఢ భాతులు	15
11.	అలవులు	5	45.	గ్రామశ్రీ తా మార్పులు	16
12.	సంటప్పన	,	46.	వడ్డ గామస్వాంపుతులు	"
13.	సైలో ఆఫ్ థిఫ్ తెన్	6	47.	సామగ్రామస్వర నిష్పత్తులు	"
14.	సైలో ఆఫ్ థార్టోన్	7	48-50.	స్వంత, ఉదాహరించులు	17
15.	ద్వావింశతి ప్రశ్నమంచియోలు	8	51.	జసకరాగ ఇవులు	"
16.	ప్రమాణశులి వ్యవధి	,	52.	72 శేశ : ర్తల స్నేహము	18
17.	స్వాస్తుపుతి వ్యవధి	,	53.	72 శేశక ర్తల పథ ము	19
18.	పూర్వశులింధనవధి	,	54.	కసకొఱబరాది మేళక ర్తలాపనరం	22
19.	స్వయంభూ ధ్వనులు	9	55.	మాయమాశఙగార్ ప్రాశాఖ్యం	,
20.	స్వరనిరూపణము	,	56.	కటపయ్యాదిసూత వివరము	23
21.	స్వరస పక్షము	,	57.	కటపయ్యాది సంభ్యా ఉధారము	24
22.	స్వరములు	,	58-60.	పూర్వమేళ, ఉత్తరమేళ,	
23.	పూర్వాంగము	,		కల్పితమేళ క రలు	25
24.	ఉత్తరాంగము	,	61-62.	శేశసక్రములు, వేషణ్ణులు	,
25.	ద్వావశ స్వరములు	10	63-64.	సాతులు, దాట్	,
26.	పోడశ స్వరములు	,	65.	సువ్రాత ఆసువ్రాత	"
27.	పుదుస్వరములు	,	66.	మార్పు నాటారం	"
28.	విక్రమి స్వరములు	11	67.	మార్పు నాటారం	"
29.	శేశమధుమధి కుదుస్వరసంశేఖరములు	,	68.	మార్పు నాటారం	109
30.	పేండుమధిమధి కుస్వరసంశేఖరములు	,	69.	మార్పు నాట	"
31.	కౌమల స్వరములు	,	70.	అమూర్ఖసంగీతము	"
		,	71.	అమృత సంగీతము	"

72. వివాదిషైర వివరణ	29	110. గమక వివరణ	46
73. వివాది మేళ సంబ్యుతులు	,,	111. పంచదక్ష గమకములు	47
74-ఎ. తూర్పు సేళక ర్తులు గానుండిం		112. దశవిధి గమకములు	50
సేతి జస్వరాగములు	,,	113. రాగవివరము	,,
74. జస్వరాగవివరణ	,,	114. రాగదళముఁ వివరము	,,
75. జస్వరాగ సీప్తము	,,	115. తాన వివరము	52
76 78. సంతుస్థాపకవద్దెడవభేషములు	30	116. వ్యు వివరము	53
79. కృతాగ వివరణ	81	117. అలంకార వివరము	54
80. కృజ్ఞరాగ సీప్తము	,,	118. తాళ వివరము	55
81. కృతాగ వివరణ	,,	119. తాళదక్ష ప్రసాదములు	,,
82. మార్గరాగ విభాగము	82	120. తాళపట్టారములు	56
83. దేశ్యరాగ విభాగము	,,	121. వడుంగములు	59
84. అంతరమార్గరాగ వివరణ	83	122. వడంగవిశేష నామములు	60
85-87 ఘన, రక్తి, దేశ్యరాగ వివరణ	,,	123. పోడిచూంగములు	61
88 90 పండు క్రైత, నిషా నాంక్య		124. పంచచాతులు	62
రాగముల వివరణ	,	125. చతుర్ప్రశాతి ప్రసాదముల్యు	,,
91. రాగవిభాగములైని రకములు	84	126. చతుర్పంగ ప్రసాదము	65
92. సారము రాగవిధి గమ	89	127. వడంగ ప్రసాదము	,,
93. రామామాత్ముని రాగవిభాగము	40	128. పోడచాగ ప్రసాదము	,,
94. మకంగుని రాగవిభాగము	41	129-130. అపులైము, విలోమవివరము	,,
95. పార్వత్యైశ్వరి రాగవిభాగము	,,	131. సప్తతాళములు	66
96. పురాతన తథార్గంగికరాగాఁ ఫాగా	,,	132. పండుప్రాశతు నాచములు ..	..
97. హీంగుష్ఠాం సంగీతరాగ విభాగా 045		133. అప్పుత్త రక్త తాళము ..	63
98-99 త్రీ, పురుష రాగముల కవరణ	,	134. అ-తాళ ప్రసాదము ..	71
100. పుత్రరాగ ములు	43	135. దేవాదతాళ వివరము	,,
101. మత్ర రాగములు	44	136. మధ్యాశితాళ వివరము	,,
102. ఉథుయ ఎంగి ఏకరాగములు	,,	137. చావుతాళవివరము దాని రకములు ;	
103. రెండుపేటుగుల ఒకేరాగములు	45	138. ధృవమాపః తాళ వివరము	78
104. ఇంక్రైట్టాగల రెండురాగములు	,,	139. రూపకధృవతాళ వివరము	,,
105. సాగీత్ర గ్రంథభేషముచే		140. రగమర్యాతాళ వివరము	,,
ద్వీరా సంపాది. (శిఖి) రాగములు	,,	141. కిందర్మంపె తాళ వివరము	,,
“సంగీత కథ” రాగములు	,,	142. రుషోపటూతాళ వివరము	74
ప్రతిగా సంతుస్థానాగములు	,,	143. శరభాసండతాళ వివరము	..
తథ గ్రంథము సంగీతాగములు	46	144. రామాసందతాళ వివరము	,,
సువకరించునని నా అశ్వికు సుమ		145. నవసంధితాళముల వివరము	,,
తె.	,,	146. మనోధర్మ సంగీతము	76

147.	మనోధర్మ సంగీతవిభాగము	76	188.	ఆలారిష్ట్ర్య	98
148.	రాగాలాపన విభాగము	,,	184.	జరు	,,
149.	ఎర్ణస్వరగమక రాగము	81	185.	తెల్లాన జరు	,,
150.	సాత్కరాత పీటి	,,	186.	ప్రవేశ జరు	,,
151.	అ.త. రాత పీటి	,,	187.	సంవాద జరు	,,
152.	తాసభ్రంత్యత్తి	,,	188.	స్వర్ణ జరు	99
153.	తా.ప్రె	,,	189.	జక్కిస్ట్రో జరు	,,
154.	డల్రి	82	190.	సిర్యాపణము	,,
155.	సిరఫల్	83	191.	సంచారి	,,
156.	కంపన స్వరములు	,,	192.	రాగమాలిక	,,
157.	పదగర్భము	84	193.	72 శేక ర్హరాగమాలిక	100
158.	పల్లవ్యతిములైని రకములు	,,	194.	రాగాంగ రాగమాలిక	,,
159.	గీతములు, వాటిరకములు	86	195.	తాళమాలిక	,,
160.	అంతరి	87	196.	రాగతాళమాలిక	,,
161.	జావడ	,,	197.	ఎకర్త్రిష్ట్రో లిక	1-1
162.	లంకుం గీతము నూళ్లాదలు	88	198.	అష్టవది	,,
163.	చైట్ తాసములు	,,	199.	తరంగము	,,
164.	ప్రమంధ వికరము	89	200.	కృతి-శాటిముఖ్యాంగములు	1-2
165.	కె వార ప్రమంధము	92	201.	మాచీప్రవార వాపిష్ట్యము	104
166.	కథాయ్ ప్రమంధము	93	202.	కీర్తన-వాటి రకములు	,,
167.	తాకుమ్	,,	203.	శ్వాసకీ ర్తు	105
168.	తాసంగరణము	,,	204.	దీతాళకీ ర్తు	,,
169.	స్వరషాంతి	,,	205.	సమిష్టి చెరణ ప్రమంధము	,,
170.	జతిస్వరము	94	206.	చక్కరాతు ప్రమంధము	,,
171.	జాంకులు	,,	207.	అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తి: 107	107
172.	వర్ణ లులు	,,	208.	వామావంశి	108
173.	తా.పటములు	95	209.	తేవారములు	,,
174.	చిన్నవర్ణ లులు	,,	210.	తియత్నాగిల్	,,
175.	పెద్దవర్ణ లులు	,,	211.	తియదయట్టాప్	,,
176.	పదవర్ణము	,,	212.	తియవాచకము	,,
177.	పదము	96	213.	తిరువాయ్యాములి	,,
178.	శాటి	97	214.	జేవరనామములు	,,
179.	తెల్లాన	,,	215.	పుత్రసు గీతము	109
180.	సాయంతరమాస్తు	,,	216.	కళాసాగీతము	,,
181.	అసాయంతరమాస్తు	,,	217.	గ్రామ్య సంగీతము	,,
182.	కష్టము	,,	218.	సృష్టి సంగీతము	,,

219. గేయనాటక సంగీతము	,,	250. గోటువాడ్యవివరము	147
220. మూర్ఖుల్ సంగీతము	110	251. వయ్యెల్లిక్ వాడ్య వివరము	149
221. ఘందన్ను-వాటివిభాగము	,,	252. సారంగి వాడ్యవివరము	154
222. అనుంధము	112	253. సితాక్ వాడ్య వివరము	156
223. ఆదిలత్తుణ గ్రంథము	,,	254. స్కోర్డ్ వాడ్య వివరము	,,
224. భాండ్రెచ్ భాష	113	255. ఎస్ట్రాజ్ వాడ్యవివరము	157
225. భారతీయ నొచ్చేపు	,,	256. షయ్యూం వాడ్య వివరము	,,
226. ర్యూరసి ఇం నొచ్చేపు	,,	257. దిల్లుబా వాడ్య వివరము	158
227. టైమ్ సిక్కుల్	,,	258. తుబురవాడ్య వివరము	,,
228. వాగేయకారక అత్తుణము	114	259. స్వరదము	160
229. గాయహ్యత అత్తుణము	116	260. కేఱవాడ్య వివరము	161
230. సుకారీరలత్తుణము	,,	261. నాగస్వరవాడ్య వివరము	171
231. కుశారీర అత్తుణము	,,	262. ఒత్తువాడ్య వివరము	174
232. గాయ్ దోషములు	,,	263. క్రొంటోసెట్ వాడ్య వివరము	,,
233. ద్వాషకసుద్రులు	117	264. మాఖీంవాడ్య వివరము	175
234. ముద్రాంఖ్యచే సేర్పిసిన ప్రస్తుతములలోని రకములు	121	265. మంసాయ్ వాడ్య వివరము	176
235. ముద్రా సంఖ్యచే సేర్పిసిన రాయికెలలోని రకములు	122	266. జంతరంగిసి వాడ్య వివరము	177
236. ఏముద్రతోని వివిధరకములు	124	267. మండివాడ్య వివరము	178
237. ప్రశ్నావ శక్తిజ్ఞము	126	268. జలట్టోమోని కమ్ వాడ్యము	179
238. నాకూడుత్రము	127	269. మృదంగ వాడ్య వివరము	,,
239. ధ్వనలు-వాటిరకములు	,,	270. కాజిరా వాడ్య వివరము	183
240. మేర్కట్టు	129	271. ఘటువాడ్య వివరము	184
241. రక్కాంట	130	272. మోస్-గ్ వాడ్య వివరము	185
242. గ్రామఫోట్	131	273. గతువాడ్య వివరము	,,
243. బ్రాంక్ కాస్టి-గ్	,,	274. బ్రోంగ్ వాడ్య వివరము	186
244. వాల్మీ	134	275. బ్రోలు వాడ్య వివరము	187
245. సంగీతవాడ్య విభజన	134	276. తంలావాడ్య వివరము	188
246. సంఘుటువాడ్యములు	136	277. భోల్ వాడ్య వివరము	189
247. అపసద్ తుతపము	137	278. వాగేయకారకుల చంపితము	190
248. సంగీతవాడ్యముల ష్టీక	138	279. మూర్ఖునాకారక జన్మరాగము	
249. వీళావాడ్యవివరము	140	లందుగల గ్రహస్వర పథకము 239-240	

శివ్

సంగీతకళా ప్రదర్శని.

మొదటి భాగము - సంగీత లక్షణము.

వందనక్కోకము.

తీర్మో॥ బ్రహ్మగ్రహిజ మారుతానుగతినా చిత్తేన వృత్తుంకజే,
సూరీణా మనురంజకః శ్రుతిపదం యోయం స్వయం రాజతే,
యస్తున్నద్వారిమ విభాగ వర్ణరచనాలంకార జాతిక్రమో,
వంచే నాదతనుం తముదుర జగద్దీతం ముదే శంకరం॥

(సంగీత రత్నాకరము.)

మంగళవాయ్యమాచకమగు బ్రహ్మగ్రహితి ఆను ప్రమోగమునో ప్రాంగంభించబడిన
తీర్మోకశ్చర్మకముగా జగతున కౌదికారణమైన నాదబ్రహ్మము యాగ్రంథమునిర్మిషును
మగా సమాప్తిచేయుటకు ప్రార్థించుచున్నాను.

నాదో తప్ప తీ.

మనవ్య శరీరమునందుగల యోగాధారము లాచింటిలోను మొచటిదైన మాలా
ధార స్థానముందుగల చుట్టుదళ చక్రమునకు “బ్రహ్మగ్రహి” యాని చెప్పుబడున.
ఈ బ్రహ్మగ్రహిలోనుండు నూత్కేత్తిగై చే లేపించబడిన ప్రాణవాయివు నాభి,
చృదయి, కంత, శిరసు, మథులద్వారా పైకి పడులునపుడు నాద మత్తుత్తీయుగు
చున్నది. అట్లు యేర్పాడిన నాదము, నాభియందునపుడునపుడు అతి సాక్ష్మయియు,
చృదయమం దుండునపుడు నూత్కుమచియు, కంతమందునపుడునపుడు ప్రముఖియు,
శిరస్సునందునపుడు అప్పుమనియు, మథులునందునపుడునపుడు కృత్రిమమనియు
చెప్పుబడుచున్నది.

నాద శబ్దా ధ్రువము. -

నాద, ఆను శబ్దములోన, కౌరము ప్రాణామచియు, ద, కౌరము అగ్నియనియు
సంజ్ఞయగును. అతే ప్రాణాగ్నుల సంయోగమువల్లనే భ్వని యేర్పడినందున దానిని
“నాదము” అని చెప్పుటకు కౌరణమైనది.

నాద విభాగము.

- నాదము రైండువిభములుగా విభజింపుడినది. ఆ రైండువిభములు యేవనగా !
- i) ఆనాతనాదము :— ఇది భవభంజకమైనదియుము, గానోత్పత్తికారియై బ్రుతి,
స్వర, గ్రామ, మార్పునాములద్వారా జనరంజకమును కలగడియునది యశియు.
  - ii) అనాశాతనాదము :— ఇది రాజకు లేనికి, సుషముఖముగ నుచ్చడింపుడినికి,
ముక్కిప్రదంతై, అచంచల మణోరథముగల మునులచే నపూసింపుడునది యశియు.

నాదవిశిష్టత.

మైన జలిషినటుల మూలాధార జనితమైన యిం నాదముల కౌథారస్తాన మసుటమేగాక పద, వాక్ష్య, కౌవ్యి, నాటుకౌలంకార కాత్మములును, గ్రుతి, స్వర, గ్రామ, మూర్ఖును, అలంకార, గీత, వర్జు, పద, కీర్తనాదులును మేర్పడుడుటకు కారణమై జనరంజక్కమైన సంగీతముగా నేర్చుచుస్తున్నది.

సంగీత ప్రాశ స్వర్ణ ము.

శ్లో॥ సామవేదాదిదం గీతం సంజ్గ్రాహ పితామహా॥ (సం. రాత్రి.)

అను సంగీతరత్నాకర శ్లోక ప్రమాణమున సంగీతము సామవేదమునుండి బ్రహ్మాచే గ్రహించబడి, లోకోపకొరాదమై భరతాదులచేతను, తగుపరి వాగేయ కౌరవులచేతను వెల్లడిచేయబడిన శాత్రుమగును. గనుక నీ సంగీతమై మహానీయులచే ఎపితము శోనియూడబడినట్టు యున్నది.

సంగీత పరమార్థ ము.

శ్లో॥ కౌవ్యాలాపాశ్చ యేతేచి గీతాని గకణానిచ।

శప్తమూర్తి ధరస్వైతే విష్ణురంకా మహాత్మునః॥ (విష్ణు. తు.)

అను ప్రమాణమున క్రుస్త్వయూహసా, సంతీమును ధగివంతుని స్వరూపాంశములని స్పృష్టపడుచున్నది. అయియుగాక సూచసంగీత శాసనములు గ్రంథమూలాలు.

శ్లో॥ గీతిగానేన యోగస్వాత్ యోగాదేవ శివైక్యా॥

గీతిష్ఠోయది యోగేన సయాతి పరమేక్యరా॥ (సూ. గం.)

అనెడి శోకరీత్యా భ్రీక్షో చేయుటు గానును యోగామై, ఆ యోగముచేత మాసవులు పరమాత్ముయం దైక్య మగుదురని స్పృష్టపడుచున్నందుకు రుద్రాకు భ్రీయత మైన సంగీతోపాశన తమశోపాశమాసకు సులభ హర్షనాగునని తెలుచుచున్నది.

సంగీత శబ్దార్థ ము.

శ్లో॥ గీతం వాద్యం తథా స్పృశ్యం త్రయం సంగీత ముచ్యతే॥ (సం. ర.)

అను ప్రమాణముచే గీత, వాద్య, స్పృత్యముల మూటి చేంకయే గంగిలముని తెలియుచున్నది. కాని “గీత వాద్యాధయం యత్త్ర సంగీతమితి కేచనా” రాగ స్వరాళ్ళు తాకచ్చ త్రైభి స్పృంగితముచ్యతే” అను ప్రమాణములచే గీత, వాద్యముల చేంకయే గంగిలమని కొండరును, రాగ, స్వర, తాళముల చేంకయే సంగీతమని కొండరును చెప్పియుండినను, మొదటిమాత్రము ప్రసిద్ధ వాగేయకౌరుల మతముగా దగియే తెలియుచున్నది. భువిధముగాగిత, వాద్య, స్పృత్యములతో కూడినట్టి సంగీతమునను నాదము ప్రధానమగును. ఆటి నాదమువల్లనే ప్రతిపులును, ప్రతితులవల్లనే ప్రాణాది స్వరములును, ఆ స్వరము లవల్లనే రాగములును, గీతాదులును కలుగుటచే గీతము నాద స్వరూపమనియు, వాద్యము గీతము ననుకించునియిగా కొప్పు? దుటకు కారణమైనది.

త్రుతి:- అనగా “త్రూయస్తి ఉత్తి త్రుతయః” అను ప్రమాణమున త్రేణంద్రియములకు ఇనపడునట్టి భ్యానికి శేషమును “త్రుతి” యాని జెప్పుజడును. ఇట్టి త్రుతికి నాదము ప్రధానమగును. ఈ నాదమును ఆటి తమ్మువధ్యసినుండి ఆటి వోచ్చు

ధ్వనివఱకు ఒకదానికొకటి పోయ్యామ, విభజించినచో రాదగిన ధ్వనిషులు ఉటి మాత్రమే యగును. పీనిసే “ప్రతు” లని చెప్పుబడుచున్నవి. ఇవి మానవునిచుండుగల హృదయ, కంత, శిరసుల సెడి ప్రిస్టానములనుడి క్రమముగా పెదలునపుడును, హృదయస్తానమంగు యేర్పడు మొదటి 22 ప్రతులను మంద్రప్రతులు లనియును, కంతస్తానమంగు యేర్పడు కెండక 22 ప్రతులను మధ్యప్రతులనియును, శిరస్తానమంగు యేర్పడు మాడక 22 ప్రతులను తారప్రతులనియును, చెప్పుబడును.

ద్వార్వింశతిప్రతులు:—మైనసిద్ధిని ఒక్కుక్క భాగమునందుగల 22 ప్రతులనే శూర్యాచార్యులు ద్వార్వింశతి ప్రతులని చెప్పియున్నారు.

ద్వార్వింశతి ప్రతుల పథకము:— ద్వార్వింశతి ప్రతులకుగల పేర్లను, వాటి ప్రతేక నామములను, వాటిజాపులను, సంఘిలతోకూడిన వాటి సంకేతస్వరములను, అయి ప్రతులకు ఉదాహరణములుగానుండు రాగములను యాదిగివ పథకమున తెలుపుట గమనించదగును.

ద్వార్వింశతి ప్రతుల పేర్ల.	బాతులు.	ప్రత్యేక నామములు	సంకేతములు.	ఆయా ప్రతులుగల ఉదాహరణ రాగములు.
1 వడ్జుము	దీ	తీప్రా	స	అన్ని రాగములు
2 ఏకప్రతిషిషధము	ఆ	ప్రమద్యతీ	ఎ ¹	గౌళ
3 ద్విప్రతిషధము	ము	ప్రమ్మ	ఎ ²	మాయామాళవగాళ
4 ప్రతిప్రతిషధము	ము	ప్రధిషపీ	ఎ ³	కొంఫోజి & భూరపి
5 చతుర్పుతిషధము	క	చయ్యాపతీ	ఎ ⁴	కల్యాణి
6 కుదగాంధారము	ము	రసస్సి	గ ¹	భూరపి & తోడి
7 సాధారణగాంధారము	ము	రతికా	గ ²	ఖరహరప్రియ
8 అంతరగాంధారము	దీ	క్రాంతి	గ ³	శంకరాభరణం & కొంఫోజి
9 తీవ్రగాంధారము లేకుయ్యతపుధ్వమగాంధార	ఆ	క్రోధి	గ ⁴	కల్యాణి
10 శుద్ధమధ్వము	దీ	ప్రజ్ఞకా	మ ¹	అన్ని పద్ధతి మధ్వమ రాగములు
11 తీవ్రమధ్వము	ఆ	ప్రసారిణి	మ ²	శేగడ
12 ప్రతిమధ్వము	ము	ప్రీతి	మ ³	శ్రీర్వక్లాయి
13 చుట్టుపంచము	ము	పూర్వస్సి	మ ⁴	వరాళి & రామప్రియ
14 పంచము	ము	త్రీతీ	వ	పద్మమలేని అన్ని రాగములు
15 ఏకప్రతిధ్వనిపతము	ము	రక్తా	ధ ¹	సాహేరి
16 ద్విప్రతిధ్వనిపతము	ఆ	సద్గింపి	ధ ²	మాయామాళవగాళ & తోడి
17 ప్రతిప్రతిధ్వనిపతము	క	అణింపి	ధ ³	కొంఫోజి
18 చతుర్పుతిధ్వనిపతము	క	మద్యస్సి	ధ ⁴	కల్యాణి
19 శుద్ధనిపాదము	ఆ	క్రపించే	న ¹	కొంఫోజి & భూరపి
20 క్రిక్కినిపాదము	ము	రమ్మ	న ²	ఖరహరప్రియ, శవగాళ
21 కొకలీనిపాదము	దీ	ఔంగా	న ³	శంకరాభరణం & మాయామా
22 చుట్టుపడ్జనిపాదము	ము	త్రోభిణి	న ⁴	కల్యాణి & మరంజ

ద్వార్చింశతిప్రతులుగల పంచజాతులు:—ద్వార్చింశతిప్రతులుగు 22 ను, 1 దీప్తా, 2 ఆయతా 3 కరుకొ 4 మృదూ క్రి మధ్య అను 5 జాతులకు చెందినవై యున్నని. పై 22 ప్రతులలో 1, 8, 10 21, ప్రతులు దీప్తాజాతికిని, 2, 9, 11, 16, 19 ప్రతులు ఆయతాజాతికిని, 5, 17, 18 ప్రతులు కరుకొజాతికిని 8, 7, 12, 14 ప్రతులు మృదూజాతికిని, 4, 6, 18, 15, 21, 22 ప్రతులు మధ్యజాతికిని చెందినవై యున్న టుల గమనించడను. పురాతన సంగీతజ్ఞులు పైనచెప్పిన 22 ప్రతులను సప్తస్వరములకు విధజించియుండిరి. కొని ఆచయవాత షడ్జ, పంచమములు ఆవికృతస్వరములుగా నెంచుటచే, ఆ రెండిటికిని ఒకొక్క ప్రతులింపున లెక్కించియు, మిగట 20 ప్రతులను రిషభ, గాంధార, మధ్యమ, క్రోచరీ, నిషాదములను 5 స్వరములకు ఒకొక్క స్వరమును 4 ప్రతులరంతున లెక్కించియు ర $\times$ 4=20+1+1=22 ప్రతులుగా చెప్పియున్నారు. ద్వార్చింశతిప్రతు లసబము సే 22 ప్రతులును దేయ విధముగా రేస్తును వది, యొ క్రింద వివరముగా డెలుపుటను గమనించడనును.

షడ్జ, పంచమభావ వివరము.

షడ్జ పంచమభావము:—పైనై ఒక తలంత్రివాద్యయు నందలి మధ్యషడ్జతంతిని విరాటునపుచు అందు నూత్క్ష్మముగా అంతరగాంధార, పంచమ, తార షడ్జభ్యములు పలు కును. ఆట్లు పలుకు స్వరములు సంపూర్ణ బికుప్పుముగల స్వరము లగును. షడ్జ పంచమములు సమగ్రమైన హార్షిక్కునిగల స్వరము లగుటచే షడ్జ, పంచమభావప్రకారము లభ్యమగుసట్టి యస్తి స్వరములుగు, సంపూర్ణమైన హార్షిక్కునిగలికియైగాన యోగ్యములుగా నుండును. ఈ షడ్జ, పంచమభావము ఆరోవణాక్రమములో లెక్కచేయడగను. షడ్జమునకు 14వ ప్రతులలో పంచమము గలదను. ఈ షడ్జ-పంచమములకు మధ్య 12 ప్రతులుండుటచే పై కెండును వాది, సంవాదు లగును. గమకించి సంపూర్ణ మైన హార్షిక్కునీ కలిగినవగుచున్నని. ఇట్లు వాది, సంవాదులుగా ప్రస్తురించునపుడు మొదటి ఆధారమధ్జమునకు సరియైన పంచమమును కనిపెట్టి ఆ పంచమమునే షడ్జముగా నెంచి, దానికి సరియైన పంచమమును కనిపెట్టి, దానిని షడ్జముగా నెంచి, మరల దానికి సరియైన పంచమమునుకనిపెట్టిమో యిటుల సరియైనప్రతులు రాగలిగి నంతవికు ఆరోవణముగా ప్రస్తురించునూ వచ్చినచో షడ్జ, పంచమప్రతులణోసహి దీనిలో 12 ప్రతులు లభ్యమగుట యొ క్రింద “సైలో ఆఫ్ ఫిఫ్ టో స్” పథకమున చూడడగను.

వడ్జ, మధ్యమ భావ వివరము.

వడ్జమధ్యమ భావము:—పైన దలిపిన విధముగా వడ్జపంచమభావము ననుసరించి ఉక స్వరమునకు మరియైక స్వరమునకు ఆరోవణమందు బికుప్త్యముండినచో ఆశ

శోవాణమందుకూడ పికమల్యమండుట నిస్సందేహ మగును. గనుక యిట్టి పికమల్యము షడ్జమధ్వమధ్వమును వాఁపమవనుగూడ గ్రియుండును. ఎటులనగా! మధ్వస్తోయపంచమునును ఆధారషడ్జముగా సెంబిన్సో స్థినికి తారషడ్జము శుద్ధమధ్వము మగును. గనుక రసీ = సమ, యగుచున్నది. గనుక మధ్వపంచము, తారషడ్జములక్షోల యొ యొనుగుణ్ణమే షడ్జ, శుద్ధ మధ్వములక్షగూడ గలదని స్వామ్యమగుచున్నది. గనుక అవరోవాణముగ యొ శుద్ధ మధ్వమునునే షడ్జముగా సెంబిన, చొచటి షడ్జము శుద్ధమధ్వము మగును. షడ్జమునక 10-వ, ప్రతిలో షుద్ధమధ్వముము పుట్టుచున్నది. గనుక యొ కెంటికిని మధ్వ ఈ ప్రతులు లండుటచే ఈ రెండు స్వరములును వాడి, సంవాదులగును. ఇని సంపూర్ణ పికమల్యముగలవి యగును. ఈ విధముగా షడ్జ మధ్వమధ్వము వాఁపము అవరోవాణక్రమముగా సరియైనప్రతులు రాగాలిగినంతకఱకు ప్రస్తరించుచూ వచ్చివచో లోగడ షడ్జ, పంచమ భావమువలన లభించిన 12 ప్రతులుగాక స్థినిలో మిగత లీ ప్రతులు ర్మే విధముగ లభించునది యా క్రిందదఱిపిన “సైకిల్ ఆఫ్ ఫోక్ టోన్” వధుకమున గతశించడగును.

లోగడడలిపిన 66 ప్రతులును స్టోయ ఒకటింటికి 22 ప్రతులపంచున రే పాయిలట్ ఈ $\times$ 22 = 66 ప్రతులగును. కీచితరంగ న్యాయమువలన కొండూ యొ ప్రతులు అనంత మని చెప్పియున్నారు. వేపనములు 18 లేక 19-కి తగ్గినను, 10,000 లేక 20,000 కు హెచ్చినను ధ్వని చెవులకు వినపడున సంగతి స్వామ్యముటచే, వేపనములు అనంతముగ నుండవన్ను సేగాని ప్రతులు మాత్రము అనంతముగ నున్న వనిచెప్పాట ర్మేంతయు నసంభవమైన విషయమగును.

అలక్షులు :— షైన డెలపబడిన 22 (ద్వాంవింశతి) ప్రతులనే శురాతన తమిళ సంగీతములో “ అలక్షు ” అని చెప్పబడేను.

సంటో : — ఈ క్రిందిపథుకులందు షేర్ట్స్-సబడిన సంటువునుజించి చొనట తెలుసు కొనదగును. పాశ్చాత్య సంగీతశాస్త్రాలు స్వరముల వ్యవధులను తెలియపఱచుటకు దేంర్పఱచుకొనిన యూనిట్ (unit) కు సంటు అని చెప్పియుండిరి. ఇట్టి సంటు ఒక సాయ(Octave) లో 1200 వుండును. ఎటులనగా! ఆధారషడ్జముయొక్క కంటు చిలంబ సున్న గా కెంచి, తారషడ్జముయొక్క సంటువిలువ 1200 గా సౌంధయిరి. గనుక యొక్రింద చూపబడిన సైకిల్ ఆఫ్ ఫోక్ టోన్ & సైకిల్ ఆఫ్ ఫోక్ టోన్ వధుకములందు 22 ప్రతులయొక్క కంటు విలువుగూడ కెలురుటకు తారణ సైనడవి గ్రహించునకి.

మడ్జ, పంచమ భావము. (Cycle of Fifths.)

No. of the Cycle	అసలు క్రతి Besie Note	మడ్జ పంచమ భావ నుచే లభించుపుతె Resulting Note	సుట్లు మొక్క పిలువ Value in cents	క్రతి, సంఖ్య Value in Sruti Number
1	స (మడ్జ)	ప (పంచము)	702	13
2	ప (పంచము)	చతుర్తతి - రిషథము	702+702=1404 1200=204	18+18=26- 22=4
3	చతుర్తతి - రిషథ	చతుర్తతి - ధైవతము	204+702=906	4+18=17
4	చతుర్తతి - ధైవత	చ్యుతమధ్యము - గాంధారము	906+702=1608- 1200=403	17+18=30- 22=8
5	చ్యుతమధ్యము - గాంధార	చ్యుతమడ్జ - నిషాదము	408+702=1110	8+18=21
6	చ్యుతమడ్జ - నిషాద	చ్యుత - పంచము	1110+702= 1812 - 1200= 612 లేక 610	21+18=34- 22=12 లేక 11
7	చ్యుత - పంచము	శద - రిషథము	610+702=1812- 1200=112	11+18=24- 22=2
8	శద - రిషథ	శద - ధైవతము	112+702=814	2+18=15
9	శద - ధైవత	సాధారణ - గాంధారము	814+702=1516- 1200=816	15+18=28- 22=6
10	సాధారణ - గాంధార	క్రమి - నిషాదము	816+702=1018	6+18=19
11	క్రమి - నిషాద	శేగడ - మధ్యము	1018+702= 1720-1200=520	19+18=32- 22=10
12	శేగడ - మధ్యము	శ క్రతి మడ్జము నక్ర ఒక ప్రమాణ క్రతికంఠవథి ద్యుత్య వగనుక వాహుకాలా లేకు.	520+702= 1222-1200=22	10+18=28- 22=1

వడ్జ, మధ్యమథావము. (Cycle of Fourths.)

No. of the Cycle	ఆసలు త్రుతి Basic Note	వడ్జ పంచమ థావ ముచే లభించుత్రుతి Resulting Note	సంటుమొక్క విలువ Value in cents	త్రుతుల సంఖ్య Value in Sruti Number
1	స (వడ్జ)	శద - మధ్యమము	498	9
2	శద - మధ్యమ	శ్రీరవి-నిషాదము	$498 + 498 = 996$	$9 + 9 = 18$
3	శ్రీరవి - నిషాద	శ్రీరవి-గాంధారము	$996 + 498 = 1494$ $- 1200 = 294$	$18 + 9 = 27$ - $22 = 5$
4	శ్రీరవి-గాంధార	ఏకప్రతి-శ్రౌవతము	$294 + 498 = 792$	$5 + 9 = 14$
5	ఏకప్రతి - శ్రౌవత	ఏకప్రతి-రిషభము లేక	$792 + 498 = 1290$ $- 1200 = 90$	$14 + 9 = 23$ - $22 = 1$
6	గాంధ - రిషభ	గాంధ - రిషభము	$90 + 498 =$ 588 లేక 590	$1 + 9 = 10$ లేక 11
7	ప్రతి - మధ్యమ	కాక నీనిషాదము	$590 + 498 = 1088$	$11 + 9 = 20$
8	కాక నీనిషాద	ఆంశద - గాంధారము	$1088 + 498 =$ $1586 - 1200 = 386$	$20 + 9 = 29$ - $22 = 7$
9	ఆంశద-గాంధార	త్రిప్రతి-శ్రౌవతము	$386 + 498 = 884$	$7 + 9 = 16$
10	త్రిప్రతి - శ్రౌవత	త్రిప్రతి-రిషభము	$884 + 498 = 1882$ $- 1200 = 682$	$16 + 9 = 25$ - $22 = 8$
11	త్రిప్రతి - రిషభ	శ త్రుతి పంచమ మునక్క ఒక ప్ర మాణ త్రుతి వ్యవధి తక్కువ గ సు క వాడుకలో లేదు.	$182 + 498 = 680$	$8 + 9 = 12$
12	ప్రమాణ త్రుతి తక్కువగల పంచ ముము	శ త్రుతిష్ఠనునక్క బక ప్రమాణప్రతి వ్యవధి త తక్కువ గనుక వాడుకలో లేదు.	$680 + 498 = 1178$	$12 + 9 = 21$

మడ్ పంచము - మడ్ మధ్యము భావమునులల్భించు 22 (సుషుఠ భిన్నము Ratio) లను జెలుగు పద్ధతము.

	అ	ఏ	క	మ	శ	ఫ	అ	ఏ	క	మ	శ	ఫ	అ
Cycle of Fifths.	1	$\frac{1}{13}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{9}{5}$	$\frac{6}{3}$	$\frac{81}{64}$	$\frac{27}{20}$	$\frac{21}{16}$	$\frac{729}{512}$	$\frac{8}{5}$	$\frac{8}{3}$	$\frac{27}{16}$	$\frac{9}{5}$
Cycle of Fourths.	1	$\frac{2}{13}$	$\frac{56}{9}$	$\frac{10}{9}$	$\frac{32}{27}$	$\frac{5}{4}$	$\frac{4}{3}$	$\frac{1024}{729}$	$\frac{729}{512}$	$\frac{128}{81}$	$\frac{5}{3}$	$\frac{16}{9}$	$\frac{15}{8}$

ప్రమాణార్థతోన్యవది:- ఇది $\frac{81}{64}$ భిన్నమును, 22 సాంచ వాలువును గలదియాడను. దీనినే ప్రమాణార్థతోన్యవది ("కొ హా అచ్ డి. డిమ్మె") అని కూడా అనవచ్చు.
 సూర్యాస్తమైన్యవది:- ఇది $\frac{2}{13}$ భిన్నమును, 70 సాంచ వినువును గలదియాడను. దీనినే సూర్యాస్తమైన్యవది ("కొ హా అచ్ డి. డిమ్మె") అని కూడా అంటారు.
 కొ 20 విషయ తత్త్వాంగమాధి (ప్రతి వ్యాపార ప్రాంతాల విషయములు) అనుమతి సాధ్యమాయి.
 ప్రమాణార్థతోన్యవది:- ఇది క్రికెట్ భిన్నమును $\frac{9}{11}$ సంచ విషయమును గలదియాడను. దీనినే స్టోర్మ్ స్టోర్మ్ స్టోర్మ్ ప్రాంతమైన్యవది ("ప్రాంతమైన్యవది బ్ర్యాక్ ట్రైట్ లైమ్") అని కూడా అంటారు. మన సంగీతమునంచుగల స్టోర్మ్ విషయమునిచీ వ్యాపార ప్రాంతములలు ఉంటాయి. ఇది ప్రమాణార్థతోన్యవది కొ 22 ప్రస్తుతమాధి ప్రారంభం, 10 ప్రమాణార్థతోన్యవది ప్రారంభం.

గసక $7 \times 70 = 490$ సంట్లు, $5 \times 70 = 350$ సంట్లు, $10 \times 22 = 220$ సంట్లు కలిసి
మొత్తము $490 + 350 + 220 = 1060$ సంట్లును, ఒక స్థాయిలోగల $7 + 5 + 10 = 22$
ప్రతివ్యవథులకు చెందిన వగుచున్నది.

స్వయంభూధ్వనిలు :— ఆధారమడ్జము ననుగరించి వాటియంతట అపే కలుగు
నట్టి సున్నితమైన ధ్వనులకు స్వయంభూధ్వనిలని చేరు. ఇంగ్లీషులో పిటిసే “Upper
పార్టలోన్టస్” (Upper Partial Tones) అని చెప్పబడును.

స్వర నిర్మాణ పదము.

స్వరము :— పైనడలిపిన ద్వారింశతి ప్రతులు విడివిడిగా శబ్దించినటో
వాటి వ్యవథులు మిగుల తక్కువగుచున్నంటన గుకమొన్నుటన్ పిలులేక రంజకము
కలుగుండును. గసకసే శూర్యాచార్యులు ప్రతులను పంచి, రంజకసుగల యాషర
ములలో చేర్చియున్నారు. పిటిసే సప్తస్వరములని చెప్పబడును.

స్వరశాఖారము :— స్వ = స్వయముగా, రం = రంజింపకేయు ధ్వనిపిచేషమును
స్వరముని చెప్పబడును. (శింగోరంజయతి శ్రోత్త చిత్రంసుస్వరవుధ్వతో) సం. ర.

సప్తస్వరానామములు :— 1 పద్మము; 2 దిషభము; 3 గాంధారము; 4 మధ్య
ముము; 5 పంచము; 6 దైవతము; 7 నిషాదములనుని, సప్తస్వర నామములనును.

సప్తస్వర సంకేతాత్మరములు :— 1 స, 2 ఱ, 3 గ, 4 మ, 5 ర, 6 ధ, 7 ని
అనునచి. పిటిసే సప్తస్వర సంకేతాత్మరములని చెప్పబడును.

స్వరసప్తకము :— పైనడలిపిన స, ఱ, గ, మ, ర, ధ, ని, అను 7 స్వరములకే
“స్వరస ప్రక” మని చెప్పబడును,

స్వర అప్పకము :— స్వరసప్తకముగు స, ఱ, గ, మ, ర, ధ, ని, కి తారపడ్జమును
కూడ చేర్చిన యొర్పుడు స, ఱ, గ, మ, ర, ధ, ని, సు అను 8 స్వరములకు
“స్వరసుప్త” మని చెప్పబడును.

శూర్యాంగము :— సప్తస్వరములగు స, ఱ, గ, మ, ర, ధ, ని, లోని మొంటి
భాగముగు స, ఱ, గ, మ, ను శూర్యాంగమని చెప్పబడును. పిటిసే ఇంగ్లీషులో
ఆపక్రమైప్రాకార్డ్ (Lower-Tetra chord) అని చెప్పబడురు.

ఉత్తరాంగము :— సప్తస్వరములగు స, ఱ, గ, మ, ర, ధ, ని, లోని రండప
భాగముగు ప, ధ, ని, నీ ఉత్తరాంగమని చెప్పబడును. పిటిసే ఇంగ్లీషులో అప్పర్
పైట్రాకార్డ్ (Upper Tetra chord) అని చెప్పబడు.

ఆరోహణము:—ఒక స్వరము ననుసరించి తక్కిన స్వరములు వరుసగా పోచుచ్చుధ్వని లోపించుటను అరోహణమని చెప్పుబడును. ఈలోని, రి, ఆ, మ, వ, ధ, ని సం.

అవరోహణము:— ఒక స్వరము ననుసరించి తక్కిన స్వరములు వరుసగా తగ్గుధ్వనితో పోచుటను అవరోహణమని చెప్పుబడును. ఈలోని, ని, ధ, వ, మ, ఆ, రి, సం.

ద్వాదశ స్వరములు:— సంప్రస్వరములలో షడ్, పంచమముంగా తప్ప మిగతిందుభి, గాంధార, మధ్యమ, ఛైవత, నిషాదమలు శుద్ధ (ప్రకృతి) వికృతి ధీమలు నొంగుటచే యొర్పుడు 12 స్వరములను “ద్వాదశస్వరము”లని చెప్పుబడును. అవి ఏవనగా 1. షడ్ను, 2. షథిరమధను, 8. చతుర్పుత్రిమధను, 4. సాధారణ గాంధారము, 5. అంతరగాంధారము, 6. షథిమధ్యమము, 7. ప్రతిమధ్వమము, 8. పంచమము, 9. షుద్ధాంతవతును, 10. నాతుత్రపుత్రిమధను, 11. కైకినిషాదము, 12. కొకలీనిషాదములగును. ఈ 12 స్వరములను లేకి 12 స్వరఫ్ఱానములను సీకాదివాద్వయమలందు గమనించిన ప్రష్టముగా తెలియాను.

సాహశ స్వరములు:— వైన డాలిచిన 12 స్వరములు లేకి 12 స్వరఫ్ఱానములలో కివ, చతుర్పుత్రిమధఫ్ఱానమందు శుద్ధగాంధారమును, 4వ, సాధారణ గాంధారఫ్ఱానమందు షథిప్రపాతిమధనును, 10వ, చతుర్పుత్రి ఛైవతఫ్ఱానమందు షథిసాదమును. 11వ, కైకినిషాదఫ్ఱానమందు షథిప్రపాతిమధనును పలుకుటచే మొత్తము $12+4=16$ స్వరములగుచున్నవి. వీటినే పోడశస్వరములని చెప్పుబడును. వాటివివరములు యొక్కింపి వధకమున గమనించునది.

పోడశస్వర, ద్వాదశ స్వరఫ్ఱానపథకము:—

ద్వాదశ స్వరఫ్ఱానములసంఖ్య.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
పోడశ స్వరములు.	షడ్	రి	గా	ధై	ప్ర	ధై	షథి	షథి	షథి	షథి	షథి	షథి
పోడశ స్వరసంఖ్య.	1	2	3-4	5-6	7	8	9	10	11	12-18	14-15	16

శుద్ధస్వరములు:— వైనడిలుపబడిన పోడశ స్వరములలో, నియమితములైన ప్రశ్నతులతో హౌదుకొనిన స్వరములను శుద్ధస్వరములనిచును. అవి 1. షడ్ను, 2. షు-రిమధను, 3. షు-గాంధారము, 4. షు-మధ్యమము, 5. పంచమము, 6. షు-ఛైవతము, 7. షు-నిషాదములగును.

వికృత స్వరములు :— పైనచెఱుపబడిన హోడశస్వరములలో నియమితములకు చొచ్చు, తగ్గుచుగుల క్రుతులలో కూడాకొనిన స్వరములను వికృతస్వరములనబడును. అవి 1. చ - రిషభము 2. మ - రిషభము 3. సా - గాంధారము 4. అం - గాంధారము 5. ప్ర - మధ్యము 6. న - ద్యుతము 7. మ - ద్యుతము 8. క్ర - నిషాదము లగును.

వెంకటమథి శుద్ధస్వర సంకేతములు :— పైన జెలిపిన 7 శుద్ధస్వరములకు వెంకట మథివాయి 1 స 2 ర 3 గ 4 మ 5 ప 6 ధ 7 న, యిన సంకేతములను ప్రత్యేక ముగా సేర్పుఱచి యిందిరి. నీటినే వెంకటమథి శుద్ధస్వర సంకేతము లనబడును.

వెంకట మథి వికృత స్వర సంకేతములు :— పైన జెలుపబడిన 9 వికృత స్వరములకు వెంకటమథివారు 1 ర 2 రు 3 గి 4 గు 5 మి 6 ధి 7 ధు 8 ని 9 ను, అసు సంకేతములను ప్రత్యేకముగా సేర్పుఱచియుండిరి. నీటినే వెంకట మథి వికృత స్వరసంకేతములని చెప్పుబడును.

కో మల స్వరములు :— ద్వాదశస్వరములనబడు 12 స్వరములలో 1 శు - రిషభ, 2 సా - గాంధార, 3 మ - మధ్యము, 4 శు - ద్యుత, 5 క్ర - నిషాదములను కోమల స్వరములని చెప్పుబడును.

తీవ్ర స్వరములు :— ద్వాదశస్వరములగు 12 టిలో 1 చ - రిషభ, 2 అం - గాంధార, 3 ప్ర - మధ్యము, 4 చ - ద్యుత, 5 క్ర - నిషాదములను తీవ్రస్వరములని చెప్పుబడును. ఈ కోమలస్వరు, తీవ్రస్వరములను పేర్లను మఖ్యముగా పొందూస్తానీ సంగీతమునందు వాడునీరు.

ఆల్ప త్వయ్స్వరము :— ఏషైన ఒక రాగములలో ఒక స్వరము అయిగుగా ప్రయోగింపబడినచో ఆట్టి స్వరమును అల్పత్వయ్స్వరముని చెప్పుబడును. ఈ క్రిరాగము. ఇందుగల సంచారములలో “పథని” అను విచేషసంచారమునందు గల “ధ” అను (చతుర్పుత్తిఘ్నతము) స్వరము అయిగుగా ప్రయోగింపబడును. గనక ఆట్టి దానిని “అల్పత్వయ్స్వర” మని చెప్పునాడును.

సమాత్యయ్యరము :— ఏషైన ఒక రాగములలో ఒక స్వరము విశేషముగా ప్రయోగింపబడినచో ఆట్టి స్వరమును “సమాత్యయ్యర” మని చెప్పుబడును. ఈ కొవడ రాగము. ఇందుగల అవకోహణ సంచారములలో సాధారణగాంధారము లహరు పరాయయములు ప్రయోగింపబడుచున్నందున ఆట్టిదానిని “సమాత్యయ్యర” మని చెప్పుబడును.

దుర్మిల స్వరము :— ఏడైన ఒక రాగములో ఒక స్వరము నుర్జులముగా పలుషుచున్నచో ఆట్టి స్వరమును “నుగ్గులస్వర్” మని చెప్పువాచును. ఈ అంధి రాగము. ఇందులు ఆచణోహింగా సంచారములలో “మాగరిస్వర్” అను సంచారము నందు పలుష అంతరగాంధారము చాలామాన్చులు (తేలిక) గా పలుషమయిందును. గనుక ఆట్టిస్వరమును “మచ్చులస్వర్” మని చెప్పుచుండును.

వాది, సంవాది, వివాది, అనువాది స్వరములవివరము.

వాది స్వరము :— ఏడైన ఒక రాగములో జీవస్వరముకలె మాటిమాటికి ప్రయోగింపబడు స్వరమును వాది స్వరముని చెప్పుచుండును. దీనినే “అంశస్వర” మని కూడ చెప్పుచుండును. ఇది రాజును బోలునదిగా నుండును.

సంవాది స్వరము :— ఏడైన ఒక రాగములో కెందు స్వరముల మధ్యి 8 గాని లేక 12 గాని ప్రతులు చున్నచో ఆట్టి కెందు స్వరములు పరస్పరము (ఒకదానికొకటి) సంవాదిస్వరము లగును. ఇది మంత్రిని బోలునదిగా నుండును.

శుభ్రస్వరముల లలోని సంవాదులు :— శుభ్రస్వరములగు 7 టిలాస (షడ్జ - శు.మ) (షడ్జ - పంచమ) (శు.రి - శు.షై) (శు.గాం - శు.ని స్వరములు శుభ్రస్వరములలోని సంవాదులగును.

వికృతస్వరములలోని సంవాదులు :— (సా.గాం-కై.ని) (అం.గాం-కౌ.ని) (చ.రి-ప్ర.మ) స్వరములు వికృతస్వరములలోని సంవాదులగును.

వివాది స్వరము :— ఏడైన ఒక రాగములో కెందుస్వరములమధ్య ఒకప్రతుతి యుండినచో ఆట్టి కెందుస్వరములు పరస్పరము (ఒకదానికొకటి) వివాదులగును. ఇది శత్రువును బోలునదిగా నుండును.

శుభ్రస్వరములలోని వివాదులు :— (శు.రి-శు.గాం) ములును, (శు.షై-శు.ని) ములును, శుభ్రస్వరములలోని వివాదులగును.

వికృతస్వరములలోని వివాదులు :— (సా.గాం, లేక ప.రి-అం.గాం) ములును, (కై.ని, లేక ప.షై-కౌ.ని) ములును వికృత స్వరములలోని వివాదులగును.

అనువాది స్వరము :— ఏడైన ఒక రాగములో వాది, సంవాది, వివాది స్వరములు కొని స్వరములను “అనువాది స్వరము”లని చెప్పుచును. ఇది భృత్యుని బోలునదిగా నుండును.

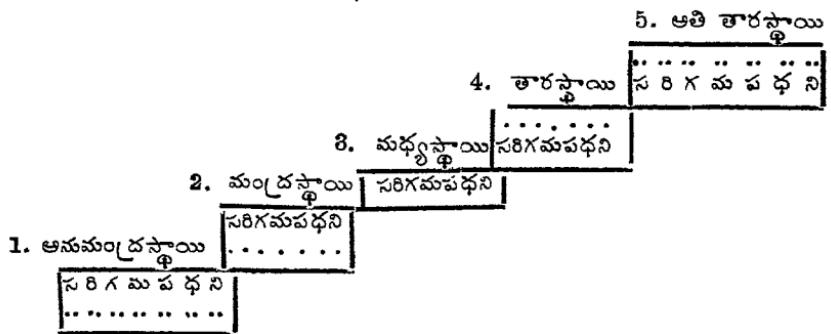
సంవాద ద్వయ :— షడ్జమునకు-శుభ్రమధ్యమును, షడ్జమునకు-పంచమును సంవాదులగుటచే ఇంకా రెంటిని “సంవాదద్వయ” అని చెప్పుచును.

స్థాయివిచరణము :- ద్వాదశ స్వరస్థానములు లేక పోడశస్వరములుగల ఒక థాగమునపై స్థాయి అని పేషు. అనగా పద్మముండి దానికి పైనగల పద్మముచఱము స్థాయి అని పేషు. సీనినే ఇంగ్లీషులో “ఆట్టేవు” (octave) అని చెప్పామారు.

త్రిస్థాయిలు:- పైనకెలిపిన స్థాయిలు ముఖ్యముగా కి విధములుగా నున్నవి. అవి 1. మంద్రస్థాయి 2. మధ్యస్థాయి 3. తారస్థాయి అనునవి. కర్మాంతక సంగీతములోగల సుప్రసిద్ధ రచనలన్నియు యి త్రిస్థాయిలందే రచింపబడుటచేతను, గాప్రసంగీతము యి త్రిస్థాయిలందు మాత్రమే పాశుటకు సాహృదయముటచేతను ముఖ్యముగా సీత్రిస్థాయిలు మాత్రమే వాడుకలో యుండుటకు కౌరణమైనదని గ్రహించడగను.

పంచస్థాయిలు:- పైనకెలిపిన త్రిస్థాయిలుగాక వాటిలో మొదటిమంద్రస్థాయికి క్రింద, అను మంద్రస్థాయియును, మాడవతారస్థాయికిపైను, అతితారస్థాయియును వుండుటచే మొత్తము తీ+2=5 స్థాయిలు డ్యూడ్జినంగున వాటిని పంచస్థాయి అని చెప్పబడుచున్నవి. వాటి వివరములను యాక్రింది పథకమున తెలియదగను.

ప ० చ స్థా యి ల ప ధ క ము.

పైన చూపబడిన పంచస్థాయిలలో మొదటి అనుమంద్రస్థాయి స్వరములక్క క్రింద రెండేసి చుక్క - (.) లను, రెండవమంద్రస్థాయి స్వరములక్క క్రింద ఒకచుక్క - (.) యును, మాడవ మధ్యస్థాయి స్వరములక్క క్రిందగాని పైనగాని చుక్కలు లేకను, నాల్గవతారస్థాయి స్వరములక్క పైన ఒకచుక్క - (.) యును, ఏదవ అతితారస్థాయిస్వరములక్క పైన రెండేసి చుక్క - (.) లను గుర్తుగాయుండుట గమనించి సంగీత రచనలను గ్రంథములద్వారా పాశముచేయసమిత ఆ యా స్వరములక్క గళ చుక్కగురుతులను బట్టి స్వరసాహిత్యములను ఆయా స్థాయిలందు పాశుకొనుచూ అభ్యు

సించవలెను. మరియు సంగీత రచనలను వ్రాయణనామకాడ యిదేవధృతి ననుసరించి ఆయా క్షాయిలంగుగల స్వరములకు ఆయా మక్కలు ర్తులను పైట్టుయా వ్రాయడగను.

ద్విగుణశ్వర్యము :— మధ్యశాఖలు మజ్జమునకును, తారథాయి మజ్జమునకును గల ధ్వనితారతమ్యమును “ ద్విగుణశ్వర్యముని ” చెప్పబడును.

గ్రామ వివరము.

గ్రామము :— అనగా భారతీయ సంగీతమునకు ప్రామాణ్యమైన సప్తస్వరముల కొలతను గ్రామముని చెప్పబడును. కొన్నికుటుంబములు చేరి ఒక గ్రామము యొట్ట గుణాలో, అల్లే కొన్నిస్వరములుచేరిన ఒక గ్రామమగను. సంగీతకళ ఆఖివధ్యి నొండి సప్తటినుండి ఒకశాఖలో యొచ్చువస్వరములను సాధునటి సంగీతసామర్థ్యమును కనిపెట్టబడేను. ఆతరవాత గ్రామము అనునది ఒక సంగీతకొలతగా నొంచి పాదుతూ వచ్చిరి. దీనిలో శుద్ధస్వరములు, వికృతస్వరములుగాడ యిమిడి వుండును. ప్రాచీన ప్రమముల లక్షణ కౌర్యదైన మతంగని కౌలనుసండికొడు గ్రామమునకు యిదే ఆర్థమును చెప్పబడుచుండేను. ఇట్టిగ్రామములు మాము విధము లగును. ఆని (1) మజ్జగ్రామము. (2) మధ్యమగ్రామము (3) గాంధారగ్రామము లగును. వాటివివరములను యాక్రిడెంచుట గమనించదగును.

1. మజ్జగ్రామము :— ఈ మజ్జగ్రామము $4+8+2+4+4+8+2=22$ ప్రతులను క్రమముగాపొందిన “సరిగుపథాని” అను సప్తస్వరములు గలది యాగుటచే నిది గానయోగ్యమైనదని చెప్పబడేను. ప్రాచీనలక్షణకౌర్యదైన శ్రీరాఘవమాత్యము అన్ని దేశిరాఘులను యా మజ్జగ్రామమునకు చెందినపే యని చెప్పియుండుట మాణ్యమగా గమనించదగిన విషయమగను.

2. మధ్యమగ్రామము :— ఈ మధ్యమగ్రామము మజ్జగ్రామమును బోలునదియైనను, యాందుగల పంచము ఒక ప్రతి మాత్రము తక్కువగానుండి $4+8+2+4+8+4+2=22$ ప్రతులను క్రమముగాపొందిన సరిగుపథాని” అను సప్తస్వరములు గలది యాగుటచే గాన యోగ్యమైనదని కొండఱు లక్షణకౌర్యలు చెప్పి యున్నను, మరకొండఱు యాందుగల పంచము ఒక ప్రతి తక్కువగానున్నాందున గానయోగ్యముకౌదని చెప్పియుండిరి. ఒక ప్రతి తక్కువగానుండు యా పంచమునే చ్యుతపంచమునియు, లఘుపంచమునియు, కైకైపంచమునియు, ప్రతిప్రతి పంచమునునియు : చెప్పబడును.

8. గాంధారగ్రామము:— ఈ గాంధారగ్రామము $8+8+8+8+8+8+4=22$ ప్రత్యులను క్రమముగా పొందిన “సరిగుపడుని” అను సప్ట్యూరములు గలదియైనను, వికృతి స్వరములతో కూడుకొన్న దియగుట చే నిది గానయోగ్యము కౌదని ప్రాచీనకొలమునందే వాడుకనుండి తొలగించినట్లు చెప్పుబడేను. గస్కనే ఆదిగ్రంథమైన భరతుని “నాట్యశాత్రుము”లో కూడా సీ గాంధారగ్రామము గుణించి చెప్పకపోవుట జరిగేను. అయితే ఈ విధంగా గాంధారగ్రామము వాడుకయించు లేకపోయినను ప్రాచీన సంగీతచిత్రము తెలిసికొనుటకు దానినికూడకేరి గ్రామత్రయమార్ఘముల వివరమును ఈ క్రింది పట్టికయించు దెలుపుటకు కౌరణమైనదని గ్రహించదగును.

గ్రామముయొక్క వివిధస్వరములను గ్రహి స్వరము (Tonic Note) ఎగా తీసుకొను “పొడుతో పేట్లు” పథ్థతిని బట్టి యేర్పడు 7 కొలతలను 7 మార్ఘములను చెప్పుబడును. ఈ విధంగా వడ్డ, మధ్యమగ్రామముల రెంటికి గల $7+7=14$ (పుతుర్షశ) మార్ఘములలో కొన్ని మరల వచ్చుటచే విటిలో 7 మార్ఘములుమాత్రమే ముఖ్యమైనదని చెప్పుబడేను. ఈ 7 డింటిసే ప్రాచీనులు 7 జాతులు (రాగములు) గా చెప్పియుండిరి. మార్ఘము అసుసి ఆధునిక స్వచ్ఛరాగ భూవమునకు సింపోవునిచి యును. ఈ మార్ఘములకు తీవ్స్వరములును, న్యాసస్వరములును చేతి రంజకమైన వ్యక్తిత్వము కలుగగానే యిలియెకజాతి (రాగము) గా పరిణమించినది. 18 వ శతాబ్దము అరంభము వాడును 72 మేళక ర్తలుకూడ రాగములయొక్క స్థానమునకు చేరవనియే యసుకొనడివారు. కొని సంగీత త్రిమార్ఘులగు శ్రీ త్యాగరాజ, సిక్కిత్స, శ్యామళాస్తుర్లలపంటి సుప్రసిద్ధ సంగీత రచయితలు యొ మేళక ర్తలుగో రచించిన అశ్వార్ఘ్యమైన సంగీత రచనలచే కర్మాంటక సంగీతములో 72 మేళక ర్తలకు గల విలువ ధృవపడిపోయానది.

సప్తశ్వరభాతులు :— మైన దెలుపబడిన 7 జాతులనే సప్తశ్వరభాతులని చెప్పు బటును. అచి ఏవనగా 1. స్తాజ్ఞి, 2. స్తోమి, 3. స్తోవతి, 4. అర్పభి, 5. గాంధారి 6. మధ్యమ, 7. పంచమ అనుసని. విటిలో మొదటి నాలఁగు (1, 2, 3, 4) జాతులును మడ్డగ్రామమునకును, రెండవ మాడు (5, 6, 7) జాతులను మధ్యమ గ్రామమున తలు చెంగినవిగా ప్రాచీన లక్షణకౌరులు చెప్పియున్నారు. ఈ యేడింటిని కచ్చేరిలం దుపయోగించుటకలదు. సిక్కిత్సరూపాత్మక కనుగొనబడివ త్రైతిగతిని నడుచు కొలతలను కూడ జాతులనే చెప్పుబడేను. తరువాత మతంగడు విటిని ఖద్ద, ఖారూలాగ, సంపీర్ణ రాగములుగా విభజించి, యిప్పటి జనక, ఖ్యారాగపడ్తతికి మార్ఘముసేర్పుచేను.

ల్రాస్‌లైన్ మూర్కలు :— పడ్జెగ్‌గామము, మధ్యప్రామాణ్యము, గాంధీరా ల్రాస్‌లైన్, వాటి మూర్కలు షేర్స్‌ను, వాటి ప్రథమస్వద్రమలను యిం దిస్ట్రిక్టు కనబెచ్చిన పశ్చికయిద్దయ జాత్యు గమించుటాను.

1. పడ్జెగ్‌గామమార్కుల శేర్స్.

	పడ్జెగ్‌గామమార్కుల శేర్స్.	2. మధ్యప్రామాణ్యమార్కుల శేర్స్.	3. గాంధీరా ల్రాస్‌లైన్ మార్కుల శేర్స్.
1	ఉత్తరప్రామాణ్యమార్కుల శేర్స్.	1 సాధిరము ము (మండి వుప్పుకు)	1 సండూ * గ్రా (గండి గుఱుకు)
2	రజిన * ని (ని " ని)	2 వెర్మిటోము క్రీ (క్రీ " క్రీ)	2 వెంగలు 8 (8 " 8 ")
3	ఉత్తరప్రామాణ్యమార్కుల శేర్స్.	3 కల్పించుతము బ్రీ (బ్రీ " బ్రీ)	3 సుమార్చి స్టీ (స్టీ " స్టీ)
4	మధ్యప్రామాణ్యమార్కుల శేర్స్.	4 కుర్మప్రాము క్రీ (క్రీ " క్రీ)	4 వివిధములీ వీ (వీ " వీ)
5	అధిక్షుము వు (వు " వు)	5 వ్యారీ వు (వు " వు)	5 రాఖొప్పి ఫ్రీ (ఫ్రీ " ఫ్రీ)
6	మత్తప్రామార్కుల శేర్స్.	6 పోచి భు క్రీ (క్రీ " క్రీ)	6 సుఖ వ (వ " వ)
7	ఆర్ప్రాటాంతము బ్రీ (బ్రీ " బ్రీ)	7 వ్యాప్తము వు (వు " వు)	7 అలాపసు ము (ము " ము)

ఇంచ తెలుగుడిన 21 మూర్కలులో రజిని, ని, రంజి అవియు, సంకు, ను, సంరా యుచియు నారాయణు తన సంగీతముగండ గ్రంథములో చెప్పియండెను. ఒక మూర్కలుల డెమ్మక్కు ప్రథమస్వద్రమలు అవగ్గిపోయి క్రమముగా సంకులు మంజుమా గమనించుటాను.

పడ్జెగ్‌గామ స్వద్రమలు :— ఒక సంకంతువు మధ్యప్రామాణ్యమార్కులు జ్ఞాపుతుంచుక్కి షేపుసంఖ్య 240 గా స్టేషన్సులు వుట్టు ల్రాస్‌లైన్ మార్కుల శేర్స్ విధుముగా సంకుని గమనించుటాను.

స	స	అ	మ	ప	భ	న	ప	స	ప	మ	మ
1	10	32	4	3	5	5	2				

సామగ్రా స్వద్రమలు :— అధిక్షుము పడ్జెగ్‌గామము (అంధారాప్రియరాగ్‌ము) డెమ్మక్కు స్టేషన్సులు నే ఏలియుండునని (గాంధీరాముని).

ముక్కెల్లి పురాతనకొలములో బుగ్గేదమును సాధారణంగా ఒకే కైలియగు స్వరిత్త (స) లో పాడుచుండెడివారు. తాని ఆ తరువాత ఉదాత్త (రి) అనుదాత్త (ని) స్వరములను చేరి పాడుచుండెడి వారు. ఈ విధంగా బుగ్గేదగానంలో ప్రారంభమైన ఏకస్వరకొలత రి సని, అను ప్రైస్వరకొలతగాను ఆ తరువాత గరి సని థి, అను పంచస్వరకొలతగాను ఆ తరువాత మగరి సని థప అను సంస్వరకొలతగాను వ్యాధి చేయబడినది. ఈ విధంగా యొర్పుడిన సంశ్రాకొలతయగు యి మగరి సంసని థప లో సని థప అను భూగమును హౌచ్చుస్తాయినుండి పాడినపుడు ఆదిభక సంశ్రాకొమైన స్తాయి (అట్టేవు) గా తేపుడును. థార్మియు సంగీతచంప్రతలో యి స్తాయిని కవిపెట్టిన పద్ధతి అతిముఖ్యమైనదనియు, అప్పటినుండే సంగీతకళ యదార్థముగా ప్రారంభమైన దనియు చెప్పువచ్చును. బుగ్గేదములో కూడ యి స్తాయిలు మూడు విధములనియు అని ఒకదానికంటె మరియుకటి హౌచ్చుస్తాయిలో పాడచగుననియు చెప్పియుండుటచే యి ప్రైస్తాయి పద్ధతి షహమారు మూడువేల సంవత్సరములక్రించట నే ఆశోసింప బడినట్లు మనకు సంప్రమగుచున్నది.

స్వరిత్తస్వరము :— బుగ్గేదగానములో పలుకు మధ్యస్వరమగు ‘స’ ను స్వరిత్తస్వరమని చెప్పుబడును.

ఉదాత్తస్వరము :— బుగ్గేదగానములో పలుకు హౌచ్చుస్వరమగు ‘రి’ ని ఉదాత్తస్వరమని చెప్పుబడును.

అనుదాత్త స్వరము— బుగ్గేదగానములో పలుకు తగ్గిస్వరమగు ‘ని’ ని అనుదాత్త స్వరమని చెప్పుబడును.

స్వరసంఖ్యనుబట్టి రాగములకేర్పిడిన పేర్లు :— పైన దెలిపినటుల క్రమంగా ఆధి న్యాధి చేయబడిన సంస్వరములందలి కొలతలకు యి క్రిందిపేట్లు సేర్పుచియుండుట గ్రహించునది. 1 స్వరముగలది ఆర్పిక యనియు 2 స్వరములగలది గాలిక, యనియు, 3 స్వరములు గలది సామికయనియు, 4 స్వరములుగలది స్వరాంతర యనియు, 5 స్వరములు గలది ఛోడవ, యనియు, 6 స్వరములుగలది పాడవ యనియు 7 స్వరములుగలది సంశ్రాకొలతగునియు చెప్పుబడును. వాటి వివరములు మందుచెలు తుట గమనించబడును.

జనకరాగవివరము.

రాగము :— స్వరవర్ణములచే ఆలంకరింపబడి వినువారిచిత్తమును రంజింప చేయు క్వానీ విశేషమును రాగమని చెప్పుబడును. ఇట్టి రాగములు ముఖ్యముగా 72 అనును.

వీటినే జనకరాగమలనియు, మేళక ర్తరాగమలనియు, ముఖ్యరాగమలనియు, దూట్రరాగమలనియు చెప్పబడును. వాటి వివరముల స్త్రింద కెలుపుట గమనించడను.

72 మేళక ర్తరాగమ నీటి :— సప్తస్వరములయొక్క శుద్ధ, వికృతిభేదము లచే యేర్పుడు మేళకస్వరముల ప్రస్తారముచే మేళక ర్తలు 72 గా యేర్పుడుచున్నని. ఎటులనగా? సప్తస్వరములగు, సరిగమపథని, లోచే మొదటిభాగమైన, సరిగమ, సుశూర్యాంగమనియు, కౌండవభాగమైన, పథని, అనునది ఉత్తరాంగమనియు చెప్పబడును. శూర్యాంగములాణి శుద్ధస్వరములగు షడ్జ, - శు - రిషభ, - శు - గాం, - శు - మధ్యమములను ఉత్తరాంగములాణి శుద్ధ స్వరములగు పంచమ, శు - ఛై, - శు - నిషాదములతో ప్రస్తరించిన యేర్పుడునది మొదటి మేళక ర్తరాగమగును. ఇదేవిధముగా ఔన డలిపిన శూర్యాంగములాణిశుధస్వరములను ఉత్తరాంగ శుద్ధ, వికృతి స్వరములచే వరుసగా ప్రస్తరించినచో 6 మేళక ర్తలు యేర్పుడుట స్త్రింద గమనించునకి.

శూర్యాంగస్వరభేదములు.

ఉత్తరాంగ స్వరభేదములు.

(1)	షడ్జ-శు. రి-శు. గాం-శు. మ-లను	—పం-శు. ఛై-శు. ని-తో	ప్రస్తరించిన 1వ మేలు
(2)	,,	,,	,,
(3)	,,	,,	,,
(4)	,,	,,	,,
(5)	,,	,,	,,
(6)	,,	,,	,,

యేర్పుడును. ఇదేవిధముగా.

2వ	శూర్యాంగస్వరభేదములగు	షడ్జ-, శు-రి,-సా-గాం,- శు-ము-లను,	ఉత్తరాంగస్వరభేదములతో	ప్రస్తరించిన - 6 మేలు
3వ	,,	షడ్జ-శ.రి.,అం.గా.,శు-ము., ములను	,,	6 మేలు
4వ	,,	షడ్జ-చ.రి.,సా-గాం., శు-ము., ములను	,,	6 మేలు
5వ	,,	షడ్జ,చ-రి,అం-గాం,-శు-ము., ములను	,,	6 మేలు
6వ	,,	షడ్జ, మ-రి, అం-గాం-శు-ము., ములను	,,	6 మేలు

యేర్పుడుచున్నవి. అసగా $6 \times 6 = 36$ మేళక ర్తలు యేర్పుడుచున్నవి. వీటినే శుద్ధమధ్యమ మేళక ర్తలని చెప్పబడును. వీటిని వరుల ప్రతిమధ్యమములో ప్రస్తరించిన మరియొక రీతి మేళక ర్తలు యేర్పాడి మొత్తము రీతి + రీతి = 72 మేళక ర్తలగుటయు. ఆవి 12 చక్రములగా విభజించబడుటయు యాక్రింది పథకమున గమనించడను.

72 మేళకర్తల పథకము.

శిల్పి నామములు.	శ్రూర్యమేళకర్తలు లేక శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలు. (1 - 36)		మేళకర్తల స్వరములు.
	శ్రీ గోవిందాచారి పెట్టిన నామములు.	శ్రీ వెంకటమణి * పెట్టిన నామములు.	
1. ఇంద్ర - చక్రము			
1 కనకొంగి	కనకొంబరి		మ - శు - శు - శు_పం_శు - శు
2 రత్నాంగి	శేఖరన్దుతె		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - తె
3 గానమూర్తి	గానసామవరాళి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - తో
4 వసస్పతి	భూమమతి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చె - తె
5 మానవతి	మనోరంజని		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చె - తో
6 తానరూపి	తపుక్కిర్తి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - మ - తో
2. సైత్ర - చక్రము			
7 సేనావతి	సేనాగ్రణి		మ - శు - సా - శు - పం_శు - శు
8 హనుమతోడి	జనతోడి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - తో
9 ధేయక	దునిభిస్సువడ్జము		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - తో
10 నాటకప్రీయ	సట్టాభరణము		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చె - తె
11 కొకిలప్రీయ	కొకిలారవము		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చె - తో
12 రూపకతి	రూపవతి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - మ - తో
3. అగ్ని - చక్రము.			
13 గాయకప్రీయ	గౌయైవాజజీ		మ - శు_అం - శు - పం - శు - శు
14 వక్కళాభరణము	వాచివసంత్రథ్రవి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - తె
15 మాయామాళవగోళ	మాయామాళవగోళ		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - తో
16 చక్రవాకము థ	తోయైవేగవాహిని		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చె - తె
17 సూర్యైకొంతము	భూయావతి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చె - తో
18 పోలకొంబరి	జయశుద్ధమోళి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - మ - తో
4. వేద - చక్రము.			
19 రుంకారథ్వని	రుంకారథ్వమః		మ - చ - సా - శు - పం_శు - శు
20 నరథ్రవి	నారీరీతిగోళ		,, - ,, - ,, - ,, - శు -
21 కీరవాటి	కీరవావతి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - తో
22 ఖనహరప్రీయ	శ్రీరాగము		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చె - తె
23 గారీమనోహరి	గారీవేశావరి		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చె - తో
24 వరణప్రీయ	విరవసంతము		,, - ,, - ,, - ,, - ,, - మ - తో

పిడి	పుర్వమేళక రలు లేక షుధమధ్యమ మేళక రలు.		మేళక ర్తల స్వరములు.
	శ్రీ గోవిందాచారి పెట్టిన నామములు.	శ్రీ వెంకటమథీ * పెట్టిన నామములు.	
5.	బాణము.		
25	మారరంజని	కరావతి	మ - చ - అంశ - పం - శు - శు
26	చారుకేళి	తరంగిణి	“ - “ - “ - “ - “ - శు - కై
27	సరసాగి	శూరసేన	“ - “ - “ - “ - “ - శు - కై
28	హరికంభోజి	హరికేదారగౌళ	“ - “ - “ - “ - “ - చ - కై
29	ధీరకంకరాభరణము	ధీరకంకరాభరణము	“ - “ - “ - “ - “ - చ - కై
30	నాగానందిని	నాగాభరణము	“ - “ - “ - “ - “ - మ - కై
6.	బుయుతుము.		
31	యాగపీయ	కలావతి	మ - మ - అంశ - పం - శు - శు
32	రాగవరని	రాగచూడామణి	“ - “ - “ - “ - “ - శు - కై
33	గాంగేయభూమణి	గంగాతరంగిణి	“ - “ - “ - “ - “ - శు - కై
34	వాగ్ధీక్షరి	భోగచూయానాట	“ - “ - “ - “ - “ - చ - కై
35	శుతులిని	శైలచేశ క్రి	“ - “ - “ - “ - “ - చ - కై
36	చలనాట	చలనాట	“ - “ - “ - “ - “ - మ - కై
ఉ. తరమేళక రలు లేక ప్రతిమధ్యమ మేళిక రలు			
7.	బుయుతుము. (81-72)		
37	సాలగమ	సాగంధిని	మ-శు - శు - ప్ర - పం - శు - శు
38	జలార్వము	జగన్నాచానము	“ - “ - “ - “ - “ - శు - కై
39	ర్ఘూలవరాళి	ధాలివరాళి	“ - “ - “ - “ - “ - శు - కై
40	సవనీతము	సభోమణి	“ - “ - “ - “ - “ - చ - కై
41	పొనని	కుంభిని	“ - “ - “ - “ - “ - చ - కై
42	రఘుపీయ	రవిక్రియ	“ - “ - “ - “ - “ - మ - కై
8.	వ సుము.		
43	గవాంబోధి	గీరాణి	మ - శు - సా - ప్ర - పం - శు - శు
44	భవపీయ	భవాని	“ - “ - “ - “ - “ - శు - కై
45	షుధపంతువరాళి	శివపంతువరాళి	“ - “ - “ - “ - “ - శు - కై
46	షడ్గ్యాధరాగ్దిణి	షపరాజము	“ - “ - “ - “ - “ - చ - కై
47	సువర్ణాగి	స్వాలీరము	“ - “ - “ - “ - “ - చ - కై
48	దివ్యమణి క్రి	జీవంతిని	“ - “ - “ - “ - “ - మ - కై

విభజన స్వరాలు	ఉత్తరమేళక ర్తలు లేక ప్రతిమధ్యమ మేళక ర్తలు,		మేళక ర్తల స్వరములు.
	శ్రీ గోవిందాచారి పెట్టిన నామములు.	శ్రీ వెంకటమథి * పెట్టిన నామములు.	
9. న బ్రహ్మ - చక్రము.			
49	ధవళాంబరి	ధవళాంబు	మ-శు-అం-ప్ర - పం-శు - శు
50	నామనారాయణి	నామదేశి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -శు - కై
51	కొమవర్ణి	కొరిరామక్రియ	,, -,, -,, -,, -,, -,, -శు - కై
52	రామప్రియ	రమామసోవారి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
53	గమనశ్రమ	గమక్రియ	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
54	బ్రింబరి \$	బంకవతి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
10. దిః - చక్రము.			
55	శ్వామళాంగి	శ్వామళ	మ - చ - సా - ప్ర - పం-శు - శు
56	పంచ్యుషాప్రియ	పంచ్యుషము	,, -,, -,, -,, -,, -,, -శు - కై
57	సిమేంద్రమధ్యమము	సిమేంద్రము	,, -,, -,, -,, -,, -,, -శు - కై
58	ప్రామపత్తి	ప్రామపత్తి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
59	ధర్మవతి	ధార్మవతి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
60	సితిమతి	సితిమతి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -మ - కొ
11. రుద్ర - చక్రము.			
61	కాంతామడి	కంతలము	మ-చ-అం-ప్ర - పం - శు - శు
62	బువబ్రప్రియ \$	బువబ్రప్రియ	,, -,, -,, -,, -,, -,, -శు - కై
63	లతాంగి	లతాంగి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -శు - కై
64	వాచస్పతి	వాచస్పతి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
65	మేచకళాంగి	మేచకళాంగి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
66	చిత్రాంగి \$	చిత్రాంగి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -మ - కొ
12. అదిత్య - చక్రము.			
67	సుచరిత	సుచరిత	మ-మ-అం-ప్ర-పం - శు - శు
68	బ్రోతిస్వరూపిణి	బ్రోతిస్వరూపిణి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -శు - కై
69	ధాతువర్ణి	ధాతువంచము	,, -,, -,, -,, -,, -,, -శు - కై
70	నాసికాధూమణి	నాసికాధూమణి	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
71	కోసలము	కోసలము	,, -,, -,, -,, -,, -,, -చ - కై
72	రసికప్రియ	రసికప్రియ	,, -,, -,, -,, -,, -,, -మ - కొ

ఈ కూగురుతుగల మేళకములు కటుపయ్యాది సంఖ్యలక్ష విరోధముగా మన్మహావిష్ణు.

పైన దచిపిసత్కార్య, ఈ తీర్మానములగు 72 ను, వడ్డ, పంచములందు ధ్వని భేదమునొందక యొల్లపుడును ఒకేధ్వనితో అన్ని రాగములకు సమయాన్నిసందుసు. 72 మేళక ర్తలలో 1 మొదలు 36 వరకు శుద్ధమధ్యమమును, 37 మొదలు 72 వరకు ప్రతిమధ్యమము సుండుటచే, మ, అనుస్వరము 72 మేళక ర్తలను దండుసమభాగము ఉగా విభజించుచున్నదని చెప్పటటు కౌరణమైనది. మేళక ర్తరాగ స్నేహు (ప్రణాళిక) సనుసరించి మేళక ర్తలు 72 మాత్రమే గలవసుటకు మాత్రకయిందుగల రీతి అతీరములు కంటె సభికముగ కేయుట సెటుల శక్రముగాదో, యటులాసే మేళ క ర్తలు 72 కంటె సభికముగా గాని, తక్కువగా గాని కేయుట సునుట కన్నులుగల పరమేళ్యరసికైన సాధ్యముగాదని శ్రీ వెంకటమథి చెప్పియుండుట మఖ్యముగా గమనించదగిన వివయమగును. శ్లో॥ తస్మాద్వ్యాహేక పంచాశ (చతుర్దండ్రి ప్రకాశక.)

కనకొంబరి మొదలగు 72 మేళక ర్తల చేర్లను గురించిన ప్రతీతి.

పై పథకమునందు దచిపిన 72 మేళక ర్తల చేర్లను శ్రీ వెంకటమథివారు తాసే కల్పించితినియు ఆకొలమున మిక్కిటి ప్రిథిద్దములగు 20 మేళకములలో కొన్ని టిని తనమేళకములతో దేవులైనను కోరికతో ప్రాచీనమైన మాళవగాళ, శంకరాభరణము నాట, మొదలగు మేళకములను కేర్పుకొని “కటపయాది” సూత్రమునకు గరివడు సటుల పై మూడుమేళకముల పేర్లకు ముంగు రెండిసే అతీరములను అనగా మాయా మాళవగాళ, ధీర శంకరాభరణము, చలనాట యిటుల జీర్ణతినియు చెప్పి యున్నారు. కొని యా 72 మేళక ర్తలకు యెవ్వబడిన కనకొంబరి, ఛానద్యుతి, గాన సామవరాళి, మొదలగుచేర్ల శ్రీ వెంకటమథివారు గాక అయినవంటియులలో సొక ఔన శ్రీమద్ద వెంకటమథివారు యొర్పుల దినట్లు ఒక ప్రతీతిమాత్రముగలదు. అయితే తాకొలములో సాధారణముగా వాడుకలోనన్న కనకొంగి, రత్నాంగి, గానమూర్తి, చెందలగు 72 చేర్లను మాత్రము శూరీకలగు శ్రీగోవిందాచారిగాళ యొర్పులచినట్లు మనకు రూఢిగా తెలియచున్నది.

మాయామాళవగాళరాగముయొక్క ప్రాముఖ్యము.

పైన దచిపబడిన 72 మేళక ర్తరాగములు ప్రాముఖ్యమైనవిగా వాడుచున్న సీనిలో 15 వ, మేళక ర్తయగు మాయామాళవగాళరాగమునండే ప్రథమాధ్యాసమున కనవగు స్వరూపాక్షార్యలను శూర్పాచార్య లేర్చుచుటకు తగిన కౌరణము తప్పకిందచఱపబడినముల్చు వివయము రేయని గమనించదగిను.

(1) స్వప్నస్వరములందుగల మధ్యమథేదములలో ప్రేషముగ సంచబదు శుద్ధమధ్యమును యి కె వేళక త్రణున మాయామాళవగాళరాగమునండుటవలనను,

(2) జీరాగమునగల రిషభ, గాంధార, దైవత, నిషాదచులు, శుద్ధ, వికృతములనెడి రెండు విధములగు స్వరథేదముల నొందియింపుట వలనను,

(3) అట్లుండుటలో రిషభ, దైవతములు తక్కువ ధ్వనిగల శుద్ధస్వరములుగను, గాంధార, నిషాదములు హౌత్తైన ధ్వనిగల వికృతస్వరములుగా సంపుటవలనను,

(4) పైన దెలివసవిధమున శుద్ధ వికృతములనబదు తగ్గు, హాచుధ్వనులుగల స్వరములు రెండును అభ్యున్సక్కలకు మొట్టమొదటపట్టుబడిన రొడల ఏగత అన్ని వేళక త్రరాగములందలి స్వరథేదములు నొడ సులభముగా పట్టుబడును గనుకను,

(5) మరియు స్వరస్తాసములు పదిరెండగుటచే నీ రాగమునందు ప్రథమస్తానమన మధ్యవజ్జమును, ద్వితీయస్తాసమున శుద్ధ రిషభమును, పంచమస్తాసమున అంతర గాంధారమును, షట్టస్తాసమున శుద్ధమధ్యమును, అప్తమస్తాసమున మధ్యపంచమమును, సవస్తాసమున శుద్ధధైవతమును, ద్వాదశస్తాసమున కొకలీ నిషాదమును, మరియు త్రయోదశస్తాసమున తారవజ్జమును పుట్టుటువలన షట్టమసకు శుద్ధరిషభమును, అంతరగాంధారమునకు శుద్ధమధ్యమును, పంచమమునకు శుద్ధధైవతమును కొకలీనిషాదమునకు తారవజ్జమును అంతియున్న టువంటి వింది స్వరస్తాసములుగా రొర్పడియున్న ఉనున విద్యార్థులు అభ్యసించుటకు సులభముగానుండును గనుకను,

(6) శూర్యాచార్యులు నాళనములేని శుద్ధవికృతస్వరములుగల వేళక త్రరాగముంగళకర మనిచెప్పియించుట వలనను, యి మాయామాళవగాళరాగము ప్రేషముగా సంచి ప్రథమాభ్యాసమునం దుపయోగించడి స్వరావళ్యాదుల నీ మాయామాళవగాళరాగమునండే రొర్పడమటకు కొరణమైనదని గ్రహించునది.

కటుపయాది సూత్రవివరము.

పైన డెలుపబడిన 72 వేళక త్రలయొక్క పేర్ల ననుసరించి ఆయా వేళక త్రలసంఖ్యల సెరుగుటకై సూత్రమగ శూర్యాచార్యులు యేర్పుఱచిన గజితచాత్తుమునకు “కటుపయాది” సూత్రమని పేరు. తథసూత్రమువలన వేళక త్రలయొక్క సంఖ్యలను సులభముగా సెఱుగువిధము నీక్కింది పథకమునందు గమనిచుడగను.

కటపయాది సంఖ్యాపథకము.

కటపయాదిసంఖ్యలు.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
కౌది నవకము.	క	ఖ	గ	ఘ	చ	చ	ఛ	జ	ర్మా	ఖ
హాది నవకము.	ట	త	డ	ఫ	ణ	త	థ	డ	ధ	న
పంచకము.	ప	ఫ	బ	భ	మ					
యూద్యపత్రము.	య	ర	ల	వ	ళ	మ	స	హ		

పైన దచితిన కటపయాదిసంఖ్యలను గుర్తించునపుడు “అంకోనాం వామలోగాలిఁ” యాసడి సూర్యసిద్ధాంతానుసారము క్రిందనుడి ఏక, దళస్తానములు ఇకొనుచు మేళ సంఖ్య నిర్ణయింపదగును. ఉదా:—మాయామూర్ఖవగాళ, ఇందు మొదటి “మా” యను ఆశ్చర్యము పాదిపంచకములో రీ, వ, అంకోక్త సరియగును. నెండవ “య” అను ఆశ్చర్యము యూద్యపత్రములో 1 వ, అంకోక్త సరియగును. గనుక మొదటి రీ, వ, అంకోక్త స్తానమును, రెండవ 1 వ, అంకో దళస్తానమునందును వేసిన మాయామూర్ఖవగాళ 16వ, సంఖ్య యగును. ఇటుల 72 మేళములనంఖ్యలను కనుగొనుటలో *సంయుక్తాక్త రములఁగల మేళసంఖ్య నిర్ణయించునపుడు యా క్రిందినిష్టయగును గమనింపవలెను.

ఉదా:—మఱ్ఱుఖప్రియ. ఇందు మొదటి ‘మ’ యను ఆశ్చర్యము యూద్యపత్ర కములో ద్రవ అంకోక్తసరియగును. రెండవ ఇఱ్ఱ, అను సంయుక్తాక్తాశ్చర్యములో, ‘ఇ’ యను హాట్లునవదతి మకోరమునే లెక్కించిన ‘మ’ యగునది పాదిపంచకములో రీ వా అంకోక్తసరి యగును. గనుక మొదటి 6 ను, ఏకస్తానమును, రెండవ రీ ను, దళస్తానమును బెట్టిన రీటిగును. తఃప్తిగా తక్కినయనిన్న మేళముల సంఖ్యల నెఱుగదగును. పైపథకమునందు జూపిన ఇ, వ, యాసడి యాశ్చర్యములు వచ్చినపుడు వానిఅంకో సున్న (1) యగుటచే నది దళస్తానముందున్న లెక్కాక్త రాసటుల డచియదగును. ఉదా:—గానమార్చి. ఇందు మొదటి ‘గా’ అనుఆశ్చర్యము, కొదినకము, లో లిపి, అంకోక్తసరియగుటచే ఏకస్తానమును, రెండవ, వ, యను ఆశ్చర్యము (1) సున్న యగుటచే దళస్తానమును యుంచిన ‘08’ యగును. సంఖ్యక్త ముందుగల సున్నక్త విలంబలేదు గావున, గానమార్చి లి వ, మేళ మగును. ఇటుల నే తక్కిన మేళములనంఖ్యలనిన్న టీని యూహించునది. అయితే యాకోల మన వాడుగై మేళక క్రతలలో రీ మేళక క్రతలను మాత్రము, కటపయాది, గణితశాస్త్రము నక్క వ్యుతిరేకముగా సంయుక్తాక్తాశ్చర్యములోని మొదటి హాట్లునే లెక్కాంచుటయగును, బు, అనుప్రాణాశ్చర్యమును, రి, అనుప్రాణాశ్చర్యముగా సంచి లెక్కాంచుటయగును కఁ క్రింద దెలాపు+1=రీ మేళక క్రత రాగముల సంఖ్యలద్వారా స్తుతెఱుంగినది.

సంగీత శాప్రతిక్రియ

1	చక్రవాకము	గణితశాస్త్రిత్వా	26 వ,	మేళమునుచున్న స్నిహి సేర్టిఫైడ్ ఫోటో
2	దివ్యమణి	...	18 వ,	" 48 వ,
3	విశ్వంభరి	...	44 వ,	" ప్రైమి.. . . . .
4	శ్రీతాంబరి	...	26 వ,	" 66 వ,
5	బుయథప్రియ	...	60 వ,	" 62 వ, మేళమును

లెక్కించుచున్నారు. కొవున యిప్పటికోలున వాడు 72 మేళములలో వైర్ రెప్ మేళములగాక మిగత 67 మేళముతే కటవయాదిధులను ఎరిగా ననుసరించుచున్నవి.

శూర్యమేళక ర్తలు;—72 మేళక ర్తలలో 1 నంది 86 వరకుగల 86 మేళక ర్తలను శూర్యమేళక ర్తలని చెప్పుబడును. వీటినే శుద్ధమధ్యమ మేళక ర్తలనుచున్నవి.

ఉత్తరమేళక ర్తలు:—72 మేళక ర్తలలో 87 నంది 72 వరకుగల 86 మేళక ర్తలను ఉత్తరమేళక ర్తలని చెప్పుబడును. వీటినే ప్రతిమధ్యమ మేళక ర్తలనుచున్నవి.

కల్పిత మేళక ర్తలు:— శ్రీ వెంకటమఖికి శూర్యము వాడుకలోసండి శాందరిచే 19 మేళక ర్తలనియు, మరిందరిచే 20 మేళక ర్తలనియు చెప్పుబడిన ప్రాచీన మేళక ర్తలనే శ్రీ వెంకటమఖి కల్పితమేళక ర్తలని ఫౌటియుండెను.

మేళక చక్ర ములు:— శ్రీ వెంకటమఖి 72 మేళక ర్తలను 12 గుమథాగులు గాచేసి వాటికి మేళకచక్రములని పేరుపెట్టిను. వాటికి (1) ఇంగు (2) సైత్ర (3) ఆగ్ని (4) వేద (5) చాం (6) బుతు (7) బుషి (8) వసు (9) బ్రహ్మ (10) కిం (11) రూద్ర (12) ఆదిత్యచక్రములని చెప్పుబడును.

మేళక సంజ్ఞలు:— శ్రీ వెంకటమఖిచే ఒకొక్క చక్రములోగల 6 మేళక ర్తలను యివ్వబడిన 6 సంజ్ఞలను మేళకసంజ్ఞలని చెప్పుబడును. అవి (1) పూ (2) శ్రీ (3) గ్రో (4) భూ (5) మా (6) సా యగును.

జూ తులు:— క్రీస్తుముర్తు శూర్యము రచింపబడిన సంగీత రచనలంగు పేర్కూగుబడి, శాంతపఱకు రాగములకు సంబంధించినిపిగా నుండువాతిని జాతులని చెప్పుబడెను.

దాట్లు:— పొందూస్తానీ సంగీతములో మేళక రూగమునకుదాట్లుని పేరు.

సంశూర్జ మేళక ములు:— ఈ కొలములో వాడుకలో నున్నటిస్తే, ఆశోక, ఛావరీహాగుములలో స్పృస్పృములు గ్రహిస్తే 72 మేళక ర్తలను సంశూర్జమేళకము లని చెప్పుబడును. |||| కనకాంగి, రత్నాంగి, గానమూర్తి, మొదలగునవి.

ఆసంశూర్జ మేళక ములు:— శ్రీ వెంకటమఖికి ముందుకొలములో వాడుకలో నున్నటిస్తే, “రాగతాళచింతామణి” అను గ్రంథములో పేర్కూగుబడి నటిస్తే, సంశూర్జములు కొసట్టి 19 లేక 20 మేళకములను, అసంశూర్జ మేళకములని చెప్పుబడును. ||| (1) నారీ రీలిగాళ, (2) కిరణావళి, (3) శ్రీరాగము, (4) హరికేంద్రగాళ మేళలగునవి యట్టి రాగములకు చెందినవగును. వాటికివరము లేపనగా!

1 నారీరీలిగాళ. 20 వ మేళ॥— సారిగా మనిధుపనినిస్తానినిధమూగగిసా.

2 కిరణావళి. 21 వ మేళ॥— సారిమపథపథనిస్తానినిధమూగగిసా.

3 శ్రీరాగము. 22 వ మేళ॥— సారిమపనిస్తానినిధమూగగిసా.

4 హరికేంద్రగాళ. 28 వ మేళ॥— సారిమపనిస్తానినిధమూగగిసా.

మూర్ఖునాకౌరక మేళవివరం :— 72 మేళక ర్తలలో ద్వారా మేళక ర్తలోనైనను మడ్జముగాక మిగతస్వరములగు రిషభ, గాంధార, మధ్యమ, పంచమ, ఛైవత, నిషాద ములలో ద్వారా 1 గాని 2 గాని 3 గాని లేక అంతకంటె యొక్కవగాని స్వరములను గ్రహస్వరములు చేసి మూర్ఖునగావించినచో వాటిలో యింకొక మేళము యేర్వడగల మేళక ర్తలను మూర్ఖునాకౌరక మేళములని చెప్పబడును.

మూర్ఖునాకౌరక మేళసంఖ్య :— 72 మేళక ర్తలలో 1 నుండి 5 వఱకుగల ర మేళములను, 7 నుండి 11 వఱకుగల ర మేళములను, 13 నుండి 30 వఱకుగల 18 మేళములను, 32 నుండి 36 వఱకుగల ర మేళములను, 48 నుండి 46 వఱకుగల 4 మేళములను, 51 మేళముగు 1 మేళమును, 58 నుండి 66 వఱకుగల 14 మేళము లను 68 నుండి 72 వఱకుగల 4 మేళములనుకలిసి యేర్వడు $5+5+18+5+4+$ $1+14+4=56$ మేళములను మూర్ఖునాకౌరక మేళములని చెప్పబడును.

మూర్ఖునాకౌరక మేళములందలి గ్రహస్వరసంఖ్య :— పైన దెలుపబడిన 58 మూర్ఖునాకౌరక మేళములందుగల ఆయుగ్రహస్వరములగలమేళసంఖ్యను, వాటి యం దేర్వడు మేళతము మేళములసంఖ్యను యాక్రింద దెలుపుట గమనించునది.

వీకమూర్ఖునా మేళములు	— 20 వాటిలో పుట్టునవి	$20 \times 1 = 20$	మేళములు
ద్విమూర్ఖునా మేళములు	— 18 „ „	$18 \times 2 = 36$ „	
త్రిమూర్ఖునా మేళములు	— 12 „ „	$12 \times 3 = 36$ „	
పంచమూర్ఖునా మేళములు	— 6 „ „	$6 \times 5 = 30$ „	లగును.

గసుక మూర్ఖునాకౌరక మేళములు 56 లోను పుట్టు మేళముల మొత్తం 122 అగును.

ఆయుగ్రహ స్వరములం జేర్వడు మేళసంఖ్య :— మూర్ఖునాకౌరక మేళములం దేర్వడుచున్న పై 122 మేళములలో యొగ్రహస్వరమునందు యొన్న మేళములు యేర్వడునది యాక్రిందిపట్టికలో దెలుపుట గ్రహించునది.

పై 122 మేళములలో—రిషభ మూర్ఖునలవలన యేర్వడునవి 17 మేళములను,

“	“	గాంధార మూర్ఖునలవలన	„	20	„
“	“	మధ్యమ మూర్ఖునలవలన	„	24	„
“	“	పంచమ మూర్ఖునలవలన	„	24	„
“	“	ఛైవత మూర్ఖునలవలన	„	20	„
“	“	నిషాద మూర్ఖునలవలన	„	17 మేళములగును.	

పైన దెలుపబడిన వివరములన్నటిని యాక్రింది పథకమునందు గమనించుడగును.

మూర్ఖునాకారక మేళపద్ధతిలు.

అయ్యగ్రహా స్వరములం దేవుడు మేళముల సంఖ్యలు.

సం.	శుద్ధమధ్యము మేళకర్తలు	స	ఓ	గ	మ	ప	థ	న
1	కనక్కాంగి	51	...	...	19	...	...	...
2	రత్నాంగి	53	...	...	55	...	...	...
3	గానమూర్తి	54	...	...	25	...	...	...
4	వనస్పతి	...	...	...	61	...	...	...
5	మానవతి	...	...	...	—	—	—	—
6	తానరూపి * *	—	—	—	—	—	—	—
7	సేనావతి	68	...	...	—	—	17	...
8	శాసుమతోడి	65	28	20	—	—	29	22
9	ధేనుక	66	...	...	56	...	85	...
10	సాటకప్రియ	...	64	26	—	—	—	28
11	కోకిలప్రియ	...	...	...	62	...	—	—
12	రూపవతి *	—	—	—	—	—	—	—
13	గాయకప్రియ	69	...	...	—	—	—	—
14	వక్కళాభరణము	71	...	...	21	...	...	53
15	మాయామాళవగాళ	72	...	...	57	...	...	...
16	చక్రవాకము	...	...	...	27	...	...	59
17	సూర్యకొంతము	...	7	63	—	—	—	—
18	పోటకొంబరి	...	43	—	—	—	—	—
19	రఘుంకారధ్వని	...	...	...	—	2	53	...
20	సత్కారవి	...	29	22	8	65	28	—
21	కీరవాణి	...	...	...	58	14	71	—
22	ఖరహారప్రియ	8	65	28	20	—	—	29
23	గౌమిష్ఠవారి	10	...	64	26	—	—	—
24	వరణ్యప్రియ	...	...	...	32	—	—	—
25	మూర్ఖరంజని	...	...	...	—	4	—	—
26	చాయకే?	...	...	...	28	10	—	64
27	సరసాంగి	...	...	...	59	16	—	—
28	హరకొంభోజి	20	...	29	22	8	65	—
29	ధిరశంకరాభరణము	22	8	65	28	20	—	—
30	సాగావందిని	...	44	—	34	—	—	—
31	యుగ్రప్రియ * *	—	—	—	—	—	—	—
32	రాగవరసి	...	...	...	24	—	—	—
33	గాంగేయభావమణి	...	...	...	60	—	—	—
34	వాగ్ధీశ్వరి	...	...	...	80	—	44	—
35	శూలిణి	...	9	66	—	56	—	—
36	చలవాట	...	45	—	—	—	—	—

మూర్ఖునాకారక మేళపథకము.

అయ్యగ్రహ స్వరములం దేర్చడు మేళముల సంబ్ధులు.

నుం.	ప్రతిమధ్వమమేళక ర్తలు	స	ర	గ	మ	ప	ఫ	న
37	సాలగము *							
38	జలార్జుము *							
39	ర్ఘూలవరాళి *							
40	నవనితము *							
41	పావని *							
42	రఘుప్రియ *							
43	గవాంబోధి			..	..	..	18	..
44	భవ్రియ			34	..	..	80	..
45	శుభపంతువరాళి			..	..	..	86	..
46	షడ్యైధము కిణి			70	..	..	..	..
47	సువర్ణాంగి *							
48	దివ్యమణి *							
49	ధవళాంబరి *							
50	నామనారాయణి *							
51	కౌమవరని			..	..	..	..	1
52	రామప్రియ *							
53	గమనక్రువు			19	..	..	..	2
54	విశ్వంబరి			55	..	..	..	3
55	శ్యామలాంగి			..	..	..	54	..
56	వఱ్యుఖప్రియ			85	..	9	66	..
57	సిమోండ్ మధ్వము			..	..	15	72	..
58	ప్రోమపతి			14	71	..	21	..
59	ధర్మపతి			16	..	27	..	..
60	సీతిమతి			..	..	38	..	..
61	కాంతామణి			..	..	5	..	..
62	రివభప్రియ			..	..	11	..	..
63	లతాంగి			..	..	17	..	7
64	వాచస్పతి			26	..	28	10	..
65	మేచకల్యాణి			28	20	..	22	8
66	చిత్రతాంబరి			..	56	..	35	9
67	సుచరిత * శ్రీతిస్యురూపిణి *							
68	ధాతువర్ణని							
69	నానికాభూషణి							
70	కొసలము							
71	రసికప్రియ			..	21	..	58	14
72	రసికప్రియ			..	57	..	..	15

సంగీతక శాప్రదర్శన

అమూర్ఖనాకౌరక మేళవివరణ :— 72 మేళక ర్తలలో హూర్ఘనాకౌరక మేళములగు 56 గాక మిగత 16 మేళములను * అమూర్ఖనాకౌరక మేళములని చెప్పు బడును. పీటికీ పేరువచ్చుకు కొరణము తీటిలో ద్యే మేళములో ద్యే స్వదమును గ్రహస్వరము చేసినను యింకొక మేళము ద్యేర్పడ సట్టమేళములగు లేచి యాగును.

అమూర్ఖనాకౌరక మేళములు, వాటిసంఖ్యలు :— 1. తాసరూపి (6 మే.) 2. రూపతి (12 మే.) 3. యాగప్రియ (81 మే.) 4. సాలగము (87 మే.) 5 జలార్జి మమ (88 మే.) 6. రూపాలవరాళి (89 మే.) 7. నశనితము (40 మే.) 8. పావని (41 మే.) 9. రఘుప్రియ (42 మే.) 10. సువర్ణాంగి (47 మే.) 11. దివ్యమణి (48 మే.) 12. ధవళాంబరి (49 మే.) 13. నామనారాయణి (50 మే.) 14. రామప్రియ (52 మే.) 15. సుచరిత్ర (67 మే.) 16 జ్యోతిస్వరూపిణి (68 మే.) యాగును.

వివాదిమేళ వివరణ :— 72 మేళక ర్తలలో కు. గాం., - కు. ని., - కు. రి., - కు. ఛై., - స్వరములలో ద్యే ఒకటిగాని లేక కెండు గాని స్వరములను కలిగియున్న మేళక ర్తలను వివాది మేళములని చెప్పుబడును.

వివాది మేళసంఖ్యలు :— 72 మేళక ర్తలుగల 12 చ్చక్రములలో పుడ్గ గాంధారముగల 1,7 చ్చక్రములందలి $2 \times 6 = 12$ మేళములను, పట్టుల్పింపభయుగల 6,12 చ్చక్రములందలి $2 \times 6 = 12$ మేళములను, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11 = యా 8 చ్చక్రములలో పుద విసాదముగల 1 వ మేళమును, పట్టుల్పింపి కైవతముగల 6 వ మేళమును కలిశి $8 \times 2 = 16$ మేళములతో సేర్పడు మొత్తము $12 + 12 + 16 = 40$ మేళములను వివాది మేళములని చెప్పుబడును.

శూర్యము యిష్టాహును ఒకేపేరుగల మేళక ర్తలు :— (1) మాయాహారాగ్మాళ (15 మే.) (2) థీరశంకరాభరణము (29 మే.) (3) చలనాట (36 మే.) మేళక ర్తలనును.

శూర్యము మేళక ర్తలనుబడిన యిష్టటి జన్మరాగములు :— (1) తోయాపేగ వాహిని (16 మే) (2) నారీరితిగ్మాళ (20 మే) (3) కిరకావళి (21 మే) (4) త్రిరాగము (22 మే) (5) పూర్వికేదారగ్మాళ (28 మే) (6) కైలచేషాణి (36 మే) (7) జగ కోశాసము (28 మే) యాగునవి.

శూర్యము ఓపాంగములనుబడిన యిష్టటి థాపాంగరాగములు :— (1) ఖమాస. (28 మే. జన్మము) (2) క్షాంభోళి (23 వ మేళజన్మము) మొదలనునవి.

జన్మరాగ వివరము.

జన్మరాగ వివరణ :— 72 మేళక ర్తలలో ప్రతిఒక్క దానింపఁడి జనించునటి రాగములను జన్మరాగములని చెప్పుబడును. ఈజన్మరాగములేర్పడు విధమ్మును, వాటిసంఖ్యయును యాక్రిండ చెలుపుట గమనింపదగును.

జన్మరాగస్థితును :— 72 మేళక ర్తలలో ఒక్కిక్కు మేళక ర్తయందు సంశూలి, పూడచ, చోడవ భేదములచే ద్యేర్పడు 22 రకముల భేదముల నీక్రిండ చెలుపుట గమనించునది.

సంపూర్ణ భేదము — 1.

1. సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.

సౌడ వ భేదములు — 6.

1 సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస. 4 సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.

2 సరిగు పథనిస్ - సనిపమగిస. 5 సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.

3 సరిగు పథనిస్ - సనిధమగిస. 6 సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.

చౌడ వ భేదములు — 15.

1. సరిగు పస్ - సపమగిస. 9. సరిగు పథనిస్ - సనిధమగిస.

2. సరిగు పథనిస్ - సధమగిస. 10. సరిగు పథనిస్ - సనిధపరిస.

3. సరిగు పథనిస్ - సనిమగిస. 11. సగు పథనిస్ - సధపమగిస.

4. సరిగు పథనిస్ - సధపగిస. 12. సగు పథనిస్ - సనిపమగిస.

5. సరిగు పథనిస్ - సనిపగిస. 13. సగు పథనిస్ - సనిధమగిస.

6. సరిగు పథనిస్ - సనిధగిస. 14. సగు పథనిస్ - సనిధపగిస.

7. సరిగు పథనిస్ - సధపమగిస. 15. సగు పథనిస్ - సనిధపమస.

8. సరిగు పథనిస్ - సనిపమగిస.

వైన డలిఫిన విధముగా సెర్వడినె $1+6+15=22$ భేదములును మరల సంపూర్ణ, సౌడవ, చౌడవ భేదముల నొయింటిచే 484 జ్ఞ్యరాగము లేవుడు విధమును యొక్కిందు వ్యవహారణలలో దెలాపుతు గమనించునది.

సంపూర్ణ - సంపూర్ణ భేదములు	1
సంపూర్ణ - సౌడవ భేదములు	6
సౌడవ - సంపూర్ణ భేదములు	6
సంపూర్ణ - చౌడవ భేదములు	15
చౌడవ - సంపూర్ణ భేదములు	15
సౌడవ - సౌడవ భేదములు	86
సౌడవ - చౌడవ భేదములు	90
చౌడవ - సౌడవ భేదములు	90
చౌడవ - చౌడవ భేదములు	225

ఉ॥ క్లోరవి	-సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.
ఉ॥ క్లోరము	-సరిగు పథనిస్ - సధపమగిస.
ఉ॥ కొంభోజి	-సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.
ఉ॥ సారమతి	-సరిగు పథనిస్ - సనిధమగిస.
ఉ॥ బిలహారి	-సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.
ఉ॥ శ్రీరంజని	-సరిగు పథనిస్ - సనిధమగిస.
ఉ॥ నాటుకురంజి	-సరిగు పథనిస్ - సనిధమగిస.
ఉ॥ మలహారి	-సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.
ఉ॥ శుద్ధసాహేబి	-సరిగు పథనిస్ - సనిధపమగిస.

ప్రవిధముగా ఒకొక్క పేశక రక్త 484 జన్మరాగము లేద్దుచున్నందున 72 పేశక రలక్త $72 \times 484 = 34,848$ జన్మరాగము లేద్దుచున్నది. పిటిసే ఈ త్రయ్యి రాగములనియు, అముఖ్యరాగములనియు చెప్పబడును. పిటికి మరల వక్రసంహర్ష, వక్రసాడవ, వక్రచౌడవ సంబంధము కలిగినచో “అనంతావై రాగః” అను ప్రమాణమున రాగము లనంతమలగునని తెలియదగును.

N. B:— జన్మరాగములయొక్క ఆరోహణ, అవరోహణములందలి స్వరము లను లెక్కించునపుడు నూత్రము ననుసరించి తారపడ్డమును వదలి లెక్కింపదగును.

వర్జరాగ వివరణ:—పైన డెలిపిన జన్మరాగములలో ఆరోహణములోగాని అవరోహణములోగాని లేక కెండిటిలోగాని 1గాని లేక 2గాని లేక మాడుగాని స్వరములు వర్జింపబడియుండు రాగములను వర్జరాగములని చెప్పబడును. అయితే ఈవి వక్రములుగాగాని, అవక్రములుగాగాని యుండవచ్చునని యొఱుగునది.

వర్జరాగ స్నేహము:—జన్మరాగ స్నేహముచే ఒకొక్క పేశక రయిందేర్పడిన 484 జన్మరాగములలో సంహర్ష - సంహర్ష భేదమగల రాగమొక్కటిని తీరినచో మిగత 484—1=483 రాగములను వర్జరాగములని చెప్పబడును. Xసుక 72 పేశక ర్త రాగములం దేర్పడు వర్జరాగముల సంఖ్య $72 \times 478 = 34,776$ అని గ్రహింపదగును.

N. B:— అయితే కొందరు పైన డెలిపిన జన్మరాగ, స్నేహము కూడ సరియైనది కొదని తెలుపుచున్నారు. ఏలననగా ఈా మోహనరాగము. ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణ ముల రెంటిలోను మధ్యమ, నిషాదములు వర్జములగుటచే నిజి 28 వ, పేశజన్మముగానే గాక 29 వ, పేశజన్మము యొందుక్క కొహడదని పీరివాడము. అయితే మోహనరాగం లోని అంతరగాంధారము శుద్ధమధ్యమచ్చాయము, చతుర్పుత్తిఛైవతము కైకినిసాదచ్చాయను స్ఫురింపబడియునవిగా నుండుటచే నిజి 28 వ, పేశజన్మమునుటకే యొక్కప్రమాద ఆధారము కలదను సమాధానము లేకపోలేదు. ఈ బిధంగా అక్కడక్కడ కొన్ని సంబోహములు కలుగుచున్నను యింతకు మించిన నిరిషమేన స్నేహము కనపడనందున యిప్పటికోలమన వాధుసటువంటి 34, 348 జన్మరాగముల స్నేహమే ఆచరణ యోగ్య మేశదని యొరుగదగును.

వక్రరాగ వివరణ:—పైన డెలుపబడిన 34,348 జన్మరాగములలో ఆరోహణ మునందుగాని, అవరోహణమునందుగాని, లేక కెంటియుందుగాని యుందు స్వరములు వక్రముగా నున్నచో సట్టి రాగములను వక్రరాగములని చెప్పబడును.

శరాగవిభాగము:—సుప్రసిద్ధ ప్రాచీనలక్షణకౌర్యదైన కార్పుదేవు తన “సంగీతరత్నాకర” గ్రంథములో రాగములు మఖ్యముగా రెండు విభములని పేర్కొనేను. వాటిని 1 మార్గరాగములు 2 దేశ్యరాగములని చెప్పబడును.

i మార్గరాగ విభాగము :—ఇది శార్జ దేవునిచే పేరొక్కనబడిన రాగవిభజన ర్హాని రెండు విధములలో మొదటియగును. ఇది 5 విధములగును. అవి 1 రాగము, 2 ఉపరాగము, 3 కుద్దరాగము, 4 భాషారాగము, 5 విభాషారాగము, 6 అంతర భాషారాగము లగును. అయితే శార్జ దేవును తనకొలమునందే యిం రాగములు లేవనియు, నవి గంథర్వలోకమున మాత్రమే గలవనియు పేరొక్కని యున్నందున నీ మార్గరాగవిభాగమునందలి పేద్ద ప్రాచీన సంగీత చర్త్రును తెలిసికొనుటకు మాత్రమే పుపయోగపడునని గ్రహించునది.

ii దేశ్వరాగవిభాగము :—ఈ రాగవిభాగము 4 విధములగును. అవి 1 రాగాంగ రాగము, 2 ఉపాంగరాగము, 3 భాషాంగరాగము, 4 క్రియాంగరాగము లగును. వాటి వివరముల నీదిగువును డెలచ్చుట గమనించునది.

iii రాగాంగరాగము :—సంఘ్రామైనటియు, వక్రమకొసట్టియు, అగ్రోవాణి అవగ్రోవాణముల రెంటి బంచును ఒకే రక్కమైన స్వరములు కలిగియున్నటియు, జన్మ రాగములకు జనక స్తానముగా నుండుసట్టి రాగమును రాగాంగరాగముని చెప్పునడును. ఫినిసే జనకరాగ, మేళరాగ, మేళకర్తరాగ, కర్తరాగ, ప్రభాసరాగ, దూట్ (వేరు) రాగ, పైమరీ (ముఖ్య) రాగమనికొడ చెప్పుబడును.

iv ఉపాంగరాగము :—రాగాంగరాగమున జనించినట్టె, తన జనకరాగస్వరములను మాత్రమే కలిగినట్టె, దౌడవ, లేక పాడవ, లేక సంఘ్రామ, లేక యేరెంటి నైనను కలిగియుండు జన్మరాగములను ఉపాంగరాగములని చెప్పుబడును. ఉ॥ 1 హంసధ్వని, 2 మలవారి మొదలగునవి యిం రకమునకు చెందును.

v భాషాంగరాగము :—రాగాంగరాగమున జనించినట్టె, తాను జనించిన జనకరాగస్వరములనే గలిగియైనను, రంజకముకొలకు అన్యజనకరాగములందుగల కుద్ద, వికృతస్వరములలో సేవైన నొకటి, లేక రెండు, లేక మూడు స్వరములను ప్రయోగించు బడు జన్మరాగములను భాషాంగరాగములని చెప్పుబడును. ఇవి, దౌడవ, లేక పాడవ, లేక సంఘ్రాములుగాగాని, కప్ర, లేక అవక్రములుగాగాని అయి వుండవచ్చును. ఉ॥ 1 లిలహరి, 2 కొంభోజి, 3 భూరివి, 4 బేగడ మొదలగునవి.

vi క్రియాంగరాగము :—ఇంక్రియములకు నతాన్మము కలిగించునదియై, దేవతాస్తుతి, ఉత్సాహ, శిక్ష, పీర, పరాక్ర, యుద్ధసమయములం దుపయోగించునటి రాగమున క్రియాంగరాగముని చెప్పుబడును. అయితే యట్టి రాగములు యిం కొల నులో వాడుకయందు దేయమాత్రము లేనందున వాటి వివరముల నిచట తెలుపబడు లేదని గ్రహించడగును.

ఆంతర మార్గ రాగము :— భాషాంగరాగములేదు వాడుకలోలేని ప్రాచీన కౌలమలాఁ అన్యరాగచ్ఛాయలను కలిగియుండురాగములను అంతరమార్గరాగములని చెప్పబడొను. కౌని కౌలప్రకమముగా పిటిసే భాషాంగరాగములని చెప్పబడుచున్నవి.

రాగవిభాగము :— శృంగార్యచార్యలు ఒక పద్ధతిలో రాగములను కి విభములుగా విభజించిరి. వాటిసే 1. ఘనరాగము. 2. రక్తిరాగము. 3. దేశ్యరాగము అని చెప్పబడును.

i ఘనరాగము :— ఘనమైన నాభితానముగా, గానముచేయదగినదిగాను, యఱద్ధమునందు, శార్య, పికోతాపాములు గల పిరునిహోలినదిగాను, గంభీరముగా నుండు రాగమును ఘనరాగముని చెప్పబడును. ఇట్టి రాగములు ముఖ్యముగా రెగలవు. అవి 1. నాట. 2. గాళ. 3. ఆరథి. 4. త్రీరాగము 5. వరారీ రాగము లగును. పిటిసే ఘనరాగపంచకముని చెప్పాడురు. ఈ ఘనరాగపంచకము నండే త్రీత్యాగరాజు తనకుగల ధాతు, మాతువులందలి కవితావిధిష్టతకు నిదర్శన ముగా “ఘనరాగపంచక” మను రక్తి ర్సలసరచించి ఆశంద్రతారార్పముగ నుండునట్టు చేసెను. ఈ ఘనరాగపంచకమును మరియుక ఉపఘనరాగపంచకమునుమాడ ప్రాచీన లత్సణకౌరు తేరుఅచిరి, అవి 1. కేదార. 2. నారాయణగాళ. 3. కితిగాళ. 4. సారంగ నాట 5. బోధిరాగము లగును. ఈ 5 రాగములనుకూడా చేర్చి మొత్తము 10 ఘనరాగములుగా చెప్పియుండుట గమనించడగఁడు.

ii రక్తిరాగము :— వినవారి చిత్రమును రంజింపచేయునట్టిరాగమును రక్తిరాగముని చెప్పబడును. దీనిసే నయరాగమనియు, మార్గరాగమనియు చెప్పాడురు. ఉ॥ 1. తోడి, 2. దైవి. 3. శంకరాధరణము. 4. కల్యాణి మొదలగునవి.

iii దేశ్యరాగము :— ఉత్తరదేశమునండి స్నీగ్రథింపబడినట్టియు, కొన్ని యితర రాగకళలతో సుఖరించునట్టిరాగమును దేశ్యరాగముని చెప్పబడును. దీనిసే దేశీయరాగమనికూడ చెప్పాడురు. ఉ॥ 1. ఖమాస. 2. జీవగో. 3. కాపి మొదలగునవి యట్టిరాగములకు చెందును.

రాగవిభాగము :— శృంగీల్కులగు లత్సణకౌరులు రాగములను మరియుక విభమలాఁ 8 రకములుగా విభజించియున్నాడు. అవి 1. పంచమాంత్యరాగము. 2. దైవతాంత్యరాగము. 3. నిషాధాంత్యరాగము లగును.

i పంచమాంత్యరాగము :— ఒక రాగములో పోచుగానున్నట్టి స్వరము మధ్యస్థాయిపంచముగానున్నానో అట్టిరాగమును “పంచమాంత్యరాగ” మని చెప్పబడును.

ఉ॥ సవరోజు రాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము—ఆరో॥ అవ॥ పుధని సరిగు పుధని పుధని సరిగు పుధని.

ii త్రైవతాంత్యరాగము :— ఒక రాగములో హౌచ్చుగానుండు స్వరము మధ్యస్థాయి త్రైవతముగానున్నచో అట్టిరాగమును “త్రైవతాంత్యరాగ” పునిచెప్పబడును. ఉ॥ కురంజిరాగము. ఇది 28వ, మేళజన్యము—ఆరో॥ అవ॥ సని సరిగు పుధని పుధని పుధని సరిగు పుధని.

iii నిషాదాంత్యరాగము :— ఒక రాగములో హౌచ్చుగానుండు స్వరము మధ్యస్థాయి నిషాదముగానుండినచో అట్టి రాగమును నిషాదాంత్యరాగముని చెప్పుబడును.

ఉ॥ నాదవామక్రియ రాగము. ఇది 15వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగు పుధని — నిధి పుధని సరిగు పుధని.

రాగవిథాగము :— జన్యరాగములను 3 విధములుగా విధజించుటను గమనించునది. అవి (1) చౌడవరాగము (2) సాడవరాగము (3) సంశ్రార్థరాగములను.

చౌడవరాగము :— ఇందు ఆరోవణ, అవరోవణముల కంటియంగును కొని స్వరములు మాత్రమే యుండును. గనుక దీనిని “చౌడవరాగ” పుని చెప్పబడును. ఉ॥ హౌచ్చానరాగము. ఇది 28వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగు పుధని పుధని సరిగు పుధని.

చౌడవరాగవిథాగము 1 :— చౌడవరాగములను 3 విధములుగా విధజించుట జరిగును. అవి (1) చౌడవ — సంశ్రార్థము (2) చౌడవ — సాడవము (3) చౌడవ — చౌడవములను.

i చౌడవసంశ్రార్థము :— ఇందు ఆరోవణము చౌడవముగను, అవరోవణము సంశ్రార్థముగను వుండును. ఉ॥ బిలహరిరాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగు పుధని పుధని సరిగు పుధని.

ii చౌడవసాడవము :— ఇందు ఆరోవణము చౌడవముగను, అవరోవణము సాడవముగను వుండును. ఉ॥ జగన్మోహనిరాగము. ఇది 15వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సగమపనిసే — సనిపించుగా రిస.

iii చౌడవచౌడవము :— ఇందు ఆరోవణ, అవరోవణముల కంటియంగును చౌడవముగానే యుండును. ఉ॥ శుధిధన్యానిరాగము. ఇది 22వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సగమపనిసే — సనిపించుగా స.

శైల్పిక ద రాగ వి భూగ ము 2 :—మరియు నీ బౌద్ధవరాగములను ఇంకొక పద్మతీలో కి విధములుగా విభజింపబడెను. అవి (1) శుద్ధ బౌద్ధవ (2) సంకీర్ణ బౌద్ధవ, (3) వక్ర బౌద్ధములనుగా.

i శుద్ధ బౌద్ధవ ము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియంము ఒకేగెరకమైన 2 స్వరములు వర్జింపబడియుండును.

ఉ॥ వాంసధ్వనిరాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము. ఆరోహణ, అవరోహణములు. సరిగ ప ని స్ - స ని ప గ రి స.

ii సంకీర్ణ బౌద్ధవ ము :— ఇదియు శుద్ధ బౌద్ధవరాగమువలె సండినను, ఇందు వర్జింపబడిన రెండు స్వరములు ఒకేగెరకమును చెందినవిగాక చేయవేయ రకము లక్ష చెందినవిగా నుండును.

ఉ॥ ఆంప్రోళికరాగము, ఇది 28వ, మేళజన్యము. ఆరోహణ, అవరోహణములు. సరిగ ప ని స్ - స ని ధ మ రి స.

iii వక్రబౌద్ధవ ము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందు గల 3 స్వరములు వరుసగా నుండిక వక్రముగా నుండును.

ఉ॥ భోగిసింధురాగము. ఇది 48 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స ప మ ప ధ ని స్ - స ని ధ ని ప మ స.

శాడవ రాగ ము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందును 6 స్వరములుండును.

ఉ॥ శ్రవ్మలతికరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రిగ మ ప ని స్ - స ని ప మ గ రి స

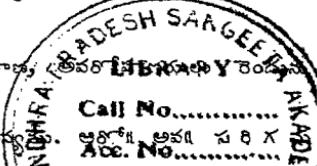
శాడవ రాగ వి భూగ ము 1 :—శాడవరాగములను తె విధములుగా విభజించిరి. అవి (1) శాడవ సంశూలము. (2) శాడవ శాడవము. (3) శాడవ బౌద్ధములనును.

i శాడవ సంశూలము :— ఇందుగల ఆరోహణము శాడవముగను, అవరోహణము సంశూలముగను వుండును.

ఉ॥ కొంభోజిరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రిగ మ ప ధ స్ - స ని ధ ప మ గ రి స.

ii శాడవ శాడవ ము :—ఇందు ఆరోహణ, భృత్యవర్షికారికాములు శాడవముగనే యుండును.

ఉ॥ శ్రీరంజనిరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రిగ ప ధ ని స్ - స ని ధ మ గ రి స.

iii పూడవ చౌడవ ము :—ఇందు అ ఆరోహణము పూడవముగను, అవలో శయు చౌడవముగను నుండును.

ఉ॥ బచుదారిరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్మము. ఆరో॥ అవ॥ సాగమ పథ ని సెసెని పమగస.

పూడవరాగ విభాగము 2 :—మరియు నీ పూడవరాగములను యింకొక పద్ధతిలో 3 విధములుగా విధజింపుడైను. అవి (1) శుద్ధ పూడవము. (2) సంకీర్ణ పూడవము. (3) వక్రపూడవములను.

i శుద్ధ పూడవ ము :—ఇందు ఆరోహణ, అవలోహణముల రెంటియందును వర్షింపబడియుండు ఒక్కస్వరము ఒక్కేరకమునకు చెందినదిగా నుండును.

ఉ॥ శుద్ధ తోడిరాగము. ఇది కివ, మేళజన్మము. ఆరోహణ, అవలోహణములు సాగమధనిసెసెని ధమగిస.

ii సంకీర్ణ పూడవ ము :—ఇదియు శుద్ధపూడవమువలే నుండినను, ఆరోహణ, అవలోహణముల రెంటిలోను వర్షింపబడిన ఒక్కస్వరము వేరువేరు రకములకు చెందినదిగా నుండును.

ఉ॥ కన్నడ గౌళరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్మము. ఆరోహణ, అవలోహణములు. సాగమపనిసెసెని ధమగిస.

వక్ర పూడవ ము :—ఇందుగల ఆరోహణ, అవలోహణముల రెంటియందుగల 6 స్వరములు వరుసగాసుండక వక్రముగా నుండును.

ఉ॥ గౌళరాగము. ఇది 15 వ, మేళజన్మము. ఆరో॥ అవ॥ సాగమపనిసెసెని ధమగిస.

స ० శ్రూర్ణ రాగము :—ఇందుగల ఆరోహణ, అవలోహణముల రెంటియందును 7 స్వరము లుండును.

ఉ॥ తోడిరాగము. ఇది కివ, మేళజన్మము. ఆరో॥ అవ॥ సాగమపథనిసెసెని ధమగిస.

సంశ్రూర్ణ -రాగవిభాగము 1 :—సంశ్రూర్ణ రాగమును 3 విధములుగా విధజించి. అవి. 1. సంశ్రూర్ణ -సంశ్రూర్ణము. 2. సంశ్రూర్ణ పూడవము. 3. సంశ్రూర్ణ -చౌడవములను.

1 సంశ్రూర్ణ -సంశ్రూర్ణము :—ఇందుగల ఆరోహణ, అవలోహణముల రెంటిలోను 7 స్వరము లుండును.

ఉ॥ కల్యాణిరాగము. ఇది 35 వ, మేళజన్మము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపథనిసెసెని ధమగిస.

ii) సంపూర్ణ—పొడవము :— ఇందుగల ఆరోహణము సంపూర్ణ ముగను, అవరో వాణము పొడవముగను నుండును.

ఉ॥ మార్గహిందోళరాగము. ఇది 20 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవా సరిగు పథనిస—సనిధి పథమగన.

iii) సంపూర్ణ చౌడవము :— ఇందుగల ఆరోహణము సంపూర్ణ ముగను, అవరో వాణము చౌడవముగను నుండును.

ఉ॥ నాటరాగము. ఇది 21 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవా సరిగుపథనిస—సనిధి పథ 8 స.

సంపూర్ణ రాగవిభాగము 2 :— సంపూర్ణ రాగములను యింకొకపద్ధతిలో ఓ విధము అగా విధజింపబడేను. అవి 1. శుద్ధ సంపూర్ణ ము. 2. సంక్రిత సంపూర్ణ ము. 3. వక్ర సంపూర్ణ ము లగను.

i) శుద్ధ సంపూర్ణ ము :— ఇందుగల ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటిలోను గల సప్తస్వరములు ఒకేరకమునకు చెందినవిగాయిందును.

ఉ॥ శంకరాధరణరాగము. ఇది 22వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవా సరిగు పథనిస—సనిధి పథగరిస.

ii) సంక్రిత—సంపూర్ణ ము :— ఇందుగల ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటిలోనుగల సప్తస్వరములు ఒకేరకమునకు చెందినవిగాక వేరు వేరు రకములకు చెందినవిగానుండును.

ఉ॥ ఔరవిరాగము. ఇది 23వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవా సరిగుపథనిస—సనిధి పథగరిస.

iii) వక్ర సంపూర్ణ ము :— ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటి లోనుగల సప్తస్వరములు వరుసగా నుండిక వక్రమగా నుండును.

ఉ॥ మార్గవిరాగము. ఇది 24వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవా సరిగు పథనిసనిధి పథనిస—సనిధి పథగరిస.

వక్ర రాగ వివరణము :— ఒక రాగములోని ఆరోహణ, అవరోహణము లందలి స్వరములు వక్రమగా నున్నాచో ఆట్టి రాగమున వక్రరాగమని చెప్పబడును.

వక్ర రాగ విభాగము 1 :— ఇది మూడు విధములుగా విధజింపబడినది. అవి 1. వక్ర సంపూర్ణము. 2. వక్ర పొడవము. 3. వక్ర చౌడవములగను.

i) వక్ర సంపూర్ణ ము :— ఇందు ఆరోహణములోని స్వరముల వక్ర సంపూర్ణముగను, అవరోహణములోని స్వరములు వక్రమ సంపూర్ణముగను వుండును.

ఉ॥ హసేనిరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపనిధమపనిధనిస్-సనిధపమగిస.

ii) వక్ర శాండవము:—ఇందుగల ఆరోహణములోని స్వరములు వక్ర శాండవముగను, అవరోహణములోని స్వరములు క్రమ శాండవముగను వుండును. ఉ॥ రవిచంద్రిక రాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమధనిధస్-సనిధమగిస.

iii) వక్ర దౌడవము:—ఇందు ఆరోహణములోని స్వరములు వక్ర దౌడవముగను, అవరోహణములోని స్వరములు క్రమ దౌడవముగను వుండును. ఉ॥ తుంతలవరాధి రాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సమపధనిధస్-సనిధపమస.

వక్ర రాగ విభాగము 2:—వక్రరాగములను మరియొక పద్ధతిలో 3 విధములుగా విభజింపబడినవి. అని 1. ఆరోహణవక్రము. 2. అవరోహణవక్రము. 3. ఉభయవక్రములను.

i) ఆరోహణ వక్రము:—ఇందు ఆరోహణము వక్రముగా నుండి అవరోహణము మాత్రము క్రమముగా నుండును. ఉ॥ బేగదరాగము. ఇది 29 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సగిగమపధనిధస్-సనిధపమగిసా.

ii) అవరోహణ వక్రము:—ఇందు ఆరోహణము క్రమముగా నుండి, అవరోహణము వక్రముగా నుండును. ఉ॥ సారంగరాగము. ఇది 31వ, మేళజన్యముగను. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస్-సనిధపమగిసా.

iii) ఉభయవక్రము:—ఈ రాగమున ఆరోహణ, అవరోహణములు కొండును వక్రముగా నుండును. ఉ॥ (1) సహనరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపమధనిధస్-సనిధపమగిసా. (2) కొనడరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపమధనిధస్-సనిధపమగిసా.

ఉభయవక్రవర్జురాగము:—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణములు రైండును వక్రముగాను, వర్జుముగాను వుండును. ఉ॥ హిందోళ వసంతరాగము. ఇది 20వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సగమపధనిధస్-సనిధపమధమగిస.

ఏకస్వరవక్రరాగము:—ఇది ఒకేస్వరము వక్రముగానుండురాగమునక్క గల ప్రాయ. ఉ॥ ద్విజావంతి. మే. 28 జా సరిగమపధనిధస్-సనిధపమగిసా.

వీకస్వర వర్జురాగము :— ఇది ఒకేస్వరము వర్జుముగానుండురాగమునక్కగల పేరు. ఉ॥ శ్రీరంజని రాగము. సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగమునక్కగల పేరు. ఉ॥ త్వరితి రాగము. సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగమునక్కగల పేరు.

వీకస్వర థాషాంగరాగము :— ఇది ఒకేస్వరము అన్యస్వరముగానుండురాగమునక్కగల పేరు. ఉ॥ త్వరితి రాగము. సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగమునక్కగల పేరు.

క్రమసంతృప్తి రాగము :— ఇది సప్తస్వరములు వరుసగానున్న రాగమునక్కగల పేరు. ఉ॥ కల్యాచి. సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగమునక్కగల పేరు.

క్రమసాధవరాగము :— ఇది 6 స్వరములు వరుసగానున్న రాగమునక్కగల పేరు. ఉ॥ మలయమారుతరాగము. సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగమునక్కగల పేరు.

క్రమచౌడవరాగము :— ఇది 5 స్వరములు వరుసగానున్న రాగమునక్కగల పేరు. ఉ॥ మౌవసరాగము. సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగమునక్కగల పేరు.

నారదునిరాగవిభూగము 1 :— ఇది 2 విధములను. అవి 1. నూరైశ్వరయరాగము, 2 సూర్యాస్తమయరాగము లనును. ఇటిసే సంధిప్రకాశికరాగము లనబుఱును.

1. నూరైశ్వరయరాగము :— ఇది నూర్యుడు ఉచ్చయించునప్పుడు పాడడగిన రాగమగును. ఉ॥ భూపాలరాగము. ఇది 15 వ, మేళజన్మము. ఆళో॥ అవ॥ సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగము. ఇదేరాగము 8వ, మేళజన్మముగాకూడ యిట్లేగలదు.

2. నూర్యుస్తమయరాగము :— ఇది నూర్యుడు అస్తమించునప్పుడు పాడడగిన రాగమగును. ఉ॥ నాటరాగము. ఇది 36 వ, మేళకర్జన్మము. ఆళో॥ అవ॥ సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగము. ఇదే 37 వ, మేళజన్మము.

నారదుని రాగవిభూగము 2 :— ఇవి మాడు విధములు. అవి 1. ముక్తాంగ కంపితరాగములు. 2. అర్ధకంపితరాగములు. 3. కంపవిహీనరాగము లనును.

i ముక్తాంగ కంపితరాగము :— ఇందుగల ఆన్నిస్వరములను కంపిత గమకములను కలిగియుండును. అనగా యిది ఇష్టచీ సర్వస్వర గమక, వరికరాగమునక్కగల పోవును. ఉ॥ త్వరితిరాగము. ఇది 20 మేళజన్మము. సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగమునక్కగల పోవును. ఉ॥ త్వరితిరాగము. ఇది 22 వ, మేళకర్జన్మము. ఆళో॥ అవ॥ సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగము. ఇది 23 వ, మేళకర్జన్మము.

ii అర్ధకంపితరాగము :— ఇందుగల కొన్నిస్వరములు మాత్రమే గమకములను కలిగియుండును. మిగతస్వరములు స్వచ్ఛముగా నుండును. ఉ॥ ఖరహర్షియరాగము. ఇది 22 వ, మేళకర్జన్మము. ఆళో॥ అవ॥ సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగము. ఇది 23 వ, మేళకర్జన్మము.

iii కంపవిహీనరాగము :— ఇందుగల స్వరము లన్నియు కంపిత, గమకములం లేన్నివై స్వచ్ఛముగా నుండును. ఉ॥ కదనకీర్తుమాలరాగము. ఇది 29వ, మేళజన్మము. ఆళో॥ అవ॥ సరిగుమధనిసెందురుగానుండురాగము. ఇది 30వ, మేళజన్మము.

నారదుని రాగవిభ్యాగము 3:—ఇది 3 విధము లగును. అని 1. ఉదయరాగము. 2. మధ్యాహ్నరాగము 3. సాయంకొలరాగము లగును. ఇది ఆ యూ రాగములు పొడుదరసికోలములను బట్టిచేసిన రాగవిభజన యగును.

i. ఉదయరాగము:— ఇది ప్రాతఃకోలమందు పొడుదగిన రాగ మగును. ఉ॥ బిలవారి, 2. మలవారి, 3. మఖారి, 4. ఘైరవి మొదలగునవి.

ii. మధ్యాహ్నరాగము:— ఈ రాగము మధ్యాహ్నకోలమందు పొడుదగిన రాగమగును. ఉ॥ 1. శ్రీరాగము 2. మధ్యమావతి 3. సీలాంబరి 4. కల్యాణి 5. శంకరాభరణము 6. మోహన 7. వసంత మొదలగునవి.

iii. సాయంకొలరాగము:— ఇది సాయంకోలమందు పొడుదగిన రాగ మగును. ఉ॥ 1. త్రోడి, 2. సౌరాష్ట్ర 3. పంతువరారి, 4. వరారి, 5. మాన్సేని, 6. మాశవి, 7. హింపోర్చ, 8. లితి, మొదలగునవి.

నారదుని రాగవిభ్యాగము 4:— ఈ రాగవిభ్యాగము 2 విధములుగా విభజింపబడినది. అని (1) సూర్యాంశ రాగములు (2) సంద్రాంశ రాగములగును.

i. సూర్యాంశ రాగములు:— ఈ రాగములు సూర్యుడు కసుపదుచున్న సమయములో పొడుదగిన రాగములగును. ఉ॥ 1. సౌరాష్ట్రము, 2. కొపి, 3. సారంగ, 4. శంకరాభరణము, 5. కల్యాణి, 6. త్రోడి, 7. మోహన మొదలగునవి.

ii. సంద్రాంశ రాగములు:— ఈ రాగములు చంద్రుడు కసుపదుచున్న సమయములో పొడుదగిన రాగములగును. ఉ॥ 1. కొంభోజి, 2. సాపేరి, 3. బేగడ 4. కేదార, 5. సురటి మొదలగునవి.

నారదుని రాగవిభ్యాగము 5:— ఇది 3 రకములుగా విభజింపబడినది. అని 1. పురుషరాగములు, 2. శ్రీరాగములు, 3. నపురంక రాగములగును. ఈ విభజన ఆ యూ రాగముల పేర్లనుబట్టి చేసిన రాగవిభజనగా కసుపదుచున్నది.

i. పురుషరాగములు:— ఈ రాగములు పురుషజాతికి చెందిన రాగములగును. ఉ॥ (1) ఘైరవి, (2) ధూపాలము, (3) శ్రీరాగము, (4) వసంత మొదలగునవి.

ii. శ్రీరాగములు:— ఈ రాగములు శ్రీజాతికి చెందిన రాగములగును. ఉ॥ (1) కురంజి (2) బిలవారి (3) అంధారి (4) వరారి (5) గౌర, (6) సాచేరి మొదలగునవి.

iii. నపురంక రాగములు:— ఇది నపురంక జాతికి చెందిన రాగములగును.

రామామాత్యుని రాగవిభ్యాగము:— ఇది 3 రకములుగా విభజించబడేను. అని 1. శ్రీతురాగము 2. మధ్యమరాగము 3. అధమరాగములగును.

i ఈ త్రమ రా గ ము :—ఇది సంకరములేనటియు, స్వచ్ఛమైనటియు, రచనలక్షణు, అలాపనక్షత్రము పనికిషచ్చునటి రాగమగును.

ii మధ్య మ రా గ ము :—ఇది కొన్ని భాగములను మూత్రమే పాడడగినటి రాగమగును. ఆనగా నీని ఉపయోగము సామాన్యముగా నుండును.

iii అ భ మ రా గ ము :—ఇది రచనలక్రమయేంతమూత్రము పనికిరాని రాగమగును. ఈ రాగవిధజనను శ్రీ సోమవాహనుడుకుడు మెచ్చుకొనినట్లు తెలియుచున్నది.

ప్రథాత రా గ ము :—ఇది నూర్హోదయము కొకమంగు ఆనగా ప్రథాతసమయములో పాడడగిన రాగమగును. ఈలో భూపాలరాగము మెచులగునవి.

మతంగుని రా గ వి భా గ ము :—ఇది 4 విధములుగా విధజింపబడినది. అవి (1) శుద్ధము, (2) చాయాలగు, లేక సాలగము (3) సంకీర్ణములగును.

i శుద్ధ రా గ ము :—ఈ త్రమునంచు చెప్పబడినటుల ఒకేరాగకళలు స్ఫురింపకేర్యానది శుద్ధరాగమనుడును. ఈలో 1. శంకరాధరణము, 2. శ్రీరంజని, 3. మౌకానమొదలగు రాగములు యో రకమునక్క చెందినవగును.

ii సా ల రా గ ము :—ఆన్యరాగచ్ఛాయలను పొంది, జనమనోరంజకమైన రాగమును సాలగరాగమని చెప్పబడును. ఈలో 1. శ్రూరి, 2. రితిగాథ, 3. ముఖారి, 4. సారంగ మొదలగునవి. (చాయా = సదృశము, లగు = చెందుట)

iii సంకీర్ణ రా గ ము :—శుద్ధము, సాలగములక్ర చెందిన ఆసేక రాగచ్ఛాయలను పొంది, జనరంజకమైన రాగమును సంకీర్ణరాగమని చెప్పబడును. ఈలో 1. కేళ్ళకాపి 2. ఆహిం 3. సారాష్ట్రము 4. శ్రూరము 5. ద్విజావంతి మొదలగునవి.

పూర్వు కేవల ని రా గ వి భా గ ము :—ఇది 4 విధములుగా విధజింపబడినది. అవి i రాగాంగసంఘూర్ధములు, రాగాంగసాడవములు, రాగాంగచౌడవములును, ii ఉపాంగ సంఘూర్ధములు, ఉపాంగసాడవములు, ఉపాంగచౌడవములును, iii భాసాంగ సంఘూర్ధములు, భాసాంగసాడవములు, భాసాంగచౌడవములును, iv క్రియాంగ సంఘూర్ధములు, క్రియాంగసాడవములు, క్రియాంగచౌడవములును. ఈ పార్శ్వదేవుని రాగవిధజనకూడా ప్రాచీనసంగీతచర్తన తెలిగుకొనుటకుమూత్రమే ఉపయోగకరముగానుండునని గ్రహింపదగును.

పురాతన తమిళ సంగీతరాగ విభాగము :—ఇది రెండు విధములగును. అవి 1 పట్ట 2 తిరక్క లగును. వాటివివరముల నీ క్రింద డెల్చుపుట గమనించునది.

i పట :— ఇది ప్రాచీనకొలమలో రాగాంగ రాగమునకు తమిళములోగల శాధారణమైన నామమను. అయితే ఇది జనక, జన్మరాగములనుకూడ వర్తించునదిగా నుండును. ఇది మొల్లప్పుడును సంష్టుర్-సంష్టుర్ ములుగానుండ నక్కరలేదు. వీటిలో కొన్ని అసంశ్టు మేళ్ళములుగాకూడా యున్నటుల తెలియుచున్నది.

ii తిరప :— ఇది తమిళములో జన్మించే వర్జ్యరాగమునకుచెందిన నామమను.

పట వి భాగము :— ప్రాచీన తమిళ సంగీతములో ఆయారాగములు పాడదగిన కొలమునుబట్టి 8 విధములుగా విధజీంపుబడేను. అవి 1. పగల్ పట్లు 2. ఇరవుపణ్లు 3. పాదుప్పుక్కలగును. వాటి వివరములేమనగా !

i పగల్ పట్లు :— ఇవి పగబీకొలమునందు మాత్రమే పాడదగిన రాగములకు గల పేరు. ఇవి మొత్తము 12 రాగములగును.

ii ఇరవుపణ్లు :— ఇవి రాత్రికొలమునందు మాత్రమే పాడదగిన రాగములకు గల పేరు. ఇవి మొత్తము 9 రాగములగును.

iii పాదుప్పుక్కలు :— ఇవి అన్ని కొలములందును పాడదగిన రాగములకు గల పేరు. ఇవి మొత్తము 8 రాగములగును. గనుక మైనదెలిపిన 8 రకములగు పట్ల మొత్తము $12 + 9 + 8 = 24$ అనుని గ్రహించునది.

హిందూస్తానీ సంగీతరాగ విభాగము :— ప్రాచీనకొలమున హిందూస్తానీ సంగీతములోని రాగములను 8 విధములుగా విధజించిరి. అవి (1) రాగ (2) రాగిణి. (3) పరివార, రాగములగును. వాటి వివరములేమనగా !

i రాగ (పురుషరాగము) :— ఇవి మొత్తము 6 రాగములగును.

ii రాగిణి (త్రి (భార్య) రాగము) :— ఇవి ప్రతిపురుషునికి 5 గురు భార్యల వంతున $6 \times 5 = 30$ రాగములగును.

iii పరివార (పుత్రులు, భారీ భార్యలు) :— ఇవి ప్రతిపురుషునికి 8 మంది పుత్రుల వంతున $6 \times 8 = 48$ శ్క్రప్రరాగములను, ప్రతిపుత్రునికి 1 భార్యవంతున $48 \times 1 = 48$ భార్యరాగములను కలసి మొత్తము $48 + 48 = 96$ పరివార రాగములగును. గనుక మొత్తము $6 + 30 + 96 = 132$ రాగములగునని గ్రహించునది.

త్రి, పురుషరాగముల వివరణ :— రాగములలో కొన్ని ముఖ్యమైన పురుష రాగములకు, త్రి రాగములను, వాటి అధిదేవతలు, వేదములు, కులములు, రసములు, గుణములు మొదలగునవి నీక్రింద తెలుపుటును గమనించునది.

ప్రథమరాగమల.	తీర్పి (భార్య) రాగమల.	ఆధునికమల.	సేవమల.	కులమల.	రసమల.	గొంతులా.
1 భూషణమలు	బెలవారి - మలపాది, బ్యాండి	కైవుడు	సాహచేద	భాష్యాండ	శ్రీగార	రాజుసు
2 క్షూరమి	సేపక్రైయ, సేఫుమంజీ, కురంజీ	విషాంచు	"	"	శ్రీద	"
3 త్రిరాగము	అంధార్మ, థలాలీ, సాహార్మ	సరస్వతీ	యాజోద్యుద్	కృత్రియ	భిథతీ	తాముసు
4 ఖలమంజేపి	సేసి, ముఖార్పి, ఉలితీ	లక్షీలై	"	"	కయుణ	"
5 వసంత	రాముక్రైయ, వరార్పి, సాంత్	సూర్యుడు	బుగ్గుదు	ప్రేణ్య	ప్రోక్ష్య	సాత్మీక
6 వ్యవాహమి	సుండ్రక్రైయ, థుమర్పి, శాంతి	సారసుడు	"	"	భయునక్	"
7 బంగార్	కలాయ్యి, సాంసీ, ఆంసీ	వినాయాతుడు	అధర్యుంశేద	శ్రీద	అప్యు	రాజుసు
8 నాట్	ఖుంటారమను, క్రంఘ్యాజీ, శంకరా	శుంబురు	"	"	పీర	"
		ప్రచురణము				

ప్రపంచమి రాగమలు గాక మాత్ర రాగమలన్నిటు శాంశురములకు చూడిన వసుటే రాగమలు సమస్యలని తెలియదగుచు
ప్రతి రాగ మాత్ర :— శ్రీయశ్శరాగమలాల్ప జివించిన రాగమలను ప్రశ్రాగములని తెల్పుచుండును. అని ఈ కొమి, రేగుమి,
సీలాంబి, మాయన, రాముర్థి, సారంగ్, మంఠార్, స్వరాప్సీ, కెరార్, ముఖార్పి, లలిత, లోడ్సీ, భున్మానీ, నారాయణి, గౌరి, పంతువరార్థి
మార్పి, శ్వాస్యి, సాంసీ, శేష్మి, సార్థి, మంసిహార్మి, యమార్పి మొదలగు రాగమలగును.

మిత్ర రాగ ములు :—నామభేదముచే వ్యవహారింపబడురాగములను మిత్ర రాగములని చెప్పుబడును. అవి భైరవి, ఆనందభైరవి, వసంతభైరవియును, వరాళి, నావరాళి, పున్నాగవరాళి, శోకవరాళి, వసంతవరాళియును, కౌంభోజి, గుమ్మ కౌంభోజి, గొపికాకౌంభోజి, చెంచుకౌంభోజి, సందికౌంభోజి, యదుకులకౌంభోజియుష్ట నాటు, ఛాయనాటు, గంభీరనాటు, సారంగనాటు. ప్రతాపనాటు యును, గౌత, రితిగౌత, నారాయణగౌత, కేదారగౌత, ఛాయాగౌతయును, మల్లారు, సామంతమల్లారు, గౌడమల్లారు, చెంచుమల్లారు, మొదలగురాగములను మిత్రరాగములని చెప్పుబడును.

ఈ భయ సంగీతవీకరాగ ములు :—కర్మాటక, హింమాసాని సంగీతముల రెంటీలోను ఒకే పేరుతో నుండునట్టి రాగములను ఈ భయసంగీత వికనామ రాగములని చెప్పుడగును. || కల్యాణి, యమనాకల్యాణి, తొసడ, అత్మాణా, ఖమాసు, బేషణ్ణ మొదలగురాగములు యారకమునక్క చెంగును.

ఈ భయ సంగీతవీకరాగ ములు :—మన కర్మాటకసంగీతములాని కొన్ని ముఖ్యరాగములక్క సమైన హింమాసానిరాగముల నీ దిగువ గమనించునది.

కర్మాటక రాగములు—హిందుసాని రాగ || కర్మాటక రాగములు—హిందుసాని రాగ ||

1 తోడిరాగమునక్క—సమమైనది—భైరవి	9 నాటుకురంజికే—సమమైనది—మాల్పుంజి
2 మాయమాయవగౌత , , భైరవ	10 ద్విజావంతి , , జయజయింతంతి
3 సాచేరి , , జ్యోతియ	11 శంకరాభరణము , , బిలావల్
4 ఆశేరి , , భీమపలాస్	12 మోహన , , భూమ్
5 హింట్రిక్ష , , మాల్కొన్	13 నాట , , తిలాంగ్
6 ఖరహాప్రియ , , కొపి	14 శుభపంతువరాళి , , తోడి
7 తృంజని , , భూగోప్స్వి	15 పూర్వకల్యాణి , , పూర్వీ
8 శుద్ధసాచేరి , , దుర్గా	16 హంసానంది , , సోహని

హిందుసాని సంగీతమునుండి స్నేహకిరంపబడినరాగములు :— ఇవి ముఖ్యంగా 6 రాగము లగును. అవి ఈ|| మాండ్, బేషణ్ణ, కౌఫి, జంఘుమాటి, ఖరజా, ఖమాసు.

క్రీ. శ. 1876 తరువాత కల్పింపబడినరాగములు :— ప్రస్తుతము వాడుకల్పానున్న 1. కదనకుమాలాము 2. వలజి 3. సునాదవినోదిని మొదలగురాగములగును.

వివిధపేర్లల ఒకేరాగములు :— ప్రస్తుతము వాడుకల్పానున్నటువంటి భన్యాసి, యదుకులకౌంభోజి, వంపిరాగములు యారకమునక్క చెందినవగును.

ఈ|| భన్యాసి, ని— భన్యా , , భన్యా , , భన్యాప్రి అవియును,

ప్రియకులకొంభోజి, ని—ఎరుకలకొంభోజి, ఎరుకలకొంభోజి, యరకలకొంభోజి అనియను చెప్పబడున.

రెండు పేర్లుగల ఒకేరాగములు :— ఈ దిగువ చెలుపబడినరాగము లగును.

ఉ॥ 1. అంటోళిక	ఈ రాగమును,	మయూరధ్వనిరాగమనియును,
2. ఉదయదిచంప్రిక	„	శుద్ధధన్యాని „
3. మంగళ్ళక్కిక	„	మంగళ్ళక్కి „
4. రామమనోహరి	„	రఘూమనోహరి „
5. రేవగుప్త	„	రేవగుప్త „
6. సౌరాష్ట్ర	„	సురాష్ట్రియని పిలువబడున.

ఒకే పేరుగల రెండు రాగములు :— ఈ క్రింద చెలుపబడినరాగము లగును.

ఉ॥ 1. అమృతపరిణి	} - 89వ, మేళజన్యము. సరిగుమపథనిపస్ - సినిపథుగిస.
2. అమృతపరిణి	} - 66వ, మేళజన్యము. సగుపనిస్ - సినిపమగిస.
1. మయూరధ్వని	} - 44వ, మేళజన్యము. సరిగుమపథనిస్ - సిధిసిధిపమపగిస.
2. మయూరధ్వని	} - 45 వ, మేళజన్యము. సదిగుమపథనిస్ - సిధిపమపగిస.
1. మాధవకల్యాణి	} - 10 వ, మేళజన్యము. సరిగుమపథనిస్ - సిధిపమపగిస.
2. మాధవకల్యాణి	} - 65 వ, మేళజన్యము. సరిగుమపథనిస్ - సిధిపమపగిస.

పరస్పర గ్రహాశేషముచే సేర్పుదు జంట లేక బోధు రాగములు :— ఈ క్రింద చెలిపిన రాగము శీతరగతికి చెందినవాటును.

1 శంకరాభరణము	} దీని మధ్యమమును గ్రహాస్వరము చేసినచో - కల్యాణి ఏర్పడున.
2 కల్యాణి	} దీని రంచమమును గ్రహాస్వరము చేసిననో - శంకరాభరణమేర్పడున.
3 శంకరాభరణము	} దీని రిషిభమును గ్రహాస్వరము చేసినచో - ఖరవారప్రియ ఏర్పడున.
4 ఖరవారప్రియ	} దీని నిషాదమును గ్రహాస్వరము చేసినచో - శంకరాభరణరాగము తేర్పడున.

ప్రియకులకొంభోజి ప్రారంభింపదగిన రాగములు :— ఇవి రిషిభస్వరముతో ప్రారంభింపదగిన రాగములకు వక్తించు, పేరు. ఉండి మారుపథన్యాని (82వ, మేళజన్యము) వంటి రాగములగును.

శైవత గ్రహాభములు :— ఇవి శైవతస్వరముతో ప్రారంభింపదగిన రాగములకు వక్తించు పేరు. ఉండి వసంతశ్వరవి (18 మేళా జా) సారంగనాట (15 మేళా జా) కీతిగారి (20 మేళా జా) అనందశ్వరవి (20 మేళా జా) అమృతవాహిని (20 మేళా జా) కంటిరాగము శీతరగతికి చెందును.

నిషాదగ్రహంరాగములు :— ఇవి నిషాదస్వరముతో ప్రారంభింపడగిన రాగములకు కృంచుపేరు. 1 || నాదనామక్రియ (15 మే॥ జా॥) బొచి (15 మే॥ జా॥) కళావత్తి (16 మే॥ జా॥) జయంతశ్రీ (20 మే॥ జా॥) కన్నడగాళ (22 మే॥ జా॥) శంటిరాగములు అగును. మిగతరాగములు వడ్జగ్రహమునక్క చెందినవగును.

కర్మాంశుటక రాగములకు సమమైన తేవారములందలి పణ్ణలు :— ఈ ప్రతిది దేలుపబడిన 15 కర్మాంశుటక రాగములకు తమిళములోని తేవారములందుగల 15 పణ్ణలు (రాగములు) సమానమని తెలియదగును.

కర్మాంశుటక రాగములు — తేవారములందలి పణ్ణ (రాగము)లు.

1 ఆఫీరి	... వంచమణ్ణ	(Panchamam)
2 నాదనామక్రియ	... శికమారమ్	(Sikamaram)
3 ధూపాలము	... పురనిర్మమై	(Puranirmai)
4 సారాష్ట్రిము	... వియాళక్కుత్తింజి	(Viyazhakkurinji)
5 క్షైరవి	... క్షాశికమ్	(Kausikam)
6 మధ్యమావతి	... శెందురుతి	(Senturuti)
7 కేంద్రాశ్చ	... గాంధార వంచమణ్ణ	(Gandharapanchamam)
8 సామ	... అందాళిక్కుత్తింజి	(Andalikkurinji)
9 కొంభోజి	... తక్కేశి	(Takkesi)
10 యదువుల కొంభోజి	... శేవ్వాళి	(Sevvazhi)
11 శంకరాశ్చరణము	... పశమ్ పంచమణ్ణ	(Pazhampanjuram)
12 నవలోజి	... కొల్లి	(Kolli)
13 నీలాంబరి	... మేగరాగక్కుత్తింజి	(Megaragakkurinji)
14 నాట	... నట్టపాడై	(Nattapadai)
15 వంతువరాళి	... సాదారి	(Sadari)

గమకవివరణము.

గమకము :— గానముచేయునపుడు సంగీత సంప్రదాయమైలు లుట్టి, వికృతి, శైదముగల స్వరములను సహజమైన అయ్యాధ్యానులందే గానముచేయక విషటకు గంజ కము కలుగునట్టుగా, కడలించుటను గమకమునిచుదును. అనగా ! ఏకైన ఒక స్వరమును దూని సహజమైన ధ్వనియందేగాక ప్రక్కాన్నటన్న ఖూది స్వరచ్ఛాయను కూడ పొందునటుల కేయుటను గమకమునిచుదును. ఇట్టి గమకములు 15 రకములని శ్రీ శెంకటమథీ చెప్పియుండి. శీటిసే పంచశిగమకములందరు. [శాయ = శీథ]

ప ० చ ద శ గ మ క ము లు :— 1. కంపితము 2. లీనము. 3. ఆంగోలితము 4. ప్లావితము. 5. స్ఫూరితము 6. తియపము. 7. ఆహాతము 8. వరి. 9. ఉల్లిసితము 10. హుంపితము 11. కురుక్షుము 12. ప్రెఫిస్టుము 13. ముద్రితము 14. నామితము 15. మిక్రైతములను వాటిని పండశ గమకములని చెప్పుబడును. వాటి వివరముల స్ట్రిక్టింగ్ డెలూప్రుట్ గమనింపదగును.

(i) క ० పి త ము :— ఏడైన ఒక స్వరమును ఒక అతురకొలము కడలించు టలో దానికి దగ్గరమన్న విాది స్వరముయొక్క ఛాయను రాకుండునటుల కేయుటను “కంపిత్”మని చెప్పుబడును [కంపితము = కదలింపు.] [దినిగురుతు ఆమ్మ]

(ii) లీ న ము :— ఏడైన ఒక స్వరమును రెండుతురకొలము కడలించి దానికి దానిసినమిాది (పైనస్సు) స్వరముయొక్క ఛాయను రథించుటని, లయింపేయుటను “లీన్”మని చెప్పుబడును. [లీనము = లయింపు, లేక తగులకేయుటి.]

(iii) ఆ ० నో లి త ము :— ఏడైన ఒక స్వరమును నాలుగు అతురకొలము వరకు కడలించి దానికి విాది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుటను “ఆంగోలిత్” మని చెప్పుబడును. [ఆంగోలితము = జోగడము.]

(iv) ప్లా వి త ము :— ఏడైన ఒక స్వరమునందు పదిరెండుతురకొలము కడలించి దానికి దగ్గరవిాది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుటను “ప్లావిత్”మనబడును. [ప్లావితము = తేలుట] పైన డెలిపిన 2, 3, 4 గమకములను కంపిత భేదములగును.

(v) (1) స్ఫూ రి త ము :— అనగా స స, రి రి చొదలగు అరోవణ జాట స్వరములలో రెండవ స్వరమునందు ఘమారు మప్పాతిక అతురకొలము నిలచి కొట్టి దానికి దగ్గర క్రింది స్వరముయొక్క ఛాయనురా కేయుటను, “స్ఫూరిత్”మనబడును. ఉడా :— స స. అను దానిలో రెండవ స, ను కొట్టి స రి స, అగునట్లు కేయుటను “స్ఫూరిత్”మనబడును. [స్ఫూరితము = లోచుట లేక చలనము.] [దిని గురుతు ::]

(2) ప్ర త్యా ఘా త ము :— అనగా యిది ప్రెఫిథముగా అవరోవణ జంట స్వరములలో రెండవ స్వరమును కొట్టి దానికి విాది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుటగును. జో స స, అను దానిని స రి స, అగునట్లు కేయుట “ప్రత్యాఘాత్”మని చెప్పుబడును. దినిని స్ఫూరితమునకు మాఱగా “డోలను” అని కూడ చెప్పుబడును. [డోలము = కడలింపు] ఈ కడలింపు, ముత్యములోని పొరలిన స్టిలిష్ స్టిలిష్ లె నుండును.

(vi) తి రు వ ము :— అనగా “ఏడైన ఒక స్వరమునందు ఆర అతురకొలము నిలిచి దానిని అదిమి డానిన విాది స్వరముయొక్క ఛాయను రాకేయుట “తిరువ్” మనబడును. దినినే “నాక్కు” అని కూడ చెప్పుదురు. [తిరువ్ = హింసపరచుట.]

(vii) ఆ చా త ము :—ఆనగా కొట్టుటయగను. ఇది రెండు విధములగను.
అవి 1. రవ 2. ఖండింపు, అని చెప్పబడున.

(1) ర క :—ఆనగా ఏడైన ఒక స్వరము పైసుండి క్రిందికి దిగునపుడు పైస్వరము యొక్క చాయలో క్రింది స్వరమునకు దిగుటను “రవ” యనబడును. ఉదా :—ప ము, అని దిగునపుడు, ప ప ము, అని పలికించుటను “రవ” యని చెప్పబడును.

(2) ఖండింపు :—ఆనగా ఒక స్వరమునుండి దానికి దానిన క్రింది స్వరమగాక, మరియుక క్రింది స్వరమునకు దిగునపుడు నడిమి స్వరమును ఖండించి క్రింది స్వరమునకు పై ఖండింపబడిన స్వరచూయలు గలుగజేయుట “ఖండింపు” అనబడును. ఉదా :—మరి, అన దానిని మ గ రి, అనునటుల పలికించుట “ఖండింపు” యనబడును.

(viii) వ శి :— ఆనగా ఏడైన ఒక స్వరమును సుచెయించి పట్టి దానిమాట స్వరముయొక్క చాయలు రాజేయుట “వశి” యనబడును. (వశి = సుచెయింపు)

(ix) ఉల్లి సి త ము :—ఆనగా సినిని “జారు” అని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములు. అవి 1. ఎక్కుజారు 2. దిగుజారు లగును.

(1) ఎక్కుజారు :— ఆనగా ఒక స్వరమునుండి దానికి పైగల ఏదేని మరియొక స్వరమనకేగనపుడు నశమునుండి పైస్వరముల నంటిరామకొనిపోవుటగను. ఇటుల పోవునపుడు నశమునుండు స్వరములచాయ, లోపల నోగియుండు సేగాని వ్యక్తముగా వినుబడు. ఉదాహరణము :— షష్షమునుండి పంచమమునకేగనపుడు షష్షమునుండే పంచమస్వరమును ప్రారంభించుచూ రి మ భ, గాంధార, మధ్యమ, స్వరముల నోగి పంచమస్వరసానమునకేగనపుడు “ఎక్కుజారు” అని చెప్పబడును. (జారు = జారడగు.)

(2) దిగుజారు :— ఆనగా పైనకెప్పిన విధమున అవశోషణముగా ఉ॥ పంచమునుండి వడ్డమునకు వచ్చు గమకమును “దిగుజారు” అని చెప్పబడును.

(x) హం పిత ము :— ఆనగా దినినే “గుంభితమని” చెప్పాడురు. ఇదియు జారు, నుభోలినదిగాయుండి, బయలు వెడలినది వెదలు నిలుచువరమ నాదము హంం, అనునటుల ఆరోహణక్రమమును నేనీటయును, అవశోషణక్రమమున దిగుటయును “హంపిత” మని చెప్పబడును. (హంపితము = హంం అని భ్రమనిని వర్ణిల జేయుట).

(xi) కం ర శ ము :— ఆనగాయిది రెండు విధములగను. అవి 1. ఒదిగింపు 2. ఒరయిక లగును. (కురుళము = మంగిరులు.)

(1) ఒ దిగింపు :— ఆనగా ఒక స్వరస్థానముండి దానికి పై స్వరముగాని, లేక రెండవ, స్వరముగాని పలుకునటుల జేయుటను “ఒదిగింపు” యనబడును.

ఉదా॥ 8 వ భ స్వరమునండే గాంధారయగాని, మధ్యముచు గాని పంచమములు జీయుటను “బిగింపు” అని చెప్పునుడును. ఇది వీణలో మాత్రము పలికింపదగును.

(2) ఒ ర య క :— అనగా ఒక స్వరమునుండి మరియొక స్వరమును దిను నపుడు దానికి మాడిస్వరములయొక్కాయను గసుచించునటుల రాచుకొనిచిగుటను “బరయిక” లేక “బిక” యని చెప్పుబడును. (బిక = రాచుట)

ఉదా:- స్థా నీ ధా పా = అమనది స్థా రి, నీస, ధా ని పా, ఇంచులపచికింపవలెను.

(xii) ప్రతి భి స్ను ము :— అనగా వీణావాద్యములో మాడి 1-2-3 తంతులు ఎడుచేతి ప్రవేశ్యనో నదిను కుడిచేతి ప్రవేశ్యనో ఒకేసారి చంజకమునకై రీటుటును “ప్రతిభిస్ను” మని చెప్పునుడును.

(iii) గు క్రి త ము :— అనగా లోతినిమూసుకొని ర్యాయులును కచలించి పాఠుటను “సుక్రిత”మని చెప్పునుడును. ఇది గాత్రపాటు షంకే చే శుదుగును.

(xiv) నొ మి త ము :— అనగా నాదము తగ్గించి నొక్కిఫ్యూన్ఫ్యూనిషనో పాఠుట వలన గలుగు స్వరముల కచలింపును “నాచిత”మని చెప్పునుగు.

(xv) ము క్రి త ము :— అనగా పైన చేయపబడిన గమకములో నేపేని కంకు లేక మూదు గమకములు కలిసిచెచ్చునట్లు జీయుట “ముక్రిత”మని చెప్పుబడును.

పైన డెలిపియున్న 1౬ గమకములో పది మాత్రమేగలవని కొండరు తెలిపియున్నను, వాటిచి వివరములు యేస్తుచూణ గ్రంథములంచును గమపడునందున వాని నిచట చెఱువు నడుశేచని చెలియదగును. మరియు నిక్కంకుడగు శార్జుచేతువు తన “సంగీతరత్నాకర ము”న పైన డెలుపబడిన 1౮ విధములగు గమకములును “విశేషాం మిత్రజాన్సింప్రెస్టు స్టోస్యూస్ రూభురఘోధిధాః” యను ప్రమాణమున ఒకటిలో నొకటిచేరి మిత్ర గమక ములగుచున్న పనియును, అవి యాసేకమనియును, “తా సాంతుస్థాయవాగేమ విశ్రతిస్స విధాస్యతేః అను ప్రమాణమున యాగమకములు స్థాయవాగమునం దుపయోగింపబడు చున్నవనియును, చెప్పుటమే గాక స్థాయముల సెడి 46 రాగావయవములను, వాటికి సంకీర్ణ లక్ష్మణములను కూడా డెలిపియుండుట గమనించడగును. స్థాయమును శబ్దమునకు రాగావయవమనియును, “వాగమ”ను శబ్దమునకు గమకము అనియును అర్థము. గమక స్థాయవాగమనగా గమకములను ఆవయవమగ బడసిన రాగమని తెలియదగును. మన సంగీతములో పై గమకములను చెలుపుటకు స్వరముల పైన కొన్ని రకముల వంకరగీతలను యేర్పుటచునుర. ఇదేవిధముగా పాశ్చాత్యసంగీతములో కూడ కొన్ని స్వరములను కలిపి ఒకేపదచాలమునో మాధుర్యముగ వాయింపవలెనని తెలియ పఱచుటక్క స్వరముల పైన కొన్ని రకముల చుక్కలను గీతలను యేర్పుటచునుర. ఆ గుర్తుల ననుసరించియే పాశ్చాత్య సంగీతమును ప్రదర్శించునని తెలియదగును.

దశవిధాగమకవివరము.—ప్రకృతికౌలమున కొండరు నిచ్చినగ్రంథకర్తలు గమకములు దశవిధములుగా వ్రాసియున్నారు. అవి యేవనగా 1 ఆశోహణము. 2. ఆవశోహణము 3. ధాలు 4. స్ఫురితము 5. కంపితము 6. ఆహతము 7. ప్రత్య్య హతము 8. ప్రతిప్రచ్ఛను 9. ఆంకోధనము 10. మూర్ఖున లగును. పీటిలో 1, 2, 10 గమకములగు ఆశోహణ, అవశోహణ, మూర్ఖుపలనబడు మూడును ప్రైకౌలముల యందును వాడబడుచున్న అదున పీనికి కంపితముగలుగుటలేదు. గసుక నివిగమకములు కొసేరవు. మరియు ఈ దశవిధాగమకములు ప్రాచీనగ్రంథస్థమైనవి గావినయు, ప్రాచీన గమకములతో కొన్నిటినియూత్రమేకేర్చి యించు దశవిధాగమకముల సెవశో కల్పించియుండవచ్చుననియు స్పష్టమగుచున్నది. అంతేగాక ఈ దశవిధాగమకములవల్ల రాగములను సంపూర్ణముగ పోషించుట, కేహుత్రము సాధ్యముకొసేరగు. గసుక సే “సిత్యంకుదు” గమకము లసేకును యుండినగాని రాగమూర్ఖురికిలుగదని స్పష్టికరించి యుండుటకు కొరణమైనదని గ్రహించునది.

రాగవివరము.

రాగము:—“యోసాధ్వని విశేషస్తుస్వరవర్ణ విభూషితః రంజిణిజన చిత్తానాం సరాగః కథితోబ్దోథః॥ (సం.ర) యిసడి లోకోనుసారము స్వరవర్ణములచే సలంకింపబడి విషువారి చిత్తసును రంజింపచేయుధ్వని విశేషమును రాగమని చెప్పబడును. (రాగము=ఆస) ఈ రాగములక్ష్మిగ్రహా, అంశ, మంద్ర, తార, న్యాస, ఆపన్యాస, సన్యాస, విన్యాస, బహుత్వ, అలవత్వములను పసిలక్షణయులను మతంగాది మునులు తెచ్చియుండిరి. ఆ పది లక్షణములయొక్క వివరముల స్త్రిక్రిందశెలుపుట గమనించునది.

రాగదశలక్షణ వివరము:—ఇవి 10 విధములుగానుంపుట స్త్రిక్రిందగమనించునది.

i గ్రహము:—అనగా ఒక రాగముగాని లేక అందుగల సంగతులుగాని చుట్టు దొస్తురముచే ప్రారంభింపబడుచున్న వో యి స్వరమును “గ్రహము” లేక గ్రహస్వరమని చెప్పబడును. (గ్రహము = గ్రహించుట.) రాగలక్షణములందు ఒళోక్కురాగమున కొళోక్కుస్వరము గ్రహస్వరమని విధింపబడియుండును. ఒక రాగమునకు వడ్డముగాక మరియుకస్వరము గ్రహముగా విధింపబడియున్న చో. నది దొస్తురముగానున్నాను, వడ్డస్వరస్తానమునుండియే పాఠుకొనవలెననియు వడ్డగ్రహమునుకూడ వడ్డస్వరస్తానమునుండియే పాఠుకొనవలెననియు తెలియుచున్నది. ఈ గ్రహస్వరలక్షణమును క్రీస్తుక్రసు. 1550 కౌలమునగల శ్రీ గోవిందామాత్యులు తన “రాగతార్థచింతామణి” యను పద్మకోవ్యములో తెచ్చియుండుటచే నిది ఘమార్గ 400 సంవక్షప్తముల క్రిందటి సంప్రదాయమని తెలియదగును.

ii అంతము :— అనగా ఒక రాగమునుగాని లేక సంగతులుగాని పాదునవు ఆరాగకళను జాపుటకై మాటిమాటికి ప్రయోగించుడి రంజకము కలిగించునది యును, రాజువలె ముఖ్యమైనదియునగు స్వరమును ‘అంకస్వరము’ లేక ‘జీవస్వరముని’ చెప్పుబడును.

iii మంద్రము :— అనగా ఒక రాగమునుగాని లేక సంగతులనుగాని తగ్గస్వరములన్కి^ఏ పాదునది “మంద్రము” లేక ‘మంద్రస్వరము’ మనశుకును. ఇది మంద్రస్థాయి స్వరము అగునని కొండఱు చెప్పుదురు. దీనినే మంద్రగతియినిగూడ చెప్పటకలదు.

iv తారము :— అనగా ఒక రాగమునుగాని లేక అంహగల సంగతులనుగాని ఉచ్చస్వరమతి^ఏ పాదుట “తారము” లేక “ఉచ్చస్వరము” మని చెప్పుబడును. దీనినే తారగతియినిగూడ చెప్పటకలదు.

v న్యాసము :— అనగా ఒక రాగమునంగుగాని లేక సంగతులంగుగాని పాడి మరించు స్వరమును “న్యాసము” లేక “న్యాసస్వరము” మని చెప్పుబడును.

వరా :— వీధైన నొక రాగమునశ్చ గ్రహ, అంశ, న్యాసములు కెప్పుబడని రెండల ఆరాగమునను పణ్ణమునే గ్రహః, అంశ, న్యాసములుగా సెంచి పాదుట సంప్రదాయమని గ్రహింపదగును.

vi అపన్యాసము :— అనగా 2క రాగమునుగాని లేక సంగతులనుగాని పాదునవును నడుమ, నడుమ మరించుస్వరమును “అపన్యాసము” మని చెప్పుబడును. ఇందు సన్యాస, విన్యాసమూ లణగిర్యాన్నవని భరతాదులు చెప్పియండుట గమనించడగును.

vii సన్యాసము :— అనగా ఒక రాగమును పాదునపుడు దానిని పలు ఖండములుగా జీరింపబడి, ఒకొక్కమండమును మరించు స్వరమును “సన్యాసము” లేక “సన్యాసస్వరము” మని చెప్పుబడును.

viii విన్యాసము :— అనగా ఒక రాగమును పాదునవుడు దానిని పలు ఖండములుగాజీసి ఆయా ఖండములలో రాగకళలను జాపుటకై మాటిమాటికివచ్చు ఖండావయవముగానుండుస్వరమును ‘విన్యాసము’ లేక ‘విన్యాసస్వరము’ మని చెప్పుబడును.

ix బహుత్యము :— అనగా ఒక రాగమును పాదునవుడు ఒకేస్వరమును మాటిమాటికి గ్రహించి పాదుటును ‘బహుత్యము’ మని చెప్పుబడును. ఇది కౌండు విధములు. అని 1. అలంఘనము 2. అభ్యాసము లనును.

(1) అలంఘనము :— అనగా ఒక రాగమును పాదునవుడు ఒకేస్వరమును విధనకపాదునది “అలంఘనము” మని చెప్పుబడును.

(2) అ భ్రౌగ్ని సము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు ఒకేస్వరమును ఎడతెగక్కును, మాటిమాటికై నును ఉన్నరించుట “అభ్రౌగ్నిసు”మని చెప్పబడును.

x అ లప్త్వము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు ఒక స్వరమును అధికముగా నున్నరింపక తొండుటను “అల్పత్వ్యము”మని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములు. అవి 1. లంఘునము 2. అనభ్రౌగ్నిసము లగును.

(1) ల 0 ఘు న ము :— అనగా ఒక రాగమును సాధునపుడు ఒక స్వరమును తేమాత్రము నున్నరింపక విచిత్ర దానిమాది స్వరమున్నదాటుట “లంఘును”మని చెప్పబడును.

(2) అ న భ్రౌగ్ని సము :— అనగా ఏడైన ఒక రాగమును పాడుటలో ఒక స్వరమును మాటిమాటికి నుచ్చరింపక, రొడైన ఒక సమయమున అల్పముగా నున్న రించుటను “అనభ్రౌగ్నిసు”మని చెప్పబడును. పైన చెలుపబడిన రాగదళలక్షణానులు ప్రాచీనరాగములకేగాని యిప్పటిరాగములకు కొనేరపనియు, యిప్పటిరాగములకు గ్రహం, అంత, న్యాసములను మాడు అక్షణిములుమ్మతిమే గలవనియు శ్రీ వెంకట మథురి, తెన గ్రంథములో పేర్కొన్నియున్నాను, యిప్పటి ప్రసిద్ధ సంగీత సంప్రదాయాన్నల రొమిక్కు గానమును పరిశీలించినచో నీవదిలక్షణములు రాగాలాపనలో స్పృష్టముగా కన పడుచందునని తెలియదగును.

తా న ము :— అనగా స్వరముల విస్తరింపు లేక గుణించుటను “తాను”మని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములు. అవి 1. శుద్ధతానము 2. కూటతానము లగును.

i శుద్ధతానము :—ఇది తానములోని రెండు రకములలో మొదటిది యగును. ఇందుగలస్వరములు ఒక క్రమమైనవిధమున అభ్యవృద్ధిచెందుచూ, తగ్గమా, రాగమును ప్రక్కాంపకేయచుండును. ఇట్టి శుద్ధతానములు రహమాని 84 వరకు గలవని తెలియు చున్నది. ఈ|| శంకరాధిరణము, కల్యాచీ మొదలగు రాగములు యిట్టి తానముల కుపయోగించ తగినవగును.

ii కూటతానము :— ఇది తానములోని రెండు రకములలో రెండవది యగును. ఇందు రెండు రాగములు ప్రక్కాంచును. ఎటులనగా! ఈ కూటతానము లోని మొదటి సగభూగము నందొకరాగమును, రెండవ సగభూగము నందొకరాగమును ప్రక్కాంపకేయసిని ప్రాచీనపలక్షణకొరులు చెపియున్నను, ఓందరు యాకూటతానము రెండురాగముల సేగాక యథికరాగకళలను సున్నరింపకేయనదియగునని తెప్పుచున్నారు. పటికొందరు యాకూటతానము భాజాంగరాగమూన్నార్తిచే కలుగు తానముని చెప్పటకూడ కలదు. అయితే భాజాంగరాగము తన జనకరాగస్వరములనే కలిగియుండి, రంజకము

శొఱక్కె అస్వరాగాంగ రాగస్వరములలో లోకటిగాని లేక రెండుగాని ఆయా తాత్తు అందు ప్రయోగింపబడి సంత మాత్రమున నది రెండు రాగములకుగల కళలను శ్రీగా ప్రకాశింపకేయలేదు. గనుక నిది భోషంగరాగనూ రిచే గలుగు తానమునట సరికా దని మాత్రము తెలియదగును. తానములు మరియుకపద్ధతిలో 6 విధములుగా చెప్ప బడినవి. అవి 1. శక్రతానము 2. వక్రతానము 3. మిత్రతానము 4. మాలికాతానము 5. గంభీరతానము 6. విస్యుతానము అగును. పీటివివరములను గ్రంథిస్తరథితిచేతను, వాడుకయందు అంతగా లేకపోత్తుటవల్లను నిచట డెలుపలేదని గ్రహించదగును.

తానములు మరియుకపద్ధతిలో రెండు విధములుగా విభజింపబడినవి. అవి 1. సంపూర్ణతానములు 2. అసంపూర్ణతానము అగును.

i సంపూర్ణతానములు :— ఇవి స 8 గ మ ప ధ ని, అను సప్టస్వరములలో వచ్చునటి ప్రస్తారము అగును. ఇవి మొత్తము (720×7) 5040 అగును. పీటినే సంపూర్ణతానములని చెప్పబడును.

ii అసంపూర్ణతానములు :— ఇవి 6,5,4,3,2 యిటుల స్వరములు వచ్చునటి ప్రస్తారములకు గలపేరు. ఈ అసంపూర్ణతానములు మొత్తము 872 అగును. వాటి వివరములను యా క్రిందిలెలుట గమనించునది. సది, అను రెండు స్వరములలో (సరి, రిస) వచ్చు ప్రస్తారములు $1 \times 2 = 2$ ను, స 8 x, అను మూడు స్వరములలో వచ్చు ప్రస్తారములు $2 \times 3 = 6$ ను, అనగా స 8 G, 8 S G, స G R, G S R, 8 G S, G 8 S, అనునచి యాగును, స 8 G మ, అను నాలుగు స్వరములలో వచ్చు ప్రస్తారములు $6 \times 4 = 24$ ను, స 8 G మ ప, అను అయిదు స్వరములలో వచ్చు ప్రస్తారములు $24 \times 5 = 120$ ను, స 8 G మ ప ధ, అను ఆఱు స్వరములలో వచ్చు ప్రస్తారములు $120 \times 6 = 720$ అగును. గనుక మొత్తము $720 + 120 + 24 + 6 + 2 = 872$ ను, అసంపూర్ణతానములని చెప్పబడును. గనుక సంపూర్ణ, అసంపూర్ణతానములకులినే మొత్తము $5040 + 872 = 5912$ అని గ్రహించదగును. కూటతానముయొక్క ఆకారమును నిర్ణయించుపడుతిని నమ్మ (పోగొట్టబడినది) అని చెప్పబడును. కూటతానముయొక్క ప్రకమసంఖ్యను కనుగొనుపడుతిని ఉడ్డిట్ట (కోరబడినది) అని చెప్పబడును. పోమనాథుడు తన 'రాగవిభోదము'లో పేరొక్కన్న 960 మేళములకు యా నమ్మ, ఉడ్డిట్ట, సొమ్రముల నుపయోగించెను. గనుక ఒక మేళములలోని స్వరములనునిర్ణయించుటకు నష్టానునూతము, వరుసనసంఖ్యను కనుగొనుటకు ఉడ్డిట్టానునూతము సహాయము చేయుననిగ్రహించునది.

వర్ణము :— అనగా గానముయొక్క ప్రతియను "శర్ణ" మని చెప్పబడును. ఇది 4 విధములు. అవి (1) సాయివర్ణము (2) ఆశోహివర్ణము (3) అవరోహివర్ణము (4) సంచారివర్ణము అగును. పీటివివరములనీ క్రింద డెలుపుట గమనించునది.

i స్తోయి వర్జు ము :— గానము చేయునపుడు గానము మొదట తేస్వర ముచే ప్రారంభింపబడునో అడేస్వరమున్న తిరిగివచ్చి నిలచించి గాన్క్రియ ను “స్తాయి వర్జు”మని చెప్పబడును. ఈ|| సససస - ॥ ॥ ॥ ॥ - లేక సా పా సా, 2 సా సా సా (3) సా పా సా (4) స ॥ గ ॥ సా (5) ర ॥ గ ॥ మ ॥ ప ॥ మ ॥ గ ॥ ర ॥ మొదలగునవి.

ii ఆవోహివర్జు ము :— గానము చేయునపుడు గానము ప్రారంభించి నస్వరమునుండి క్రమముగా హౌచ్చుచూ బోవుసటి గాన్క్రియ ను “ఆవోహివర్జు”మని చెప్పబడును. ఈ|| స ॥ ర ॥ గ ॥ మ ॥ పా (2) ర ॥ గ ॥ మ ॥ ప ॥ ధా (3) గ ॥ ప ॥ వ ॥ ధ ॥ నీ మొదలగునవి యొ రకమునకు చెందును.

iii ఆవోహివర్జు ము :— గానము చేయునపుడు ప్రారంభించిన స్వరమునుండి క్రమముగాతగ్గుచూ బోవుసటి గాన్క్రియ ను “ఆవోహివర్జు”మని చెప్పబడును. ఉదాః స ॥ ని ధ ॥ ప ॥ మ ॥ గ ॥ ర ॥ సా (2) ని ధ ॥ ప ॥ మ ॥ గ ॥ ర ॥ సా (3) ధ ॥ ప ॥ మ ॥ గ ॥ ర ॥ సా. మొదలగునవి యొ రకమునకు చెంగును.

iv సంచారివర్జు ము :— ఔషణ తాలుపండిన మూడు విధములగు వర్జునులు కలియుసటి గాన్క్రియ ను “సంచారివర్జు”మని చెప్పబడును. ఈ|| స ॥ మ ॥ గ ॥ ని ధా (2) స ॥ ని ధ ॥ ప ॥ ధా (3) ర ॥ మ ॥ గ ॥ ర ॥ సా, మొదలగునవి యొ రకమునకుచెంగును. అయితే యొ కోలమునందు యొ వర్జు ములలోకూడిన ధాతు, మాతువులను వర్జు మెట్టని సాధ్యారణముగా చెప్పటికలదు.

అ ३ ० కొరము :— ఆనగా వర్జు భేదములనునరించి స్వరములను తేర్చుటయే గాక, గానమున్న అంచమును గలుగేన్నెనట్టి భావగర్భితమగునమేళ్ళనమును ‘అలంకార’ మని చెప్పబడును. ఇట్టి అలంకారములేని గీతాదులు నిష్పార్థియోజనమని ధరతాగులు చెప్పియుండుట గమనించుగానిచియమనును. శార్జుహేపుముతన ‘సంగీత రత్నాకరము’లో ఈ అలంకారములను కి విధములుగా తెచ్చియున్నారు. అవి (1) స్తాయిగతాలంకారము, (2) ఆవోహ్యలంకారము, (3) ఆవోహ్యలంకారము, (4) సంచార్యలంకారము (5) సప్తాలంకారములగును. అసాధులంచు తన ‘సంగీత పాఠింతము’లో ప్రసిద్ధమైన 7 అలంకారములను తెచ్చియున్నారు. సూళాదిమార్గములైన యొ 7 అలంకారములనే ధృవాదిసప్తతాళములుగా తెప్పబడుచూ జేచికొలమున అందరిచేతను వాడబడుచున్నని. వెంకటమంట తన ‘చతుర్దండ్రిప్రకాశిక’ గ్రంథములో అలంకారములను పేరొక్కననపుడు సూళాదిసప్తతాళములకు సప్త అలంకారములును, రఘోంపటాతాళమునన్న మరియుక అలంకారమునుకేర్చి మెత్తము 8 అలంకారములుగా తెచ్చియుండిరి. సూళాయనగా గీత మని యాద్మము. సూళాయన నది దేశియపదమగును. “లడయోరథేదః?” అను ప్రమాణమున సూడశబ్దములోగల డడ, కొరమునకు ల, కొరమువచ్చి సూళార్థునదని గ్రహించునది.

తాళ ప్రకరణము.

తాళ ము :— మనము పాడునటి సంగీతరచనయొక్క కొలప్రమాణమును చేతిలోకొలచిగాని తాళయంత్రము కొట్టుటవలసగాని తెలుపునది తాళమని చెప్పు బడును. ఈ తాళము రెండు విధములు. అవి (1) మార్గతాళము (2) దేశితాళము అగును. ఇవి ఒకొక్కక్కటి 1. శుద్ధము 2. సాలగము 3. సంకీర్ణములను మాడు విధములుగా సుందరును. మరియు తాళమునక్క దళప్రాణములుగలవు. వాటిని యొక్కింద చెలుపుటను గమనించునది. అవి 1. కొలము 2. మార్గము 3. క్రియ 4. అంగము 5. గ్రహము 6. జాతి 7. కళ 8. లభు 9. యతి 10. ప్రస్తావము అగును.

i కొలము :— సంగీతముయొక్క వేగమునుదెబుచునది “కొల”మని చెప్పు బడును. ఇది పది విధములుగా సుందరును. అవి ఎటులనగా! నూరు కూమరకొలును దొంతిగా తెట్టి సూదినో పాడుచునపుడు అంగు ఒక తామరకేమ తెగుసట్టికొలము 1 త్రణమనియు, ఆటి 8 త్రణములకొలము 1 లచునియు, ఆటి 8 లవములకొలము 1 కొట్టమనియు, ఆటి 8 కొట్టములకొలము 1 నిమిషమనియు, ఆటి 8 నిమిషములకొలము 1 త్రుటి లేక అనుప్రుత్తము లేక విరామమనియు, (1 అత్మరకొలము) ఆటి 2 అనుద్రుతములకొలము 1 ద్రుతమనియు, (2 అత్మరకొలములు) ఆటి 2 ద్రుతములకొలము 1 చతుర్శ్రాలఘుమనియు, (4 అత్మరకొలములు) ఆటి 2 చతుర్శ్రాలఘువులకొలము 1 గురువనియు, (8 అత్మరకొలములు) ఆటి 8 చతుర్శ్రాలఘువులకొలము 1 ప్రుతమనియు, (12 అత్మరకొలములు) ఆటి 4 చతుర్శ్రాలఘువులకొలము 1 కొకపాండమనియు (16 అత్మరకొలములు) చెప్పుబడును. పైనచెలిచిన 1 అత్మరకొలమునునది ఒక ప్రహస్యాత్మరము సుచ్చరించుకొలమగును. ఇది పాతిక మాత్రయని చెప్పుబడును. గమక ముంచు దెబుపబడు తాళమడంగములలో అనుద్రుతము పాతికమాత్రగను, ద్రుతము అరమాత్రగను, చతుర్శ్రాలఘువు ఒక మాత్రగను, గురువు రెండు మాత్రలుగను, ప్రుతము మాడుమాత్రలుగను, కొకపాండము నాలుగుమాత్రలుగను తెలియదగును.

ii మార్గము :— ఒకదానికొకటి ద్విగుణిక్కితముతైన కొలప్రమాణములలో పాడుటను “మార్గ”మని చెప్పుబడును. ఇది మాడు విధములు. అవి (1) దక్కించు (2) వాతీకము (3) చిత్రము అగును. పిటినే యిష్టవుడు ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ కొలములనియు, మరియు విశంబ, మధ్య, ద్రుతకొలములనియు చెప్పుబడుచున్ననీ. పైమాడుమార్గములు ఒకొక్కదానికి 3 ఫ్రెడములవంపున 3 X 3 = 9 ఫ్రెడములగు చున్నటుల కల్గినాథుడు తన వాఖ్యాన గ్రంథమలో జెప్పియున్నారు. ఇచ్చడేవుడు

యిం మార్గములు నాట్కా విధములనియు, అవి (1) ధ్రువము (2) చిత్రము (3) వార్తికము (4) రక్షిణము లగుననియు జెప్పియున్నారు. వాటి వివరము తేమనగా ?

i ధ్రువము :- ఒక మాత్రము ఒక కళ్ళగా గొనుదానిని ‘ధ్రువముని చెప్పబడున.

ii చిత్రము:- దెండు మాత్రలను ఒక కళ్ళగాగొనుదానిని ‘చిత్రముని చెప్పబడున

iii వార్తికము :- మూడు మాత్రలను ఒక కళ్ళగాగొనుదానిని “వార్తిక” మని చెప్పబడున.

iv ద కీ. ఇ ము :— నాలుమాత్రలను ఒక కళ్ళగాగొనుదానిని “దక్కించ” మని చెప్పబడున. మార్గతాళములయొక్క కౌల్చిపమాణములు ఒకదానికాకటి ద్విగుణికృతములని స్పష్టమయిస్తుటచే పై మార్గనరుషుసులలో మూడవట్టన వార్తికము మూడు మాత్రలు ఒక కళ్ళగాగొనినందున యిం మూర్గవట్టమయిధానము గముజాసముగా దేవని స్పష్టపదుచున్నది. అయితే కొన్నిగ్రంథములలో పైనల్కిసిన, దక్కించ, వార్తిక, చిత్రములను మూతినో, చిత్రతర, చిత్రతమ, అతిచిత్రతమ అను వార్తికమూర్గములను కూడ జీప్పి మొత్తము అఱు మార్గములుగా జెప్పియున్నారు. కేటినే తాళపుణ్ణుర్గము లను పేరులో యిప్పటికౌలమున వాడుచున్నందున వాటి మాత్రలు, అక్కరకౌలములు మొదలగు వివరముల నీ దిగువను డెబుపుట గమనించునది.

తాళ మణ్ణుర్గములు :— ఇవి మొత్తము 6 అగును. అంగు మొదటి తిను, పల్ల వులయందును, గెండవ తిను, యితర సంగీతరచనలయందును వాడుదురు.

i ద కీ. ఇ మార్గము :— ఇది తాళాత్మకరమునకు 8 మాత్రలకంటున ఆనగా $8 \times 4 = 32$ అక్కరకౌలములవంతున నడుచునదిగానుండును.

ii వార్తిక మార్గము :— ఇది తాళాత్మకరమునకు 4 మాత్రలవంతున ఆనగా $4 \times 4 = 16$ అక్కరకౌలములవంతున నడుచునదిగానుండును.

iii చిత్ర మార్గము :— ఇది తాళాత్మకరమునకు 2 మాత్రలవంతున ఆనగా $2 \times 4 = 8$ అక్కరకౌలములవంతున నడుచునదిగానుండును. పై మూడుమార్గములును ముఖ్యముగా పల్ల వులయందు నపయోగించురు.

iv చిత్రతర మార్గము :— ఇది తాళాత్మకరమునకు 1 మాత్రవంతున ఆవగా $1 \times 4 = 4$ అక్కరకౌలములవంతున నడుచునదిగానుండును.

v చిత్రత మార్గము :— ఇది తాళాత్మకరమునకు అర్థమాత్రవంతున ఆనగా $4 \div 2 = 2$ అక్కరకౌలములవంతున నడుచునదిగానుండును.

vi అతిచిత్రత మార్గము :— ఇది తాళాత్మకరమునకు $\frac{1}{2}$ మాత్రవంతున ఆనగా $4 \div 4 = 1$ అక్కరకౌలమువంతున నడుచునదిగానుండును.

పై మాడుతాళచూర్ణములును స్వరావలీ, జంట, అలంకార, గీత, వర్ష, పద, కృతి, కీర్తనలవంటి వివిధ సంగీతరచనలు పాడునపుడు ముఖ్యంగా వుపరోగింపబడును.
[1 మాత్ర = 4 ఆక్షరకొలములు. 1 కళ = 1 ఆక్షరకొలమని గ్రహింపదగును.]

iii. క్రియ :—ఏడైన ఒకతాళచూర్ణముయొక్క ఆవర్తనునామ, కొట్టుటు, విసరట, ఎంచుట, మొదలగు పనులచే తాళాంగములను జాపించుటను ‘క్రియ’ అని చెప్పబడును. ఇది రెండువిధములు. అవి (1) మార్గక్రియ (2) దేశ్యక్రియ అగును.

1. మార్గక్రియ :—ఇది రెండువిధములు. అవి (1) సశబ్దక్రియ (2) నిశ్చిష్టక్రియలాగును.

(1) సశబ్దక్రియ :—ఎడమ అరచేత్తిపై కుడిచేతితో క్షబ్దము కలాగునట్లు కొట్టుటును “సశబ్దక్రియ” అని చెప్పబడును. ఇది 4 విధములు. అవి 1. ప్రధమము. 2. శమ్యము. 3. తాళము. 4. సన్నిపాతములాగును.

i. ప్రధమ ము :—శబ్దరూపకమైన చిట్టికను “ప్రధమము” అని చెప్పబడును.

ii. శమ్యము :—కుడి అరచేతియందు ఎడమచేతితో ఘూతపేయటును “శమ్య” మని చెప్పబడును.

iii. తాళ ము :—ఎడమ అరచేతియందు కుడిచేతితో ఘూతపేయటులు “తాళ” మని చెప్పబడును.

iv. సన్నిపాత ము :—ఆభీముఖముగా నిలుపబడిన రెండుమాస్తములతో సమముగా ఘూతపేయటును “సన్నిపాత”మని చెప్పబడును. మైన చెలుపబడిన 4 రకముల క్రియలును, సశబ్దమార్గక్రియ లగునని తెలియానది.

2. నిశ్చిష్టక్రియ :—కుడిచేతిపేళ్ళను ఎంచుట, క్రిందికి దించుట, లేక విసరట, చుట్టుట మొదలగు శబ్దరహితమగు క్రియలను “నిశ్చిష్టక్రియ”లని చెప్పబడును. వీటినే కళలని కూడ చెప్పాదురు. ఇవి 4 విధములు. అవి 1. ఆవాపము, 2. నిష్టార్మము, 3. విశ్వేషము, 4. ప్రవేశకములాగును.

i. ఆ వా ప ము :—ఓంగ్రఫ్యముఖమన పైకి త్తబడిన పతాకమాస్తముయొక్క తర్జని, మొదలగు నాలుగుపేళ్ళను ముడుచుటును “అవాప”మని చెప్పబడును.

ii. నిష్టార్మము :—మైన డలిపిన ముడిచిన 4 పేళ్ళను క్రమముగా విప్పాటును “నిష్టార్మము”మని చెప్పబడును.

iii. విశ్వేషము :—మైన చెప్పిన విప్పినమాస్తమును వెలుపల కుడిపార్శ్వము నక్ర బిదలించుటను “విశ్వేష”మని చెప్పబడును.

iv. ప్రవేశకము :—పైన చెప్పిన విదలించిన హాస్తమును ఆప్రదక్షిణముగా క్రీండిపై ముందును రానిచ్చుటను “ప్రవేశక”మని చెప్పబడును. పై 4 రకముల ప్రియాలును “నిజ్ఞభ్రమార్గ ప్రియ”లగునని తెలియునది.”

(2) దేశ్యప్రియ :—ఇది 8 విధములు. అవి 1. ధ్రువక, 2. సర్పిణి, 3. కృష్ణ, 4. పద్మాని, 5. విస్రిత, 6. విష్ణుప్ర, 7. పతాక, 8. పతిత లని చెప్పబడును.

i. ధ్రువక :—సశబ్దములో⁴ శాండిన కుడిహాస్తముయొక్క ఘూతను “ధ్రువక” మని చెప్పబడును.”

ii. సర్పిణి :—కుడిచేతి పతాక హాస్తమును ఎడమవైపునకు చాచుటను “సర్పిణి” అని చెప్పబడును.

iii. కృష్ణ :—పైన డెప్పిన చాచిన హాస్తమును కుడిపార్శ్వమునకు తెచ్చి టును “కృష్ణ” అని చెప్పబడును.

iv. పద్మాని :—ఆరచేతిని క్రిందుగజేసి అధోముఖముగా చేతిని చాచుటను “పద్మాని” అని చెప్పబడును.

v. విస్రితము :—పైన డెప్పిన అధోముఖ హాస్తమును వెలుపలక్క విసరుటను “విస్రితము” లేక “విచ్చు” అని చెప్పబడును.

vi. విష్ణుప్ర :—పైన చెప్పిగా హాస్తముయొక్క ప్రవేశ్యను ముదుచుటను “విష్ణుప్ర”మని చెప్పబడును.

vii. పతాకము :—పతాక హాస్తముగా బట్టిన చేతిని మిాదికి యొత్తుటను “పతాక”మని చెప్పబడును.

viii. పతిత :—పైన డెప్పిన మిాదికాతీన హాస్తమును క్రిందికి దించుట “పతిత” యని చెప్పబడును. పైన చెలిపిన $4+4+8=16$ ను, మార్గ, దేశ్యప్రియల రూపాని విభాగములని గ్రహింపదగును:

ix. అంగము :—తాళ్ళాటుకొలసంఖ్యను తెలియుటక్క సాధనముగు సంఖ్య విశేషమును “అంగ”మని చెప్పబడును. ఇవి 6 విధములాగును. అవి 1 అనుద్రుతము 2 ద్రుతము 3 లఘువు 4 గురువు 5 ప్రతితము 6 కొకపొదములనబడును. పీటిసే మడుంగములని చెప్పబడును. వాటి విశరము లీక్రిండి పథకమున గమనించబడును. పైన డెలుపబడిన 6 అంగములలో మొదటి 3 అంగములగు అనుద్రుత, ద్రుత, లఘువులు మూడు మూర్త్రమే యా కొలమున వాడుకలో నున్న వనియు, మిగత 3 అంగములు వాడుకయందు లేననియు గ్రహింపదగును.

మడంగములు, వాటి వేద్య, సంజ్ఞలు, అక్షరకాలములు, క్రియలు,
మాత్రలు, దెబువు పథకము.

అంగసంఖ్య.	1	2	3	4	5	6
మడంగముల నామములు.	ఆను ద్రుతము	ద్రుతము	లఘువు	గుహవు	ప్రతము	కౌక పాదము
అంగసంజ్ఞలు.	౨	౦	౧	౮	౮	+
అక్షరకాలములు.	1	2	4	8	12	16
క్రియలు.	కొట్టుట.	కొట్టి; విసుట.	కొట్టి, ఎంచుట.	కొట్టి, ఎంచి, విడుచుట.	కొట్టిఎంచి ఎంచి, మట్టి, పత్రాక, పత్రిక	కొట్టేంచి సర్పిణి, క్రమి
మాత్రలు.	పాతిక	అర	ఒకటి	రెంసు	మాతు	నాలాగు

పైన దెలిపిన మడంగ్ క్రియల విభరముల నీ దిగువన దెలుపుట గమనించునది.

1. అను ద్రుత క్రియ :—అనగా ఎప్పుడు అనచేతినిాన కుడిచేతినిఋ కొట్టు
టను (**ధ్రువక**) అనుద్రుతక్రియ, లేక ఫూత, లేక తట్టుమని చెప్పుబడును.

2. ద్రుత క్రియ :—అనగా పైవిధముగానే కొట్టి (**ధ్రువక**) పైతి విసరుటను
(విసర్జిత) ద్రుతక్రియ అని చెప్పుబడును.

3. లఘు క్రియ :—అనగా మొబటీవిధమున ఒక అక్షరకాలము కొట్టి
(ధ్రువక) చిటికెనప్పేలు మొదలుగా మూడుప్రేశ్నను ఎంచుటను (విష్టి వ్రు) లఘుక్రియ
అనబడును. ఇది చతుర్ప్రశాతీయందు చెప్పుఉనిన దగుటచే నాలాగు అక్షరకాలము
లని దెలియదగును. మఱియు జాతినిచ్చి యొర్పుడు పంచలఘువులు 3, 4, 5, 7, 9,
యిటుల వేర వేర అక్షరకాలములు గలవిగా సంఘననియు, అవి లెక్కించునపుడు
మొదట ఫూతచేసి తరువాత మిగతాతురకాలములు 2, 3, 4, 6, 8, 10టులప్రేశ్న సెంచుట
వలన గల్గననియు, యాప్రేశ్న సెంచుటనే “విషి ప్రక్రియ” అని చెప్పుబడుననియు
గ్రహించునది. మఱియు నీ అయిదు విధములగు లఘువులతో చేరి మఱియుక విధ
ముగా పదివిధములైన లఘువులుగలవు. అ 5 బీనే మతాంతరపద్ధతిలో దివ్యసంకీర్తాని
పంచాతి లఘువులని చెప్పుబడును. వాటివివరములను మందు దెలుపుట గమనించునది.

4. గురుక్రియ :—అనగా 1 వ, విధమున కొట్టి (**ధ్రువక**) 3 ప్రేశ్నను
యొంచి (విషి వ్రు) కుడిచేతిని 4 అక్షరకాలములుక్రిందికి విడుచుటను (పతిత) “గురు
క్రియ” అని చెప్పుబడును.

5. ప్రతిక్రియ :—అనగా పైవిధముగా కొట్టి (**ధ్రువక**) 3 ప్రేశ్నము ఎంచి
నే (విషి వ్రు) కుడిచేతిని ఎడమచేతియట్ట 4 అక్షరకాలములు. మట్టి (సర్పిణి) కుడిచేతిని

4 అక్షరకొలము క్రిందికి విడచుట (కృష్ణ) ను “శ్లోత్క్రియ” అనబడును. పైన డాలిపిన అందు విధములగు క్రియలను “సత్క్రూప్రియ” లని చెప్పుబడును.

6. కొకపాదక్రియ :—ఆనగా యాది ఒక నిక్షుబ్ద క్రియయగును. కుడిచేతిని 4 అక్షరకొలములు ఎడమప్రవక్కామ కొనివచ్చి (సర్వజీ) విమ్మట 4 అక్షరకొలములు కుడికంకట త్రైపుకొనివచ్చి (కృష్ణ) తదుపరి ఆ కుడిచేతిని 4 అక్షరకొలములు మింకిక్తత్తీ (పతాకము) అట్టు యొత్తిన కుడిచేతిని 4 అక్షరకొలములు క్రిందికి దించు టను (పతిత) కొకపాదక్రియ అని చెప్పుబడును. దీనినే ‘నిక్షుబ్ద చతుర్మథువు’ అని కూడ చెప్పుబడును. ఈ కొకపాదము శూర్పిగా నిక్షుబ్దక్రియలచే వేయబడునది గమక అమంగళకరమని శూర్పాచార్యులు దీనిని వాడుకలో నుండి తోలగించియున్నారు.

నిషిధ్మక్రియ :—వీడైనా ఒకతాళమును వేయునపుడు ల్రేష్టును ఎంచుట, ఉస (విసర్జితము) వేయుట, మొదలగు శ్వసహితమైన క్రియలను వేయుటలో కొంచెను కట్టము కలుగునట్టు ఆ క్రియలను గట్టిగా వేయుచుండురు. ఇట్టి క్రియలను “నిషిధ్మక్రియ” లని చెప్పుబడును.

మింగంగ ములకు గల గల విశేష నామ ములు :—తాళమడంగములకు గల విశేష నామములను యా దిగువను చెలుపుట గమనించునది.

1 అనుద్రుతము, 2 అర్ధచంద్రము, 3 వ్యంజనము, 4 అను నాసికము, 5 అచ్యుకము, 6 విరామము అను నీ ఆఱను “అనుద్రుతము” నక్క గల పేర్లగును.

1 అర్ధమాత్ర, 2 ప్రదుతము, 3 వ్యోమము, 4 బిందుకము, 5 వలయము అను నీ ద్యౌదును “ప్రదుతము” నక్క గల పేర్లగును.

1 మాత్ర, 2 సరళము, 3 ప్రాస్యము, 4 కళ అను నీ నాలుగును ”లఘువు” నక్క గల పేర్లగును.

1 ద్విమాత్రకము, 2 గురువు, 3 వక్రము 4 కొణము, 5 యమళము, 6 జీర్ణకము అను నీ ఆఱను ”గురువు” నక్క గల పేర్లగును.

1 సమోద్రము, 2 శ్లూతము, 3 దీపము 4 ప్రియంగము. 5 ప్రతిమాత్రకము, అను నీ ద్యౌదును “శ్లూతము” నక్క గల పేర్లగును.

1 కొకపాదము, 2 వంసపాదము, 3 నిక్షుబ్దము, 4 చతుర్మథువు అను నీ నాలుగును “కొకపాదము” నక్క గల పేర్లగునని గ్రహించునది.

పైన డాలిపిన మడంగములుగాక హోడ్జాంగములను పదునాఱుఅంగములుకూడ గలవు. వాని వివరముల నీక్రింది పథకమున చెలుపుట గమనించునది.

హోడచాంగములు, వాటివేర్లు, అంగసంజ్ఞలు, అష్టరకాలముల
దెలిపెడి పద్ధతము.

సంఖ్య అం	హోడచాంగముల పేరు.	శైలి అం	శిథి అం	శిథి అం	హోడచాంగముల పేర్లు.	శైలి అం	శిథి అం
1	ఆనుద్రుతము	०	१	९	సురు విరామము	०	८
2	ద్రుతము	०	२	१०	సురుద్రుతము	०	८
3	ద్రుత విరామము	०	३	११	సురుద్రుత విరామము	०	८
4	లఘువు (చతుర్ప్ర)	१	४	१२	ప్రతితము	१	१२
5	లఘు విరామము	०	५	१३	ప్రతివిరామము	०	८
6	లఘుద్రుతము	०	६	१४	ప్రతిద్రుతము	०	८
7	లఘుద్రుత విరామం	०	७	१५	ప్రతిద్రుత విరామము	०	८
8	గువు	८	८	१६	కొక పాదము	+	१६

V గ్రహము :—అనగా ఒకసంగీతరచనలో తాళ్ళ మునుపయోగించి సంగీతమును ప్రారంభించు తావునకు సంస్కృతములో గ్రహముని పేరు. దీనినే ఆరవములో ఎఱువు “అనియు తెనుగులో ఎత్తుట” అనియు చెప్పబడున, [గ్రహము = గ్రహణము.] ఇది 2 విధములు. అచి 1 సమము 2 విమములగును.

1 సమము :—అనగా ఏడైన ఒకకీ ర్తన లేక పాటలోని పులవినిగాని, మరియేయితరభాగమును గాని తాళ్ళమునందు మొనటి డెబ్బిమిాద (తాళ్ళమును సంతమును ఒకేసారి) ప్రారంభించు తావునకు “సమము” లేక “సమగ్రహము” లేక “సమమువు” అని చెప్పబడున.

ఉదా :—నెనరుంచినాను — మాళ్ళవిరాగము— ఆదితాళ్ళము. (త్యాగరాజుక్కతి)

2 విషమము :—అనగా కీర్తన లేక పాటయును, తాళ్ళమును సమముగా నీత్తకమునందుగాని, లేక పెనుకగాని ప్రారంభించుటను “విషమము” అని చెప్పబడున. ఇది రెండు విధములు. అని 1 అతీతము. 2 అనాగతము లగును.

i అతీతము :—అనగా యొడైన ఒకపాటలోని పులవినిగాని, లేక యొయితరభాగమునుగాని తాళ్ళంత్యమంగుగాని లేక తాళ్ళము ప్రారంభింపక ముంగుగాని (మొదటి మాత్రముందు) ప్రారంభించు తావునకు “అతీతము” లేక “అతీతగ్రహము” లేక “అతీత ఎఱువు” అని చెప్పబడున. ఓ కరుణించుట కిచేసమయానింథమందారిగాము. ఆదితాళ్ళము (పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యాయ్యర్క్వతి)

ii) అనాగతము :—విక్రైన ఒక పాట లేక కీర్తనలోని పల్లవినిగాని, లేక దేయతరభ్యాగమునుగాని తాత్కషు ప్రారంభించిన తరువాత (మొదటిఫూత తరువాత) ప్రారంభించు తావునకు ‘అనాగతము’ అని చెప్పబడును: దీనినే ‘అనాగతగ్రవము’ లేక ‘అనాగతములదుప్ప’ అని కూడ చెప్పయదురు. ఈ ఎంత ఖాగ్యము. సారంగ రాగము, అదితాత్కషు. (త్వాగరాజకృతి.)

vi) జాతి :—తాళాంగములలో లఘు సంబంధమైన దానిని “జాతి” అని చెప్పబడును. ఇది 5 విధములు. అవి (1) ప్రతిజ్ఞాతి లఘువు (2) చతుర్ప్రజాతి లఘువు (3) ఖండజాతి లఘువు (4) మిక్రజాతి లఘువు కు సంకీర్ణజాతి లఘువులగును. ఇవి వరుసగా 3, 4, 5, 7, 9 అక్షరకౌలములను గలిగియుండును. ఈ చతుర్ప్రజాతి పంచజాతి లఘువులుగాక మరియుక పద్ధతిలో రీ లఘువులు చెప్పబడేను. అవి 1 దివ్యలఘువు 2 సింహలఘువు, 3 కర్ణలఘువు 4 వాయ్యలఘువు ఉ కర్మాంతక లఘువు లఱును. ఇవి వరుసగా 6, 8, 10, 12, 16 అక్షరకౌలములు గలిగియుండునని గ్రహించడగును.

చతుర్ప్రజాతి ప్రాముఖ్యము :—చతుర్ప్రజాతి పంచజాతులలో చతుర్ప్రజాతి (4 అక్షరకౌలములు గలది) కొమథేనవుచ్చొక్క స్వరూపమగుటచే నిది మిగుల ప్రశ్నమైనదనియు, గండ నే దీనిలో గీత, పర్చు, పద, కీర్తనాములు విశేషముగా రచింప బడైనియు, భూర్యాచార్యులు చెప్పియుండుటచే చతుర్ప్రజాతి మిక్రజాతి ప్రాముఖ్య మైనదని స్పష్టమగుచున్నది. పంచజాతులు యొక్కించి విధముగా సేర్పడుట గమ నించడగును. ప్రతిజ్ఞాతి 3 అక్షరకౌలములను, చతుర్ప్రజాతి 4 అక్షరకౌలములను ఈ రెండును చేరి $3+4=7$ అక్షరకౌలములతో మిక్రజాతియును, ప్రతిజ్ఞాతి, మిక్రజాతి రెంటిని కలిపి సగముగా భూగింపబడిన $3+7=10 \div 2=5$ అక్షరకౌలములతో ఖండజాతియును, ఖండజాతి, చతుర్ప్రజాతి, యొక్కించడును చేరి $5+4=9$ అక్షరకౌలములతో సంకీర్ణజాతియు సేర్పడైని గ్రహించునది.

vii) కళ :—తాత్కషుయొక్క అక్షరకౌలములలోని సమాస్తరాభాగములను “కళ”లని చెప్పబడును. ఎటులనగా! ఈ చతుర్ప్రజాతి లఘువు. దీనికి 4 అక్షరకౌలములుండును. అవి అక్షరకౌలముకటించికి 4 కళలవంతున నడిపిన $4 \times 4 = 16$ కళలగును. పీటిసే కళలని చెప్పబడును. ఈ కళలు, ప్రాస్యాక్షర ప్రమాణము నను సరించి లెక్కిచేయడగును. ఈ కళలు, అక్షరకౌలమునకు 1, 2, 3, 4, 5 యొక్క విధముగా నుండును. ఒక అక్షరకౌలము యొన్ని కళలవంతున నడముచున్నదని విషయము ఆ యొక్క రచనల శ్లోనిబట్టి నిర్ణయింపడగును. కార్ప్లేవుమ తన “రత్నాకర” గ్రంథమున మరియుక పద్ధతిలో కి విధములగు కళలను పేర్కొని యుండైను.

అని 1 ఏకకళ, 2 ద్వికళ, 3 చతుర్భుజ లగును. ఇని వరు వెలు 1, 2, 4 అతురకొలములు గలవియునును. మరియు నిని ఆనేక థేదములనొంగిని త్వటాది తాళములందుపయోగించబడుచుండి నటుల తెలియుచున్నది. పైన దోలను యూకళలయ్యెక్కు మార్పునే గతిథేదమనికూడ చెప్పబడును.

x తి :—ఆనగా తాళమునకు ఆధారమై, లీనమై, నిర్ణితసమయములందు కలుగు ధ్వని వీశేషమును “గతి” యని చెప్పబడును. ఈ గతులకు గూడడ చతుర శ్రాదిపంచజాతులవలె పంచ గతి థేదములుండి అతురకొలమైకటికి వరుసగా 8, 4, 5, 7, 9 కళలవంతున నడుపుతులవలన గతి థేదము కలుగుచున్నదని గ్రహించబడును. వీటినే త్రిశ్రగతి, చతురశ్రగతి, ఖండగతి, మిశ్రగతి, సంక్లిష్టగతి యందును.

viii ల యి :—ఆనగా గాసమతోచేరి తాళము సమముగా సడచుటును “లయ” అని చెప్పబడును. ఇది మూడుటిథేదములుగా సుందును. ఆని (1) విశంబలయ. (2) మధ్యలయ (3) గ్రుతలయ లగును. [లయ = ప్రాణము.]

i విశంబ ల యి :—తాళమున కేర్పడియున్న అతురకొలములతో మంద గతిగా నడుపుతును “విశంబలయ” అని చెప్పబడును. [విశంబ = చౌక] ఈ || మీలావ తార మెత్తకొంటిచి. ముఖారిరాగము. ఆదితాళము. ఈ తాయిగరాజకృతిని విశంబలయము చెందిన ఒక వుదాహరణగా తీసుకొనవచ్చును.

ii మధ్య ల యి :—తాళమున కేర్పడియున్న అతురకొలములతో విశంబల యిలక్ష్మీంపు వేగమగలిగి సమాతెని నడుపునది “మధ్యలయ” అని చెప్పబడును. [మధ్య = సమ] ఈ || సెనరుంచినాను. మాళవిరాగము. ఆదితాళము. ఈ తాయిగరాజకృతిని మధ్యలయకు చెందిన ఒక వుదాహరణగా సెంచవచ్చును.

iii గ్రుత ల యి :—తాళమున కేర్పడియున్న అతురకొలములతో మధ్య లయకు రట్టింపు వేగము గలిగి త్వీతాగతిని నడుపునది “గ్రుతలయ” అని చెప్పబడును. [గ్రుత = వేగ] ఈ || రమించువారెవరురా. సుపోషిణిరాగము. ఆదితాళము. త్రిశ్రగతి. ఈ తాయిగరాజకృతిని గ్రుతలయకు చెందిన ఒక వుదాహరణగా సెంచవచ్చును.

పై మాడించిని కలిపి ప్రికొలమని చిప్పటకలదు. సంగీతరచనలను - వ్రాయు నశ్రుధు యిం తీర్చికాలములను జూపుటలో మొదటికొలమునకు స్వరములక్రింద అడ్డగిత లేకుండును. రెండవకొలమునకు స్వరములక్రింద ఒక అడ్డగిత యిందును. మూడవకొలమునకు స్వరములక్రింద రెండు అడ్డగితలువుంచును. కొండరు యిం అడ్డగితలను స్వరముల పైన వుంచుటకూడా కలదు. అయితే యిం పద్ధతి మాత్రము అభ్యాసకుల కంతగా నులథముగా సుండరసిద్ధేయ చెప్పబడును.

కొండలు లయ అనునది సర్బి, నిక్కుజ్ఞ క్రియల మధ్యమండు విశ్రాంతి కూల యే యో, అది విశ్రంబ, మధ్య, ప్రమాత లయలుగా నుండి వయసగా దీర్ఘాహిర, ప్రాస్య ప్రస్తావాలు అధార్తర ప్రమాణములను గలిగియుండుననియు చెప్పాడురు.

ix యా తి :—అనగా ఒక తాళములో గల అంగములయొక్క వ్యత్యాసమైన చేరికలు “యాతి” అని చెప్పబడును. శాఙ్కదేవుడు యా యాతి ఓ విధములని తన “సంగీతరత్నాకర” గ్రంథములో చెప్పియుండిరి. అవి (1) సమయతి (2) ప్రసోతోవహయతి (3) గోపుచ్ఛయతియను. వర్తమాన కొలములో యా యతులు 6 విధములుగా వాడుకయిండున్నవి. గనుక వాటి వివరముల స్క్రిండ చెలుఖుట గమనించదగును.

1 సమయాతి :—అనగా ఏడైన ఒక తాళాపద్మములో గల అన్ని అంగములు ఒకేరీగా యున్నచో నట్టి దానిని “సమయతి” లేక “ఫిష్ట్లికయతి” అని చెప్పబడును.

ఉ॥ ప ప ప ప ప ప. [ఫిష్ట్లికయతి = చీమలవలె ఒకేవిధముగానుండు యతి] ఇంటులనే తక్కిన అంగములు కూడ ఒకేవిధముగానుండునని గ్రహించునని.

2 గోపుచ్ఛయతి :—అనగా ఏడైన ఒకతాళ అవర్తములోని అంగములు అప్పతోకవలె మొదట పెరిగి రాను రాను తగ్గమూ పోవునది “గోపుచ్ఛయతి” అని చెప్పబడును. ఉ॥ 8 | 10 | యా విధముగా నుండును. ఉ॥ త్వాగరాజ యోగ తైభవము, ఆనందభూరచి రాగము. రూపకతాళములోని శ్రీ మద్గుస్యామి కీక్షితుల వారి కృతి గోపుచ్ఛయతి గల కృతికి చక్కని పుదాహరణమగును.

3 ప్రసోతోవహయాతి :—అనగా ఏడైన ఒకతాళావర్తములో గల అంగములు నదివలె మొదట కుఱుచగానుండి క్రమముగా పెరిగి పోవునటిది “ప్రసోతోవహయాతి” లేక “ప్రసోతోగతయతి” యనని చెప్పబడును. ఉ॥ ప | 0 | 8 | 8 | యావిధముగా నుండును. ఉ॥ శివశక్త్యాది, సకల, తత్క్య స్వరూప, ప్రకాశమ్, అను శ్రీమద్దుస్యామిదీక్షితుని కృతి ప్రసోతోవహయతి గల కృతికి చక్కని పుదాహరణమగును.

4 డమరుయాతి :—అనగా ఏడైన ఒక తాళావర్తములో గల అంగములు “ఓదుక” లేక “హుదుక్క” అను వాద్యమువలె నడుమ కుఱుచగాను రెండు ప్రక్కల పెరిగియు నుండునని “డమరుయాతి” లేక “వేదిమధ్యయాతి” అని చెప్పబడును. ఉ॥ 8 | 8 | 10 | 0 | 8 | 8 | యా విధముగా నుండును.

5 మృదంగయాతి :—అనగా మృదంగముయొక్క ఆకారమువలె ఒక తాళ అవర్తములో గల అంగములు నడుమ పెరిగి యారుప్రక్కలను కుఱుచగా నుండునది “మృదంగయాతి” లేక “యవమధ్యయాతి” యనని చెప్పబడును. ఉ॥ ప | 0 | 8 | 8 | 8 | 10 | యా విధముగా నుండును.

6 విషమయతి :—ఆనగా ఒక తాళ అవర్తనలో గల అంగములు పలు విధములై క్షమచబడియును, పెరిగియును యుండునపును “విషమయతి” యని చెప్పుండును. ఊ । ० ४ ॥ ४ ॥ ४ ఇటుల పై నడెలిపిన ఆఱవిధములగు యతులను తాళముయొక్క అవర్తనలలో త్రికౌలమలందు జూసించుట ప్రాచీన సంప్రదాయమై యున్నది. కొన్ని గ్రంథమంలలో గురువునప్పటినీ గురుతును, ప్రతమునకు కి గుణతును వుండునని తెలిపియుండుట గమనింపడగును.

X (ప స్తా ర ము :—ఆనగా ఒక తాళములో గల అంగములనువాటి అంతర్త అంగములల్లి కీలైనన్ని విధములుగా ప్రస్తరించి తాళ భేదములను గల్గించు టును “ప్రస్తారు”మని చెప్పుండును. [ప్రస్తారము = విస్తరించి గుర్తించుట.]]

ఊ ॥ ఏతురక్రజాతి లఘువును తీసికొన్నానో దీనిలో (1) గుత్తేఖరము ॥, (2) ప్రస్తారము ०, (3) అన్ద్రుతము ॥, అను కి అంతర్గత అంగములందును. వీటితో ४ ప్రస్తారములువచ్చును. అవి (1) । ० (2) ॥ ४ ॥, (3) ० ०, (4) ० ॥ ॥, (5) ॥ ॥ ॥, (6) ॥ ॥ ॥, (7) ॥ ॥ ॥ ॥, (8) ॥ ॥ ॥ ॥. యాగును. ఇచ్చేవిధముగా గుత్తేఖరమును తీసికొన్నానో ఈక్రించి ५ ప్రస్తారములు వచ్చును.

అవి, (1) ॥ ४ ॥ (2) ० ॥ ॥, (3) ॥ ॥ ॥, (4) ॥ ॥ ॥. యాగును.

ఇచ్చే యితర అంగములనకూడ వాటి అంతర్త అంగములన్నో ప్రస్తరింపడగును.

మదంగములు యా క్రింద కెలిపిన ४ రకములగు ప్రస్తారములు కలిగివునును.

i చతురంగ ప్రస్తార ము :—ఇందు ४ అంగములందును. । ४ ॥ +.

ii మదంగ ప్రస్తార ము :—ఇందు ६ అంగములందును. ॥ ० । ४ ॥ +.

iii పోడచాంగ ప్రస్తార ము :—ఇందు అనుద్రుతమునండి కొకపూజము వఱకు గల 16 అంగములందును. ఈ తాళ ప్రస్తారములను నిరిషమేను ఒక పథతీలో కనిపోతేటివానిన లక్ష్మికౌశమ శ్రీ శామిశ్రాత్రి ఒక్కాంగును కేంచి యని తెలియుచున్నది.

ఈ తాళ ప్రస్తారములు ముఖ్యముగా 14 భేదములగుచున్నది. అవి యేవనగా (1) సము, (2) ఉద్దిష్టము, (3) పాతాళము, (4) మహాపాతాళము, (5) అనుద్రుత మేయవు, (6) గుత్తేఖరమేయవు, (7) గుత్తేఖరమేయవు, (8) లఘుమేయవు, (9) గుచుమేయవు, (10) ప్రతమేయవు, (11) కొకపూజమేయవు, (12) సంయోగమేయవు, (13) ఖండప్రస్తారము, (14) యత్రిప్రస్తారము లగును. వీని వివరములు గ్రంథాన్ని భీంతి చేపచు, వాడుకయంగు లేని కొరణమునను యాందు వ్రాయిక వదలినటుల గ్రహించునాడి. పైన దెలిపిన కొలము, మొదట ప్రస్తారమువఱకు గల యా పరిష్కారములు “తాళదక ప్రస్తారము”లగునని యొసుంగునది.

అనులోము, విలోమవివరము :— పై మదకూరింపబడిన దక ప్రశాంతయు కముగు తాళములలో సేచ్చేన నొక తాళమును వేయుచూ, గ్రాత్రమునగాని, జంత్రమునగాని గాంముచేయుట కెందు విధములుగా నుండును. అవి (1) అనులోము (2) విలోమును అని చెప్పుండును. వాని వివరముల స్త్రీంద దెలాపుట గమనించునది,

1. అ లో మమ :— అనగా ఏడైన ఒక తాళమును ప్రథమకౌలముగా నడుపుచు, స్వరములు లేక సాహిత్యాక్షరములను నోటిలోగాని, వీణ, గోటు మౌదలగువాద్యము లందు కమాను (Bow) లో వాయించుటవలనగాని ప్రికౌలము లేక వట్టాలము లను పరికించుటను “అనులోమ” మని చెప్పుబడును.

2. వి లో మమ :— అనగా ఏడైన స్వరములు లేక సాహిత్యాక్షరములను నోటిలోగాని లేక వీణ, గోటు, వంటి వాద్యములందు చించుటవలనగాని, వయ్యెల్స్, సారంగ్ వంటి వాద్యములందు కమానులో వాయించుట వలనగాని ప్రథమకౌలముగా పరికించుచూ, తాళముయొక్క అక్షరకౌలములను వరుసగా ప్రికౌలముగాని, వట్టాలముగాని నడుపుటను “విలోమ” మని చెప్పుబడును. మరియు వేఱవు, నాగస్వరము వంటి గాలివాద్యములందు తాళమును ప్రథమకౌలముగా నడుపుచూ, స్వరములు లేక సాహిత్యాక్షరములను నోటిగాలిలో ఆమువాద్య రంధ్రములద్వారా ప్రికౌలము లేక వట్టాలముపరికించుట “అనులోమునియు, నోటిగాలిలో ఆయావాద్యములకుగల రంధ్రములద్వారా స్వరములు లేక సాహిత్యాక్షరములను ప్రథమకౌలముగా పరికించుచూ తాళముయొక్క ఆక్షరకౌలములను ప్రికౌలము లేక వట్టాలములను ప్రికౌలముగాని నడుపుటను “విలోమ” మనియు చెప్పుబడును.

స ప తాళ ము లు :— ఇవి 7 రకములాగా నుస్సుని. అవి 1 ద్రువతాళము మర్యాదాతాళము 3 నూసకతాళము 4 రఘువతాళము 5 ప్రిశ్రుతతాళము 6 ఆట తాళము 7 ఏకతాళములను పీటిని తాళగ ప్రకమని కూడ చెప్పుబడును. ఈ ద్రువాది సప్తతాళములను వేయువప్రతి వాటికిగల అంగములలో లభ్యవును చతుర్ప్రాది వంచ జాతులలో సైన్ నొకదానికి చేర్చిగాని వేయుటకు సాధ్యముగాదు. గసుక ఈ ద్రువాది సప్తతాళములకు జాతిసంబంధము కలగునప్పదు $7 \times 5 = 35$ తాళములను చున్నని. ఇంటిల యేర్పడు 8 రిక్త తాళములకు 8 రిక్త శ్రీకరాదినాములను, అంగ సంజ్ఞ లను, అక్షరకౌలములను నీక్రింది పథకమున చెలుపుట గమనించునది.

పంచ ప్రింశలి (శీర్ష) తాళపథకము.

సంఖ్య	సప్తతాళములు	సప్తతాళములు.	ప్రిశ్రుతజాతి.	చతుర్ప్రాదిజాతి.		ఖండజాతి.	మిశ్రజాతి.	సంకీర్ణజాతి.				
				తాళ	శ్రీకి	తాళ	శ్రీకి	తాళ	శ్రీకి			
1	ధృవ	10 11	పాటి	11	ప్రిక్రి	14	ప్రమాణ	17	శ్రీర్జ	28	భువన	29
2	మర్యాద	10 1	సార	8	సమ	10	ఉదయ	12	ఉపీర్జ	16	రావ	20
3	రూపక	0 1	చ్ఛక	5	పత్రి	6	రాజ	7	కుల	9	బిందు	11
4	ముఖ	1 0 0	కథం	6	మధుర	7	చణ	8	సుర	10	కర	12
5	ప్రిశ్రుత	1 0 0	శంఖ	7	ఆది	8	గుష్టర	9	లీల	11	భోగ	13
6	అట	11 0 0	గుప్త	10	దేఖ	12	విదశ	14	లోయ	18	ధీర	22
7	ఏక	1	సుధ	8	మాన	4	రత	5	రాగ	7	వసు	9

పైన కలేపిన రిం తాళులు చతుర్శాసిపంచగతి భేదముల నొంకినచో 108 x 5 = 540 రకములతాళు లగును. సప్తతాళములు నతుర్శా (హనుమ్య) ప్రతిత్రి (స్వర్న) మిత్ర (హంస) ఖండ (శేష్య) సాంగ్రజ్జ (చిత్ర) ఆను, ర లఘువులును, దయ్య (దివ్యసంకీర్ణ) సింహా (మిత్రసంకీర్ణ) వర్ష (శేష్యసంకీర్ణ) వాద్య (మిత్రశేష్యసంకీర్ణ) కర్మాటక (శేష్యశథసంకీర్ణ) అను ర లఘువులతోచేం మొత్తము 5 + 5 = 10 రకముల లఘువు లగుటచే $7 \times 10 = 70$ తాళులు లగుచున్నవి. ఈ 70 తాళులులు చతుర్శాసి పంచగతి భేదమునొందిన 70 x 5 = 350 రకములతాళు లగును. ఈ విధముగా గతి భేదముచే యేర్పు నామరహితముతైన 175 తాళులుగాని, 850 తాళులుగాని 108 x 5 = 540 తాళులుగాని నిషిన కల్పనావిశేషము మాత్రమేనని యొఱంగునది. ఇదీవల కొండు 72 మేశక క్రలకుటకె, కనకాంగి, ఎత్తాంగిషంతికేర్నతో 72 తాళులును కనిపెట్టుటను ప్రయత్నించింది. పార్శ్వాదేవుని సంగీతముసార, గ్రంథము బోసు, నారదుని “సంగీతమకరండ” గ్రంథములోను 101 తాళులును పేర్కొను బడైను. ఇవిగాక సంప్రదాయంగా చెప్పబడుతున్న ఆప్తతర శతతాళములను 108 తాళులులకూడ గలవు. పీటిలో స్థానవచీ రి టిని, మార్గితాళును ఉన్నచును. ఈ 108 తాళులులు, సూశాసి రిం తాళులకంటే ఒత్తుపురాతనమైనచును, పీటిలో కొన్ని తాళులులందుగల లఘువులు చతుర్శాప్రాతికిమాత్రమే సంంధించినచును. ఉదటు, దదరు, రంగం, క్రీడ, వంటి కొన్ని తాళులులు ఆచులు లఘువులకే నే యున్నవి. గునక 108 తాళులులు చతుర్శాసి పంచగతి లఘుసంబంధము కలిగినచో 108 x 5 = 540 తాళులుగునని “సంగీత చంగికా” గ్రంథరచులుతయిను శ్రీ మాణిక్యమందలియార్ చేసిన ప్రకటన మిక్రోలి అసంగతమైనదగును. కానీ 1/4 తాళులకు చతుర్శాసి పంచగతి సంబంధము కలిగినచో 108 x 5 = 540 రకములతాళులగునని మాత్రము చెప్పవచ్చును. ఈ 108 తాళులలోకూడ కొన్ని తాళులు ఆమంగళకరముతైన నిశ్శబ్దక్రియాంగములలో కూడియందుటచే యో 108 తాళులులకూడ వాడుకయం దంతగా లేక నేయున్నవి. కానీ అతిప్రాచీనమైన వాటి వివరములను తెలుపుటక్క 108 తాళుపట్టికనమూడ యో క్రింద దెలుపుట గమనించడగును. శార్డెవ్వు తన సంగీత రత్నాకరంలో 120 తాళులను పేర్కొన్ని యింకను అనేకతాళు లున్నటుల పేర్కొన్నాను. 17వ క. మునక్ చెందినఁ రాగతాళ చింతామణి, అను గ్రంథ రచయిత తన తెలుగు ప్రాతప్రతిగ్రంథములో 124 తాళులు పేర్కొన్నాను. ఈ విధంగా ప్రాచీనము అనేకముతైన తాళులను పేర్కొన్నియున్నను, పీటిలో ఆచరణయోగ్య మైనటిచి, మంగళకరమైనటిచి సూశాసి 85 తాళులు మాత్రమేనని గ్రహించడగును.

ఈ క్రింద దెలుపబడిన పథకములోని 108 తాళుల పేర్కొన్న గురులుగల 58 వ, తాళుపేరు ఒకమేశక క్రరాగమునము, 81, 65, 88, 89 వ, తాళుపేర్లు కొన్ని జన్మరాగములకును, 52 వ, తాళుపేరు ఒక సృత్తిఫంగిమునము, 79 వ, తాళుపేరు ఒక మహారాఘ్రిసంగీతరచనకును, గలిగియందుట గమనించడగును.

ఆస్తి తోరణం (108) తాపథక మూ. (1-శీ)

స్థానికులు	తాత్పర్యమల పేర్లు	ఆంగనం జు. 108	పోటు అంగంక				అంగనం జు. 108	అంగనం జు. 108
			పోటు	అంగంక	పోటు	అంగంక		
1	చుచ్చతుటు	9 8 1 8					17	జిల్లా
2	చూచుటు	8 1 8					18	బెట్టిన్ని
3	ఎల్లితార్పితు	8 1 8 1 8					19	వుట్టిక్కుమా
4	సంపదేశ్ముకు	8 8 8 1 8					20	పాంక్రీల
5	ఉపటు	8 8 8					21	పట్టించు
6	ఆది	1					22	ఎంగల్ఫోల్డు
7	సర్గం	0 0 8					23	రాజుచూచుమా
8	సర్వరథ	0 0 1 0 0 1 0 0 1					24	రాజుతాత్
		0 0 1 0 0 1 0 0 1					25	నింపువుక్కిడ్డు
		0 0 1 0 0 1 0 0 1					26	నముతు
9	సింహాలీ	1 0 0 0 1	5	3 2 1 4			27	పంచురుపురు
10	కండర్చు	0 0 1 8 8	5	6	24		28	పుట్టుతపు
11	సింహాషిక్కు	8 8 8 1 8 1 8 1	8	16	64		29	పుట్టుతపు
12	శ్రీరంగ	1 1 8 1 8	5	8	82		30	పుట్టుతపు
13	బాట్టు	1 8 8 1	4	6	24		31	* వొంగుసాద
14	ఆంగనాళ	0 0 0 0 8	5	4	16		32	నింపువులు
15	పంచుక్కు	1 1 8 8	5	7	28		33	పుట్టుతపు
16	(పత్రంగ)	8 8 8 1 1	5	8	82			11 0 0 0 0 0

அ பீஸ் குருத்து (108) தாழ்வுக்க மு. (71 - 108)

வினா	வாக்மூல பேர்கள்	அ அக்ஷம் ஒ.						
71	வாக்மூல பேர்கள்	0	91	கர்ணபி	0	0	கர்ணபி	4
72	வாக்மூல பேர்கள்	1001	92	கர்ணபி	0	0	கர்ணபி	2
73	நா-பங்கா-ல	0000081	93	நட்சதா	0	0	நட்சதா	4
74	ஈங்காங்கா-ல	0088	94	நந	0	0	நந	5
75	ஈங்காங்கா-ல	881	95	நந	0	0	நந	20
76	ஈங்காங்கா-ல	188	96	நந	1	1	நந	4
77	பிரகாங்கா-ல	8000	97	நந	18	8	நந	8
78	பிரகாங்கா-ல	111	98	நந	0	0	நந	32
79	*காங்கா	18	99	நந	0	0	நந	20
80	நாயங்கா-ல	81800	100	நந	0	0	நந	14
81	நாயங்கா-ல	1	101	நந	0	0	நந	15
82	நாயங்கா-ல	80000	102	நந	18	0	நந	60
83	நாயங்கா-ல	80000	103	நந	18	0	நந	7
84	நந	1818	104	நந	1	1	நந	28
85	நந	001	105	நந	8	1	நந	24
86	(நந)	118811	106	நந	118	118	நந	3
87	நந	000000	107	நந	0	0	நந	16
88	*நந	111888	108	நந	1	1	நந	16
89	* லங்க	0018	108	நந	8	1	நந	19
90	நந	18	108	நந	8	1	நந	2

ఆ ది తాళ ప్రాముఖ్యము :— ఇది 8ిక తాళములలో చతుర్ప్రజాతి త్రిపుట్టకు గల పేరగును. నీని ప్రాముఖ్యమునకు గల కౌరణము లేవనగా !

i ఇది ప్రేష్టమైన చతుర్ప్రజాతిలోనుండి 1 లఘువు 2 ద్రుతములలో మొత్తము 8 అంగములు కలిగి $4+2+2=8$ ఆశ్వరకౌలములు గలదియగుటచేతను,

ii స్వరస్పత్నమునకు తారవడ్జముచేర్చిన రేవుపు స్వరాస్పత్నమునకును, ఈ ఆశితాళ మునకునుగల ఆశ్వరసంభ్యయు, సమాపనంభ్యయునగు 8 అంకేయగుటచేతను,

iii ఈ రెండు అంకెలు ఒకదానితో నొకటి కేములేకొండా థాగింపబడుట చేతను శ్రావ్యచార్యులు నీనిని ప్రేష్టముగా సెంచి ఆదిలో ప్రధమాభ్యాసమునందలి స్వరావళ్యాదుల సేవుఅచుటచే నీని “అచితాళ”మని చెప్పుచుటకు కౌరణమైనది.

దేశాది, మధ్యాది తాళ వివరము :— ఇవి తాళప్రకరణమున పేర్కొను బడిన శాస్త్రమున్నాముగు 8ిక ప్రాముఖ్యమైన తాళములుగాక వేఱ నామములలోను, క్రియలతోను అనగా మధ్య లోపించిన ఆశ్వరకౌలములలో వాడబడుచున్న తాళము అచుగల పేరుగును. ఇవి రెండువిధములు. అవి (1) దేశాది (2) మధ్యాదితాళములగును.

i దేశాది తాళ ము :— ఇది ఒక విసర్జితము మూడు ఫూత్ (చెబు)లు గలదియగును. ఇది నడుచు వేగము సాధారణముగా సెమ్ముదిగాసుండును. ఈ దేశాదితాళ ము వేయునపుడు విసర్జితములో 8/4 మాత్ర లేక 8 అశ్వరకౌలముల వ్యవధి అయిన వెంటనే సంగీతరచన ప్రారంభింపజడును. ఈ || 1 భువినిదాసుడ. 2 సరియైక్యకే. అను శ్రీరంజని రాగములోని రెండు త్యాగరాజ కృతులను దేశాదితాళకృతులకు చక్కని వుదావారణములగును.

ii మధ్యాది తాళ ము :— ఇదియు ఒక విసర్జితము మూడు ఫూత్ (చెబు)లు గలదియగును. ఇది నడుచు వేగము దేశాదితాళమువలె అంత సెమ్ముదిగా సుండును. కొని 8ికము వేగముగా సుండును. ఈ మధ్యాదితాళ ము వేయునపుడు విసర్జితములో 1/2 మాత్ర లేక 2 అశ్వరకౌలములు వ్యవధి అయిన వెంటనే సంగీతరచన ప్రారంభింపబడును. ఈ || రామానుయుడ, అను భరహర్షప్రియరాగములోని త్యాగరాజ కృతియు, మేరుగమాన. అను మాయామాళవగోళరాగములోని త్యాగరాజ కృతియు యొ మధ్యాదితాళ కృతులరు చక్కని వుదావారణములగును.

చాపు తాళ వివరము :— తాళప్రకరణములో పేర్కొనబడిన శాస్త్రమున్నామునగు 8ిక తాళములుగాక శాస్త్రమునందు చెప్పబడిని నామములు, క్రియలు గలిగియుండి సంగీత రచనలయొక్క కౌలపరమాణమును తెలుపు ఒకవిధముగు తాళ మును “చాపు” తాళమని చెప్పబడును. ఇది ముఖ్యముగా 4 వివరములుగా సున్నవి. అవి 1 ప్రత్యేకచాపు. 2 ఖండచాపు రెపిష్టచాపు. 4 సంకీర్ణచాపులగును.

i ప్రతి చాపు తాళ ము :— “రెండుఫూతలు గలిగియుండి మొదటిఫూతను 1 అష్టరకోలము, రెండవఫూతకు 2 అష్టరకోలములు కలిగియుండునది “ప్రతి చాపు” అని చెప్పబడును. ఉ॥ స 1 రి గ॥ రి గమ॥ యా విధము దానుండును. ఉ॥ రామచంద్ర నన్ను ప్రోవ్-ఆను భయాసురాగములోని క్రీర్తన యందుకు ఒక వుదాహరణమగును.

ii ఖ 0 డ చాపు తాళ ము :— రెండు ఫూతు [డెబ్బు]లు గలిగియుండి మొదటి ఫూతను 2 అష్టరకోలములును, రెండవఫూతకు 3 అష్టరకోలములును గలిగియుండునది “ఖండచాపు” అని చెప్పబడును. ఉ॥ స 8 । స 8 గ॥ 8 గ । 8 గ మ॥ యా విధముగా నుండును. ఉ॥ “పరిధానమిన్నితే” అను బిలహారి రాగములోని పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యాయ్యల్ కృతి యందుకు ఒక వుదాహరణగా తీసికొనవచ్చును.

iii మిత్రచాపు తాళ ము :— రెండు ఫూతలు గలిగియుండి మొదటి ఫూతను 3 అష్టరకోలములును, రెండవ ఫూతను 4 అష్టరకోలములును గలది “మిత్రచాపు” అని చెప్పబడును. ఉ॥ స 8 గ । స 8 గ మ ॥ 8 గ మ । 8 గ మ ప ॥ యా విధముగా నుండును. ఉ॥ నిధి చాలసుఖమూ. అను కల్యాణిరాగములోని త్వాగరాజు కృతియు, ఎవరూ నిన్ను, అనుమాహసరాగములోని త్వాగరాజకృతియు యాగున్ ఒక నక్కని వుదాహరణములగును.

iv తాళ ము జేయుటలో 3 + 4 అష్టరకోలములుగా సేగాక 4 + 3 అష్టరకోలములుగా కూడా జేయుటకలదు. ఉ॥ నిన్ను వినాగమరి. అను శూర్పుక్షాణ్యాణిరాగములోని శ్రీ చ్యామశాస్త్రి కృతిని పాదునట్టుము మొదటి 4 అష్టరకోలములలో 2 అష్టరకోలములు లోసే “నిన్ను వినాగమరి” అని ప్రసారంథించునును. శ్రీ చ్యామశాస్త్రిల వారి రచనలలో కొన్ని యా రకమనకు చెందియుండుట గమనించడగును.

iv సంకీర్ణ చాపు తాళ ము :— రెండు ఫూతలు గలిగి మొదటి ఫూతను 4 అష్టరకోలములును, రెండవ ఫూతను 5 అష్టరకోలములును గలది “సంకీర్ణచాపు” అని చెప్పబడును. ఉ॥ స 8 గ మ । స 8 గ మ ప ॥ 8 గ మ ప । 8 గ మ ప ధ॥ యా విధముగా నుండును.

పైనదిలిపిన 4 విధములగు చాపు తాళ ములను జేయునట్టు కొండరుసౌకర్యముకొఱకు రెండు ఫూతలు జేయుటకు బదులుగా ఒక విసరితము ఒక ఫూతను జేయుట కూడా కలదు. ఏడెన ఒక సంకీర్ణ రచనకు దానిపేప “చాపు తాళ ము” అని మాత్రము ప్రాసియున్న ప్రదు అడి సాధారణముగా “మిత్రచాపు తాళ” మనే యొంచిపాండడగును.

ద్రువచాపు తాళ ము :— ఇది ప్రాచీన కొలములో మిత్రచాపు తాళ మునకు యాచ్చినటుయంటే ఒక జేరగును. సీనికిని రెండు ఫూతలుండి మొదటిఫూతను 8 అష్టరకోలములును, రెండవఫూతకు 4 అష్టరకోలములును గలిగియుండును. అయితే యా 7 అష్టరకోలములకు శూర్పీయలు । లయ (1 ఫూత) 2 గురువులు (2 ప్రేష్మ లెక్కించుట) మరల । లయ (1 ఫూత) 3 గురువులు (3 ప్రేష్మ లెక్కించుట) గాను చెప్పియున్నారు. అనగా । ప్రతి కొలముపుగా జేయలసిని చెప్పి యుండిరి. ఉ॥ స 8 గ । 8 స 8 గ॥ 8 గ మ । 8 గ 8 మ ప । ఈ విధముగా నుండును.

రూపక చాపుతాళము :— ఇది ప్రాచీనకొలములో త్రిశ్రీచాపుతాళమును యివ్వబడిన వేదగును. సినికి 3 అత్తదికొలము లుండును. అయితే సినిని వేయునవును 1 లయ (1 ఫూత్) 2 గురువులు (2 ప్రేష్టు యొంచుట)గా వేయవలెనని చెప్పియుండిరి. త్రిశ్రీలఘువునక్క సరిపోవు దీనినే శ్రార్ధీక్కులు “రూపకచాపు” అని చెప్పియుండిరని గాహింపదగును. ఉ॥ స 8 II || 8 గ మ॥ యో విధముగానుండును,

ధ్రువరూపకతాళము :— ఇది ప్రాచీనకొలములో గీతములం నుపయోగింపబడిన ఒక ప్రత్యేక తాళముగును. ప్రాచీన గీతములు సాధారణముగా రెండు భావాలు (ఫూగ్) ములుగా నుండును. అపి పాఠువచ్చుదు యో ధ్రువరూపకతాళము వేయుట్లో మొదట రెండు గ్రుతములును, తయవాత రెండు చతుర్ప్ర లఘువులును, పిమ్ముట్ల ఒక గ్రుతము, ఒక చతుర్ప్ర లఘువును (0 0 1 1 0 1) అనగా 18 అక్షరకొలములు వేసి మొదటి ఖండమును శ్రూర్తి చేయుచురు. ఇదేవిధముగా మరల తాళ్లు వేయుచూ రెండవ ఖండమునుకూడా శ్రూర్తి చేయుచుట. ఒకొక్కప్రవ్వదు ఈ తాళముచొక్కప్రచివఱ రెండు అంగములగు | గ్రుతము 1 లఘువులను లుండుగా 2 ఫూతులు 1 విషిర్మితము (ఉసి) వేయుటకూడా కలదు. దీనినే శ్రార్ధీక్కులు ధ్రువరూపకతాళముని చెప్పియుండిరి. ఉ॥ కమలజనారద. అను అరథిరాగములోని ప్రాచీనగీతము ధ్రువనూపకతాళమునక్క ఒక చక్కని వుదాహరణముగును.

రూపక ధ్రువతాళము :— ఇది ప్రాచీన త్రిఖండ గీతములం నుపయోగించు ఒక తాళకొల ప్రధానముగును. దీనిని వేయునవుడు మొదట 3 ఫూతులు 1 విసర్జితము 1 ఫూత్ 1 విసజ్జితమును, తమపరి 2 ఫూతులును, (8 అక్షరకొలములు) వేయుచురు. దీనినే శ్రార్ధీక్కులు రూపక ధ్రువమని చెప్పియుండిరి. ఉ॥ సకల సురాసుర. అనుగౌరాగములోని ప్రాచీన గీతము యో రూపక ధ్రువతాళమునక్క ఒక మంచి వుదాహరణముగును.

రగణ మర్యాదతాళము :— ఇది ప్రాచీన కొలములో సంగీత రచనలందు వుపయోగించు ఒక విధముగా తాళకొల ప్రధానముగును. దీనికి 1 గురువు 1 చతుర్ప్ర లఘువు 1 గురువు గలిగి (8 + 4 + 8 = 20 అక్షరకొలములు) వుండును. దీనినే శ్రార్ధీక్కులు రగణమర్యాదుని చెప్పియుండిరి. ఉ॥ రీణాజథీణి విక్రమ రిపుర్త. అనురూపకొరధ్రుమరి రాగములోని వెంకటమభి గీతము యిందుకు ఒక వుదాహరణముగును.

కురుధుంపతాళము :— ఇది ప్రాచీనకొలములో సంగీతరచనలందు వుపయోగింపబడు నొక రకమైన తాళముగును. దీనికి | గ్రుతము | ఖండలఘును | త్రిశ్రీలఘువు గలిగి మొత్తము 10 అక్షరకొలము లుండును. దీనినే శ్రార్ధీక్కులు “కురుధుంపతాళ” మని చెప్పియుండిరి. ఉ॥ యొంతధృణకీణాను అతాంగారాగములోని జెక్కించదఱచు యో కురుధుంపతాళముగాల రచనకు ఒక వుదాహరణముగును.

రథోంపట్టాతాళ్ళము :— ఇది ప్రాచీనలక్షులకొరులు, అదితాళ్ళమునకు యివ్వబడిన పేరగును. ఆనగా ఇని 85 తాళ్ళములలోగల చతుర్ప్రజాతి త్రిపుట్యానితెలీయదగును.

శరభాసందతాళ్ళము :— ఇది శ్రీకృష్ణమహాస్తులపారిచే కనిపెట్టబడినట్లుగా చెప్పుబడుచున్న ఒక కిఫ్ఫమెన తాళ్ళమగును.

రాఘవసంయతాళ్ళము :— ఇది శ్రీ రఘునాథనాయకునిచే కనిపెట్టబడినట్లుగా చెప్పుబడుచున్న ఒక ఆపురూపమెన తాళ్ళమగును.

ద్వినాయతాళ్ళములు :— ఈక్కెండి 8 తాళ్ళములను ద్వినాయతాళ్ళములని చెప్పుబడును. మకరందను, మహిసందతానియు, గజీలను, జగలీలానియు, మర్యాదను, పీగమర్యాదనియు, వర్ధనను, రత్నానియు, రాజజనారాయణాను, నారాయణాలానియు, మదనను, మతంగాలనియు, విలాకీలను, విలోప, అనియుకూడా పిలువబడును.

నవసంధితాళ్ళములు :— 1. సాప్రమ 2. సమ 3. మట్టావన 4. విరంగిని 5. మసన 6. సవ 7. బాలి 8. కొట్టరి 9. డెంగి అను తాళ్ళములను “నవసంధితాళ్ళము” లసుడును.

లథుళీఖరము :— వైపు జిల్లలు వీణను వాయించునపుడు చతుర్ప్రజాతి ద్రువతాళ్ళము వేయటటో మొదటి లథుళును ద్రువతమును కలిపి $4 + 2 = 6$ ఆశ్వరకౌలములను ఒకే మిటాలు⁴ తెలుపుగురు, తరువాత 2 లథుళు⁵ కు 2 సాస్త మిటాగురు. 6 ఆశ్వరకౌలములు గల మొదటి మిటానే “లథుళీఖర”మని చెప్పుబడును.

ఉ॥ సరిగ మారి | సరిగ రి | సరిగ మా యా విధముగా నుండును.

ద్రుతశీఖరము :— ఇది పోడశాంగములను 16 టిలా⁶, రివ, కైవ ద్రుతవిరామమునకు శూర్పీకు లివ్వబడిన పేరగును, సీనికి అంగసంజ్ఞ⁷. ఆశ్వరకౌలములు 8.

ఖ ० ద ము :— ఇది ఖండిక లేక భాగము, లేక ఆవర్తనము, లేక 5 అంకుర వర్తించునట్టి పేరగును.

ఆ వర్త ము :— ఏడైన ఒక తాళ్ళమునకు గల అంగము లన్నిటిని ఒకసారి పూర్తిగా వేయటసు “ఆవర్త”మని చెప్పుబడును.

గమనిక :— ఏ తాళ్ళమునకైనను కనీసము 2 ఆశ్వరకౌలము లుండినగాని అది తాళ్ళము కొజాలదు. గసక అవద్రుతము ఒక తాళ్ళముకాదు. అది ఒక తాళ్ళము యొక్క ప్రారంభమునగాని, గురు, ప్రుత, కొకపాదములవెంటగాని రాదు. కొని అది లథుళుతోగాని లేక ద్రుతముతోగాని వచ్చును. ఇట్టైకొకపాదము ఒక తాళ్ళము యొక్కప్పు :— ప్రారంభమునగాని మర్యాదనగాని, గురు, ప్రుతములకు ముందుగానిరాదు. అంద్రుతము లేక, లథుళు లేక గురువు, లేక ప్లుతముతరువాత వచ్చును. అఱుతే

ప్రదుత్త, లఘు, గురు, ప్రతిములగు 4 అంగమలు, ఒక తాళముయొక్క ప్రారంభములో గాని, మధ్యమగాని, చివఱగాని రావచ్చును ఏనైన ఒక తాళము వేయునపడు ప్రేరికి 4 ఆత్మరకొరములవంతును, 3 ఆత్మరకొలములవంతును వేయుట సర్షిప్రతిములో కరుపగా ఇన, కొలము, 4న, కొలముగా చెప్పబడుచున్నను, ప్రాచీనసంగ్రహములు వాటిసే మధ్యమకొలముగాను, క్రుక్కతాళముగాను చెప్పియుండుట గమనించడనును. తాళము, పంచతాళేక్కరము, సప్తతాళేక్కరమువంటి ప్రాచీనసంగ్రహములు తాళములనుగూర్చి ప్రత్యేకముగా ప్రాసియుండుట గమనించడను. తాళేక్కరమును గ్రంథము శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆని అప్పుయ్యమార్చును ప్రాచీనములు రచించెనని తెలియుచున్నది.

మనోధర్మ సంగీత మషణమొట్ట సంబంధించున్నది.....

మనోధర్మసంగీతము :—నీనే సామరస్య సంగీతము (*తీఖుణ్ణు...ఘమయి*) తో చెప్పబడును. ఇని భారతీయ సంగీతముయొక్క ప్రధానమైన లక్షణమునును. ఇని దెంపు విధములు. (1) క్ర్యుత సంగీతము. ఇని ఇంతకు వ్యాప్తమై రచింపుడిని రచనలను కంతఫుచేసి పాదుపటి లేక వాయించునట్టి సంగీతమును. (2) మనోధర్మ సంగీతము. ఇని గాయకునికి గల భావనాక్రమించే, అప్పటికప్పదుమనస్సుకు తోచించుట్లు పాదుపటి లేక వాయించునటి సంగీతములో ఆతిముఖ్యమైన భాగము గానండి మాడవంతు కొలము వివిధాగింపబడును. నీనిని సంగీత విజ్ఞానములోని పరిపక్వతకు చిహ్నమగా సెంచబడును. సంగీతములోని మహాన్నితమైన గాయి పాఠమును చేపటుకు మనోధర్మ సంగీత మొక ముల్యాసాధనమగును. గాయకుడు రాగ లత్తుషమనందలి జీవస్యారములను, న్యాసస్యారములను, రాగరంజకముగా ప్రదర్శించును. అయితే ఒక గొప్ప నీటి సముదాయములోగల ఒక పెద్ద మంచుగడ్డయొక్క కొలసి భాగమే ఆ నీటిపేకి లేఖనట్లుగా సుప్రసిద్ధ గాయకుడు తనకుగల అక్ష్యన్మభత మేధాక క్రీతిలో కొంతభాగమునే కచ్చేరీలో ప్రదర్శింప గలుగుచుండును. అయినను యూ మనోధర్మ సంగీతములో తనకుగల ప్రతిభాచే క్రోతలను పహిక జీవితమునండి మరపించ గలుగుచుండును. సభితులలో యే ఒక కైనను మనమ్మార్చిగా మెచ్చుకొన్నట్లు కరతాళధ్వనులు చేసినచో తాను చిరకొలము పడిం ప్రమాంతయు ఘలించినట్లే సంకృతమై చెందును. భారతీయ సంగీతమును తాళ్ళముల తరబడి సచీవముగా నంచ గలిగినది యూ మనోధర్మ సంగీతమేయనిన అతిశయోక్తి కొబాలదు. కొన్ని కతాళ్ళ ములక్రించట యూరక్షలోని కొన్ని దేశమలలో మనోధర్మ సంగీతము వ్యాప్తిలో నుండెను. కొని సేదు అన్నటుకూడ అది వ్యాపిగా జీణించిపోయినదనే చెప్పుతప్పను. ప్రపంచములో యొప్పడు మనోధర్మ సంగీతము, సంగీతకళాయొక్క ప్రాచీనములో యుగా యుస్సుడి ఒక్క భారతదేశమేయని చెప్పుతప్పను. ప్రాచీనములు

చీనావంటి దేశమలలో సేడు కొంత మనోధర్మ సంగీతము వున్నను, అది మనదేశము నుండి గ్రహించినచేయి చెప్పవచ్చును. రాగభావము యొప్పుడు ప్రట్టకో అఫ్ఫు డేసునోధర్మ సంగీతముకూడా పుట్టుటు జరిగెనని తెలియదగును.

ఈ మనోధర్మ సంగీతం ముఖ్యంగా ఈ భాగము లగును. అవి (1) రాగాలాపన, (2) తానమ్ లేక మధ్యమకొలగానం. (3) పల్లవి. (4) సాహిత్య ప్రస్తారము లేక నిరవర్త. (5) కల్పన స్వరములగును. పీటిలో రాగాలాపన తాళరహితమైనదగును.

(1) రాగాలాపన:—ఇది మనోధర్మ సంగీతములో మొదటి భాగముకు చెందును; దీనిలో ముఖ్యముగా ఈ భాగములు గలవు. అవి 1 ఆష్టి పిక. 2 రాగవర్ధనలు. 3 స్థాయి సంచారములగును. ఆష్టి పికనే “అయి త్తే”మని చెప్పబడును. అష్టి పికయనగా రాగము కొంచెను మంచుకో అఱ్పుటు యగును. ఆయి త్తుమనగా రాగము పొదుటుకోగల ప్రధమయత్తు మగును. రాగాలాపన ముఖ్యముగా 2 విధములగును. అవి ద్వేవనగా,

(i) లక్ష్మణయు క్రమైనది (ii) లక్ష్మణయు క్రమై అస్య రాగమితిమైనది. ముఖ్యముగా రాగాలాపనచేయునపుడు అస్య రాగసంకరము కలుగునీయాక రాగ పవిత్రతత (శుద్ధము)ను రాగాలాపనాంతముడకు కొపొదుకొనివలెను. (2) తానమ్— దీనికి తాళము నిద్రించుగా లేకపోయినను కొంచెను గతిని కలిగివుండును. (3) పల్లవి. ఇది ఒక క్రము—ద్వారమైన తాళమును, పరిమితమైన సంగీతమును కలిగియుంచును. (4) సాహిత్య ప్రస్తారము. ఇది ఒక క్రముమైనరాగ, తాళములను కలిగియుండును. (5) కల్పన స్వరములు. పీటికిని క్రముమైనపద్ధతిలో రాగ, తాళములు వుండును. అయితే చివరకాపుకూడ పరిమిత సంగీతమునకు చేందివిగా చెప్పవచ్చును. పీటిలో మొదటివైన రాగాలాపన శూర్పుకొలములో ఒక విధమైన మొరటుపద్ధతిలో వుంటూవుండెను. కొని శాస్త్రయు క్రమైన దాని యభివృద్ధి ఆధులిక రాగిభ్యాసము కనిపెట్టిన మతంనని కొలమనుండే ప్రారంభమైనట్లు చెప్పబడుచున్నది. తరువాత్త తానమ్, నిరవర్త క్రమంగా ఆమలులోనికి వచ్చినవి. పల్లవిని గుజించి “సంగీతరత్నాక్రమ”వంటి ప్రాచీనప్రగ్రంథములలో నుదచారింపబడినను, అది తరువాత రెండు కశత్తాబ్దములక్కగాని సంశూర్పించే యభివృద్ధిచెందియుండలేను. శాస్త్రయు క్రమైనపద్ధతిలో పల్లవి, కల్పన స్వరముల యభివృద్ధి, ప్రాచీన వాగ్దేయ కౌర్మడైన త్రీ పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య కొలమనుండే జరుగినదని చెప్పవచ్చును. రాగాలాపన, ఆలాప, అలప్పి అను 10 రి పదముల ఆర్థము నొక కేం యగును. దీనినే రాగమును విస్తరించుట, లేక రాగ విస్తారమనికూడ చెప్పబడురు. రాగాలాపనకు ముఖ్యముగా తోడి, త్వరివి, కొంభోజి, శంకరాళరము, కల్యాణి వంటి పెద్దరాగములు ప్రధానమగును. రాగాలాపనచేయు నపుడు త్తుద, ద, రి, న, తోమ్, అను, ఆత్మరము ఉచ్చరించుటయే సంప్రదాయమగును;

తదరిసతోషే అనగా తత్త్వ, రిహ, అనంతం, భీమ అను భూములు కలిసి తదరిసతోషే దేవర్పునిట్లు చెప్పాడును. రాగాలాపన ఒక గంటకొలము చేయదలచినప్పుడు యా క్రింది విధముగా ఆ యా భూగములను విధజంచి పాడడగును. | ఆశ్రితీప్రిక్ రినిమిచు ములును, 1వ, రాగవర్ధని 10 నిమిషములును, 2వ, రాగవర్ధని 10 నిమిషములును, ఓవ, రాగవర్ధని 7 నిమిషములును, 4వ, రాగవర్ధని 5 నిమిషములును, ఆరోహణ, అవరోహణాయిలు 8 నిమిషములును, తానమ్ 15 నిమిషములును ప్రదర్శించుట, రంజకంగాను సంప్రదాయంగాను వుండును. రాగాలాపనలో యా క్రిందివాయ సుప్ర నిధులగునురు. (1) లోడి కింతారామయ్య (2) లోడి సుందరరావు (3) ఆలాజా అప్పయ్య (4) శంకరాభరణం సరసయ్య (5) బేగడ సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ (6) సారాయణగాళ కుప్పయ్యర్ లును, తానమ్చారో శ్రీ మనస్ సీసియ్య, ఘనం కృష్ణయ్యర్ లును, పల్లవిలో పల్ల వి శేషయ్య, పల్లవి గోపాలయ్యర్ లును ముఖ్యులగును. శ్రీ త్యాగరాజు పల్లవిలో అంచెవేసిన చెయ్యి అయినను కృతిరచయితగా ఆయినవుగల మహాన్సుత్తమైన స్థానమ్చారో యింకోకటి పైకి వచ్చుటకు అవకాశం లేకపోయెను. రాగాలాపనవినపుము:

(i) అశ్రితీప్రిక్ ము :— ఇని రాగాలాపనయొక్క ప్రారంభ భూగమగును. దీనినే ఆయి తుమనికూడ చెప్పాడును. ఈ భూగమలోని ఆలాపనను మధ్యస్థాయి మడ్జములో ప్రారంభించి మంద్ర, మధ్య, తార్థస్థాయిలలో దిష్ట, గాంధార, మధ్యమ, పంచమస్వరములందు రాగాలత్తమయనర్పన, గాయకుని శ క్రికిని తెగినట్లుగా నొక సారి గంచించి తిరిగి మధ్యస్థాయి మడ్జమునమ వచ్చి పూర్తిచేయవలెను. ఇట్లాల ప్రతిస్థాయిలందు స్వీపమగా రాగాలాపన చేయుటను, “అశ్రితీప్రిక్”మని చెప్పి బడును. అశ్రితీప్రిక అనగా మరింపబడిన లేక సంక్లిష్ట పరపబడిన ఆలాపన, యాని ఆరము. కొండచ యా పద్మతికి భిన్నమగా యతర స్వరములందు ప్రారంభించు చున్నను ప్రాచీనగాయకులు అవలంభించిన పైపద్మతు లేక కాస్త్రయు కమలగునసి తెలియడగును. రాగమయొక్క లత్తమును సూచించు ఒక చిన్న ఆలాపనయగుచే దీనిని “రాగసంక్లిష్ట” మరికూడ చెప్పవచ్చును.

(ii) రాగవర్ధని :— ఇది రాగాలాపనలోని రెండవ భూగమను, ముఖ్యమైన భూగమనగును. ఇందు నాలుగు భూగములుగా నుడును. ప్రతిభూగమనరోమ ప్రారంభము లేక ఎపుప్పాను, అంత్యము లేక ముక్కొయియును వుగును. ఈ ముక్కొయినే “విదారి” అని కూడ చెప్పాడును. రాగవర్ధనిలోని నాలుగు భూగమల అంత్యమంచును క్రమమగా ఒకటు, రెండవ, మూడవ, నాలు విదారులు అలంకారములుగా వచ్చుచుండును. ఈ రాగవర్ధనికి “కరణము” అను పేరికూడ కలదు. ముక్కొయి అనగా మగించుటనియు, విదారి అనగా చీల్చుటనియు గ్రహింపడగును.

మూదటిరాగవర్ధని :— ఈ ఆలాపన మధ్యస్థాయి మడ్జములో ప్రారంభించి విశేషముగా మంద్రస్థాయిలో సంచించుతూ, ఆయిస్వరములను సరియైన గమకము

లతోను, మరియు విశేషసంచారములతోను, రక్తిప్రయోగములతోను రాగముయొక్కమనోహరత్వము ప్రకోణించునటుగా ఆలాపన చేయవలెను. మరియు బహుత్వస్వరము లనుగాని, అల్పత్వస్వరములనుగాని తథచుగా వాడక, ఆలాపనలో చాలవఱకు విశీంభూతాలముగా నిస్సను, మధ్య మధ్యమ మధ్యమకోల, ద్రుతకొలములందు కూడ సంచారము చేయడగను. రాగస్వరూపమును చెడగొట్టు సంచారముల నుపయోగింపక, మధ్యమకోల సంచారములతో తారస్తాయి వడ్జమువరకు వెళ్లి తదుపరి త్వరితి.. గతితో తిరిగి మధ్యమస్తాయి వడ్జమునకు వచ్చి ముగించుటను, “మొదటిరాగవర్ధని” యని చెప్పబడును.

రెండవ రాగవర్ధని:— ఇదియు . మొదటిరాగవర్ధనివలె ప్రారంభించినను, ముఖ్యముగా మధ్యమస్తాయి యంచును, తమవాత తారస్తాయి పంచమమువఱకును సంచించి త్వరితగతిని మధ్యమస్తాయి వడ్జమునకు వచ్చి ముగించవలెను. ఇంగాల చేయు టలో విచిత్రకల్పనలతోను, గమక, వర్జ, అలంకోరములు విలసిలునట్టును, రాగము సందంతరతమైయున్న సౌందర్యమును స్ఫురించునట్లు సంచించుటమేగాక, గాయకుని భావనాత క్రికిని, సామర్ధ్యమునక్కను తగినట్లుగా రాగమును ఆలాపించుటను “రెండవ రాగవర్ధని” యని చెప్పబడును.

మూడవ రాగవర్ధని:— ఇదియు రెండక రాగవర్ధనివలె ప్రారంభించినను సంచారములు ముఖ్యముగా తారస్తాయియాడే యుండవలెను. ఈ ఆలాపన మధ్యమస్తాయి పంచమమునుండి తారస్తాయి వడ్జమువరకును, ఆచటనుండి తార పంచమమువరకును క్రమముగా రాగమును సంచించి తిరిగి మధ్యమస్తాయి వడ్జమునకు వచ్చి ముగించవలెను. రాగవర్ధనియొక్క ప్రేమాదు భాగములును ప్రేపుయిలంగును వుండును. గమక ప్రతిభాగమును ఆకర్షిస్తయముగా నుండునట్లు రాగమును సంచింపవలెను. కీనినే “మూడవరాగవర్ధని” యని చెప్పబడును.

నాల్గవ రాగవర్ధని:— ఇదియు రెండవ, మూడవ రాగవర్ధనులవలె నే రాగమును సంచించుచూ, రాగవర్ధనిని చేయుకోలము స్వల్పముగను, మార్ఘన శేకత్వరితగతిగల సంచారములు విశేషముగను వుండుటమే యా ఆలాపనయొక్క విశేషముగను. అయితే కొండరు రాగవర్ధనిలోని యా నాల్గభాగములను ఒకొక్కప్పుడు రెండుగా విభజించి రెండు భాగములలోనే 4 రాగవర్ధనలను ముగించుటకూడకణ్ణు. ఈ 4 రాగవర్ధనుల చేయుటలో మొదటిభాగమును మహార్య 20 నిమిషములు చేసినపోయి, 2 వ భాగమును 10 నిమిషములను, 3 వ భాగమును 5 నిమిషములు, 4 వ భాగమును 2½ నిమిషములను ఆలాపించుటమే రాగరంజకమును సంప్రదాయము నాటకిని గ్రహించడగణును.

iii స్తాయి సంచారము :—ఇది రాగాలాపనలోని అంతయైన మూడవ భాగ మగను. స్తాయి ఆలాపన అనగా రాగములో తేడైన ఒక స్వరమును స్తాయిగా చేసుకొని రాగమును సంచరించి తిరిగి ఆదేస్వరమునకు వచ్చి మగించుటను, స్తాయి స్వరము, లేక స్తాయిసంచారముని చెప్పుబడును. ఇది రెండు విధములనును. అప్పి 1. అగోహణస్తాయి సంచారములేక ఆలాపన 2. అవరోహణస్తాయి ఆలాపన యగను.

i ఆగోహణస్తాయి ఆలాపన :— ఈ సంచారము కి విధములుగా నుండును. ఎటులనగా i మొదట మధ్యస్తాయిషడ్జమును స్తాయిస్వరముగా నుంచుకొని దానికి పైన తున్న స్వరముల నంటక క్రిందిస్తాయిలోని మంద్రిషామువఱకు రెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి మధ్యస్తాయిషడ్జమునకు వచ్చి మగించుటను “మధ్యషడ్జస్తాయి ఆలాపన”మనియు, ii ప్రిమధ్యస్తాయిరిషథమును స్తాయిస్వగముగానుంచుకొని దానికి పైనుండు స్వరముల నంటక క్రిందిషున్న మంద్రిషథమువఱకు రెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి మధ్యస్తాయి ఇషథమునకు మగించుటను “మధ్యషడ్జస్తాయి ఆలాపన”మనియు, ఇక్కెవిధముగా మధ్యస్తాయిలోని iii గాంధారమును iv మధ్యమును v పంచమును vi ఛైవతమును vii నిషాదమును viii తారషడ్జమును వుసగా స్తాయిస్వరములుగా కేసుకొని వాటిపై నుండు స్వరముల నంటక క్రిందస్తాయి ఆదేస్వరములవఱకు నంజేసిసార్లు సంచారము చేసి తిరిగి బయలుకేరిన ఆదేస్వరములకు వచ్చి మగించుట (అనగా పై కి విధములగ స్తాయిసంచారముల)ను “అగోహణస్తాయి సంచార”మని చెప్పుబడును. ఇందు స్తాయి స్వరములు క్రమంగా పోచ్చుచుండుటవలననే దీనికి “అగోహణస్తాయి ఆలాపన” యున్న వేరు వచ్చుటకు కౌరణ్యమైనదని గ్రహించదగను.

2. అవరోహణస్తాయి ఆలాపన :— ఇదియు ఆగోహణస్తాయి ఆలాపనలే కి విధములుగా నుండును. దీనిలో స్తాయిస్వరములు అవరోహణముగా నుండుటచేత దీనిని “ ఆవరోహణస్తాయి ఆలాపన”మని చెప్పుబడుటకు కౌరణ్యమైనది. ఎటులనగా ! మొదట తారస్తాయిషడ్జమును స్తాయిస్వరముగా నుంచుకొని దానిక్రిందసును స్వరముల నంటక పైనుండు అతితారస్తాయి షడ్జమువఱకు రెండుసార్లు సంచారము చేసి తిరిగి తారస్తాయిషడ్జమునకువచ్చి మగించుటను “తారషడ్జస్తాయి ఆలాపన” మనియు, ii మధ్యస్తాయి నిషాదమును స్తాయిస్వరముగా కేసుకొని క్రిందిస్వరముల నంటక పైనున్న తారస్తాయినిషాదమువఱకు రెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి మధ్యస్తాయిషడ్జమునకు వచ్చి మగించుటను ” మధ్యస్తాయిషాయిఆలాపన”మనియు ఇదేవిధముగా iii ప్రిమధ్యస్తాయిగాంధారమును iv ప్రిమధ్యస్తాయిరిషథమును, viii మధ్యస్తాయిషడ్జమును స్తాయిస్వరములుగాచేసికొని క్రిందిస్వరముల నంటక పై స్తాయిలోన్న అదేకపు

స్వరములవఱక్క కెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి బయలుదేరిన ఆడ్స్‌టాయిస్వరములకువచ్చి ముగించుటను “అవకోహణస్థాయిత్తలాపన” లేక సంచార ”మని చెప్పుబడును. ఇటుల ఆవకోహణస్థాయి సంచారములుచేయునపుడు ఆచ్చటచ్చుట మధ్యమకౌల, గ్రుతకౌలసంచారములున్నాను, ప్రధానముగా విశంబకౌలములోనే సంచారము లుండ కలెను. మరియు నిట్లు చేయబలో ప్రస్వరముల లోలగించియు, ఆకోహణ, ఆవకోహణముల ననుసరించియు, అల్పత్వ్య, బహుత్వస్వరములగమనించియు, గమక, కర్జు, అలంకోరాధులచే వినువారి మనస్సును కరగించునట్లు ఆలాపించుటయు సంప్రదాయముగనిని తెలియదగును.

మకరణి ఆలాపన :—రాగాలాపన కేయునపుడు రంజక్కైన నొక భీషణ్ణరమును స్థాయిస్వరముగా కేసుకొని యచ్చట సల్పముగా సంచరించి యేడైన నొక స్వరమున ముగించి తిరిగి ఆలాపనకేసి పెదుటిస్థాయి స్వరమునకు వచ్చి ముగించవలెను. ఈ తీటిగా 4 పర్యాయములు ఆలాపించి 4 ప, పర్యాయము మందుముండి తారము వఱకు ఆలాపించి తిరిగి మధ్య పడ్జమునకు వచ్చి ముగించుటను భరతముని, మకరణి లేక వర్తని, అని చెప్పియున్నారు. పైనదెలిపిన రాగాలాపన లక్ష్మణములన్నియు అన్ని రాగములకు సాధారణముగా నంటునని గ్రహించునది.

తాయ ఆలాపన :—రాగాలాపనలో యేకై న ఒకస్వరమును స్థాయిగా నంచు కొని పాడుటను “తాయ”మని చెప్పబడును. ఇదియొక విచిత్రమైన రాగాలాపన పద్ధతియగును. “తాయమనగా ! రాగములందు గ్రహస్వరమును వాది, సంవాదులుగా పాడుటసే” తాయమని చెప్పబడును. ఈ శంకరాధరణ రాగములోని భూర్భూగంగు “సరిగు” అను స్వరములకు ఉత్తరాంగమగు “పథునిస” అను స్వరములు సమముగా నుండును. అనుక పంచమును పణ్ణగ్రహముగా కేసుకొని అవటనుండి ఆడే స్వరస్తావములలో రాగము పాడినపుడు ఆధారశత్రువికి శంకరాధరణ రాగముగా నే యుండి మనకు కల్యాణిరాగముగా వినుపించును. ఇటుల గ్రహస్వరములు వరు సగా ఆయ రాగానుసారముగ నాల్గు స్వరములవరకు ఒకొక్క స్వరమును గ్రహస్వరముగా కేసుకొని, ఆకోహణ. అవకోహణ క్రమముగా సంచరించి అస్యరాగకళలను జాపించి తిరిగి ఆధారపడ్జమునకు వచ్చి ప్రధానరాగకళలను జాపించి ముగించుటను “తాయ ఆలాపన” మనబడును. ఇది ప్రతిస్థాయిలందు సంచరింపగలిగినటియు, రాగలక్ష్మణములం దనుభవముగలిగినటియులు పాడబడినను నిప్పుణు తైన జంత్రవాద్యవలకూడ యటి ఆలాపన నేడు చేయగలుగుచున్నారు. ఈ గ్రహస్వరపద్ధతి ననుసరించి దేర్పడినవే పంచమాంత్ర్య, దైవతాంత్ర్య, నిషాదాంత్ర్య రాగములని తెలియదగును. శ్రీ సుబ్బారామణిక్కితులు పేరొక్కనాడిన, యి ‘తాయ ఆలాపన’ పైనదెలిపిన స్థాయి సంచారమునకు సిపిపోవునదిగా కసపడుచున్నది. తాయ, మన పేరతో ఒక సంగీతరచన కూడ యుండుట గమనించవగును.

సర్వస్వర్గము ఏకరాగము : — ఏకైన ఒకరాగములలోగల స్వరములన్నిటిలో రేమే స్వరమును గ్రహణస్వరముగా జేసినిను అచేరాగము (మొదటిరాగము) వమ్ముస్టి రాగమును “సర్వస్వర్గము ఏకైరాగ” మని చెప్పబడును. ఊగో గోప్రియరాగము. ఇది 62 చ, మేళక రథగు ఉషాప్రియ యొక్క జన్మరాగమును. దీని ఆగి “పంచావర్తాపా-
2 3 2 1 2   2 1 2 3 2
ఇంచులు. స 1 ఆ మ భ ని స - స ని ధ మ గ 1 స. ఈ రాగములో వీర్యరము గ్రహణస్వరముచేసినను గోప్రియరాగమే మేన్నదును. ఇట్టి రాగములను యింగ్లీషులో ఫలోలోటోనే స్క్రోలు (Whole tone scale) రాగములని చెప్పబడును.

సాత్కరాల త్తి : — రాగాలాపన చేయునప్పుడు రాము, కృష్ణు, గోవిందు, శంకువంటి అర్థసహితమైన భగవాన్నామాత్మకముల నుచ్చంచుచూ చేయునట్టి రాగాలాపను “సాత్కరాల త్తి” యని చెప్పబడును.

ఆనట్కరాల త్తి : — రాగాలాపన చేయునప్పుడు భగవాన్నామాత్మకరసులుగాక “తదనిసత్తోమ్” వంటి అదరచితమైన యత్కుముల నుచ్చంచుచూ చేయునట్టి రాగాలాపను “ఆనట్కరాల త్తి” యని చెప్పబడును.

తాసకట్టిత్తుత్తి : — ఈ “తాస” అనుక్కును శూర్యుచు చమ్మకూర్చ్చగాసపద్ధతిలోగల “తెన్నాన్” అను పదమునుండి స్నీకరింపుడి తాసముగా సంస్కరింపబడిన దగును. “తెన్నాన్” అను పదమును “దక్కించరాస్త్రోధిపా” యని అర్థమును. శూర్యుకౌలమున దక్కించార్థకట్టేకంలోగల పాండ్యరాజుము నేలుస్టటి యొక్కరాజును అప్పటిగాయకులు స్థోత్రముగా రాగాలాపనలో “తెన్నాన్” తెన్నాన్ యని సంబోధించుచూ పాడుచుండిచెప్పారట. తెన్నాన్ అను యిం పదమే క్రమక్రమముగా ఆర్గ్యజనక్యపపోరములో “తాసమ్”గా మార్పిచెంది, క్రమేణ “అనంతాసంతా” అను భగవాన్నామాచ్ఛర్ణ సూచకంగా విరింపబడేను. “తెన్నాన్” అను యిం రాగాలాపన పద్ధతి ఘనార్థ 600 సంవత్సరములకు ముందే దక్కించార్థతంలో గలదని తెలియుచున్నది. రాగాలాపనలో యింతాన లేక అనంతశస్త్రము గాత్రమును క్రుష్ణితో చేయుటకు ఒక ముఖ్యసాధనంగా కూడా వుపయోగపడునని గ్రహించదగును.

2. తా న మ్ : — రాగాలాపనయొక్క తరువాతిథాగమును “తాసమ్” లేక మధ్యమకౌలగానమని చెప్పబడును. విశంబకౌలములో రాగాలాపన అయిన తమపరిపొడుబడు యిం తాసమ్ యొంతో ఆకర్ష టీయంగాను, రసవంతముగాను వుంచును. ఇది పొడునప్పుడు తాసమ్, తాసంగ, తాసంనావంటి మాటలు వుపయోగించవలెనేగాని వేరుకట్టిచూర్చుచుములు చేయకూడదని శూర్యాచార్యులు జీప్పియుండిరి. తాసమ్ పొడునప్పుడు ఆకార, అం, కొరాదులనుకీర్చి నాభితాసముగా గ్రుశకౌలములో పొడుటయే సంప్రదాయమగును. అయితే యిం ఆలాపనలో విశంబకౌలమే ప్రధానమైనను

యెడ, సెడ, మధ్యమకొల, గ్రూతకొలమలలోకూడ ఆలాపించవచ్చును. ఇటుల గ్రూతకొలమలలో “తానమ్” పాడుటణే “ఘనమ్” అని చెప్పుబడును. దీనిలోని సంగీతమును ఆవ రములుగాలెక్కింప వీలుకొనపటికిని అది ఒక విధమైన లయతో నేకూడి యుండును. నిఫుఱులైన గాయకులేమి, వాచకులేమి తానమును త్రికొలములు లేక చట్టులములుకూడ పొడి, లేక వాయింపగలగునురు. పొచ్చేన్నైన శ్రీసత్తమారు పంజాఅయ్యర్ ఆసుపారు మానవాశ్వాజమర్గటుమయూరామక్కటుమండుకాచవ్రక్తానములనెడి 8 రకముల తానములు పొడిచేపారని ప్రతీతిగలదు. తానమ్ పాడుటణే మధ్యమకొలగానమనికూడ చెప్పుదురు. ఆదర్శమైనటి 1 గంట రాగాలాపనలో తానమ్తోకూడా కలిపి విధభాగమలకొలమ లీ క్రిందివిధముగా నుండవలెను. అష్టి పీకము 5 నిమిషములును, పుచ్ఛదటి రాగవర్ధని 10 నిమిషములును, రెండవ రాగవర్ధని 10 నిమిషములును, మాడవ రాగవర్ధని 7 నిమిషములును, నాల్గవ రాగవర్ధని 5 నిమిషములును, స్థాయిసంచారములు 8 నిమిషములును, తానమ్ 15 నిమిషములును పాడుటగాని, వాయించుటగాని సమంజసమగ్రాను రక్తిగాను పుండును.

(8) పల్లవి :— అనగా పదము, లయ, విన్యాసము అను వద్దత్తయములోని ప్రధానాత్మకరముల సంయోగాను “పల్లవి” అని చెప్పువును. పదము అనగా మాటలు. లయ, అనగా కొలము. విన్యాసమనగా హోచ్చుత్వగులతో విస్తరించుట యానును. పల్లవిలోగల “ల్ల”, కౌరము ద్విత్వమసుటచే పల్లవికి “లయ, ముఖ్యమగుచున్నది. గాయకునియొక్క లేక వాదకునియొక్క పరిశ్వార్థజ్ఞానము పల్లవి ప్రదర్శించుటలోనే ఇశకదమగుచుండును. మనోధర్మ సంగీతములోని 5 భాగమలలోను పల్లవి ఒక ముఖ్యభాగమగును. ఇది పరిమితసంగీతమనకు చెందును. రాగాలాపనలో విశేషసామర్థ్యము లేకపోయినపు, పల్లవిలో ఆశ్చర్యద్యుతమైన ప్రతిభనుచూపగల గాయకు లుండుటకలను. అంటే పల్లవి పాడుటలో విశేషసామర్థ్యముతేని గాయకులు రాగాలాపనలో ఆశ్చర్యమైనప్రతిభనుప్రదర్శించుటకూడాకలదు. శ్రూర్యము మహారాజులు తమ ఆస్తానములలో ప్రమథులైన సంగీత విద్యాంసులచే పల్లవిలో పోటీలు జరిపించి గలిచినవారికి ఘనమైన సన్మానములు చేయుచుండిచేపారి. సుప్రసిద్ధ వాగీయకార్యానైన శ్రీ పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యాయ్యర్ 108 తాళములలో మిక్కిలి పెద్దడైన “సింహాసందన” అను ఆవరమునకు 128 అమరకొలములుగాల ఒక తాళములో ఆశ్చర్యమైన ఒక పల్లవిని రచించి ఒక గానసభలో ఆశ్చర్యద్యుతంగా పొడి సభికులచే విశేషమన్ననల సాందినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ పల్లవి పాడుట ఆనేపద్ధతి ఘమారు 200 సంవత్సరములమయించే అములనం దున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని శాత్రుయుక్కమైన ఒక పద్ధతిని కనిపెట్టి నవిమాత్రము 18 వ, శత్రుమనవు చెందిన శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య అనే చెప్పవచ్చును. కృతిరచనలు యేరుడినపుటించే నిరవల్న, కల్పనస్వరములను అభి

వృద్ధిచేయటకు గాయకులు ప్రారంభించిరి. దీనినిబట్టి రాగాలాపనయే వీటన్నిటికంటు అతిపురాతనమైనదని స్పష్టపడుచున్నది. పల్లవినిపాదు క్రమమెటు లన్గా? తెలుగు ముల్సోగాని, మరి దొయితర తాళులోగాని పల్లవిని పాదునపుడు దాని ప్రారంభము ఆ తాళుముయొక్క అతీత, ఆనాగతే, సమగ్రమాములలో నొకదానికి సదిపోవునటుల మాచుకొనవలెను. మరియు పదగర్భము తప్పకుండునట్టును, సాహిత్యాన్ని ములు దొయితాపులందు దొయితపుడు లండడవలెనో అని తప్పకుండునట్టును విచిత్రకల్పనలతో సాహిత్యమును ప్రస్తరించుతూ వరుసగా 1 లేక 2, లేక 4 లేక 8 ఆవర్తములవంతున పల్లవినిపాడి ముగించవలెను. ఇట్లు పాదుటలో గాయకునికి క్రికి తగినట్టును, వచ్చిన సంగులు రాసీయకును, రాగ, తాళు, విధులు తప్పకును, వినువారికి యింపుగా నుండు నట్టును పాడవలెను. ఇట్లు పాదునపుడు మధ్యమకొలములో పాదుమా, దొడ, సెడ మధ్యమ, ద్రుత్కొలములలో పాదుటమంజసముగానుండును. అయితే అతిపిశంపు(పొక) కొలముగను, అతిగ్రుత(గురిత) కొలముగను పాదుటకోమమని ప్రాచీనుల యభినుత మగును. పల్లవియంగుగల మాతువు (సాహిత్యము) యే భాషానైనా వుండవచ్చును. లేక మణిప్రవాహమువటి విధభాగవలలోకొడ నుండవచ్చును. అకి దేవతాస్థానికి చెందియుండుశే సంప్రదాయమగును. కొని యా కొలములో పల్లవి సాహిత్యము, హస్యరస, ప్రస్తుతము, ఎత్తిపొదుపులకును, ప్రాపంచకవివ్యయములకును సంబంధించినుడా యుండటంకలదు. ౬॥ గానంగాలేకరుణ. అను తోడిరాగను, అదితాళులోని పల్లవి దేవతాస్థానిగల పల్లవికిని, ౭॥ గ్రగ్రంట కాగిటజేర్చి, అను సావేరిరాగను, అగితాళులోని పల్లవి, శృంగారరసయుతమగు పల్లవికిని వుదాహరణములగును. ఇవి కెందును ఆనాగత్తగ్రమాపలవులకు చెందునని తెలియదగును.

(4) నిరవలో :—అవగా భారీలు భూత్రిచేయట అని ఆర్థము. ఇవి ఏవైన పల్లవిలోగాని తదితర సంగీత రచనలోగాని యుండు సాహిత్యమునందలి కొంత భూగ మును తీసుకొని ఆకార, ఇకార, ఉకొరాదులతో రాగ, తాళ, నియమముల నమున ఇంచి విచిత్రమైన కల్పనలతో ప్రస్తరించుటను తమిళములోనిరవలోని చెప్పబడును. దీనినే తెలుగులో సాహిత్య ప్రస్తరమని చెప్పుబడును.

(5) కల్పన స్వరములు :—ఇవి ఏవైన ఒక పల్లవిలోగాని, కృతికంటే యీతర సంగీతరచనలోగాని కొంత సాహిత్యభాగమును తీసుకొని అంధకు నియమించు కొనిన తాళులో సమగ్రమాములోగాని, ఆనాగత్తగ్రమాములోగాని, అతితగ్రమాములోగాని స్వరములను కల్పించి వేయటక్క గల పేరగును. ఇట్లు వేయునపుడు యాదిగువ నుదహరింపబడిన ముఖ్యమిధయములను గమనించుట విధియగును! మొదట కల్పన స్వరములను కొంత (క్రి) ఆవర్తములోను, తరువాత అర (క్రి) ఆవర్తములోను కొనిపోతి (క్రి), 2, 4, రి ఆవర్తములలోకి స్వరములను ఔరిషణా ఇంగ్లీస్, తాళనిసుట

ననుసరించి స్వరములను కల్పించిపోవాటు, ii చెయదట ప్రధమకౌలములోను, తనుపరి న్యూతీయకౌలములోను, పిమ్మట తృతీయకౌలములోను స్వరములను కల్పించి పోవాటు. iii త్రైథీయలంగును స్వరములను కల్పించి పోవాటు. iv న్యాసస్వరము పల్లవి చొక్కు ప్రారంభ స్వరముక్రించి స్వరముగ నుండినట్లు పోవాటు. v చివరపొడునటి ముక్కొయిలు న్యాసస్వరములో మరించుట. vi గతిథేదము నొండించి స్వరకల్పన చేయుటయగును. 7॥ వాతాశిగణపతిం భక్తేహమ్ అను కృతిలో “ప్రణవస్వరూప” అనుచోటసమగ్రములో కల్పనస్వరములు వేయట రంజకముగానుండును. 8॥కొలువ మార్గద, అను లోడిరాగక్కుతిలో “తంబురచేకొని” అనుచోట, అతిత్తగ్రహములో కల్పనస్వరములు చాల రంజకముగా నుండును. 9॥ పక్కల నిలబడి. అనుఖరవంర ప్రీయరాగక్కుతిలో “తమవుచే” అనుచోట అనాగత్తగ్రహములో కల్పనస్వరములు పోవాట యొతయు రక్కిగా నుండును. మరియు 10॥ భజకే రఘువీరం. అను కల్యాణిరాగంగో ఆలికాశమనంగుల అనాగత్తగ్రహం పల్లవిలోకూడ కల్పనస్వరములు వేయట యొతయు రక్కిగానుండును.

పదగ్రథము:—ఇంగు ప్రధమాంగము, న్యీతీయాంగములు రెండును సమాన భాగములుగా నుండును. ఒక్కొక్కుప్పుడు సమంగా లేకపోవచ్చును. ఆయాతాభములను బట్టి యూ భేషము చేయచును. పల్లవి పొనుసప్పుడు తాళము వేయుటలో లఘువును ఒకసారి పూర్తిగా వేసినిచెంటనే వేయాడు మొదటి భూతయందుండునటి సాహిత్య తురమును “పదగ్రథ”మని చెప్పుచును. 11॥ పాలించుటకు సమయమిదే। ము...హా 12 కొష్టననః॥ అను పల్లవిలో ఆడ్జాగీశ గుంతుగల తావును పదగ్రథమని చెప్పుచును.

రక్తాయి పల్లవి:—ఇది మనోహరమైన గండు స్వతంత్ర పల్లవులతో సామరస్యముగ చచింపబడి, రెండు పదగ్రథములను గలిగియుండునటి పల్లవికిగల పేసును. ఇంగు మొదటిపల్లవి రెండవ పల్లవిలోని భావమును సులింపబడేయునం ఈ రెండును ఒక్కొక్కుప్పుడు విడివిడిగా పొడుటకు కూడ వీలు కలిగియుండును.

స్వరాత్మక పల్లవి:—ఇది పల్లవియొక్క సాహిత్యము స్వరాత్మకము నోకుడినట్టు ఆస్వరముల పదబూలము సాహిత్యమువలె ఆరము జిచ్చునిగా నుంపు పల్లవికిగల పేరగును. 12॥ మోహనరాగములోని సరిగ్గా పాంగ - ఇచ్చేనే - పాదా పాంగ - ఇచ్చేరా. అను పల్లవిలో ఆడ్జాగీశులు గలపి స్వరాత్మకములగును. గనుక ఉండి స్వరాత్మక పల్లవికి శాస్త్రయుక్తమైన ఒక ముఖ్య వుదాహరణముగును.

గోతుచ్చయ తి పల్లవి:—ఇది పల్లవియొక్క సాహిత్యము ఆపుతోకపలె మొదట పెద్దిగా నుండి పోనుపోను తెగిపోనునటి దానికిగల పేరగును. 13॥ సుగుణానిధింద్ర, తలశేఖరంద్ర, అను సాహిత్యమును సుగుణానిధింద్ర + గుణానిధింద్ర,

నిధిచంద్ర, చంద్ర అను పథముగ, గోత్రచ్ఛయతిగా పల్లవిని విధజించి పాడవచ్చును. ఇది శ్రీ స్వాతితీరునాథ్ మహారాజుపై ఆయన గౌరవార్థము రచింపబడిన కొంభోజీ రాగములోని ఒక ప్రభ్యాత పల్లవియగును.

రాగ మాలి కొ పల్లవి :—ఇది ఏడైనా ఒక పల్లవిని వివిధరాగములలో దాని తాళవిధుల నమసరించి పాడునట్టి పల్లవికిగలుగు పేరగును. ఈ కంకరాధరణనే, అను శంకరాధరణము, తోడి, కల్యాణి, దర్శారు రాగములలోగల ఆనితాళపల్లవి యిందుకొక చక్కని శుదాహరణమగును.

తాళ మాలి కొ పల్లవి :—ఇది ఏడైనా ఒక పల్లవిని వివిధతాళములందు పానుహా తిరిగి మొదటి పల్లవితాళమును యొత్తుకొనుచుండు నట్టి పల్లవికిగల పేరగును. ఇట్టి పల్లవులను పాడుటలో శ్రీ, కీళ కుపుయ్యైర్ కుమారుడు త్యాగయ్యైర్ మిక్కిలి సమర్పదని ప్రతీతిగలను.

రాగ తాళ మాలి కొ పల్లవి :—ఇది ఏడైనా ఒక పల్లవిని వివిధరాగములలోను, వివిధతాళములందును పాడు ప్రీతి పల్లవికిసట్టి పట్టివికి గలుగు పేరగును. ఇట్టి పల్లవులను పాడుటవు రాగ, తాళ, జ్ఞానములందు మిక్కిలి సామర్థ్యముండవలైను. మారియు ప్రేలికి 16, లేకి 32 ఆష్టరకోలములు నడుసుట్టి చౌక్కాల పల్లవులను, గతిధైదమ కలిగినట్టి కిష్కమైన పల్లవులను, అనగా ప్రథమాంగము ప్రత్యుత్సిలాసును, ద్వితీయాగము చతుర్ప్రత్యుత్సిలాసును లేక వేయవేయ గతులలోసుగల పల్లవులను పాడుటం మిక్కిలి కష్టసాధ్యముగా నుండును. గనుక ఇట్టి పల్లవులు అరుదుగా పాడబడును.

ద్వితాళ పల్లవి :—ఇది ఏడైనా ఒక పల్లవిని దానికి నిర్ణయింపుడిన తాళమునండేగాక మరియుక తాళమునందుకూడా పాడుటకు మీలుకలిగినట్టి పల్లవికిగల పేరగును. ఈ చతుర్ప్రజాతి దూపకతాళపల్లవిని ప్రత్యుత్సితి ఏకతాళములోను, మిద్రసాతి ర్ఘుంపతాళ పల్లవిని ఖండజాతి ఏకతాళములోను పాడుటవు మీలుండును. గనుక యట్టి పల్లవులు ద్వితాళపల్లవుల రకమునకు చెందినవగును.

అనులోమ పల్లవి :—ఇది ఏడైనా ఒక పల్లవిని పాడునపుడు దాని తాళమును ఒకేవిధముగా వేయుచూ, పల్లవి సాహిత్యమును రెట్టింపు లేక నాలుగు రెట్లు వేగములో పాడి లేక వాయించునట్టి పల్లవికిగల పేరగును.

ప్రతిలోమ పల్లవి :—ఇది ఏడైనా ఒక పల్లవిని పాడునపుడు ఆపలవి యొక్క సాహిత్యమును ఒకేకొలములో పాడుచూ, తాళమును రెట్టింపు లేక నాలుగు రెట్లు వేగములో నడుపునట్టి పల్లవికిగల పేరగును. ఈ అనులోమ ప్రతీలోమ పల్లవు లను పాడుటకు పరిర్ఘారమైన, లయజ్ఞానము, మంచి ఒదుగుగల శారీరము (కంతము) యిందుట మయ్యామగును. ఇట్లు పాడుట చౌక్కాల పల్లవులలోనే సాధ్యమగును.

గీతలయించమ.

గీతము :— ఇది పల్లవి, అను పల్లవి, చరణములను విభూగములు లేని సులభ సంగీతచంపయగును. గీతము ఆనుమాటక్కపోట, అనికూడ అర్థము కలను. కౌని సంగీతములో నొక ప్రత్యేకమగు రచనకే యిది యొక్కప్రవగా వర్తించును. రచన లన్నిటి లోను మిక్కిలి నిరాడంబరమైనవియు, రాగముయొక్క నిరాడంబర మాధుర్యాన్ని ను కీంపకేయునియి గీతములగును. ఇందు సంగీతము, లయ, సమానముగా సుండను. మరియు సంగీతులుగాని, కీషుపదసమైక్యములుగాని వుండవు. థాతు, వసిదు ప్రతి స్వరమునకును, మాతు, వసిదు ఒక్కొక్క సాహిత్యము సాధారణముగా సుండను. ఈ సాహిత్యము తైవస్తోత్రమునకు సంబంధించియుండును. మరియు కొన్ని గీతములలో అర్థములేని అస్యా—తియ్య—ఆస్యాం పోవయ్యా— కేరె—వంటిమాటలు సాహిత్యమునందు మిళితమై వచ్చుచుండును. ప్రథమాఖ్యాసమునంగుగల స్వరావరి, జంట, అలం కౌరాగులు శూర్పిచేసినపిదు విద్యార్థు గీతములనే ముఖ్యముగా సేర్చుకొంగిరు. సప్తతాళములలోను వాటివిభూగములలోను ఆసేక గీతములు రచింపబడివున్నవి. శ్రీ శ్వాగరాజునకు శూర్యమే చాలామంది రచయితలు గీతములను రచించియుండిరి. ఈ గీతములు ముఖ్యముగా కెందు విభములుగా నున్నవి. అవి 1 సాధారణ గీతములు. 2 లక్ష్మణ గీతములగును. వాటి విపరమల స్క్రించ చెఱుపుట గమనించునది.

i సాధారణగీతము :— గీతలక్షణమునందు చెప్పబడిన అన్ని విషయములను గలియిందునది “సాధారణగీత” పుని చెప్పబడును. దీనినే సామాన్యగీతములియు, ఉత్సవగీతములియు, సంచారిగీతమనియు చెప్పట కలదను. ఇందుగల సాహిత్యము తైవ స్తోత్రముగ నుండును. సదక ప్రవేశికి ఒక అత్యరకొలముగా సుండను. ఊ శ్రీరామ చంద్ర. (భైరవి. చ. ధృవ) అను గీతము యిందుకొక ముఖ్య వృద్ధావారణమగును. ఈ సాధారణ గీతములు మరియుక పద్ధతిలో ఏ విభములుగా సుండను. అవి i పిశ్చార్గితములు ii ఘనరాగగీతములు iii రాగమాలికాగీతము లగును.

i పిశ్చార్గితములు :— విశ్నుక్ష్యరుడు, మహేశ్వరుడు, ప్రీమహోవిష్ణువు మొదలగు తైవములను స్తోత్రముచేయుచు శ్రీ పూర్వందరదాను రచియించిన ఉపోదాత గీతములను “పిశ్చార్గితము”లని చెప్పబడును. ఊ 1 శ్రీగణునాథ. 2 కుందగౌర. 3 కెత్తయసిరసు. 4 పనుమనాథ. 5 భయసమయదేవ మొదలగు గీతములు యారకమునకు చెందినవగును.

ii ఘనరాగ గీతములు :— నాట, గౌళ, ఆరభి, శ్రీ, వరాళివంటి ఘనరాగ పంచకమునందు రచింపబడిన గీతములను “ఘనరాగ గీతము”లని చెప్పబడును. ఊ 1 అమరి కబీ (నాట) 2 సుకల సురాసుర (గౌళ) 3 కెరె ప్రీరామచంద్ర (ఆరభి) 4 మిసాటీ జుయ కామాటీ (ప్రీరాగ) 5 కండె పూఢివ (పూఢి) నంటి గీతములు గూర్చముకే జెందినవగును.

iii) రాగమాలికా గీతములు :— గీతలత్తుణము నమునటంచి పెవిధరాగములలో క్షుపముగా రచింపబడిన గీతములను “రాగమాలికా గీతము”లని చెప్పునపొను. ఇట్టి గీతములు యా కోలములో వాడుకయింను లేకున్న వి. తైన చెలిపిన లక్ష్మీగీతములను రచించినవారిలో ప్రీ పురందరదాసు, ప్రీ రామామాత్మ్యాదు, ప్రీ పైచాల గుచుమూర్తి శాస్త్రి మొదలగువారు ముఖ్య లగుడురు.

ప్రాచీన లక్ష్మీగీతములు :— ఇవి మరియుక పద్ధతిలో రెండు విధములుగా నున్న వి. పద్ధతసూడ 2. భాయాలగమూడలగును. సూడతసునవి గీతవాచక మైన దేశియపదునును. కాత్తునియమంయుగల భాయసు ప్రాండిసగీతమును పద్ధతసూడ యినబడును. భాయాలగపదనికొండమే సాలగమును. ఈ సాలగమూడతపునథి, ధృవ, మర్యా, ప్రతిమర్యా, నిస్సారుక, ఆటలాశ, రాఘలాశ, ఏకతాళములను 7 భేదములు గిలియిండును. అందు మొదటిచే న ధృవమనగా! ధాతు, మాతుస్వరంలోకూడిన ప్రాచీనగీతములలో కొన్ని రెండు భండములుగును, కొన్ని మాదు భండములుగును పుంపును. ఫీలిలో మొదటిచి ఉద్దార్హమాఖండ మునుడును. సినిర్మా మొదటిభాగ మొచ్చట న్యాసముగా సుంచుడునో దానినే ప్రథమని చెప్పునును. ఈ ప్రథము నక్కల భేదములు, వాటిపేర్లు, రసములు, తాళములు మొదలగు లక్ష్మీ ములును, మర్యాది మిగత అంతలాశముల లక్ష్మీములను గ్రంథవిస్తువ ఫీతిచేతను వాడుకలో లేనండునను నిచట చెంపసణుల ప్రాపించి వాటిని “చతుర్ండి ప్రకాశక” గ్రంథమందు జాడదగును. ఉద్దార్హమాఖండ స్వరములకంటే హౌచ్చైన స్వరములు గలది ఆ భోగఖండమునుడును. కూడాడవది ముద్రాఖండమును. ఉద్దార్హమాఖండ ములో ప్రథమవెనుక, అంతరియసు, పిమ్మట, జావడయును, ఆ భోగఖండము, వెనుక అంతరియసు, ముద్రాఖండము వెనుక అంతరియసు గద్దియిండును. బట్టివి ప్రతిఖండగీతములందు మాత్రమే కనుపడుచున్న వి. శ్రీ వెంకటమథి యాటి గీతములను ధృవాది సహతాళములతో, రఘోంపటాతాళమును, రగమయ్యతాళమును చేర్చి యా 9 తాళములందే రచింపబడవలెనని చెప్పియున్నారు. ఈ లక్ష్మీగీతములందలి సాహిత్యము, సంస్కృతాభూస్తైన ప్రాపక్తాది భూసాపదములతోను, ఆ భోగఖండ సాహిత్యము అర్థరహితమైన అయ్య, తియ్య, అంవో ఇయ్య, రేరె, వంటి పదముల తోను కూడియిండును. ఉండి శ్రీ మత్తుచీనిగిరి తస్సాధవధనుతో, అను శ్రీరంజని రాగములోని శ్రీ వెంకటమథి గీతము ప్రాచీనలక్ష్మీగీతమునకు ఒక వుదాహరణమును.

అంతరి :— ప్రాచీనగీతములలో ప్రథమ, ఆభోగ, ముద్రాఖండముల వెనుక పుండునట్టి భాగము లేక తావునకు “జావడ” అని చెప్పుబడును.

జావడ :— ప్రాచీనగీతములలోగల అంతరివెనుక రెండు భండములను కలుపు నట్టి భాగము లేక తావునకు “జావడ” అని చెప్పుబడును.

(2) లత్తణగీతము :— అనగా దైవస్థోత్రములో కూడిన సాహిత్యమునకు తోదు, ఆరాగముయొక్క సంశ్ార్ల లక్షణమును కూడ సాహిత్యమునందు యిమిడ్చి రచింపబడు గీతమును “లత్తణగీత”మని చెప్పబడును. నీనిలో ఆరాగము జన్మన్యరాగ మైనదో దాని జనకరాగమును, భూషాంగరాగైనచో దాని అన్యస్వరములను, వర్ష, వప్ర, గ్రహ, న్యాస, అంస్వరములను, దౌడవ, పూడవ, సంశ్ార్లముల స్వోధమును రచింపబడియుండును. ప్రస్తుతము అమలునంగున్న చాలారాగములలోను, వాదుకలోలేని కొన్నిరాగములలోను లత్తణగీతములురచింపబడియున్నవి. గ్రంథముల నుఅచ్చు వేయటు తెలియని ప్రాచీనకొలములో గానకళాధ్యుల అయి రాగలక్షణములను సులభముగా జ్ఞాప్తి యిందుంచుకొనుటకీ లత్తణగీతము లెంతయు సపోయికొరిగా నుండిడివి. కొని వర్ధమానకొలములో నివి మన సారస్వతవాంఘనమూత్రము దీర్ఘగలిగినికిగానున్నవి. ఉ॥ కంసాసుర, ‘సహస, చ.మర్యా’ (గురుమూర్తికామ్రితి) యగును. ప్రే వెంకటమఖియైక్క రాగాంగ లత్తణగీతములు ఒకప్రత్యేకరకమునకు చెందినివగుటచే వాటిలత్తణమును తెలుసు కొనుట కంతయు నుత్సాహముగా నుండును. సాధారణముగా యింగా లత్తణగీతనులు ఇభూధములుగా నుండును. అంగు మొదిభూధము ఆ మేళక రాగము తీసుకొనున్నా ములజాతిని తెలియపలచును. కెండవభూధము ఆ మేళక రనుండి జనించు ఉపాంగరాగ కటన తెలియపలచును. మూడవభూధము ఆ మేళక రనుండి జనించు భూషాంగరాగ ముగుర్చి తెలియపలచును. ఈ లత్తణగీతముల సాహిత్యములంగు తెలియిన ఉపాంగరాగములలో కొన్ని శ్రీవెంకటమఖి ఆనంతరము భూషాంగరాగములు గా పరిగణింపబడు టచే వీటిలో కొన్ని దక్షిణభారతంలో సేదు అమలునందు లేకున్నవి. కొని ఉత్తరభారతమునందు మాత్రము వ్యాప్తిలోనున్నవి. ఉ॥ రవికోటిశేజ. అను మాయామాశవగాళ రాగ, చ. మర్యాతాళములోని వెంకటమఖిగీతము యిందుకు ఒక మాఖ్యాపుదాహారణమును. ఇట్టి లత్తణగీతములు రచించినవారిలో శ్రీ గోవిందదిక్షితులు, శ్రీ వెంకటమఖి మొదలనువారు మఖ్యులగుచురు.

నూళాదులు :— అనగా ఇవి గీతమునకు దేక్ఘపదమైన నూడపుండి స్నీకరంపబడినదగుటచే “నూళాదు” లని చెప్పబడును. ఇవి అమరికలోను, లత్తణములోను దీతమును బోలియుండును. ఈ సూళాదులు ప్రసిద్ధాలంకార సప్తతాళములందా ఉఠార్చిపూ, భృవ, ఆభోగ, ధాతువులతో ఏక కళగానుండి, విశంబ, మధ్య, లయలు గలిగి వర్ణక్రమములతో సాహిత్యరూపమై యుండును. ఉ॥ అచ్చుతానంత. అను, కొళిరాముక్కియ రాగ మూంపతాళములోని పురందరదాసుని రచన యిందుకు పుదాహారణయగును. ఇట్టిని శ్రీపురందరదాసులు మాత్రమే కన్నడములో రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

చిట్టుతానుములు :— పీనినే శ్రీవెంకటమఖి మొదలగు పూర్వాచార్యులు “కటకము”లని చెప్పియుండిరి. ఇవి ప్రత్యేకముగా వీణావాద్యము నభ్యసించుటకై

వుద్దేశింపుడిన రచనలగును. ఘనరాగపంచకమునంచు గల యా చెట్టుకొనములు పీణము ఐధ్యసీంచు వివ్యాహపుత్ర ఘనరాగపంచకముడవీ లక్ష్మణాను సంపోదించుకొనుట కెంతయు వీటుగానుంపును. ప్రస్తుతము అములునంచున్న ప్రామణ్యమైన ఆసేకరాగము లలో యా చెట్టుకొనములగలవు. వీటీలో రాగాలాపన లక్ష్మణముచు జెప్పినపుల ఆయు త్రము ఏకప్పు, ముక్కోయిఎప్పుప్పు, స్తాయి, ఆఖోపో ఆవణోపో—ఎంచాడై మికిటి మొదలగు లక్ష్మణములకూడ వుండునని తెలియుచున్నది.

ప్రబంధము:

ప్రబంధము:—సంగీతరచనలలో శ్రూర్యమునుండి ఆములులోఉని కొన్ని రచనలులావు. వాటిలో కొన్ని యితర నామములలో చూర్పుచెంది వాక్యాలోనుస్తుని. భద్రతమును తన నాట్యశాస్త్రములో నాట్యముక్కుపయోగించు ఆసేకరచనలు పేర్కొన్ని ఆక్రాలములో భృతులు, గీతిలు అను కెంతు రచనలు ప్రధానంగా అములుగోనున్నట్టు తెలిపును. మరియు మాగఢి, ఆధ్యాత్మిక, సంభావిత, పృథుల, అను + గీతిలమునుంచి పేర్కొన్ని యిండేవు. మతంగును 49 దేశీప్రభుంధరులను, శాస్త్రదేవుకు గౌ యితర ప్రబంధములను గురించి పేర్కొన్నియుండికి. ప్రఖురథమవనగా ప్రత్యేకమైన ప్రాచీనపచనికోకాచ ప్రతి సంగీతరచనకుండా ఆధ్యాత్మికము నిచ్చును. ప్రత్యేకమైన ప్రబుంధములలో 6 అంగములను, 4 ధాతులును వుంచును. వాటి వివరముల సిక్రింద చెఱువుట గమనించునది.

i స్వరము:— అనగా స్తోస్వరములగు సరిగు పథ ని, లాగల ప్రతి ఒక్కటియును “స్వర”మని చెప్పుఖుడును.

ii బి రదము:— సంబోధనగా ప్రబంధనాయకుని వుద్దేశించి వాని భైర్వు, శార్ణాదిగుణములను తెలుపు పోత్తపారములను “బిచువ”మని చెప్పుఖుడును.

iii పదము:— అనగా మాటలుగలడి “పదము”అని చెప్పుఖుడును.

iv తేనకము:— అనగా భాండీనభావలోగల “తేన” అను శబ్దవికొరమును “తేనక”మని చెప్పుఖుడును. ఇది తక్త శబ్దమనకు సంబంధించినదనును. తక్త అనునచి శిత్యమంగళ స్వరూపమైన పరప్రమ్మావాచకమగును. ఓం తత్పత్తి, తత్యమసి, అను మహావాక్యములకు సరిపోవు యా ప్రబంధము లందలి “తేన” శబ్దమునే “తేనక” మని చెప్పుఖుడున్నదని తెలియునది.

v పాటము:— అనగా రుద్రపితా, తంఖమువంటి వాచ్యరులలో లాగు స్వారస్వీ ధ్వనులను, ఉరోవాద్యమువంటి చర్చవాద్యములలో లక్ష్మణానుపారునుగా పలువురుస్టీ శబ్దములు లేక జతులను “పాటము” అని చెప్పుఖుడును. [పాటము = శబ్దము.]

vi తాళ ము :— తాళప్రకరణమున తైపుబడిన లత్తుములలో కూడినది “తాళ”మని చెప్పబడున. పైన తెలుపుబడిన 6 అంగములును అవి వచ్చు సంబ్యునుబడి ప్రబంధములను యాక్రిండి 5 విధములుగా విభజించిరి.

i మేలినీజాతిప్రబంధము :— ఇందు పైనదెలిపిన ఆఱు ఆగము లుండును.

సీనికి ఉ॥ చండళేల. అనుసట్టి హంసధ్వనిరాగము, మర్యాతాళములోని క్రీరామ స్వామినీక్షితుల రచన యిందుకు సరిపోవు ఒక మంచి వుదాహరణమగును.

ii అసందినీజాతిప్రబంధము :— సీనికి పైనదెలిపిన 6 అంగములలో తేసకము తప్ప మిగత 5 అంగము లుండును. ఉ॥ తిలాన. ధన్యానిరాగము, అదితాళములో శ్రీ పల్లవి శేవయ్యాంగానిన రచనయిందుకు సరిపోవు ఒక చక్కని వుదాహరణమగును.

iii సీనినీజాతి ప్రబంధము :— సీనికి పై 6 అంగములలో పాఠము, తేసకము తప్ప మిగత 4 అంగములుండును. ఉ॥ విరఖోచి, అను ధృతిరాగము. అటతాళము లోని శ్రీపచ్ఛిమిరియం ఆది అప్పయ్య గ్రానిన తానవర్ణము యిందుకు సరిపోవు చక్కని వుదాహరణమగును:

iv భావినీ జాతిప్రబంధము :— సీనిలో పై 6 అంగములలో పదము, తాళము, స్వరము అను 3 అంగములుండును. ఉ॥ సిమది పల్లగు. అను అనందధైరాగము, అదితాళములోని శ్రీ మాతృభూతయ్యమొక్క శ్రీ సుగంధికుంత లాంశాంకిత కృతి యిందుకు సరిపోవు చక్కని వుదాహరణ మగును.

v తారావీజాతి ప్రబంధము :— సీనికి పై 6 అంగములలో స్వరము, తాళము, అను 2 అంగములుండును. ఉ॥ సా రి గా పా ధా సా సి ధా, అను బిలవారిరాగము. అదితాళములోని జతిస్వరము యిందుకు సరిపోవు నట్టి చక్కని వుదాహరణమగును. ప్రబంధములలో ఈ క్రింది 4 ధాతులు లుండును. వాటియొక్క వివరము లేమనగా !

i ఉ న్నార్థి హ ము :— ఇది ప్రబంధముయొక్క మొదటిభాగము లేక పల్లవి సరిపోవు ప్రారంభ భాగమగును.

ii ధృవ ము :— ఇది చరణమునకు సరిపోవు ఒక ముఖ్యమైన భాగమగును.

iii మేళా ప క ము :— ఇది అనుపల్లవికి పోవు పై రెండింటిని కలుపు నట్టి యొక భాగమగును.

iv ఆ ఫోగ ము :— ఇది మధ్యమకొల సాహిత్యము లేక కృతియొక్క చిట్ట స్వరమునకు సరిపోవు అంత్యభాగమగును. పై 4 ధాతులలోను ఉన్నార్థి హ, ధృవ ములు ముఖ్యమైన అంగములగును. మేళాపక, ఆఫోగములు అంత ముఖ్యమైన అంగ

ములుకొన్ని. ఒక కృతిలో వచ్చు ముఖ్యమైనట్టి, అముఖ్యమైనట్టి అంగములు ఆధునిక సంగీతమును మంచి వుదావారణములనును. ప్రబంధములను మరియొక పద్ధతిలో 3 విధములుగా విభజించిరి. అవి ఏవనగా !

i ద్విధాతు ప్రబంధము :— ఇందు, ఉడ్డారివా, ధృవములుండును. ఉ॥ పాపిం రామచంద్ర. అను శంకరాధరణరాగము, ఆచితాళములోని త్యాగరాజ దివ్యమామ సంక్రమిత యిందుకు సంపోవు చక్కని వుదావారణమగును. దీనికి ఒక పల్లవి ఒక చరణము వుండును.

ii త్రిధాతు ప్రబంధము :— ఇందు, ఉడ్డారివా, ధృవ, ఆధోగము లుండును. ఉ॥ సరససామదాన. అను కౌపినారాయణిరాగము - ఆచితాళములోని త్యాగరాజ కృతి యిందుకు సంపోవు చక్కని వుదావారణమగును. దీనిలో పల్లవి, అను పల్లవి, చరణములుండును.

iii చతుర్థాతు ప్రబంధము :— ఇందు ఉడ్డారివా, మేళాపక, ధృవ, ఆధోగ ములుండును. ఉ॥ అంబానీస్వరణము. అను ఆనందభ్రవి రాగములోని కృతి యిందుకు సంపోవు చక్కని వుదావారణమగును. దీనిలో పల్లవి. అనుపల్లవి. చరణము, చిట్టస్వరములుండును. ప్రబంధములను మరియొక పద్ధతిలో 4 రెండు విధములుగా విభజించిందిరి. వాటి వివరముల నీక్రించ దెలుపుట గమనించునది.

i నిర్ణయక్తప్రబంధము :— అనగా యిది సూత్రములను లేక భండస్సులనుటి రాగ, తాళములను తెలుపుచూ ప్రాయబడిన రచనయగును.

ii అనిర్ణయక్తప్రబంధము :— అనగా యిది సూత్రములను లేక భంధస్సులను, అత్మికమించి రాగ, తాళములను తెలుపకసే ప్రాయబడిన రచనయగును.

శాస్త్రదేవుడు ప్రబంధములను మరియొక పద్ధతిలో 3 విధములుగా విభజించిరి. అవి i సూడప్రబంధములు ii ఆలిక్రమప్రబంధములు iii విప్రకీర్ణప్రబంధములనును. ఈ సూడప్రబంధములో శుద్ధసూడ, సాలగసూడ అను రెండు రకములు గలవు. ఇవి తమవాత వచ్చిన సంగీతరచనల కొకమార్గము సేర్పరవగడ్డెను. శాస్త్రదేవుడు గీతిలక్ష్మిద్యుతి పేర్కొన్నియుండేను. 108 తాళములలోని హైన్రెన్సు గలిగిన ప్రబంధములకూడ కొన్నిగలవు. అవి ఉ॥ చచ్చరి, హంసలీల, తురగలీల, గజీలీల, మొదలగునవి యగును. శ్రీగోపాల నాయకుసు గ్రహస్వర ప్రబంధము, తాళాశ్రవము, రాగకదంబకములను 4 రకములైన ప్రబంధముల రచించేను. థూలోకమల్లుము చాలాప్రబంధములను రచించినట్టు తెలియుచున్నది. ఈ ప్రబంధములలో యోక్రించి ఆనేకరకములు ప్రాచీనకొలములో మిక్కెలి వాడుకలోసుండేను. అని

i వరము. ఇది వర్ణ, తాళములలో రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేక రచనయగును.

ii పంచతాళీక్ష్వరము;— అనగా ఇని 5 తాళములలోగల తాళమూలికయగును. ఈ ప్రబంధముయొక్కర్తవ్య భాగములును 5 మార్గిల్లాసుండునని గ్రహించడగును.

iii శ్రీ విలాసము:— అనగా ఇది 5 రాగములలోను 5 తాళములలోనుగల ఒక రాగ, తాళమూలికయగును.

iv శ్రీరంగప్రబంధము:— అనగా ఇది 4 రాగములలోను 4 తాళములలోనుగల ఒక రాగ, తాళమూలికయగును.

v ఉమాతీలకప్రబంధము:— అనగా ఇది 3 రాగములలోను 3 తాళములలోనుగల ఒక రాగ, తాళమూలికయగును.

vi పంచభాగి, పంచాసన:— అనగా ఇది 2 రాగములలోను 2 తాళములలోనుగల ఒక రాగతాళమూలికయగును.

vii శరభశీల:— అనగా ఇది 3 రాగములలోను 3 తాళములలోనుగల ఒక రాగతాళమూలికయగును.

viii రాగకప్రదంబకము:— అనగా ఇది ఆధునికరాగపోలికకు సరిపోవునటి ఒక మనోహరమైన రచనయగును.

ix తాళార్థకము:— అనగా ఇది ఆధునిక తాళమూలికకు సరిపోవునటి రచనయగును.

x స్వరార్థ:— అనగా ఇది స్వరాత్మరములతోషుడిన రచనయగును. ఇది రెండు రకములుగాసుంచున. అచి (1) శుద్ధము (2) మిక్రమయనుని.

i శుద్ధము:— అనగా రచనయంతయు స్వరాత్మరములతో కూడిన దానికిగలపేరు.

ii మిక్రము:— అనగా సాహిత్యాత్మకరములు అచ్చటచ్చటవుండు దానికిగలపేరు.

క్రింది ప్రబంధము:— ఇది ధాతు, మాతులతో కూడిన ప్రాచీనమైన ఒక రచనయగుము. ఇంట మొదట పాటవఖండము. పిమ్మటి జావడ, తమపరి ఆలాప ఖండము, ఆ తరువాత ముద్రాఖండములను భాగములుండును. ఇంట మొదటి రెంటి లలోను గలమాతు, జతులతోను, వాద్యములతో కూడిన సంభాగికాత్మానులలోను మిగత ఆలాప, ముద్రాఖండములండలి మాతు, అర్ధయుక్తమైన స్థోత్రములతోను కూడి యుండును. నడక తాళాత్మరము ఏకకళగామండి మధ్య, మధ్య మధ్యముకొలుటాసు కూడమండును. ఈ శ్రీ విచిత్ర ప్రబంధము ద్వారా రచనలో కొన్ని వివిధ రాష్ట్రములలో నుండును. ఇట్టివాటిని “విచిత్ర ప్రబంధము” అందురు. ఇట్టి రచనలు

పాటము, తేనెకము, తాళములచే నలంకడింపజును. ఈ ప్రబంధములు మణిప్రవాళము వంటి కీర్తనలకు ఒక మూర్ఖును సేర్చుటిచ్చార్థించని గమనించడను.

కథాయ్ ప్రబంధము :—ఇది అతి ప్రాచీనమైన ఒక రచనగు దేశీయప్రబంధము నవీన గల పేరగను. ఇంయి పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగము లుండడు. గీతము వలెనుండి ధాతు, మాతువుఱుంపును. సాహిత్యమూర్తి కొంతభాగము జతులతోను. కొంతభాగము స్ఫుర్తిములతోను కూడియుండి నడ్డక లాళాత్మకరము ఏకకళగా నుండును. ఈ తత్త్వాధితాదై. అను ఘరజురాగము, ఆదితాళములోని రచన యింపును ఒక ముఖ్య వ్రద్ధావరణమగను.

రా య మ్ :—ఇది రచనలో గీతమును పోలియుండును. ఇందులో పాటము (సోలుట్టు) లేక జతులు పుంపుటమే, సినియోక్కు ప్రశ్నేక లక్షణమగను. ఇది అభ్యాస గాసమునవ్వు చెందిన రచనయగను. ఇది ముఖ్యముగా పీణవిద్యార్థులుపేణయించు మింగు శాస్త్రము నభివృస్తిసరచక్కిసుటకు మిక్కిలి సపోయి కౌడగా నుంపును. శ్రీ పూర్వందరధాసులు, శ్రీ తెంకటమల్చి మొవలగువాయి యాయాయములను రచినిచిన వారిలో ముఖ్యులగునును. మంయు గీత, ఆలాప, తాయ, ప్రబంధముల తో కూడుకొనిసట్టిదానిని “చతుర్ధండి” యనిచెప్పుబునని గ్రహించునది.

తా సి క ర ఇ మ్ :—ఇవి గీతము లేక ప్రబంధలత్తణమును గలిగిన దై యొడ, నెడ వికంబ, మధ్య లయలుగల రచనయగను. ఈ తాసికరణ, గీత, ప్రబంధములను వాయించు నపుడు తాళము, పాట సమముగాను, ఏకకళగాను పుండి మొవట పుధ్య, తార శాయిలంపును, తదుపరి మధ్యద, మధ్యశాయిలంపును కెంపుసార్లు వాయించుట సుప్రసిద్ధ వైశిల సంప్రదాయమగను.

స్వీర జ తీ :— ఇది పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగములుగల రచన యగను. ఆయతే కొన్ని స్వరజతులు అనుపల్లవి లేక సే పల్లవి, చరణములను మాత్రమే గలిగి యుండును. ఇవి మిక్కిలి మనోహరమైన రచనలగును. సంగీత అమరికలోను, నడ్డయిచేయులోను వర్ధమాను బోలియుండును. సాధారణముగా ఇందుగల సాహిత్యము భక్తి, పీర, శ్యంగారసములలో నొక దానికి చెందియుండి ఇష్టచెప్రాధ్యానగాగాని, లేక ద్వార్య, సాపానాపేతమగు నొక పీరగాధఫలగాని చెందియుంచును. కొన్ని ప్రాచీన స్వరజతులలో ఆనుపల్లవియోక్కు కడవట మక్కాయిస్వరరూపమైన ధాతులో సగమ శ్బుషు, సగమ స్వరమునుండికడవట తథిగింతో, అను జతులు గలిగియుండును. ఇవి పాధునపురుషు మొదట చరణములో మొదటి ఆవర్తముయొక్క స్వరసాహిత్యము లను, తదుపరిచరణములో, రండ్డవ, మూడ్డవ, నాల్గవ స్వరసాహిత్యములను, పాడి వెంటనే చరణములో మొదటి ఆవర్తమున న్యాసముచేసికొని దిదప చరణముయొక్క మిగత

ఆన ద్రుమలను చౌకవర వద్దలిగా పాడుకొనవలెను. i ఉ॥ కొమాత్తీ నీవరయుగమే, అను లూదుకుల కొంభోజిరాగమలోను, ii కొమాత్తీ అనుదినము. అను వైరవిరాగమిత్రవీక తాళమలోనుగల శ్రీ శ్వామికాస్తురీల స్వరజతులు యింగుకుముఖ్యముదాహరణములగును. మానోహరమైన యిట్టి స్వరజతులను రచించినవారిలో ముఖ్యలు శ్రీ శ్వామికాస్తురీ, శ్రీ ఆపి అప్పయ్య, శ్రీ స్వాతి తిరుణాల్, శ్రీ V. కృష్ణస్వామిభాగవతార్, శ్రీ చిన్నకృష్ణదాసు మెఱదలనవారగునురు.

జతి స్వరము :— ఇది శబ్దమువలె స్వత్యమున కుపయోగమగు నొకరకమైన సంగీతరచనయగును. దీనిలోని సంగీతము జీవము కలదిగాను, ఆకర్షణీయముగాను వుండును. సంగీత అమరికలోను, నిర్మాణములోను స్వరజతెని పోలినదిగానుండి పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు గలిగియుండును. కొని, వాటికి సాహిత్యము సాధారణంగా వుండును. నీనినడిక సాధారణముగా తానవర మునబోలి వఘ్యమకొలములోనుండును. నీనికే “స్వదపల్లవి” అనికూడా చెప్పాడురు. ఉ॥ సా, రి గా పా ధా సా నీ ధా— అను ప్రభావ్యతిగాంచిన చిలవారిరాగా—అనితాళంలోని జితిస్వరము యింగు కొక ముఖ్య వుదాహరణముగును. నీనికే యిటీవలయెవరో నొక రచయిత “రాగపేణగోపబాల” అను సాహిత్యమునుజతపథచియుండిరని గమనించడగును.

జతులు :— అనగా, తక, తరికిట, ణక తథింగిజతోమ్, వంటి తాళప్రత్యయములకుగల పేరగును. ఇట్టిజతులు, ముఖ్యంగా “తిల్లాన”లయందును, శ్రీ నారాయణ తిథులవారి శ్రీ కృష్ణాలిలాతరంగిజతోని కొన్నిరచనలంగును కనుపడును. ఉ॥ (1) తక ముం తకధం అను సూర్యారాగము, ఏకతాళమలోని తిల్లాన (2) తంతంతకిటరుం అను ఖచ్చాసురాగము, ఆనితాళమలోని తిల్లాన యింగును చక్కని వుదాహరణములగును.

వర్ష ము :— ఆనగా రాగభావమన్నిత్తమే, మధురరసశ్రారిత్తమే, పాండిత్య ప్రతిభగలిగినరచనను వర్షమని చెప్పాడును. దీనిలో విశేషమైన సంగీత ప్రాముఖ్య ముండును. వర్షములు రచించుటకు అన్యభేషమనశక్తియు, నైపుణ్యము లవసరమగును. గనుకనే వర్షరచయితలు బహుకొద్దిమందిమాత్రమేఒలయ. ప్రస్తుతము అమలులోనున్న వర్షరచనలు ఫహూరు 200 కు మించనట్లుగా తెలియుచున్నది. వర్షములందుగల సాహిత్యము చాల తక్కువగను, అంతగా ప్రాముఖ్యమైనదిగాకను, వుండును. మరియు నీసాహిత్యము భిక్రిసమునకుగాని, శ్రుతారసమునకుగాని చెందియుండును. వర్షము ముఖ్యమగా రంధు భాగములుగానుండును. అవి 1. శ్రూర్యాంగము 2. ఉత్తరాంగమునగును. i శ్రూర్యాంగమనగా! పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్కాయి స్వరములతో మణిన భాగమగును. ii ఉత్తరాంగమనగా! చరణము, చరణస్వరములు లేక ఎత్తుగడ

స్వరములుగల భాగమగును. వర్షములోగల చరణమునే చిట్టపల్లి విఅనియు, ఎత్తగడవల్ల విఅనియు చెప్పబడును. వర్షములను రెండు రకములుగా విధి జీంచియుండి. అవి 1. తానవర్షములు 2. పదవర్షములగును.

1 తానవర్షములు :— ఇవి ప్రతిసంగీత విద్యార్థియు కృషులను సేన్న కొసుటకు ముందు ఇథిగా నభ్యసింపబడు రచనలగును. సాధారణముగా యిం వర్షను లలో పల్లవి, అనుసల్లవి, చరణములకు మాత్రమే సాహిత్యము ఖుండును. కొని కొని వర్షములలో ముక్కొయిస్వరము ఎత్తగడస్వరములకు కూడా సాహిత్యము ఖుండుకటడు. కొని అట్టి వర్షములు చాల అయిదుగా నుండును. ఈ సాహిత్యకొత్తరములమధ్య ఆకార, ఇకార, ఉకార, ఎకార, ఒకారములు యిమిడ్జీ రచింపబడును. వర్షమును పాఠునపుడు మొదట ఘూర్ణాగము పాడి పటకి యొక్కానవలెను. తను పరి ఉత్తరాంగమును పాడి పల్లవి యొక్కాని నిలుపవలెను. ఇట్లు పాతుటలో ప్రతి ఎత్తగడస్వరము పాడినచెంట సే చరణము పాడవలెను. ఈ తానవర్షములనే వాఢకయిందు రెండు విధిములుగా చెప్పబడు. అవి i. చిన్న వర్షములు ii. పెద్దవర్షములగును.

i. చిన్న వర్షములు :— ఇవి ఆడి, రూపక, యథాప, ప్రతిపుటవంటి తర్వాత అష్టరకొలములుగల చిన్న తాళములందు రచింపబడు వాటికిగల పేరగును. ఈ ఇంతచలముకేనితే, అను శేండరాగము. అదితాళములోని శ్రీ పీణి పుష్పయ్యార్గారి వర్షము యిం చిన్న వర్షములకు ఒక ముఖ్య వుదాహరణమగును.

ii. పెద్దవర్షములు :— ఇవి అటతాళమువంటి యొక్కాన అష్టరకొలములుగల పెద్దతాళములందు రచింపబడిన వాటికిగల పేరగును. ఈ విరహణి, అను భూరవిరాగము, ఖండబూతి అటతాళములోని శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆదిఅపుయ్యాగారి వర్షము యిం పెద్దవర్షమునకు ఒకముఖ్య వుదాహరణమగును. సంశ్ార్ధ సాహిత్యముగల చిన్నవర్షమునకు ఈ నిస్నే కోరి. అనుకొనడరాగము అదితాళములోని, శ్రీ సారంగపాణియొక్కాన వర్షము, పెద్దవర్షమునకు, ఈ సరసిజనాథ, అను కొంఫోజిరాగము, అటతాళములోని శ్రీ స్వాతి తిరునాళ్ల వారివర్షము ముఖ్య వుదాహరణములగును. సుప్రసిద్ధవర్ష రచయిత లలో శ్రీ పీణికపుయ్యార్, శ్రీ పట్టుం సుబ్రమ్యాణ్ణయ్యార్, శ్రీ తిరువత్తిరుమారు త్యాగయ్యార్, శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆది అపుయ్యా, శ్రీ స్వాతి తిరునాళ్ల మహారాచు, శ్రీ రామ్యాణ్ శ్రీనిహసయ్యాంగార్, శ్రీ పల్లవి శేషయ్యా, శ్రీ పల్లవి గోపాలయ్యార్, శ్రీ మైసూరు సదాశివరావు మొదలగువారు ముఖ్యలగుదురు.

2. పదవర్షము :— ఇది తానవర్షమునకువలె పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము, ఎత్తగడ స్వరములండి ప్రత్యేకముగా భరతనాట్యముకార తద్వీంపబడిన ఒకవిధమగు

రచనయను. పీటిసే చౌకవర్షములనికూడ చెప్పాడురు. ఇందు ప్రతిభాగమనకును సాహిత్యము పుండి శ్రీంగారరస ప్రధానముగా నుండును. సినినడక, విశంబి, మధ్య గ్రనుతకొలములతో కూడియుండును. పీటిలో భావములను విశదికరించుచూ పటు విధుమైన అభినయములను చేయటకు యొంతో అవకాశమండును. అను పల్లవి అంతమందుగల ముక్కొఱ్ఱ జతులతో కూడి విశంబి, మధ్య, ద్రుత తకోల ముల ను క లిగి యుండును. ఈలోని నుండి నమ్మినాను, అను ఆనందభూతవిరాగము ఆనితాళములోనిరచనయును, “ఎంతనిసే డెలుపుదురా” అను ఖచ్చసురాగము ప్రతిజ్ఞాతి ఏక తాళములోని రచనయును పదవర్షములకు ముఖ్యమైన వృవాహరణములగును. ఈకొలములో యిట్టి పదవర్షములు వాడుకలో అంతగా లేవనే చెప్పవలసియుండును. సుప్రసిద్ధితోను పదవర్షమంచయితలలో ఈక్రించివారు ముఖ్యులనుచూ. ఈలో శ్రీ గోవిందసామయ్య, శ్రీ కచిషేఖ నట్టువనార్, శ్రీ పల్లవి శేషయ్య, శ్రీ రామస్వామిశేషన్, శ్రీ మైసూరు సదాశివరావు, శ్రీ కుండ్రకడి కృష్ణయ్యర్, శ్రీ సుబ్బారామ దిక్షితులు, శ్రీ పొన్నయ్యపిళ్లె మొదలగువాయి ముఖ్యులగుడురు.

పదము:— ఇది పల్లవి, అనుపల్లని, చరణములను విభోగములు గలిగి పాండితీప్రతిభగల కొక విధుమగు రచనయును. సినినడక సెమ్ముడిగాను, ఆకర్ష జీయ ముగానపుండి వినువారి వ్యాధయక్కారములందు గాఢమైన నూతనభావములు రేకెత్తించు సాహిత్యము గలిగించుండును. మరియు నీ సాహిత్యము గంభీరమైన వేదాం తాళములతో నిమిషియుండి, శ్రీంగారరసప్రధానమైన నాయికా, నాయక లత్తుళమునకు సంబంధించియుండును. ఇందుగల ప్రతిభాగమును రాంభావముతో నిండియుండును. అనుపల్లవి, చరణము లందలిసాహిత్యము పల్లవి సండుకొనుటకు తగినట్టుగానుండును. ఇంచుతున్న పల్లవిలోగాని, చరణములోగాని నాయకముద్రయాండును. చరణములనియు ఒకేధాతుకైలోనుండి సాహిత్యమునకును, సంగీతమునకును, సంరాయిన సామరస్యము తుదవరకు పోషింపబడియుండును. పదములను పాడునపుడు సాహిత్యములోని క్షాప్తములను చక్కగాసెలిగి, రసానుభవముతో, చౌకముగాను, రంజకముగాను గానుముచేయటమే సంప్రదాయమగును. i ఈలో మంచిదినము నేడే. అను ఆనందభూతవిరాగము, త్రివుటతాళములోని కైత్రితయ్యపదము, ii ఆలగితే భాగ్యమాయే. అను హునేనిరాగము త్రివుట తాళములోని కైత్రితయ్యపదము యిందుకు ముఖ్య వుదాహరణములగును. కైత్రితయ్య 2,000 పదములవరకు రచించినట్టు తెలియుచున్నది. పదరచయితలలో శ్రీ కైత్రితయ్య, ఘనం సీనయ్య, పరిమళ రంగదు, సారంగపాణి, గోవిందస్వామయ్య, కై సిద్ధరథ కోవిలోసుబ్బారామయ్యర్, మెట్టురాయ వెంక్తుమాకాస్తురీలు, ఘనం కృష్ణయ్యర్, శ్రీ స్వతితిరునార్ మొదలగువారు ప్రసిద్ధాలగుడురు.

జావరి :— ఇది పదమునుబోలియుండు నొకరకమగు సంగీతంచనయను. ముఖ్యముగా నిది గ్రామ్యగానమునకు సంబంధించినట్టే మనస్సును తెల్పింపజేయుచేసి నానుమండును. ఇందుగల సంగీతము తేనీచేంతముగాను, సాహిత్యము శ్రీంగార్కసప్రథాన మైసదిగానుపూడి నాయికా, నాయకలక్ష్మణమునక్క సంబంధించినదిగా నుండును. ముఖ్యముగా విశేషముకోఇకు మాత్రము రచింపబడు యించుబోలు మధ్యముకోలనక కను గలిగియుండును. i ఉంఅపమారూపుల్లోనైతి. ఆనుచేపిగుర్తా మిచ. ఏకతాళము లోని, జావరియు, ii కొమ్ములో వాసికంతప్రభినే, అం ఖచోమురాగును, ఆచితాళములోని శ్రీ పట్టాభిరామయ్య జావరియు, యించుకు మధ్యముప్రాంగారణ్యము లగును. జావరిచయితలలో శ్రీ ధర్మప్రసిద్ధురాఘవ్, శ్రీ పట్టాభిరామయ్య శ్రీ పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యయ్యక్, శ్రీ రామాన్ శ్రీనివాసయ్యంగార్ శ్రీ రాసు శ్రీరాములు మొదలగువారు ముఖ్యములగును.

తిల్లాన :— ఇది అన్యదేశీయమైన “ప్రతితిల్లాన” సుంచే స్వీకరింపబడిన ఒక రకమైన సంగీతంచనయను. ఇందు సంగీత న్యాసయాం ప్రమాణమానికి నాను సంగీతము సభీవముగాను, సడక మధ్యముకోలనుగాను పుండును. ఇందు పల్లీ, అనుపల్లి, చరణములను విభ్యాగములుండును. నినికాల సాహిత్యములో కొంతభాగము జతులతోకూడియుండును. స్వరసాహిత్య జతులతోకూడిన యటి తిల్లానలను భరత నాట్యములందు ప్రదర్శించునపు, సాహిత్యభాగమును అభినయముద్వారాను, ఏగత జతులులో భాగమును సృత్యముద్వారాను ప్రదర్శించును. ఉ॥ i “తథింధింత తనం” అను ధరజారాగము, ఆదితాళములోని తిల్లానయు ii “తంతంతకిట చుం” అను ఖమాసు రాగము, అదితాళములోని తిల్లానయు యటి రచనలకు ముఖ్యముప్రాంగములగును. స్వప్రసిద్ధ తిల్లాన రచయితలలో శ్రీస్వాతితిపుర్ణాచౌ, శ్రీ పల్లవిచేషయ్య, శ్రీ పట్టుం సుప్రహ్మణ్యయ్యక్, శ్రీ రామాన్ శ్రీనివాసయ్యంగార్, శ్రీ ఆరియనుడి రాఘవమజయ్యంగార్ మొదలగువారు ముఖ్యములగును.

స 0 యు త హ స్త ము :—అభినయము చేయువారు రెండు చేతులను చేర్చి అంగ, భంగిమములనుచూపుచూ అభినయించుటను “సంయుతహ స్త”మని చెప్పుబడును.

ఆ స 0 యు త హ స్త ము :—అభినయము చేయువారు ఒకేచేత్తో అంగ, భంగిమములను చూపుచూ అభినయించుటను “అసంయుతహ స్త”మని చెప్పునుడు.

శబ్దము :—ఇది ప్రమైన సాహిత్యముతోను, జతులతోను కూడియుండు నొక సంగీతరచనయను. నాట్యముచేయువారు యింగాగల సాహిత్యములోని భావములను, ఎమోచితముగు అభినయములద్వారా సభీకులవు తెలియుకేయును. ఈ కబ్బమును రచన, నృత్యమునకును, అభినయమునకును సంబంధించియుంచును. గనుక సే పితిని భరత (18)

నాట్యములందు విశేషముగ నుపయోగించుచుండురు. ఇందుసాహిత్యమునకుగలధాతులో జతిచరణము అనగా “సరసిజాత్ములు” వంటిని ముందొగా సాడబడుటవల్లనే సీనికి శబ్దము’అను పేరు వచ్చుటకు కౌరణమైనదని గ్రహించదనసు. ఉ॥ సరసిజాత్ములు.

ఆ లా రి ప్పా :— ఇది ప్రాథమావిధానమునకు సంబంధించిన ఒకరక మైన సృత్యసంగీతరచనయుగును, ఇందు అంగా, భంగిమములు క్రూరముగా చెప్పునుడిగా. సంగీతసామరస్యము యించు విశేషముగా నుండును. సాహిత్యము జతులతో కూడి నటై, మధ్యమకొలములో నుండును. ఇది నాట్యము చేయువానిని ప్రవేశపెట్టిను. ఇట్టి రచనలతో చేయు నాట్యము స్వచ్ఛమైన స్తుతముయొక్క రకమునకు చెంది నదిగా కెప్పవచ్చును. ఉ॥ తాం త్తినింధించాలి. రూపకతాశము.

ఏ ద రు :—ఇని పద, లత్తణమును బోలీయుండు శ్రీంగార రసప్రధానమైన ఒకచిధమగు రచనయుగును. సీనిసడక మధ్యమకొలములో నుండును. దతులలో కొన్ని ఒకేవరణముతోను, కొన్ని రెండు, మూడు చరణములతోను కూడియుండును. ఉ॥ సారస్వతేశ్వర “స్వగుసు” అను నారాయణిరాగము, త్రిల్పబూతి ఏకతాళములోని శ్రీసుఖురాహసీక్షితుల రచనయు, ii “సిసాటితై వచ్చెనులేసు” అను క్రింజారాగము, రూపకతాళములోని శ్రీమద్భ్యాసిక్షితుల రచనయు దఱలకు నక్కసి నుదాహంసములగును.

తి లా న ద రు :—ఇదియు “తిల్లాసు”యొక్క లత్తణమునే గలిగియుండి స్వరసాహిత్యములతోను, ఒకులతోను కూడియుండు నొకివిధమగు రచనయుగును. ఇందు పల్లవి, ఆనపల్లవి, చరణములను విభాగములు గలిగియుండును. సాహిత్యము దైవస్తుతమనకు సంబంధించినదిగా నుండును. ఉ॥ “నాదిరిదాసి తొందరిదాసి” అను సురటిరాగము, చంపుత్రబూతి ఏకతాళములోని శ్రీ, కృష్ణస్వాముయ్యై రచనతిల్లానదరులోక మఖ్య వుదాహంసమగును.

ప్ర వే శ ద రు :—ఇది గేయనాటకములలో నూత్రిథారుడు ప్రవేశించు నపుడు పాశుకు టై ఒక రచనయుగును. సాధారణముగా యిందుగల పల్లవి, చరణములు, ఒకేధాతుకైలలో నుండును. ఉ॥ ఎన్నాగమనసుకరాసి, అను సీలాంబరాగము, ఆదితాళములోని త్యాగరాజుని ప్రహోదభక్త విజయకీర్తన ప్రవేశదరుకు సరిపోవు ఒక చక్కని వుకాహంసమగును.

స ० వా ద రు :—ఇది గేయనాటకములలోగాని, తదితరనాటకములందు గాని సంఘార (డైలాగు) రూపముగా నుండునట్టి ఒక ప్రశ్నేక రచనయుగును. ఉ॥ i నీనాసి కౌరసనుష్టోంగము కృష్ణ ఎంగుకింత వాడు “అను సౌరాష్ట్రరాగము చాపుతాళములోని రచనయు, ii ఏమేమై తెలియక బలీకేరు చెలులార నామిద డయలేక”

ఆను సౌరాష్ట్రరాగము, చాపుతాళములోని త్వాగరాజుని సాక్షాచరిత్ర రచనలు సంఖయ దరులకు సంపోవు చక్కని వుదాహరణములగును.

స్వగత దర్శనః—ఇది గేయనాటకమువంటి రచనలలో ఒకరిని గుర్తించి మరియుకరు చెప్పాచున్నట్టుగా నుండు రచసక్రమం పేరుగును. ఈ శ్రీగణపతిని దేవింపరారె. అను సౌరాష్ట్రరాగము ఆదితాళములోని త్వాగరాజుని ప్రశ్నాదశక్త దేజుక్కి రన స్వగతదరులు సంపోవు ఒక చక్కని వుదాహరణముగును.

జిక్కించి దర్శనః—ఇది ప్రాచీన రచనయతలచే రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేక రకమును చెందిన రచనయగును. ఇందు పల్లవి, ఆనపల్లవి, చరణములుండును. పల్లవి, ఆనపల్లవులకుగల మాతు, జతులనోను, చరణమునవుగల మాతు, సాహిత్యము నోను కూడినుండును. దీనినడక అతిచిత్రప్రక్రమ మూర్ఖునానుడి ఆచ్ఛాటచుట్టు మధ్యచుకొల, గ్రుతకొలములను కలిగియుండును. ఈ రెణ్ణతథాంతరిక్షమి. అను ఆతాళారాగము, చరణముంపూళములోని రచన జిక్కించుకు ఒకచక్కనివుదాహరణముగును.

నిధూ పత్ర దుర్భాగ్యః—ఇది పాటకథా కొల జ్ఞానములలోను, భక్తశాంఖ్యి ప్రదర్శనములలోను ప్రారంభమున ప్రవర్తించునట్టి నొక రకమైన రచనయగును. ఇందు కథాంపద్ధత్తును సంకీర్ణముగా చెప్పుచుము.

సంచారి—ఇది పల్లవి ఆనపల్లవి, చరణములను విభ్రాగములుల నొక రచన యగును. దీనికైతీ సాధారణగితమును బోలియుండును. ఇంకేలము స్వాగతమైన ఎచనయగును. దీనిలో సాహిత్యము యొమాత్రము ఘుండును. ఈ కేసి స్థిరి || నీ సరి మ ఏ రిగ || అను కేదారాగ్రాగము, మిత్రజాతివీక్తాళములోని రచనయ, ఇం సా || నీ సరిమ || ఏ రి మ || ఏ రి | రి మ || అను చ్ఛాయాతింగిణిరాగము, రూపకతాళములోని శ్రీ సుఖ్యరామదీక్షితుల రచనలు సంచారులకు చక్కని వుదాహరణములగును.

రాగమాలిక :— ఆనగా యిది పల్లవి, ఆనపల్లవి, చరణములతోగాని, లేక పల్లవి, చరణములతోగాని రచింపబడు నొక మనోవారమైన సంగీతరచనయగును. ఇందుగల పల్లవి చరణములు విధిరాగములలో రచింపుడుటవల్లనే దీని రాగమాలిక యనియు, రాగపోరమనియు, రాగమాలయానియు చెప్పుటమ కౌరంమైనది. దీనిలో ప్రతిభాగమునందుల సాహిత్యమునవును, ఆ యూ రాగముల పేర్లకును, ఒక విధుమైన అనుబంధముకలిగి అర్థము చెడకుండునట్టు రచింపబడును. మరియు సాహిత్యములందు ఆ యూ రాగముల పేర్లను బచునై ప్రశ్నముగా యిండి రచింపబడును. ముఖ్యముగా యింగుగలపల్లవి, ఆనపల్లవి, లేక చరణములచినవను ఆ యూ రాగములలో లాశాను సారముగా చిట్టస్వరములు రచింపబడియుండును. సాధారణముగా రాగమాలిక లలోని రాగములనంఖ్య 4, లేక 5, లేక 8 యూ విధనుగానుండును. అయితే కొన్ని రాగ

మాలికలలో యిం రాగమలసంఖ్య 9, లేక 14, లేక 15, లేక 16 యిం విధముగా వుండబటంకూడాకడ్డు. సాధారణముగా రాగమాలికలలోని సాహిత్యము భిత్తిరసమునకు గాని, లేక త్వంగారచసమునవుగాని సంబంధించియుండును. ఈ విధముగా రచింపబడిన రాగమాలికో అంత్యమున నిందు ఆవ రస్వరములతో గాని, లేక అథ ఆవ రస్వరములతో గాని చిట్టస్వరములు ఆయి రాగమలందు అవగోహణ క్రమముగారచింపబడి పల్లవిని యొత్తుకొనట్లుగానుండును. పిటివలన రాగమాలికకు ఒక ప్రత్యేకమైన సౌందర్యము లేక నంజకము యొర్పుడును. i. ii. నిత్యకల్యాణి. అను రూపకతాళములోని ప్రతిస్తారామారావు రచన, శాస్త్రయుక్తమైనట్టియు, మిక్కిలి వాడుకలోనున్నట్టి రాగమాలికకు ఒక మధ్య వుదాహరణమగును. ii. iii. ప్రతివ్యాసాధం భజేవాం, అను ప్రతిమాద్వస్తామి నీతితుల చతుర్థకరాగమాలిక మనోవారమైనట్టి ఒకప్రసిద్ధ రాగమాలికకు వుదాహరణమగును. ఇట్టి రాగమాలికలు రచించిన వారిలో ప్రతిమద్దస్తామి నీతితులు, ప్రతిరామస్తామి నీతితులు, ప్రతిసుబ్ఖరామ నీతితులు మొదలగువారు మఖ్యాలగునురు.

72 మేళ రాగమాలిక:—ఇది 72 మేళక ర్తరాగమలలో రచింపబడిన ఒకసుదీర్ఘమైన రచనకుగల పేరగును. i. ii. కనకాంగార్మయాఖాజిత్, అను ప్రతిమహామైనాధయ్యర్ రచించిన 72 మేళరాగమాలికయిందుకొకమఖ్యాలుదాహరణమగును.

రాగాంగరాగమాలిక:—ఇది ప్రాచీన వాగ్దేయకారులు రాగాంగరాగమలలో రచింపబడిన ఒక ప్రసిద్ధమైన రచనకుగల పేరగును. i. ii. ఈ కనకాంబరి నెనయుచు. అను ఆదితాళములోని రచన యిందుకొక మఖ్యా వుదాహరణమగును. ఇందుగల ధాతు ప్రతిసుబ్ఖరామ నీతితులును, మాతు ల్రీకష్ణ కవియును రచించి నటుల తెలియుచున్నది. గసుక నీనిని ద్వివాగ్దేయకారక రచనయని చెపువచ్చును.

తాళమాలిక:— రాగమాలికలలో ఆయి సాహిత్యములందు ఆయి రాగమల పేర్లను యిమిడ్డి నెన్నెల్లను యిమిడ్డినట్టే, తాళమాలికలలో ఆయి సాహిత్యములందు తాళముల పేర్లను ఆర్థము చెడకుండునట్లు అత్మినైఫ్లయ్యముగా యిమిడ్డి రచించునురు. ఇట్టి వాటిని “తాళమాలిక” లని చెపుబడును.

రాగతాళమాలిక:— రాగమాలికలలో ఆయి సాహిత్యములందు రాగమల పేర్లను, తాళమాలికలలో ఆయి సాహిత్యములందు తాళముల పేర్లను యిమిడ్డి రచించునట్లుగానే కొన్ని రాగమాలికలలో ఆయి సాహిత్యములందు ఆయి రాగమల పేర్లను, తాళముల పేర్లను కూడ బహుచమతాగ్నిరముగా యిమిడ్డి ఆర్థము చెడకుండునట్లు రచించునురు. అట్టి వాటిని ‘రాగతాళమాలిక’లని చెపుబడును. i. ii. నాటకోదివిద్యల. అను ప్రతిరామస్తామి నీతితులు రచించిన 108 రాగతాళమాలిక యిందుకొక మఖ్యామైన వుదాహరణమగును.

నవరత్నమాలిక :— ఇది 9 రాగములలో 9 భాగములనుగాని తేక 9 రాగములలో 9 కృతులనుగాని రచింపబడినప్రము అట్టిమొత్తము రచనలకు “సవరత్నమాలిక” అని పేరగును. ఉండ్రి మధురమినామైచేవి క్రీత్యాముకాస్త్రీలు రచించిన 9 కృతులను, నవవిధధక్తులనుగూర్చి త్రీస్యాతీతిరునాళ్ల మహారాజు (తెలుగున్నాయ) రచించిన 9 కృతులను, తంజావూరు క్రీత్యాపసింహమహారాజు మహారాష్ట్రభాగములో 9 రాగములంగు రచించిన రాగతాళమాలికవంటి రచనలు “సవరత్నమాలిక” లని చెప్పి బడును. మరియు “సినిలేరినికోరిసి” అను త్రిక్రోజాతి ఏకతాళములోని త్రీస్యారామ దిక్కితుల రచనకూడ “సవరత్నమాలిక”ను ఒక మఖ్యాత్యదాహరణమగును.

ఆప్తపది :— ఇధియొక శ్రీంగారరసప్రధానమైన సంగీత రచనలుగును. ఈ ఆప్తపదులు 12వ, శతాబ్దమునకుచెందిన త్రీజయదేవకవిచే సంగ్స్కృతమున రచింపబడినవి. ఇందుకైలికతిసనుగానుంపుటచే సంగీతములు, సాహిత్యములందు పరిపూర్వమైన జ్ఞానముగల పండితులుమాత్రమే వీటిని అర్థముచేసుకొని యూనసందించగలరు. ఈ గ్రంథమునకు “గీతగోవింద” అని పేరు. ఈ మహాకౌశమునంగు రాధా, కృష్ణల ప్రేమతత్త్వమును నాయుకో, నాయకసభులచే పాదబుడినట్టు రచింపబడినది. ఇవి 24 ఆప్తపదులుగా నుండి 12 సద్గులలోనుంపును. ఒకొక్కురచన 8 పాదములుగానుంపుటచేతనే వీటికి “అప్యవము” అని పేరు వచ్చుటకు కొరణమైనది. ఇవి సంగీతరచనలకు ప్రప్రథమమున దేవర్పాదినవిగా తెలియుచున్నది. ఈ ఆప్తపదులు పల్లవి, అనపల్లవి, చరణములుగాగాని లేక పల్లవి, చరణములుగాగాని వుండుటయేగాక చరణములన్నియు నొక్కేశ్వరులోను: జయదేవముద్రను కలియుండును. ఉండ్రి సేవారిమిహా. అనుభాగులనుగాగు, ఆదితాళములోని రచనయింపుకోకచక్కని వుధాహరణమగును. క్రీతయదేవుని యూగితగోందములోని ఆప్తపదుల నసునరించియే యూతని తరువాత త్రీపేంకటమఖి (17వ శ.) తాళ్గరాజుప్రధులను, త్రీచంద్రజీఖాచేంద్ర సరస్వతి (18 శ, శ.) శివాప్తపదులను, క్రీరామకవి (19వ శ.) రాఘవపదులను రచించిరని తెలియుచున్నది.

తరంగము :— ఇది యొకథక్కి, శ్రీంగారరసయుతమైన ఊజ్యలరసప్రధానమగు రచనలుగును. ఈ రచనలు 16వ, శతాబ్దమునకుచెందిన క్రీనారాయణతీర్థయతీంద్రులచే రచింపబడినవి. ఇతని నివాసము అంధ్రప్రదేశ్ లోని కృజ్ఞాజ్ఞల్లాయని శోందఱు చెప్పాడును. ఈ మహానభావుడు ద్వైప్రపేతితమునుక్రమిస్తే కృష్ణుని లీలలను నాయుకో, నాయకలకు ఇయుల నమసరించి రచించెను. ఈ గ్రంథమునకు “త్రీకృష్ణ లీలాతరంగిణి” అని పేరుగలదు. ఇది పల్లవి, అనపల్లవి, చరణములుగల రచనలగును. ఇవి 12 సద్గులలో వ్రాయబడినవి. ఇవి సంగ్స్కృతమున రచింపబడుటచే సంగీతము, సాహిత్యజ్ఞానముగల పండితులకు మాత్రమే వీటిని యారుమునునరిగా గ్రహించుకుగాని, పాదుటకుగాని వీలగచున్నది. ఇంముగల అనుపల్లవి చరణములు ఒకేధాత్మకైలిగి త్రీనారాయణతీర్థముద్రను గలిగియుండును. వీటిలో నూకాదులనబడు కొన్ని తరంగములు జతులను కలిగియుండుటచే

శిటిని జతులుగల ప్రఖంధములని చెప్పుబడుచున్నవి. ఈ గ్రంథమునగల ప్రతితరంగమునకు మొదటి క్రమము, వాక్యమువుండును. అచ్చుటుచ్చుట చూర్చికలు, సంభాషణలు, దచులు, ద్విపదలు, చతుప్రస్తులు మొదలగునవి యుండును. శిటిని ముఖ్యముగా భజనసమాజములందుతఱుచుగా పాడుచుండును. కొని సేదుపీటిని ఇవిధసంగీత, ‘భరతసామృతప్రదర్శనములంగుకూడా ఇంధిగా పాడుబడుచున్నవి. ఈ || నోపాలమాకలయినభిషా’ అను శ్రీరాగములోని తరంగము జతులుగల తరంగమున కొక చక్కని వృదాహారణమును. మరియు “జయ జయ గోక్రల బాలా” అను తరంగము, భైరవి, అతాటా, కొంభోజి, కల్యాణి, సురజి రాగములందు గల యా తరంగము రాగమాలికాతరంగమును ఒకమంచి వృదాహారణమును.

కృతి : — ఇచ్చి సంగీత మాఘర్యముగాలిగిన ప్రధానమైన భౌగములకోకూడిన ఒక ముఖ్యమైనయినును. ఆభసిక్కొలుగాల సంగీతరచసలలో విశేష భౌగముకృతులని కొప్పటి నిర్మివాచాంశున లేవయిచుగును. కొండరు పండితులు కృతి, కీర్తన యివికాంధున సమానమిచేప్పుదును. కొని సంగీతమునకు విశేషప్రామాణ్యమునిచ్చు రచనలనే కృతులనిచెప్పటి దొంతయు సమంజసముగానుండును. ఏలననగా ! కృతులలోని సంగీతము ఆసేక్కమైన సంగతులతోనేను, గమకములతోనేను, తత్తీతర శాస్త్రసంబంధమైన చౌంపర్యములనోనే కూడిచుండును. మరియు సాహిత్యములు చాలచఱక తప్పువగా నుండును. కృతీకి ముఖ్యముగా 3 అంగములందును. అని 1. పద్మలి 2. అనపద్మలి 3. చరణములనును. ఈ చరణములు 1 గాని లేక అంతకరంతె మొక్కమానివుండును. ఇవిగాక, అముఖాంగములుకూడా కొన్ని వుండును. అని 1. చిట్టస్వరము 2. శోల్కట్టుస్వరము 3. స్వరసాహిత్యము 4. స్వరాక్రమము 5. మధ్య పుకోల సాహిత్యము 6. మణిప్రవాళిసాహిత్యములనును. వాటి వివరముల నీక్రింద దెలుపుట గమనించునది.

- (1) చిట్టస్వరము :— ఇది కృతిలో అసమపలవి తరువాత పాడుబడునక్కి రచనయినును. కొని దీనినే చరణాంతమందుకూడ మరల పాడటంకలను. ఇచ్చి 2 లేక 4 లేక యింక సు అధిక్కమైన ఆవర్తములతోకూడిన స్వరమచనయినును. సాధారణముగా యిది మధ్యమకొలములోనుండును. ఒకొక్కప్పుడు యా చిట్టస్వరములను ఆమ్రారాగభూపములు చెడకరుండుసట్టును, తాళుసు తప్పుకరుండుసట్టును, అనుంచాము, విలోముక్రమములో కూడా పాడటం సంప్రదాయమునును. ఇట్టి చిట్టస్వరములుగల రచనలు,
1. రఘువంశ సుధాంబుధిచంద్ర, అను కదసమత్రాహాల రాగంలోనికృతియును,
2. శృంగారాలహరి, అను నీలంబిరాగములోని కృతియును,
3. శ్రీరఘుములనిధిం, అను పూసేనిరాగములోని కృతియును,
4. కమలాంబాంధజటే, అను కల్యాణిరాగములోని కీవ, నవాహ్నకృతియును శాస్త్రయు క్రమైన చిట్టస్వరములుగల కృతులక్క ముఖ్య వృదాహారణములను.

(2) శోలకట్టుస్వరము :— ఇదియు చిట్టస్వరముల రకమునకు చెందినట్టి రచనలే యాగను. కొని పీటిల్లా చిట్టస్వరములోనందు కొన్ని తాతులందుగల స్వరముల వ్యాపార జతు అనుకూడా జతపణచి రచించునును. ఆట్టి జతులను పాశునచ్చుము వాటి క్రీంచగానీ పైన గానియుండు స్వరముల పసన్చించి స్వరముల రూపులుగా జతులు దొడువలనే యుండును.

ఉ॥ (1) శ్రీ మహాగోవరతి రకముచూం, అను గౌరాగములోని శ్రీ మధుస్వామినికి తులకృతిలోను (2) అసందనటస్వర్మ కాళము, అను కేదారాగములోని శ్రీ మధుస్వామి దీక్షితులకృతిలోనగల చిట్టస్వరములందు యిట్టి శోలకట్టుస్వరము (జతు) లండుట ముఖ్యముగా గమనించునును.

(3) స్వరసాహిత్యము :— ఏమైన ఒక కృతిలోని చిట్టస్వరముల గిర్మానికి సాహిత్యమును రచింపబడి కావ్రీమించి జతపణచినప్పుడు ఆ కొత్తిలికరించి “స్వరసాహిత్య” మని చెప్పుబడును. చిట్టస్వరములైనే యీ స్వరసాహిత్యమునకూడ అనుపలలిచి చివలను, ప్రభిచరణములిచఱణాల పాశునుచూ. ఉండి చావముగాను — అను నవి మండపచి విక్రైవచ్చయ్యా, అను అసంవచ్చాలై రాగములోని శ్రీ క్యాముకాస్తులై బెత్తి లోను, ii నిరవథిక సుఖభాయిక అంగసి జిం నిస్కిరా, అప్పటి గౌరాగములోని శ్రీ సుమ్మాయశాత్రీకృతిలోను iii శ్రీ దారు చుఫ్ఫాత్రించా. కమసంకి వాచాను నీచ దండని, అడు అతాజారాగములోని శ్రీ మైహాయ సదాశివరాత్రికృతిలోను యిట్టి నియవమానమైన స్వరసాహిత్యములుండుట గమనించునును.

4. స్వరాష్టుము :— ఇది హైసచెలుపుడైన స్వరసాహిత్యములోని ఒక ప్రత్యేక రకమునకుల పేరను. స్వరసాహిత్యములలో స్వరములక్రీంచుండు సాహిత్యమునందు అచ్చటచ్చట పైనుండు స్వరములవంటి ఆశ్చర్యములే సాహిత్యమునందుపూడ రచింపబడి అవిమిగత సాహిత్యమునకు సరిపోవునట్టి ఆశ్చర్యమనిచ్చునట్టుగా రచించును. ఆటీవాటిని స్వరాష్టుములుగల రచనలుగా చెప్పునుడును. ఇట్టి స్వరాష్టు రచనలు రచించుటను సంగీత, సాహిత్యములందు వికేషమై పాండిత్యము వుడుడవలెను. క్రీ స్వాతి తిరునాళ్ల మైనూరు సదాశివరాష్టు మొదలగువాట ఇట్టి స్వరాష్టురకచుతుతలలో ముఖ్యమును.

ఉ॥ సా ని ధా; } ఉ॥ సం సి సి } అను వాచానగోచరండన కృతి తీ సి ధా; } స దా కి వ క వి } యిందుకు చక్కని వుదానారాఘవును.

5. మధ్యమ కొలసాహిత్యము :— ఇది ఏమైన కృతిలో ధాతు, మాతువులు రచించును యొచ్చట మధ్యమకొలములో రచింపబడునో ఆటీ భాగమును “మధ్యమకొలసాహిత్య”మని చెప్పుబడును. దీనిలోని సంగీతము ధారాళముగాను, కీర్తిగాను పుండును. తిథిమధ్యమకొలసాహిత్యము అనుపలలిచి చివలను, చర్చానుచివలిచుకూడవాచు నుండి. కొన్నికృతులలో చరణమంతయు మధ్యమకొలసాహిత్యములోనే యుండును.

శ్రీ మద్దస్వామిదిక్కి తులయైక్కుతులలో ఆ సేకము యిట్టి మధ్యమకొలసాహిత్యము ఉను గలిగియున్నది. కృతికి యొ మధ్యమకొలసాహిత్యము [ప్రాణసమావ్మేన భాగముగా నెంచబడును. ఉండియోజనకమలలోనన, అనుదర్శనరూపరాగము, అదితాథములోని త్యాగరాజునికృతియైక్కుచరణము మధ్యమకొలసాహిత్యమునక్క ఒక చక్కని వుదూ వచ్చరణమగును.

6. మణిప్రవాళసాహిత్యము : - అనగా ఏషైనా ఒక కృతిలోని సాహిత్యము సందు అచ్చటచ్చట రెండు, లేక మూడు యితర భాషాలలోకూడిన సాహిత్యమును జతపరచి ఆరము చెడకుండునట్లుగా రచింపబడుదానిని “మణిప్రవాళసాహిత్య” అని చెపుబడును. ఉండియోజనకమలలోనన, అను కొపిరాగములోని శ్రీ స్వాతితియనాథ్ యొమక్కురచన యించుకొక ముఖ్యముదాహరణమగును. ఈమణిప్రవాళసాహిత్యకీర్తనలు రచించినవారిలో శ్రీ స్వాతితియనాథ్ ముఖ్యముగా తెలియాడున్నది. పైన దెలుప బడినట్టి 6. అంగములను కృతియైక్కు, అముఖ్యాంగములు లేక భాగములని చెపువ కమ్మును. కొరణమేమనగా ! ఈ అముఖ్యాంగములు లేనంతమాత్రమున కృతికిగల పేరుకుగాని, యితర విషయములకుగాని యిట్టి లోపము కలుగదు. ఇది కేవలము కృతియైక్కు పారిథాషిక సౌందర్యమును, రంజక్త్యమును పెంపాందించుటకూతూతమే తుద్దీంపబడినట్టి, రచయితయొక్క హృదయభూర్భవక్మైన ప్రయల్సింఘలితములగును. గండకసే పీటిని శాస్త్రయుక్తమైన ఈ ముఖ్యాంగములకు మిత్రులుగామాత్రమే యొంచ దగును. కృతులు రచించినవారిలో (1) శ్రీ త్యాగరాజు (2) శ్రీ క్యామ శాస్త్రులు తెలుగు, సంస్కృతములంచు, (3) శ్రీ మద్దస్వామిదిక్కితులు తెలుగు, సంస్కృతము, తమిళము లందును, (4) శ్రీ స్వాతితియనాథ్ తెలుగు, సంస్కృతము, తమిళము, మళ్ళయాథము, మహారాష్ట్ర హిందుస్తిలంచును, (5) శ్రీ పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యమ్యర్ తెలుగు, తమిళములంచును, (6) శ్రీ సుబ్బరాయాత్రి (7) శ్రీ పీణికమప్పుయ్యర్ (8) శ్రీ పల్లవి గోపాలయ్యర్ (9) శ్రీ పల్లవి శేషయ్య (10) శ్రీ మైసూరు సదాశివరావు (11) శ్రీ యల్. ముత్తుయ్యాగవతార్ (12) శ్రీ క. వాసుదేవచాయార్ శ్రీ రింగరాజు అరణ్ మెదలగువారు తెలుగునందును ప్రవసిధ్మమైన కృతులను. రచియొంచిన వారిలో ముఖ్య లగుదురు.

కీర్తన : - అనగా ! పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను ముఖ్యాంగములు గలిగి యొంచు మధుర్యమైన రచనను “కీర్తన” అని చెపుబడును. ఇందుగల సాహిత్యము కేవలము భక్తిరసప్రధానమైయుండును. కృతికివలె కీర్తనవరుడు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు సాధారణముగానుండును. అయితే కొన్ని కీర్తనలలో పల్లవి, చరణములు మాత్రమే యొండటం కద్దు, శ్రీ త్యాగరాజుని దివ్యనాయ సంకీర్తనలలో చాలవణకు

యో రకమును చెందినవిగానే చెప్పవచ్చును. ఈ మానససంచరచ్చెల్పుమ్మాణి, అను సామరాగము, ఆదితాళములోని ప్రీ సదాశివు హైంద్రముయొక్కచచన యిందు కొకముఖ్యమువుదాహారముగను. ప్రాచీనమైన కొన్నిక్కి ర్షసలలోచరణము ఒకటిగా సేవుండి ఆచరణమునుక్క 4, లేక 8, లేక 12 ఆవర్తములుగాలిగి ధాతుశ్చేదము నొచియుండును. కృతులకుండై క్షీ ర్షసలు చాలాపురాతనమైనవి. ఇవి మొట్ట మొదట సంపూర్ణతములో మాత్రమే రచింపబడిను. తిరువాత కస్తువుభావులో శ్రీ పురందరవాసు క్షీ ర్షసలను (దేవరనామములు) రచించెను. తిరువాత ఆనేకమంచి ఉచ్చముత్రయి తెలుగు, తిమిక్షభావు లందు క్షీ ర్షసలు రచించియండిరి. క్షీ ర్షసరచుయితలలో ప్రీ పుండుచువాసు, క్షీ భ్రద్రాచల రామదాసు, శ్రీ తూము సరసింహదాసు, శ్రీ మునిపలై సుబ్రహ్మయ్యకవి, (ఆధ్యాత్మరామాయణక్షీ ర్షసలు) ప్రీ అయికొచు కవిరాఘవర్, (రామసాటకక్షీ ర్షసు) శ్రీ గోపాలక్ష్మిశ్శారతి (సంద్రార్థచచిత్ర క్షీ ర్షసలు) శ్రీ కవిరంభభూరతి (స్వాతంత్ర్యరాజుక్క ర్షసు), మొచలగువాయ సుప్రసిద్ధులనుచుటు. క్షీ ర్షసలలో నీ క్రించి రక్షులను గమనించవచ్చును.

ద్వితీయ క్షీ ర్షస :—అనగా ఏడైన ఒక క్షీ ర్షసలోని ప్రతిభాగమును రెండు వేమ, వేమధాతువులందు క్రమముగా పాశుటమ మొగలిగినట్టి రచనను “ద్వితీయ క్షీ ర్షస” యని చెప్పబడును. ఈ రఘుసంచన, అను కేవాగౌళచాగములోని క్షీ ర్షస యించుకొక చక్కని వుదాహరణముగను.

ద్వితీయ క్షీ ర్షస :—అనగా ఏడైన ఒక క్షీ ర్షసగాని తదితర రచనముగాని దానికి ఏర్పాటుని తాళమునందగాక మరియుకతాళములోగూడ పాశుటమ వీటుగల రచనను “ద్వితీయక్షీ ర్షస” యని చెప్పబడును. (1) ఈ రామచంద్రసన్నిభోవ, అశించి ఖమాసురాగములో ఆదితాళమునగల త్రిత్రగితిలోని క్షీ ర్షసు చతుర్శ్రజ్ఞాతి రూపకతాళములోగూడ పాశుటముగను. (2) బిరాసపరాయినీ. అను శ్రీ శ్యాముక్కి కృతిని త్రిత్రజ్ఞాతి వీకతాళములో సేగాక చు. రూపకతాళములోను తూడా పాశుటకు విలుకలదు. గసుక యిట్టి ర్షసలు “ద్వితీయక్షీ ర్షస”లక్షీ ముఖ్య వుదాహరణముగను.

సమిటి చెరణ ప్రబంధము :—అనగా ఏడైన ఒక సంగీత రచనశ్శాలేక కృతిలోని అంగములలో 2 స్తమైన అనుపల్లిలోనే చరణమునక్క బములుగా మధ్యమకొల సాహిత్యమును రచింపబడినచో అట్టిదానిని “సమిటిచరణ ప్రబంధము లేక కృతియిని” చెప్పబడును. ఈ మరకతపట్టిము, అను కొంభోజిరాము, ఆదితాళములోని శ్రీ మద్దస్వామి కీటితుల కృతి యించునక్క చెంచుట గమనింపదగను.

చతుర్థి తుప్రబంధము :— ఏడైన ఒక కృతిలో పల్లవి, అనుపల్లి చరణములుగాక చిట్టస్వరముగూడ సున్నచో యిట్టి రచనను “చతుర్థి ప్రబంధ” మని చెప్పబడును. ఈ చరణమంక సుధాంబుభింద్రు. అను కవసర్వతూరామాల రాములోని ప్రీపట్టుం సుబ్రహ్మయ్యయ్యర్ కృతి యించుకొక చక్కని వుదాహరణముగను. (14)

ద్వి బృంద గాన రచనలు :— అనగా ఇవి ఏనైన ఒక రచనను పాడు టులో గాయకులు రెండు బృందములు (పాటలు)గా ఉప్పుడి గానము చేయతిని రచనలకుగల పేరగును. ఈ మంత్రపుష్టము, నామావశులవంటి రచనలు యొరక మునకు చెంగును. వీటిచే యింగ్లీషులో ఆంటిఫోని (Antiphony) అని చెప్పాడును.

రాజ పోష ఇంగ్లో కేరవుడిన ప్రసిద్ధ రచన :— ఇది క్రీ.సి. 1818లో తంజావూరు మహారాజుల వంకియుడగు శ్రీ తుకారామ్సాహేబు అను మహారాష్ట్ర రాజు, శ్రీ లావణి వెంకట్రావుచే తంజావూరు ప్రభు అంశితముగా రచింపబడిన 72 సేశక ర్త రాగమాలికయొక్క మహారాష్ట్ర సాహిత్యమునక్క వర్ణమెట్టును (స్వరపణముట) దేవుపుచుని శ్రీ మహావైద్యనాథయ్యారు కోరగా ఆయన కెంటసే ఒకవారములో ఆ 72 సేశక ర్త రాగమాలికక్క వర్ణమెట్టు సేర్పుఅచుటయేగాక దానికి తన స్వంతసాహిత్యముకూడచేచి అత్యధికశముగా పాడి వినిపించినంగును. శ్రీ తుకారామ్ సాహేబ్ గారు 2010 రూపాయల ఘనసన్మానము నొసంగి గౌరవించి రటు. గనుక సే సుప్రసిద్ధమైన యొరచనను రాజపోషణలో సేర్పుడిన ప్రసిద్ధ రచనగా సేటికణక్క చెప్పుబడుచున్నది.

చ ० దో బధు ము కౌ ని రచనలు :— ఇవి ఖండస్సులను యసురించక సే రచింపబడుటట్టి రచనలకుగల పేరగును. ఈ శ్లోకము, పద్మము, విరటమెంటి రచనలు యొరగతికిచెంగును. బీటిలో ప్రదర్శింపబడు అభినయము తగిన స్వరస్యము లేక సాధారణముగా నుండును. ఇవి ఒకేరాగములోగాని, లేక రాగమాలికగా అనేకరాగములలోగాని పాడబడుచుండును.

ఖండక్కాత్తు లోపముగల ప్రసిద్ధరచన :— ఇది ఖండక్కాత్తుము నతిక్రమించి రచింపబడిన రచనను వ్రించునదియగును. ఈ పరాకేందువదనా. అను శ్రీ సుబ్బారాయ కొత్తి కృతిలోని స్వరసాహిత్యము యొరకమునకు చెంగినిగా చెప్పుబడుచున్నది.

సులభ సంగీత రచనలు :— ఇవి పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను ఇంఖాగములుగలిగి త్వేతి సులభముగానుండునట్టి రచనలకు వ్రించు పేరగును. ఈ బ్రహ్మడికీ క్రూను, బ్రహ్మడిషు, బ్రహ్మడిషువంటి సులభమాధుర్య తమితసంగీతరచనలు యొరక మునకు చెంగినిగా చెప్పబడునని గ్రహించదగును.

నిందాసు తీకీ క్రూనలు :— ఇవి శాహ్మేరము నిందాసుతీగానున్నము, అంతరాధుము స్తోత్రప్రాతముగానుండు ఒక రకమైన రచనలకుగల పేరగును. ఈ తాగ్గిరాజు యిట్టి క్రూనలు అనేకము రచించియుండుట చుట్టుముగా గమనించదగును.

దివ్యనామసంకీర్తనలు :— ఇవి పల్లవి, కొన్ని చరణములను గలిగియుండు నొక రకమైన సంగీతరచనలగును. ఇందుగల చరణములన్నీ యొరకేధాత్మక్కులోనుండును.

కొన్ని టీలో పల్లవి, చరణమలుకూడా ఒకేధాతు శైలిలోనుండుటకద్దు. సాధారణముగా యొక్క ర్షనలు బృందగానమలందు పాడబడుచుండును. ఊర్చు సాంహీరామచంద్ర, అను శంకరాభరణరాగములోని త్యాగరాజునిరచనయు ii శ్రీ రఘువర. అను భైరవిరాగములోని త్యాగరాజునిరచనయు యిందుకు ముఖ్యవుద్ధావారణములగును.

ఉత్సవసంప్రదాయకీ ర్థనలు :— ఇవి దివ్యనామ సంకీర్తనలవలెనండునట్టి ఉత్సవపద్ధతి ననుసరించి ప్రత్యేకముగా వ్రాయబడిన రచనలగును. i. ఊర్చు వైచ్ఛింక గారార, అను యదుకులకొంభోజిరాగము, రుణంపత్తాళములోని త్యాగరాజుని రచనయు, ii. ఉయ్యాలలూగవయ్యా, అను సీలాంబరిరాగము, రుణంపత్తాళములోని త్యాగరాజుని రచనయు యిందుకు ముఖ్య వుద్ధావారణములగును. శ్రీ త్యాగరాజు తెలుగులోను, శ్రీ విజయోవాలువు సంస్కృతములోను యిట్టి రచనలు అసేకము నచించియుండుట గమనించడగును.

సంతోషవకీ ర్థనలు :— ఇవి భజనపద్ధతి ననుసరించి దేవునికి కసంతోషవకు జయపునచ్చము ముఖ్యముగా పాడబడినట్లుగా రచింపబడిన రచనలగును. శ్రీ త్యాగరాజు యిట్టి రచనలు అసేకము రచించియుండుట గమనించునది.

సంతేషరామాయణికీ ర్థనలు :— ఇవి సంకీర్తన రామాయణ కథాసందర్భము ననుసరించి ప్రత్యేకముగా శ్రీ త్యాగరాజునిచే రచింపబడిన ముఖ్యరచనలగును.

మాసనశ్రాబడికీ ర్థన :— ఇది శ్రీ త్యాగరాజునిప్రియకిష్ణు డనదిన శ్రీ వీణకుపుయ్యర్ చే రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేకరకమైన సంగీతరచన యగును.

అధ్యాత్మరామాయణికీ ర్థనలు :— ఇవి క్రి. శ. 1730 - 1740 కాలమనకు చెందిన శ్రీ మనిషలై సుబ్రహ్మణ్యకవిచే రచింపబడిన ప్రఫిధీకీ ర్థనలగును. అప్పుత మతము నిరూపించునటి మాధుర్యమైనకీ ర్థనలతోకూడిన యా గ్రంథమును “అధ్యాత్మరామాయణికీ” మని చెప్పబడును. ఇందుగల కీ ర్థనల పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములతోకూడి యుండును. ఈ కీ ర్థనలందు శ్రీరామ పరత త్వమును శిఖిదు పార్వతీకి చెప్పినట్లుగా ఆభివర్షింపబడైన. ఈ గ్రంథము ఆరు కొండలుగానుండి యఱ్ఱకొండతో మగియాను. కవి యా గ్రంథమును భక్తితో శ్రీ లియపతి చేంక శైక్షయనికి అంకిత మిచ్చియుండుట గమనించడగిన వివుయమగును. ఈ కీ ర్థనలు సాధారణముగా భజనకొక్కిషేషము లందును, భక్తిరంజని వంటి కౌర్యాత్మకములందును ముఖ్యముగా పాడబడుచుండును. ఊర్చు వీనవే పల్లవ మృదుచరణ, అను ఆనంద భైరవిరాగము, ప్రతిపుటల్చాళములోనికీ ర్థన యాఅధ్యాత్మరామాయణికీ ర్థనల కొక మంచివుద్ధావారణముగును

నామవశులు :— ఇవి పవిత్ర సంగీత రచనలకు చెందునట్టి ఒక రకమైన రచనలగును. భక్తిరస ప్రధానమైన యిం రచనలను ముఖ్యముగా బృందగానములంగు ప్రవర్తించుడురు. ఇవి 1 లేక 2 లేక 4 ఆవర్తనులుగానుండి చివఱను పొండరికము పొదుటకు తగినట్లుగానుండును. నీటివలెనే శ్లోకములు, చూర్ణికలు, దండకములు, అష్టకములు, మంగళములవంటి రచనలలకూడ పవిత్ర సంగీత రచనలకు చెందినవగును.

తేవారములు :— ఇవి తలికములోగల ఒక ప్రత్యేకతరగతికి చెందిన రచనలగును. ఇవి ఆత్మప్రాచీనమైన రచనలకు చెందును. ఉ॥ (1) విత్తాపిరైపూడి, అను సురటిరాగము, రూపకతాళములోని శ్రీ సుందరమార్తిస్వాములరచనయు, ఉ॥ (2) తోడ్చుడైయిచెవియాన్, అయి నాటరాగము, రూపకతాళములోని శ్రీ తిరుజ్ఞానసంబంధస్వాములరచనయు, ఉ॥ (3) మాచరిపైకణ్ణియాన్. అను దేవ గాంధారిరాగము, రూపకతాళములోని శ్రీ తియనావుకృష్ణస్వాములరచనయై యిం తేవారములకు ముఖ్యమైనారణములగును.

తిరుప్పుగళ్లు :— ఇవి తమిళరచనలలో మిక్కిటి ప్రసిద్ధమైన రచనలగును. పీటిని సాధారణముగా, భజన కొలాషైపుములంగును సంగీత కచ్చేరిలంగునకూడ పాడుబడును. ఉ॥ i వీఱమయి లేఖికై, అనునది మోహనరాగము, రుంపతాళములోను, ఉ॥ ii నాదవింగుకలాది నమోసు, అనునది కురంజరాగము, అదితాళములోనగల శ్రీ అయణిరి నాథరుల రచనలు తిరుప్పుగళ్లులకు ముఖ్యమైనారణములగును.

తిరువరట్టాపు :— ఇది తమిళములోగల నొక ప్రత్యేకరకమునకు చెందిన రచనయగును. పీటిని తమిళదేశములో సాధారణముగా ఎవ్వువమంది పొదుచుండురు. ఉ॥ మాట్లాడియాద, అను సురటిరాగము మిత్రచూపుతాళములోని శ్రీ రామలింగస్వాములవారిరచన తిరువరట్టాపు ఒక ముఖ్యమైనారణముగును.

తిరువాచకము :— ఇదియు తమిళభాషాపులోగల నొక ముఖ్యరచనయగును. ఉ॥ ముత్తిసెఱి యఱియాద, అను ఆచథిరాగము, అదితాళములోని శ్రీ మాణిక్యపాచకస్వాములవారిరచన తిరువాచకమునక్క ఒక ముఖ్యమైనారణముగును.

తిరువాయ్యముకి :— ఇదియు తమిళములోగల నొక రకమగు ప్రసిద్ధరచనయగును. ఉ॥ పచ్చైమూ మలై పోలోమైని. అను నీలాంబరిరాగము, అదితాళములోని రచన తిరువాయ్యముకి ఒక ముఖ్యమైనారణముగును.

దేవరనామములు :— ఇవి కన్నడభాషాలో శ్రీ ప్రశందరదాసులవారు రచించిన సుప్రసిద్ధరచనలగును. పీటినే దాసరపదగళు, అని కన్నడభాషాలో చెవ్వుడురు. పీటిలో పల్లవి, అనపల్లవి, చగణములను విభాగములండును. భక్తిరసప్రధానమైన యిం రచ

నబు ఘనమాయ 4,75,000 వరకు గలవని శ్రీ పురందరచాసులవాడే తన రచనలలో నొక దానియందు పేర్కొన్నియుండిను. ఈ రచనలు సేదు దత్తీణథ్యాల్ఫెత్తమంతటిను, సంగీత కచ్చేరీలలోను, భజన కొల జైపములలోను, హండకథా కొల జైపములలోను తఱచుగా పాడుచుడుచున్న వి. మరియు వీటి జైలికూడ చాలాసులభ్యమై దంజకముగా నుండిను. గయక సామాన్యులకూడ కిటిని పాశగుసుచుండుచు. ఉండి రాచనారాచుణ. అను కేవార రాగము, అదితాళములోని రచన యిందు కొక ముఖ్యమైవుచుండును.

పవిత్రసంగీతము :— ఇది కచ్చేరీ సంగీతముకంటే ఆతె పురాతనమైసదనును. మన సామాజికము అతిపురాతనకొలమునకుచౌకి పవిత్ర సంగీతకుచనయును. గనుక నేని వై దిక్కానమని చెప్పుచును. ఇది ఆపై నీ సంగీతములోని ఒక ముఖ్య థాగమగును. మిగతథ్యాగమలు, సృత్యుసంగీతము, కొల జైపంగీతము, యక్కగాన సంగీతము, గేయనాటక (ఆపేరా) సంగీతములగును. ఆపైడ్ సంగీతమునగా ఇందు సాహిత్యము ప్రధానముగాను, సంగీతము సాహిత్యములోని భౌవములను చక్కగా ప్రద చ్ఛించుట క్షమయోగించు సాధనముగాను యుండుటచే ఆన్ని సంగీతచనసలల్యవర్తించును. ఈ రచనలలోని సంగీతము నిరాడంబరముగాను, కిష్టమైన సంచారములుగానీ, సంగతులుగాని లేనిదిగాను, యుండి ఒకటిన్న రస్తాయిలో రచింపబడి, ఆముఖ్యంగము లేచియు లేనిదిగాసుండును. మరియు నిందు క్రూసమైదులు సామాన్యజనములు పాడుణటి తదితర సంగీతచనసలవరకు యుండును. ఇవి విశింబ, మధ్యమకొలములందు పాడవగి యుండును. ఉండి జయదేవుని ఆప్యుపరులు. తోడుయమంగళము, తేవారములవంటి గచనలు అనేకము యిం పవిత్రసంగీతమునకు చేరిన రచనలనును.

కళాసంగీతము :— ఇది సంగీతమునకు మిగుల ప్రాధాన్యమిచ్చి ప్రదర్శింపబడు కచ్చేరీ సంగీతమునకుగల పేరసను. దీనినే లెకికగానమని కూడ చెప్పుచునును. ఇంగ్లీషులో దీనిని ఆర్ట్ మ్యాజిక్ (Art Music) అని చెప్పుబడును.

గ్రామ్యసంగీతము :— ఇది గ్రామ్యగాసమునకు సంబంధించిన లిలితసంగీతము నకుగల పేరసను ఉండి జానపదగేయములవంటి రచనలు యిం తరగతికి చెందును. దీనినే ఇంగ్లీషులో ఫోక్ మ్యాజిక్ (Folk Music) అని చెప్పుబడును.

గేయనాటక సంగీతము :— ఇది వీధినాటకముల కనగుణంగా ప్రదర్శింపబడు సంగీతమునకుగల పేరసను. ఉట్టి సంగీతమును మనము ముఖ్యముగా భరతనాట్యములందు వినపును. దీనినే ఇంగ్లీషులో డాన్సు మ్యాజిక్ (Dance Music) అని చెప్పుబడును.

గేయనాటక సంగీతము :— ఇది వీధినాటకముల కనగుణంగా ప్రదర్శింపబడు సంగీతమునకుగల పేరసను. ఉండి శ్రీ ఆరుణాచల కవిరాయర్ ప్రాసిన “రామనాటకు”లోను శ్రీ తాగ్గరాజు రచించిన “సాకొచరిత్రము”లోను యిట్టి సంగీతమును మనము సాధారణముగా వినవచ్చును.

హృద్యల్—సంగీతము :—ఇది యుద్ధరంగములలో సైనికులకు కౌర్య, విజోత్స్వములు కలిగించుటకు పాదుడునటి ఒకరకమైన సంగీతమునకుగల ఇంగీషు పేరును.

చ ० ద స్ని .

సంగీత రచన యనగా రాగతాళముల ననుసరించి నిరీక్షకొలములో పాదుటకు రగిసట్టుగా రచింపబడు రచనయును. ఇందు సాధారణయుగా స్వరము, సాహిత్యము నుండును. ఒకొక్కప్పాడు సాహిత్యము లేక, కేవలము స్వరరూపముగానే యుండును. అట్టి రచనను జతిస్వరమునిగాని లేక సంచారి యనిగాని చెప్పుబడును. స్వర సాహిత్యము గల రచనలను కృతియనిగాని, కీర్తనయనిగాని మరి యతన రచనయనిగాని చెప్పుబడును. ఇట్టి రచనలను సంగీత సామరస్యము కొఱకు ఒక క్రమమైన పద్ధతిలో యతి, ప్రాసలు మూలగునవి యేర్పుచి రచించును. అట్టివాటి వివరములను తెలుసుకొనుటకు ముందుగా పాదము అనగా ఆర్థముతెలసికొనుటముఖ్య ఆవసరమగును.

పాద ము :—అనగా ఒక పద్యములోగల ఒక పట్టి (పద్యములో 4 వ చండు)కిగాని, ఒక సంగీత రచనలలో గల ఒక సంశ్లోద ఆవర్తమునకుగాను లేక పట్టికిగాని “పాదము”అని చెప్పుబడును. ఒక ఆదితాళ రచనలోని ఒక పాదములోని సాహిత్యము సంగీతములో ఒక తాళ ఆవర్తమునకుగాని లేక కెండు ఆవర్తములకుగాని ఎరిపోవును. రూపక, త్రిపుటి, చాపుతాళ రచనలలోని ఒక పాదము సాధారణయుగా 4 ఆవర్తములకుగాని ఒకొక్కప్పాడు రెండు ఆవర్తములకుగాని సరిపోవును. i ఉండి మరియుపడగానుర. అను శంకరాభరణరాగములోని శ్రీ త్వాగరాజుని కృతిలో గల ఒక పాదములోని సాహిత్యము ఒక ఆదితాళావర్తమునకు సరిపోవును. మరియు, ii ఉండి మూబాసికిచెట్టబుట్టగమనారాజువైతిని. అను కొంభోజరాగ, ఆదితాళకృతిలోని ఒక పాదము 2 తాళావర్తములకు సరిపోవును. iii ఉండి రామ నన్నబ్రావరాప్రేమతో లోకాభి. అను హరికాంభోజరాగ, రూపకతాళకృతిలోని ఒక పాదము 4 ఆవర్తములకు సరిపోవును. iv ఉండి ఎందుకుదయరాచురా శ్రీరామచంద్రసీ. అను తోడిరాగము, త్రిపుటతాళకృతిలోని ఒక పాదము నాలుగు తాళావర్తములకును, v ఉండి ఎవరురా నిన్నవినాగతిమార్క, అను మోహనరాగము, చాపుతాళము కృతిలోని ఒక పాదము 4 తాళావర్తములకును సరిపోవును. ఇల్లే ద్యంప, అటుతాళములలోని కృతులలో ఇక పాదము రెండు ఆవర్తములకు సరిపోవును. ఉండి మున్న రావణ (తోడి) శ్రీహరిపాదతీర్థమే (శంకరాభరణము) వంటి కృతులు ఇందుకు ముఖ్య బుద్ధావరణయులగును.

యతి :— ఏడైన ఒక సంగీతరచనలోగాని యతన రచనలోగాని ఆవర్తమునకు గల ప్రఫుమాత్రములు సమానముగానున్నటో అట్టివాటిని యతితత్తురము లంగురు.

ఓ|| వా-తాపిగణపతింధకేవాం. వారణాస్వయం పరప్రదంత్తీ. ii త్రథునాయకా-
నీపాదయుగ-రూతీములనేవిడజాల త్తీ. అను హంసధ్నసీరాగ, ఆచితాత్కష్టుల
లోని గుర్తులుగల వా-వ్రా, లంను ర-రూ, లును యితి అక్షరములని చెప్పుబడును.

ప్రాస:— ఏడైన ఒక సంగీత రచనలో గాని, లేక పద్యములో గాని ఒక
పాదములోని రెండవముత్తును సమానముగాసున్నచో వాటిని ప్రాస లేక ప్రాసాత్క-
రములని చెప్పునును. ఇటుల వుండుసట్టి ద్వితీయాత్కష్టప్రాసాలను తమిత్తములో “ఎదుకై”
అని చెప్పునును. ఉ|| మున్సా ఎటులో ర్థునెనా - మన్నతి చేకొనవే ఔ|| అను మలయ
మారుతరాగకృతిలోని గుర్తుగల “న్న”లు ప్రాసాత్కష్టరములగును. త్రీ ముద్దుస్వామి దీక్షి
తులరచనలలోను, త్తీ నారాయణతీర్థుల తరంగములలోను యిటి ప్రాసాత్కష్టరములను
మనము చూడవచ్చును.

ప్రాసయతి:— ఒక సంగీతరచనలో విరామము తరువాతి వచ్చు రెండవ
అత్మాము పాదముయొక్క రెండవ ఆక్షరముతో సమానముగాసున్నచో దానిని
ప్రాసయతి యిని చెప్పునును. ఇట్టినాటిలో పాదముసందర్భి రెండు భాగములు
నెండు ప్రత్యేకపాదములుగా కనువుసుచుండును. ఉ|| సన్నాతినా పరిమపావనా -
ఫునాఫునకళ్ళ కమలాసన, అను ఘలమంజిరాగ, ఆదితాత్కష్టతిలోని గుర్తుగల “న్న”
అత్కరములు ప్రాసయతులగును. ఇట్టి రచనలలో యతి మఖ్యముకొదని గ్రహించునది.

సమయతిప్రాస:— ఒక సంగీత రచనలో యతి, ప్రాసాలు రెండును సమా-
నముగాసున్నచో అటివాటిని “సమయతి ప్రాసాత్కరము” లనుకును, ఉ|| ఎందుకు
పెద్దలవలె బుధియైవు - ఎంచు బోధునయ్య రామయ్య, అను శంకరాధరణరాగకృతి
లోని యతిప్రాసాలు యో రకమునక్క చెంచును.

అంత్యప్రాస:— ఏడైన సంగీతరచనలోని చరణము లేక ఒక పాదముయొక్క
అంత్యాత్కరములు సమానముగాసున్నచో అటివాటిని అంత్యప్రాస అని చెప్పుబడును.
ఉ|| త్రీ, చంద్రశేఖరెండు సరస్వతిస్వామియొక్క శివాప్రపదులలోను, త్రీ, జయ
కేశ్వని గిత గోవింద ఆప్తపశులలోను, త్రీ సదాశివ బ్రహ్మాంద్రమయొక్క కీర్తనల
లోను మనోహరమైన అంత్యప్రాసాలుండుట గమనించుకును.

అనుప్రాస:— ఏడైన ఒక సంగీత రచనలోని ఒక రకమైన అత్కరములనుగాని,
మాటలనుగాని, మరల మరుగ ఉపయోగించుటను “అనుప్రాస”యిని చెప్పుబడును.
ఉ|| అత్యయలింగవిభో. అను శ్రీ ముద్దుస్వామి దీక్షితులయొక్క శంకరాధరణరాగకృతి
లోని అనుపలవి యించుగల దక్షిణా, దక్షుతీర్పసుర, అను భాగమును, ii వనజాసన,
అను శ్రీరాగములోని శ్రీ సుబ్బారామదీక్షితుల కృతిచరణమున యిందుక్క వుదామారణగా

తీసికొనవచ్చును. ఇది, అంత్యప్రాగకు, ద్వితీయాక్షరప్రాసలకు యత్రమైనదగును. మరియు నికి రఘనలోనిసాహిత్యమనకు అలంకారము నియ్యమి.

అనుబంధము :— 18ిక శతాబ్దమనకు చెందిన సంగీతనచుటులు వారు రచించిన కొన్ని తానవర్ష ములకు చివర రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేకికరచనను “ అనుబంధము ” అని చెప్పుబడును. అట్టి అనుబంధములలోని సాహిత్యమలందు యతులనుకూడ చేర్చి యండిచెందివారు. ఇట్టి అనుబంధములగల తానవర్ష ములను పాపునుడు మొదట పల లి, అనుపల్లి, ముక్కాయిస్వరమును, తనుపరి చరణము, ఎత్తుడ స్వరములను వరు సగాపాడిన తరువాత మరల చరణముపాడి అనుబంధమును ప్రారంభించవలెను.

ఉ. కొ విరుబోళి ని స్నేహికోరి, అను శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆడి అప్పయ్యగారి ఛైరవిరాగ, అటుమాళవర్ష ము చివఱనుండు “ చిరుచెమటలు ” అనెడి అనుబంధము యిందును ముఖ్య వుదాహరణమగును. ii ‘సాధిచెసే’ అనుక్కి ర్తనయందు చివఱభూగమనసుంథు ‘సద్గుప్తులు’ అనెడి అనుబంధమును నేటికిని ప్రసిద్ధముగా పాదుచుండుటర్మే గీనికి ముఖ్యతాన్నాణ మగును. ఇట్టి అనుబంధములు రచించినవారిలో శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆడి అప్పయ్య, శ్రీ వెంకటసుబ్రహ్మయ్య, శ్రీ తాయ్యగరాజు, శ్రీ మద్దస్వామి సికింతులు ముఖ్యాలగును.

ఆదిలత్తుగ్రంథము :— ప్రాచీనమైనట్టియు, నాట్య, సంగీతముల రెండిని గుణించి ప్రాయబడినట్టియు గ్రంథమగు భరతుని “ నాట్యశాస్త్రమను ” “ ఆదిలత్తుగ్రంథమని చెప్పుబడును.

సంగీతమనగూర్చి ప్రాయబడిన అతి ప్రాచీనగ్రంథములు :— ఇవి ఆటి ప్రాచీనమై, తమిళభాషలో సంగీతమనగూర్చినూడూ ప్రాయబడినట్టి “ తొలి కాప్పి యామ ” “ కిలప్పంధికారమ్ ” వంటి గ్రంథములకు గల పేరగును. ఇవి 2000 సంవత్సరమందే యండినటుల తెలియుచున్నది.

తులజాణి సంగీత సారామ్యాత్మగ్రంథ విశేషము :— ఈ గ్రంథమనందు షుమారు 50 వఅకు రాగచరిత్రలు ప్రాయబడియుండుటచే ప్రాచీనరాగలకుంటులను సంబంధించిన విశేషములను తెలుసుకొనుట కెంతయు వీలుగాయందు లేచి యాగ్రంథశేషమగును.

రాజపోషణచే సౌర్యికిన ప్రసిద్ధ సంగీత గ్రంథములు :— ఇవి శ్రీ ఎట్టయశుర సంస్థానాధిక్ష్యరులయుక్క విశేషమైన ప్రద్వయసహాయమన ప్రశ్నలుగాయి బహుప్రయాసతో రచింపబడి ప్రకటింపబడిన “ సంగీత సంప్రదాయప్రవర్తిని ” అను గ్రంథ సంపుటములు యొ తరగతికి చెందినవగును.

పొనవాగమనకుల ప్రాచీనసామము :— ప్రాచీనకొలములోగల సంగీతరచయతలేమి, లతుడుకొయలేమి, గాయతలేమి—యిప్పటి పొనవాగమన ఆ కొలమున

“చెగు త్తిరాగ” మని చెప్పడివాయి. గండులే ప్రాచీనసంగీత గ్రంథములలో మౌఖిక రాగము వేరు లేకపోకున్నట్టు కొరణ మైసిద్ది గ్రహించునసి.

శ్రేరవిరాగ మధ్యవృద్ధికింబినిభయము : — మజ్జగ్రామమునుండి యేర్పుడిన యించ్చుకిరాగమును ప్రాచీన వాగ్దీయకొరులు ఆరోహణములో ఖరహంప్రియ నిషాధ మును, అవరోహణములో నరశ్రేరవి నిషాదగులను ప్రయోగించి దానికి ఒక్కప్పేర్కమైన రంజకత్వమునుకలుగునట్లు అభివృద్ధిచేసిరి. ఇదీ యించ్చుకిరివిరాగ మధ్యవృద్ధి చెందిన విధమగును.

20 వ, శతాబ్దిపు సంగీత కొన్ఫెరెన్సుల ప్రయోజనము :— (1) ప్రముఖ సంగీత విద్యాంసు లందరు నొకచోట సమావేశమై, ప్రాచీన, నవిన రాగలక్షణములను చెంచ్చి ఆచరణయోగ్యమైనటియు, సంప్రదాయమైనటి రాగలక్షణములను నిర్ణయించుట. (2) ప్రాచీన మైనటియు, ప్రస్తుతము వాసుకలో దేశట్టి విషఫుసంగీతాచనలను బహిరత మైనట్టుటవంటి ఆసేకప్రయోజనములు కలుగుమన్నాయి.

భాండి రభాష :— ఇది గంప్యుతములో ఒకరకమైనట్టు ప్రాక్కుతభాషకు చెందిన పేరపును. i ఉంఱబోదర లక్ష్మ మికరా. అను పెళ్ళారి గీతములోని అడ్డగీత గురుతుగల “క్రు” అను అత్మరమును, ii. ii వరమిళా మృగుపూణి, అను మౌఖికరాగీతములోని వనరుహాలోచన్నరాణి, సరసీజాగస్తు జవని “అను అడ్డగీతలు గురుతుగల “స్తు” అను అత్మరములను యించ్చారికిర్భాషకు చెందినిగా గ్రహింపదగును.

భారతీయ నొచ్చేషన్ :— సంగీతరచనలను గ్రంథములందు చూచి చదువుటకు వీలుగాసాహిత్యము (మాతువు) నకు పైన రాగ, తాళింధుల నమగంించి స్వరములను సరియైన వర్జనమెట్టులో ప్రాయమట్టి పద్ధతికి “భారతీయ నొచ్చేషన్ అనియు” లేక సంగమ, నొచ్చేషన్, అనియు చెప్పబడును.

యూరపియన్ నొచ్చేషన్ :— పాశ్చాత్యదేశములలో వారి సంగీతరచనలను గ్రంథములందు చూచి చదువుటకు మనసంగీతరచనలకుతో, స్వరములను వ్వాయు పద్ధతిలేక, ర అడ్డగీతలను యేర్పుఱచి వాటిమధ్యము, యేర్పుఱచి మట్టె గుండ్రని చుక్కల ద్వారానే విధించిన అయ్యాకైలలో పాడగులగునట్లు చేయుదురు. అట్టపద్ధతికి “యూరపియన్ నొచ్చేషన్” అనిచెప్పబడును.

టైమ్సిగ్నల్ (Time signal) :— మనఃరాన్నటక సంగీతములోని రచనలను జిక్కశాలో పాదుటకు వీలుగా వాటిపైన రాగ, తాళింధులను ప్రాయమినిసున్నట్లుగానే పాశ్చాత్యసంగీతరచనలపైన ఆయా స్వరములకులో వేవసనంఖ్యలచే సేర్పుకొని రకమ్మలైన భిన్నములను కేయబడియుందును. ఇట్లు కేయబడు పద్ధతికి ఇంక్లిఫుభాషలో “టైమ్సిగ్నల్” అనిచెప్పబడును.

(15)

రెపర్టర్ ట్యూర్ (Repertoire) :— సుప్రసిద్ధులగు గాయకులుగాని, వాడ్య బ్యందములుగాని, నట్టుందములుగాని, వారు సంగీతక్షేపిలఱాగాని తదితర ప్రదర్శనములలోగాని ప్రదర్శించుటకు సేర్పణమితోను గేయములయొక్క వరుస క్రమ విధానమునకు ప్రఫేంచిథాపలా “రెపర్టర్ ట్యూర్” అని చెప్పబడును.

తైమిస్ట (Timeist) :—తాళ్ళానమునందు నిదిటపైన జ్ఞానము గలిగినట్లు కళాకారుడి “తైమిస్ట” అని చెప్పబడును.

మూర్ఖజికల్ ఫామెన్ (Musical forms) :—సంగీతములాగా గల వివిధరసనల యొక్క రీతులను ఇంగ్లీషుభాషలాగా “మూర్ఖజికల్ ఫామెన్” అని చెప్పబడును.

ఇన్వర్స్ లో (Inverse law) :— ఏదైన ఒక తంత్రివాడ్యములా తంత్రియొక్క పొడవు యొక్కవ చేసి విచిటిసిచో ఆ తంత్రియొక్క వేపనసంభ్య తగి ధ్వని కూడతగ్గును. అదే తంత్రిని దాని పొడవును తగ్గించి విచిటిసిచో ఆ తంత్రియొక్క వేపన సంభ్య పోచి ధ్వనికూడపోచ్చును. ఈ విధానమునకే ఇంగ్లీషుభాషలాగా “ఇన్వర్స్ లో” అని చెప్పబడును.

వాగ్గేయకారకలక్షణము.

వాగ్గేయకారకుడు :— నీ || వాక్కుతురుచ్యుతేగేయం - ధాతుపర్యభిధియతే | వాచం గేయం తమతే - యస్సవాగ్గేయకారక || అను ప్రమాణముని మాతుయనబడు సాహిత్యమునంగాను, ధాతుయనబడు స్వరదూపాచ్చేస వర్ణమెట్టు నంటును రచించు సేర్పగలిగి రంజకముగా గాయనుచేయు గాయకుని “వాగ్గేయకారక్క”డని చెప్పబడును. ఇట్టి వాగ్గేయకారకులను 3 తరగతులుగా విభజింపుడు ఉను, వాటివివరములను యిందిగువ నుదహంచుట గమనించును.

i. ఉత్తమ వాగ్గేయకారకుడు :— అనగా! సుశ్చి, ఆపక్కుములను చెలియడగిన వ్యాకరణమును, అమరకోత్కాది నిఘంటువులను, అనుష్టవ్ మొదలగు ఫంచస్పులను, ఉపహాద్యలంకౌరములను, కృంగారాది నవరసములను, విథావాది భావంబులను, సంగీతాది లలితకళలను, తార్కాప్రతికంయులను చక్కగా గుర్తించి, సుశారీరముగలిగి, విశంబి, మధ్య, ద్రుత్కలయలను, చచ్చుత్పంచాది తాళ్లవిధులను గమనించి, నూతనవివుగ్రవాణలాగో ప్రభూవిశేషము, ప్రబంధరచనయందు ప్రాథిము, గీత, వర్ష, ప్రబంధ, పద, కృతి, కీర్తనాదులను రచించు సామర్థ్యము, మంద్ర, మధ్య, తారములనెడి ప్రతిథాయలందు గమకవ్యాపకముతో రాగాలాపన, రోష, ద్వేషముల పరిత్యాగము, సంగ్యోము, ఉచితష్ఠత, చిత్రైకాగ్రత మొదలగు సలత్సానులు గఁ గాయకుని “ఉత్తమవాగ్గేయకారక్క”డని చెప్పబడును.

ii. మధ్య మహా గ్రేయ కౌరకుడు :— అనగా ! ధాతురచనయందు యొక్కవ సేర్పును, మాతురచనయందు తక్కువ సేర్పునుగలవాడును, ధాతు, మాతువులందు సేర్పుగలిచియున్నను ప్రచంధరచనయందు ప్రశాధిమలేసటి గాయకుని “మధ్యమవాగ్గేయకౌరకు”డని చెప్పబడును.

iii. ఆధు మమహా గ్రేయ కౌరకుడు :— అనగా ! మాతురచనలో మిక్కిలి రమ్యమైన భావముల నిముట్టు సేర్పును, ధాతురచనయందు మాంద్యమును గల గాయకుని “అధమవాగ్గేయకౌరకు”డని చెప్పబడును. ఔన్ చెలిపిన ఓ తరగతులే గాక గాయకులయొక్క గాసకళానైపుణ్యము, తచితర ఉత్తమలత్తణములనుబట్టి, యాక్రింద చెలిపిన ఓ తరగతులుగా విభజించుట గమనించునది.

(1) అష్టలకు సంగీతము సేర్పువానిని ‘శిక్షన, డనియు’ (2) ఇతరుల గాన వద్దతిని యనుసరించువానిని ‘అసుకౌరు’డనియు, (3) రసంబుల సెరిగ్ గానము చేయువానిని ‘రసిక్, డనియు, (4) వినువారి మనస్సును రంజింపచేయువానిని ‘రంజక్’ డనియు, (5) గానము సతీకయముగా చేయువానిని ‘భావుకు’ డనియు, చెప్పబడేను. మరియు గానము చేయువప్పుడు అందు పొలగొను గాయకులసంఖ్యనుబట్టి యాక్రింది ఓ తరగతులుగా విభజింపబడుట చెలియునది. (1) ఒక్కడుగా సుండి గానము చేయువానిని ఏకలు, డనియు, (2) మరియొకరిలో చేరి గానము చేయు వానిని యమళు, డనియు, (3) అసేకరలతో చేరి గానము చేయు వానిని “బృందకు”డనియు చెప్పబడేను. మరియు సంగీతరచయితలకు గల వేపవేరు రచనా సామర్థ్యములనుబట్టి కుక్రింది ఓ తరగతులుగా విభజించి చెప్పబడుట గమనింపదగును. (1) కథాకవిని ట్రేప్పుడనియు, (2) వర్ణనాకవిని మధ్యమడనియు, (3) అష్టలధాతువునందు మాతువును కేర్పువానిని కుట్టికౌరు, (అధమాధము) డనియు చెప్పియుండుట గమనించునది.

ఉఠ యకౌరుడు :— అనగా ! ధాతు, మాతువుల రెంబిలోను ప్రతిభావంత ముగా రచించు సేర్పుగల వాగ్గేయకౌరుని “ఉభయకౌరు” డని చెప్పబడును. ఉ॥ తాగ్యగ్రాజ, దీక్షిత, శాంతమచాస్త్రీలు కషతరగతికి చెందినవారిలో ఆగ్రగణ్యమగుచురు.

గాంధర్వుడు :— అనగా ! మాస్, దేశి, సంగీతముల రెంబియందును ప్రతిభగలిగి, రంజకముగా ప్రదర్శించగల గాయకుని “గాంధర్వు”డని చెప్పబడును. [గాంధర్వుడు అనగా ఉత్తమగాయకుడని ఆర్థము.]

సర్వాది :— అనగా ఒక్కమార్గ సంగీతమునంకే ప్రతిభగలిగి గానము చేయునట్టి గాయకుని “సర్వాది”యని చెప్పబడును.

గాంధర్వువేద ము :— సంగీతమును గుర్తు తెలుపునట్టి షైకసంఘంధుమైన గ్రంథశాఖలు “గంధర్వవేద”మని చెప్పబడును. ఇది ఉపచేదములగు నాగ్రింటిలో

మొదటిదగును, మిగత మాణింటిలోను నెండవది ఆయి క్షేదము, మాడవది భన్ క్షేదము, నాగవది అర్చా ప్రమసన్నను.

గాయ స్వీలలత్తుణము :—మంచిరూపము, మంచిచారీరము (మనోహర మైన కంఠధ్వని) మంచియావము, గానమనంచు మంచిసమర్థత, చతురప్రాగల్భ్యము, చతురప్రక్రియలం దత్యధిక్షుపేమ మొదలగు ఎలత్తుణములను గలిగియున్న యివతీమణులను “గాయస్వీ”లని చెప్పుబడును.

సుశారీరలత్తుణము :— ప్రతిస్థాయిలంచు అనాయాసమగ్మారాగసంచారము, మాధుర్యము, రక్తి, గంభీరము, మార్దవము, ఘనత, స్నిగ్ధతలను గలిగి వినవారి మనస్సును రంజింపజేయవటి కంఠధ్వనిని “సుశారీర”మని చెప్పుబడును. ఇట్టి సుశారీరము జన్మాంతర పుణ్యవిశేషమువల్ల మాత్రమే లభించునని తెలియదగును.

కుశారీరలత్తుణము :— ప్రతిలోచేరసట్టియు, రక్తిలేసట్టియు, ఇంపులేసట్టియు, స్వరప్పీనమైసట్టియు, కోకసదృశధ్వనిగలిసట్టియు, స్ఫానప్రథమగుసట్టియు, కృపించినట్టియు, కిసినమైసట్టి శారీరమును (కంఠధ్వనిని) “కుశారీర”మని చెప్పుబడును.

గాయకోమములు :— శక్క్రింద నదవారింపబడిన ఇరి రకములగు గాయకోమసులలో ఆయా నోమములతో గానమచేయు గాయకులను ఆయా పేర్లలో పిలువుపుట సిద్ధించును గమనించదగును.

(1) దంతములను కంచుకొని పాదువానిని సందశ్చడనియు, (2) విరసమగు సఫికధ్వనిలో పాదువానిని ఉచ్చపుడనియు, (3) సీతాకూరముతో ఉన్న అసమాపాదువానిని సూతాక్షరి అనియు, (4) భయముతో పాదువానిని భితుడనియు, (5) సందేహముతో పాదువానిని కంకిషడనియు, (6) శరీరకంపముతో పాదువానిని కంపితుడనియు, (7) నీచుతెఱచుకొని భయపెట్టినట్లు పాదువానిని కర్మాఖలనియు, (8) హెమ్ము, తగ్గులుఁల స్వరములతో పాదువానిని వికలుడనియు, (9) కొకము వలె క్రూరధ్వనితో పాదువానిని కొకియనియు, (10) తాళమును విడచి పాదువానిని వితాలుడనియు, (11) ఒండెకలె గళమును వైక్తుకొని పాదువానిని కర్మధనియు, (12) మేంకవలె నెమఱుచేయుచూ పాదువానిని ఉచ్చటుడనియు, (13) గొంతుచుట్టు నరములను కసుపఱచుచూ పాదువానిని రుటోంబరుడనియు, (14) బుగ్గలను పుట్టుపుట్టు చేసి పాదువానిని తుంబరుడనియు, (15) గొంతును వట్టుపుగచేసి పాదువానిని పక్రుడనియు, (16) కర్మాఖలుచేపులతో పాదువానిని ప్రసారడనియు, (17) సీత్రములను మాపుకొని పాదువానిని వినిమించరుడనియు, (18) విరసమగు ముఖ చేపులతో పాదువానిని విరసడనియు, (19) స్వరశుద్ధము లేక పాదువానిని ఆపస్వరుడనియు, (20) గద్దజస్వరముతో మాతువు సుచ్ఛరించుట తెలియక పాదువానిని

అచ్యుక్తుడనియు, (21) ప్రతిష్ఠాయిలను విహచి పాండువానిని స్థాసప్రదమ్మడనియు, (22) గానపత్రములవ్యవస్థల నెఱణంగక తోచినట్లుగా పాండువానిని అచ్యుతచితుడనియు, (23) రాగలత్తుణయుల నెఱణంగక ఒకచానితో లొకటి చేరి పాండువానిని ముత్రముడనియు, (24) గమకవ్యవస్థల నెఱణంగక పాండువానిని, అనపథాసుడనియు, (25) అనునాసిక ధ్వనితో గానసు చేరువానిని ఆచనాసికదనియు చెప్పుబడునని గ్రహించునది.

సంగీతరచనల యం దుపయోగించు వివిధముద్రలు.

సంగీతరచనలలో స్థిరించ చెలుపబడిన 12 రకములను పుపయోగించు నురు. వీటినే ద్వాదశముద్రలని కూడ చెప్పుబడున. వాటి చివరనుల స్థిరించ చోయి టును గమనించునది.

(1) వాగ్నీయ కౌరముద్ర :— ఇది ఏషైన ఒక సంగీతరచనగ్రామి సాహిత్యమనంగు వాగ్నీయకౌరుని పేరును యిమిడ్చె ఆధ్యము జడక్రందునట్లుగా రచింపబడు సట్టి ఖానికిగల పేరగున. ఇట్టి ముద్ర మఖ్యముగా రెంపుపిధ్యములుగా నుండున. అపి i స్వనామముద్ర ii అస్వి (యతర) నామముద్రలగును.

i స్వనామముద్ర :— అనగా! ఒక సంగీతరచనయత, తనరచనలలో తన పేరును ముద్రగా సాహిత్యమనం దిమిడ్చె ఆధ్యము క్రమగా రచించునపును ఆట్టిది “స్వనామముద్ర” యాని చెప్పుబడున. ఉ॥ శ్రీ జయదేవకవి, జయదేవముద్రను, శ్రీ నారాయణతీర్థులు, నారాయణతీర్థముద్రను, శ్రీ త్వాగరాజు, త్వాగరాజముద్రను, శ్రీ త్వామశాత్మి, త్వామకపృష్ఠముద్రను, శ్రీ మైసూరు సదాశివరావు, సదాశివముద్రను, శ్రీ రామ్యావ్యక్తినివాస ఆయ్యంగార్ శ్రీనివాసముద్రను యేర్పుణచి రచించుటచే యిట్టి రచనలు స్వనామముద్రగల రచనలకు చెందునని గ్రహించునది.

ii అస్వనామముద్ర :— అనగా! ఒక సంగీతరచనయత తనరచనలంగు అయ్యల లేక యితరుల పేరును సాహిత్యమును దిమిడ్చె రచించునపును ఆట్టి ముద్రను “అస్వనామముద్ర” యాని చెప్పుబడున. ఉ॥ శ్రీ మద్బుస్వామిడీక్షితులు గురుపుహముద్రను, శ్రీ సుబ్రాంయణాత్మి కుమారముద్రను, శ్రీ ఆసయ్య ఉమాదాసముద్రను, శ్రీ మీణకప్పుయ్యార్ గోపాలదాసముద్రను, శ్రీ రామస్వామివన్, గుహదాసముద్రను, శ్రీ సదాశివప్రచేష్టాముద్రము హంస, లేక పరమహంసముద్రను, యేర్పుణచుట యిందుకు మఖ్యముద్రావారణములగును. మరియు వైన దెలిపినవారైగాక, శ్రీ జేమయ్యంగార్, కోసలముద్రను, శ్రీ సారంగపాణి, వేణుగోపాలముద్రను, శ్రీసభావతిఅయ్యార్ రాజగోపాలముద్రను, శ్రీఘనంసీనయ్య, మన్మారురంగముద్రను, శ్రీపల్లవిగోపాలయ్యార్, వెంకటముద్రను, శ్రీ పీరభద్రయ్య, ప్రకాపరామముద్రను,

శ్రీ దుర్గా స్వామి అయ్యర్ సుబ్రహ్మణ్యము ద్రవ్య, శ్రీ కరిరిరావు నరశింహస్వామి ద్రవ్య, తేమి రచించటచే నివి ఆన్ని యు అన్యానామము ద్రవ్య గలరజనలకు చెందినవని తెలియడగను.

(2) ఆ చార్య ముద్ర :—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తన రచనలందు ఆచార్యుల (సురువు) పేరును సాహిత్యమునందు యమిడ్చి రచించినపుడు అట్టిముద్రను “ఆచార్య ముద్ర” యని చెప్పుబడును. ఈ i “గానవిద్యాధురంధర వెంకటసుబ్రావ్ర్యగుసో” అనముద్రను శ్రీ పైడాల గురుమూర్తిశాస్త్రి తన రచనయగు నాటరాగమలోని సప్తతాళ గీతమనందును, ii శ్రీ సురుసుహస్వామి, అనగురుముద్రను శ్రీ పొన్నయ్య పీణై తన రచనయగు “మాయాతీత” అను మాయామాత్రవ గాళ రాగకృతిలోను, ఏప్పాము ఉచే నివి రెండును “ఆచార్యముద్ర”లు గల రచనలకు మాఖ్య వుదాహరణము లగును.

(3) రాగ ముద్ర :—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తన రచనలందు రాగము పేరును సాహిత్యమునందు యమిడ్చి అర్థము చెడకండునట్లు రచించినపుడు అట్టిముద్రను “రాగముద్ర” యని చెప్పుబడును. ఈ i కంసాసురభండన జయారే. అను సహనరాగమలోని శ్రీ గురుమూర్తిశాస్త్రియుక్క లక్షణగీతమునందును, ii కౌమాక్షి అనుదినము, అనుధూర్విరాగమలోని శ్రీకాగ్నమశాస్త్రీల స్వరజతియందును, iii మాహనరామా, అను మోహనరాగమలోని శ్రీ త్వాగరాజుని కృతియందును, iv సిత్యకల్యాణి, అను శ్రీ సీతారామారావు రాగమాలికయందును, v శ్రీ విశ్వాంధం భక్తిహాం, అను శ్రీ మద్దుస్వామి కీక్కితల చతుర్ధకరాగమాలికలోను, తదితర ఆనేక రచనలయందును, vi శ్రీమహాతైద్వాధయ్యర్ యొక్క 72 మేళ రాగమాలికయందును, vii శ్రీ కోతీశ్వరయ్యర్ (1869–1938) యొక్క 72 మేళ రాగకృతులయందును, viii శ్రీ గోపాలకృష్ణ భారతి తమితరచనలయందును, ix శ్రీ ఘనం కృష్ణయ్యర్ తమితరచనలయందును యిట్టి రాగముద్రలందుట గమనించడగనును.

(4) తాళ ముద్ర ;—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తనరచనయందు తాళము పేరు సాహిత్యమునందు దిమిడ్చి అర్థము చెడకండునట్లుగా రచించినపుడు అట్టి దానిని తాళముద్రయని చెప్పుబడును. మాఖ్యముగా యిట్టి ముద్రలు తాళమాలికలయందును, రాగ, తాళమాలికలయందును వుండును. ఈ i నాటకాదివిద్యల సలుమేటివఫాటి యోరా యాది ధృవముగా. అను శ్రీరామస్వామిగిక్కితుల 108 రాగతాళమాలికలో రాగముద్రలేగాక, యిట్టి తాళముద్రలకుడ మనకు ఆనేకము కసబడును.

(5) రాజ ముద్ర :—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తాను రచనలను రచించుటకు తోడ్డునట్టి పోవకులగు జపించారులయొక్క గాని, లేక రాజులయొక్కగాని పేర్లను సాహిత్యమునందిమిడ్చి రచించినపుడు అట్టిముద్రను “రాజముద్ర” యని చెప్పు

బము. ఈ “సంకటకృష్ణ” అనుమదను శ్రీ రామస్వామి దీక్షితులు తన 108 రాగ తాళమూలికలో (ఈ మంచి వెంకటకృష్ణ (చిన్నయ్య) ముడకియార్ హేమను) పేర్కొను టుచే యిది “రాజముద్ర”వు ఒక ముఖ్య వుదాహరణమగును. మరియు కొన్ని లిటానల యందుకూడ యిట్టి రాజముద్రచు ఫుండుట గమనించదగును.

(6) వంశ ముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలయంగు వంశము లేక ఇంటి పేరును సాహిత్యముండ దిఖిట్టి రచించినపుటు ఆట్టి ముద్రచు వంశముద్ర యాని చెప్పబడును. ఈ కాకర్ల వంశాగ్రణి. అనువిధముగా త్యాగరాజుచంపుము పేరును. త్యాగరాజుని ప్రియరిష్యదగు శ్రీ వాలాజు పేట కుప్పుయొ సంకటరముణ ఖాగవతులు తనగురువుపై రచించిన మంగళాప్రమాలో పేర్కొన్నమటుచే యిది వంశ ముద్రకు ఒకముఖ్య వుదాహరణమగును. ఒక్కాక్కప్రపాదు యిట్టివంశముద్రకు బహులుగా అత్మియులగు తండ్రి పేరును ముద్రగానుంచుట కూడ జయిసును. ఈ రామ బ్రహ్మాతసయుడో. అనువిధముగా శ్రీ త్యాగరాజు తమరచనయొగు “కొంచెన్నా యిటు కంటి కేవ” అను బీలహారి రాగములోని కృతిలో తండ్రి పేరు పేర్కొన్నమట యో ఒక మైన ముద్రకు ఒక ముఖ్య వుదాహరణ మగును.

(7) ప్రబంధముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలందు ప్రబంధము లేక రచనయొక్క పేరును ముద్రగా నుంచునపుటు ఆట్టి దానిని “ప్రబంధముద్ర”యాని చెప్పబడును. ఈ శతరాగ రత్నమాలిక. అనుమదను త్యాగరాజు కి ఏలావతార మెత్తకొంటివి. (ముఖారి) ii రాగరత్నమాలికచే (కెతిగాళ) అను తన కృతులయందు ప్రబంధముద్రలను యొగ్గఱచుట యించుకు ముఖ్య వుదాహరణము లగును. మరియు ప్రశ్నలవి కేవయ్య తమరచనయైన ధన్యాసిరాగములోని ఒక “తిలాన”యందు కూడ యిట్టి ప్రబంధముద్రను యొగ్గఱచుట గమనించదగును.

(8) నాయక ముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమ రచనలందు గల సాహిత్యమునందు నాయకుని పేరు యిమిడ్డి రచించునపుడు ఆట్టి దానిని “నాయకముద్ర” అని చెప్పబడును. ముఖ్యముగా యిట్టి ముద్రచు శృంగారస ప్రథానమైన పదముల వంటి రచనలంగుండును. ఈ మువ్వగోపాల. అనుమద్ర అలగితే థాగ్యమూర్చి. అను హనేనిరాగము, ప్రిపుటతాళములోని తైత్రియ్యపదను, ఇంకి నుండుట గమనించదగును. ఇదే విధముగా శ్రీ మువ్వులారు సభాపతిఅయ్యర్, రాజగోపాలముద్రను, ప్రీసారంగపాణి పేటగోపాలముద్రను, ప్రిఘునం కృష్ణ ఖ్యాతి మున్నారురంగముద్రను, ప్రీత్వసీక్యరక్ష కోవిల్ సుబ్బరామయ్యర్, మత్తుకుమారవంటి నాయకముద్రల సేర్ప అచి రచించుట యించుకు ముఖ్య వుదాహరణములగును.

(9) స్ఫురిత క్షేత్ర ముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమ రచనలందు తుణ్ణుస్థలము లేక తైత్రిముయొక్క పేరును సాహిత్యమునందు ఆర్థము చెడుకుండునట్టు

యమిడ్డి, రచించినపుడు అట్టిముద్రను తేల్తముద్రయని చెప్పుబడును. తేవారములు, తిరచానకమ్, తియప్పగళ్ల వంటి రచనలందు యాటి తేల్తముద్రలుండుట మనము చూడు వచ్చును. కొన్ని రచనలలో యాటేతముద్రలో దైత్యముద్రను కూడ కలిపి రచింపు బడును. ఉండోవ్వారు సుండరేశ. అనుముద్ర శ్రీ త్యాగరాజుని కోస్తూచు పంచరత్న కృతులలో గలను. తిరువతీయూర్ పంచరత్నకృతులలోకూడ యాటిముద్రలుండుట మఱ్యాముగా గమనించుబడును. ఇంతేగాక శ్రీ ముద్దుస్వామికీకి తుల పంచలింగాథ్ కృతులలోను, శ్రీ పిండికప్పయ్యర్ కాళ్లనూ స్తోత్రపంచరత్నకృతులలోను, శ్రీ శామిశ్రస్తుర్మిలు మధుర మించి చేపాలై రచించిన పంచరత్నమాలికా కృతులలోను, శ్రీవిద్యల నారాయణస్వామి కృతులలోను యాటి తేల్త, దైత్యముద్రలు కలిసియుండుట యందుకు మఱ్యా వుదాహరణములగును.

(10) చి ర ము ద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలందు సుప్రసిద్ధ గాయకలకుగాని, లేక రచయితలకుగాని, లేక లక్ష్మణకౌరులకుగాని యొసగుడిన బిరు దములను తమ రచనలందలి సాహిత్యములలో జతపణచి అర్థము చెడకుండునట్టు రచించినపుడు అట్టిముద్రలను బిరుదముద్రలని చెప్పుబడును.

(11) ల కు ణ గ్రం థ ము ద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలందు దేవైక ఒకలక్ష్మణ గ్రంథముపేయను సాహిత్యమునం దిమిడ్డి అర్థముచెడకుండునట్టుగా రచించినపుడు అట్టి ముద్రను “లక్ష్మణగ్రంథముద్ర”యని చెప్పుబడును. ఉండోస్వరాళ్లవము. అనుముద్రను శ్రీ త్యాగరాజు తన రచనయగు “స్వరాగసుధారస” అం కంకరాథరణరాగ కృతిచివరచరణములలో సేర్పాలచుట లక్ష్మణముద్ర కొక మఱ్యా వుదాహరణమగును. స్వరాళ్లవ మనుది త్యాగరాజునికి శ్రీ సారదమహార్షి చే యొసగుడిన ఒక అశ్వర్యమైన సంగీతలక్ష్మణగ్రంథము పేరవి గ్రహించునది.

(12) సంవత్సరముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలందు ప్రభవాది తేలుగుసంవత్సరములయొక్క పేరను సాహిత్యమునందు అర్థము చెడకుండునట్టుగా నిమిడ్డి రచించినపుడు అట్టి ముద్రలకు “సంవత్సరముద్ర”లని చెప్పుబడును. ఉండోకొర్కుర్ సేలిన శ్రీ శరభ్ (1800–1882) రాజుంగితమగా రచింపబడినటువంటి “శరభేంద్రభూపాల కురవంజినాటకము” అనే తమిళ సృత్యునాటికులోని ఒక రచనయందు అరచయత ప్రభవాది 60 తేలుగుసంవత్సరములలో 19 పేర్లను ముద్రలుగా నుంచుట, సంవత్సరముద్రలకు మఱ్యావుదాహరణములగును. అట్టిముద్రలను వరుసక్రమంలో యాదిగువను దెలుపుట గమనించునది. 1. ప్రభవ, 2. ప్రభోత్తమితి, 3. తంత్యర, 4. ప్రమాది, 5. చిత్రభాష, 6. సర్వజత్తు, 7. విరోధి, 8. వికృతి, 9. విజయ, 10. జయ, 11. మన్మథ, 12. క్రోధి, 13. కీలక, 14. పరీధావి, 15. ఆనంద, 16. కాళయుక్తి,

17. మర్క్కుతి, 18. దుండుబి, 19. అత్తయ అనుమద్రలను. ఈ 19వు, శ్రీ కరభోజియొక్క పరిపాలనకొలమలో ఒక ప్రత్యేకమైన విశిష్టత నొంగిన సువత్సరములనుటచే వాటిని ముద్రలుగానుంచి రచించుటకు కౌరణమైన దని గ్రహింపవగును.

స్వగ్రామమద్ర:— ఇది సంగీతరచయితులు తాము రచించడి గేయము లందలి సాహిత్యములో స్వగ్రామమద్రముపేరు అభిముఖులకుండుస్తూలు యమిట్టి రచించి నమ్రము అట్టి పేరును స్వగ్రామమద్రయని చెప్పుచుకును. ఈ || i గ్రథప్రీశ, అనుమద్ర శ్రీ కరూరు, దక్షిణమార్తి, మిరియు దేవుడయ్యెర్కృతులలోను, ii భర్త్రప్రీశ, అనుమద్ర, శ్రీ పట్టాభిరాయయ్య జావ్శీలలోను iii తాళవథీశ, అనుమద్ర, శ్రీ పట్టాభిరాయయ్య జావ్శీలలోను, iv హరిశ్చకపురసివాస, అనుమద్రను శ్రీ యల్. మత్తయ్య భాగవతార్ కృతులలోను యుండుట గమనించవగును. సంగీతచననలు లేక ప్రఖంధముల యంచుపచ్చాగించు ముద్రలయొక్క సంఖ్యను ఇట్టి వాటిని యాక్రీడ డెలిపిన 4 రకములుగా విభజించుట గమనించునది.

.(1) ఏకమద్రప్రచుంధము:— ఇది ఒకసంగీతచనటా యొక్కన నొకమద్రమ మాత్రమే నుపచ్చాగించి రచింపబడినపుడు అట్టి రచనను “ఏకమద్రప్రఖంధము”మని చెప్పుబడును. ఈ || i బ్రహ్మవభూరహమా. అను బహుదారిరాగము, ఆదితాళములోని శ్రీ తాయాగరాజుకృతిలో “తాయాగరాజనత” అనువాగీయకౌరముద్ర ఒక్కటే యుండుటచే నిది ఏకమద్రప్రఖంధమనక్క ఒక ముఖ్యపుధాహరణమగును.

(2) ద్విమద్రప్రచుంధము:— ఇది ఒక సంగీతచనటా రెంమరకములను ముద్రలను వుపచ్చాగించి రచింపబడినపుడు అట్టి రచనను “ద్విమద్రప్రఖంధము”మని చెప్పుబడును. ఈ || i నిత్యకల్యాణి. అనురూపకతాళములోని శ్రీ సీతారామరావురాగమాలికలో సీతారామ అను వాగ్దీయకౌరముద్రయను, కల్యాణి మొలగురాగముద్రలునియుండుటచే నిది “ద్విమద్రప్రఖంధము”నక్క చక్కని వుధాహరణమగును. ii ఈ || కంసాసురభండనజనుకే - అను సహసరాగము, చతుర్ప్రతి జాతి పార్వత్యతాళములోని శ్రీ పైదాల గురుమార్తిశాంత్రీయొక్క లక్ష్మణగీతములో కూడ “గురుమార్తే” అను స్వానామ వాగ్దీయకౌరముద్రయను, సహసరాగం, అను రాగమాద్రయ నుండుటచే నిది ద్విమద్రప్రఖంధమనక్క ఒకచక్కని వుధాహరణమగునని గ్రహింపవగును.

(3) త్రిమద్రప్రచుంధము:— ఇది వీధైన ఒక సంగీతచనటా మూలు రకములను ముద్రలనుపచ్చాగించి రచింపబడినపుడు అట్టిరచనను “త్రిమద్రప్రఖంధము” మని చెప్పుబడును. ఈ || i చింతయ మూర్కందమూలకందం, అను శ్రీ మండ్రస్వామి కిష్కితులయొక్క క్షేత్రవిరాగములోని కృతిలో కంచి, అనుపైత్రముద్రయను, కైవలి,

ఆను రాగముద్రయుషు, గురువును ఆను అస్యనామ వాగ్దేయకౌరముద్రయును. యుండుటచే నిది త్రిముద్ర ప్రఖంధమున కొక చక్కని వుదాకారణముగును.

(4) చతుర్షుద్ర ప్ర బంధ ము :—ఇది మీస్ ఒక సంగీతరచనలో నాలుగు రకములగు ముద్రల నువ్వుపయోగించి రచింపబడినప్రథమ ఆట్టి రచనను “చతుర్షుద్ర ప్రఖంధ” అని చెప్పుబడును. ఉ॥ శ్రీ విజ్యనాథం భజేహం, ఆను శ్రీ ముద్గుస్యామి సీక్షితుల చతుర్షుద్ర రాగమాలికలో చతుర్షుద్ర భువనమాప రాగమాలిక ఆను ప్రఖంధ ముద్రయును, సంసారాభి ఆను రాగముద్రయును, గురువును ఆను వాగ్దేయకౌర ముద్రయును, వైద్యల్సింగ భూపాల ఆశపోషమకుని ముద్రయును వుండుటచే నిది చతుర్షుద్ర ప్రఖంధమున కొక చక్కని వుదాకారణముగును. వైన జలిషిన, ద్వినుద్ర, త్రిముద్ర, చతుర్షుద్ర ప్రఖంధముల నేడుముద్ర ప్రఖంధములని కూడ చెప్పుబడును.

సంగీతరచనలుతు తమరచనలంచుపయోగించు ముద్రలయోక్క సంఖ్యను బట్టి వాడిని యూక్రింధి కి తలగతులకు చెందిన వాయగా చెప్పుబడును.

1. ఏక ముద్రా కౌర దు :—ఇనీ ఒక సంగీతరచనయిత తనరచనలందు ఒకో ముద్రనపయోగించి రచించినప్రథమ ఆట్టి రచయితను “ఏకముద్రా కౌర”డని చెప్పుబడును. ఉ॥ త్వారాజు, త్వాగ్రాజముద్రయును, ముద్గుస్యామి సీక్షితులు, గురువుముద్రయును, శ్వాముశాస్త్రులు, శ్వాముకృష్ణముద్రయును, ఆనయ్యి, ఉమాదాస ముద్రయును, సున్మరాయకాత్మి, కమారముద్రయును, బీఎపుష్యుర్, గోపాలదాస ముద్రయును, గురుమాత్రికాత్మి, గుచమాత్రిముద్రయు సేర్వణచి రచించుటచే యట్టి ఎారిని ఏకముద్రా కౌరులుగా చెప్పుబడును.

2. ద్విముద్రా కౌర దు :—ఇది ఒక సంగీతరచనయిత తనరచనలందు ఏవైన రెండురకముల మూడుల నుపుమాగించి రచించినప్రథమ ఆట్టి రచయితను “ద్విముద్రా కౌర”డని చెప్పుబడును. i ఉ॥ గోపాలకృష్ణ భారతి. ఇతడు తనరచనలందు గోపాలకృష్ణ, బాలకృష్ణ యును రెండువిధములగు ముద్రలను వుపయోగించి యుండుటచే యట్టి రచయితను “ద్విముద్రా కౌర”డని చెప్పుబడును. మరియు పర్యాయముద్రాకౌరుడనియు చెప్పుబడును. ii రామదాసు. ఇతడు తనరచనలందు, స్యామాముద్రగా రామదాస అనియు, అస్యనామముద్రగా భద్రాచల అనియు పేర్కొనుటచే యితనిని ద్విముద్రా కౌరుడుగా కూడ చెప్పుబడును.

3. త్రిముద్రా కౌర దు :—ఇది ఒక సంగీతరచనయిత తనరచనలందు మూడు రకముల ముద్రల నుపుమాగించి రచించినప్రథమ ఆట్టి రచయితను ‘త్రిముద్రా కౌర’డని చెప్పుబడును. ఉ॥ శందరమూత్తినామానార్, ఇకణు యే తమితరచనలయిందు, సంగి

మారూర్న్, అరూర్న్, ఉర్న్, ఆసేడి మూడు రకముల ముద్రల నుపయోగించు ఉచ్చే యట్టి రచయితను “త్రిముద్రాకౌరు”డని చెప్పుకును. ii. శ్రీ ఘనం కృష్ణ య్యోర్. ఇతడు తసరచనలందు, వేలవ, ముత్తుమూర్తి, మార్య, ఆను మాటుర్కముల ముద్రల నుపయోగించుటచే యితనిని కూడ త్రిముద్రాకౌరుగా చెప్పుకును.

4. చతుర్ముద్రాకౌరుడు :— ఇది ఒక సంగీత రచయిత తన రచనలందు నాట్యాగ్ని విధములగు ముద్రల నుపయోగించి రచించునప్పుడు ఆట్టి రచయితను “చతుర్ముద్రాకౌరు” డని చెప్పుబడును. i. ఈ || పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యయ్యోర్. ఇతడు తన రచనలందు శ్రీ వేంకటేశ్వర, ఆదివేంకటేశ్వర, శ్రీ వరచవేంకటేశ్వర, వచవేంకటేశ్వర్, ఆను నాట్యాగ్ని విధములగు ముద్రల సేర్పువయటదేశ యట్టి రచయితను చతుర్ముద్రాకౌరుడు చెప్పుబడును. ii. ఈ || కంచి వెంకటాద్రిస్వామి. ఇతడు తసరచనలందు వాణిజైల, కంజ రాద్రి, దుతిరి, కరిగిరి, ఆను నాట్యాగ్నిలముద్రల నుపయోగిః దుట్టచే యితనినికూడ “చతుర్ముద్రాకౌరు”నికి చెందిన రచయితగా చెప్పుడగును.

పర్యాయ ముద్రాకౌరుడు :— ఇది ఒక సంగీతరచయిత తసరచనలందు ప్రథానముగా యేరుఱియకొనిన షుద్రసేగాక, ఆడే ఆర్థమిచుసట్టి మంకొన్ని యితర ముద్రలలో కూడ రచించినప్పుడు ఆట్టి రచయితను “పర్యాయ ముద్రాకౌరు”డని చెప్పుబడును. ఈ || స్వాతి తిరునాథ్. (తిరువానూర్ మహారాజ) ఇతడు తసరచనలందు ప్రథానముగా సేర్పఱయకొనిన 1. పద్మనాథముద్రసేగాక పర్యాయముద్రలుగా 2. అబ్బనాథ, 3. అంబుజనాథ, 4. కంజనాథ, 5. కమలనాథ 6. జలజనాథ, 7. జలరూపనాథ, 8. నేననాథ, 9. పంజనాథ, 10. వనజనాథ, 11. వారిజనాథ, 12. సరసిజనాథ, 13. సరసీమనాథ, 14. సర్జజనాథ, 15. సారసనాథ, వంటి విధముద్రల నుపయోగించుటచే యాయనను పర్యాయముద్రాకౌరుడని చెప్పుబడును.

బహు ముద్రాకౌరుడు :— ఇది ఒక సంగీతరచయిత, తసరచనలందు రెండు లేక అంతకంటయొకున ముద్రలలో రచించునప్పుడు ఆట్టి రచయితను “బహుముద్రాకౌరు”డని చెప్పుబడును. ఈ || భద్రాచలరామదాసు. ఇతడు తసరచనలందు రామదాసు, భద్రాచల, భద్రాచలవాస, భద్రాద్రి, భద్రాశైల, భద్రగిరి, భద్రగిరిశుడు. వంటి ఆసేకముద్రల నుపయోగించుటచే యితనిని “బహుముద్రాకౌరు”డని చెప్పుబడును.

సంగీత ప్రతిమార్థులను శ్రీ తాయిగరాజ, ముద్దుస్వామి దీక్షిత్. శ్యామకాష్టులు రచించిన కృతుల యందుగల తాయిగరాజ, గురుగుహ, శ్యామకృష్ణ ఆసెడి ముద్రలలోని వివిధరకములను, వాటిరచనలను, రాగతాళముల నీక్రింద జెఱుపుట గమనింపదగును.

ఏకముద్రలోని రకములు —	రచనలు.	రాగములు.	తాళములు.
తాయిగరాజ వినత	రామానుష్ట్రిబోవరా	హరికౌంభోజి	యాపకం
తాయిగరాజ సన్నత	సుజన జేవన	ఖమాసు	"
తాయిగరాజ వందిత	నామొంలను	ఆరభి	దేశాది
తాయిగరాజ వంద్ర్య	నిస్నేసెరనమిత్రు	పంతువరాళి	యాపకం
తాయిగరాజ వృజిత	సేసెందుపెదకుయదా	కర్నుటకబ్యాగ్	ఆది
తాయిగరాజ హృద్ధాము	నిన్నుభాసియొట్ల	బలవంస	"
తాయిగరాజహంధాలయ	పొపొరాముచంద్ర	శంకరాభరణం	"
తాయిగరాజకులిభూమి	రామసిసమాన	ఖరపారప్రీయ	యాపకం
తాయిగరాజవరద	మోహనరాము	చోహన	ఆది
తాయిగరాజ పరిపాల	మాజానకిచెటుబుట్లగు	కొంభోజి	"
తాయిగరాజపాలం	నాదతును మనిశం	చిత్రరంజని	"
తాయిగరాజ చిత్రపీతుడు	ఉండేదిరాముడ్కాడు	హరికౌంభోజి	యాపకం
తాయిగరాజరక్తక	రామాభిరాము	దర్శారు	చాపు
తాయిగరాజసేవతాయ	నమానమారాఘువాయ	దేశ్యతోడి	త్రిశ్రేష్ఠ
తాయిగరాజ హృదాభంతం	భజరేభజమానస	కన్నడ	చాపు
తాయిగరాజహృతుడన	ఫణిపతియాయ	ముంకారధ్వని	ఆది
తాయిగరాజహృదాజుసుభృంగ	మిపొపముకేసితి	అతాఛా	త్రిపుట
తాయిగరాజహృదూభుషణ	ఓరంగశాయి	కొంభోజి	ఆది
తాయిగరాజ మానసనరోజి	రాముని స్నేసమిత్రు	హునేని	"
తాయిగరాజ పోషకుడు	మిరాముని నమిత్తుతోని	వత్సశాభరణం	త్రిపుట
తాయిగరాజ హృదయాకర	వండనమరథునందన	సచోన	ఆది
తాయిగరాజ హృద్వారిజమిత్ర	చల్లగనాలో బట్టుమి	శేగవాపిాని	"
తాయిగరాజ ఫేదవర	మిట్లాదొరకితివో	వసంత	"
తాయిగరాజ తలపావన	రామురథువరుల	కొపి	యాపకం
తాయిగరాజ స్వాంతశుదున	సర్వాంతర్యాము	శైరవి	ఆది
తాయిగరాజ వరహృదయనివాస	కంభోమహాదేవ	పంతువరాళి	యాపకం
తాయిగరాజ రిపుజలదసనూర	మూమవఎతతం	జగన్మహిని	ఆది
తాయిగరాజ గేయమూ	ప్రిమాపాదమూ	అమృతవాపిని	"

త్వాగరాజ వృత్తించార	సుందరతరదేహం	పంచువరాళి	ఆపి
త్వాగరాజ సఖుడు	శ్రీంగారించుకొని	సురటి	"
త్వాగరాజ గిరిశ	మాకేలరావిచారము	రవిచంద్రిక	"
త్వాగరాజ సార్వభూతు	లోకోవసవముర	శేగడ	"
త్వాగరాజ పూర్వము } కుముద జలధర } కుముద జలధర } త్వాగరాజ కరాంపుత	కెరణుకరణనుచు	మధ్యమావతి	"
త్వాగరాజ ప్రమేయవతార	దాశరథే నీబుణము	తోడి	"
త్వాగరాజ సుమఖుడు	జేసినడ్లు మయచితిషో	"	"
త్వాగరాజ భూగఢేయు	కొలువమురెగవ	"	"
త్వాగరాజ నాథాప్రమేయు	నిమవినాసుఖము	"	రూపకం
త్వాగరాజ పత్తు	సిధ్తిభూగ్యసుధా	జయునుసోపార	"
త్వాగరాజ నాయకౌయు	ఏవిధములైన	కెర్మణి	ఆసి
త్వాగరాజ కృతపూజ	నమోనమోరాఘువాయు	దేక్యుషోడి	త్రి.లఘువు
త్వాగరాజ సులభుడు	రాఘుత్రిరాఘు	వరాణి	ఆపి
త్వాగరాజ ధరసుగుణ	వద్దనుండేడే	వరాళి	చాపు
త్వాగరాజ భూగ్యమూ	పొలయుత్రిరఘు	దేవగాంధారి	ఆది
త్వాగరాజాంపుత	రానిదిరాదు	మణిరంగు	"
త్వాగరాజాప్తు	పేరుసమూన	మాయామాథవగాథ	"
త్వాగరాజాధి విషులు	సెనరుంచినాను	మాళివి	"
త్వాగరాజామరవూజితు	త్రిరాఘుంచురాఘు	మధ్యమావతి	రుంప
త్వాగరాజని జివ్వుపై	వికలాసుత్వావాన	జయుంతసేన	దేశాది
త్వాగరాజుకై	ఉరకేగెలునా	సహన	చాపు
త్వాగరాజుకై	దాశరథేదయు	కోకిలప్రశియ	దేశాది
త్వాగరాజుకుతై	సమ్మగ్నస్తుతల్లి	సింధుకన్నదు	దేశాది
త్వాగరాజుకి	కున్నతల్లి సిపు	సావేరి	"
త్వాగరాజుమనోహరి	దారిని తెలుసుకొంచెి	శుద్ధసావేరి	"
త్వాగరాజు భూగ్యదాయకి	మహితప్రకృథి	కొంభోజి	చాపు
త్వాగరాజు మూనసుదశేనే	లలితేత్రిప్రవృథి	శ్వరవి	ఆది
త్వాగరాజు వృచ్ఛారి	అంగానిను నమ్మతి	అరథి	రుంప
త్వాగరాజు మిత్రు	అమ్మరావమ్మ	కెర్మణి	"
త్వాగరాజుని కులకరణ్ణు	అమ్మిధర్మసంవరథి	అతాళా	ఆది
త్వాగరాజుని పృధయు } సత్కాజవానిని } సత్కాజవానిని }	వినాయకసివలెన	మధ్యమావతి	"

గురుగుహోగ్రజ	శ్రీమహాగ్రంథతి	గౌత	త్రిపుటి
గురుగుహానుత	బాలగోపాల	శ్వరవి	ఆది
గురుగుహాప్రాతి	శ్రీవేంగోపాల	కురంజి	మి.ఱుంప
గురుగుహామిత్ర	మానవపట్టాభ్	మణిరంగు	మి.ఏక
గురుగుహామహిత్	శ్రీరాజగోపాల	సాపేరి	చాపు
గురుగుహాతాత	ఆత్మయలింగవిభో	శంకరాభరణం	"
గురుగుహాతార	శ్రీగురుగుహాతార	శుద్ధసాపేరి	రూపకం
గురుగుహామాపం	మానసగుచు	అసండ్శైరవి	ఆది
గురుగుహాతోషిత	వాతాపిగణపతిం	పాంసధ్వని	"
గురుగుహాముదిత	రంగానాయకంభావయే	నాయకి	"
గురుగుహాసోదర	శ్రీమూలాధార	శ్రీరాగము	"
గురుగుహామానసోల్లాస	పోటుకేశ్వర	బిలహారి	త్రిశ్రీ-ఏక
గురుగుహాతోషం	శ్రీరామం రవికులాభి	నారాయణగౌత	ఆది
గురుగుహాశ్రూజితం	సీలకంఠంభేషాం	శేహారగౌత	రూపకం
గురుగుహావిహారంతం	రామచంద్రభావయామి	వసంత	"
గురుగుహారంజని	కంజద్భాయతాక్షి	కమలామనోవారి	ఆది
గురుగుహాసహాయే	కొమాక్షికరలక్ష్మి	బిలహారి	"
గురుగుహాజనస్తి	ధర్మసంవర్ధని	మధ్యమావతి	రూపకం
గురుగుహాసోదయే	మాయేత్తుంయాపో	తరంగిణి	ఆది
గురుగుహావిశ్వాసిని	మహాలక్ష్మీకర్యకా	మాధవమనోవారి	"
శ్వేమకృష్ణభూజతే	ధయానిధే (పద్మము)	బేగెడ	"
శ్వేమకృష్ణనుత	పాలించుకొమాక్షి	మధ్యమావతి	"
శ్వేమకృష్ణజనసీ	మాయమ్మను	నాటకురంజి	"
శ్వేమకృష్ణభూజతే	సరియైన్వరమ్మ	భైరవి	"
శ్వేమకృష్ణనుత	నిస్నేహమ్మనాను	శ్వరోజి	ఖం.ఱుంప
శ్వేమకృష్ణసద్వరదే	పాపోశ్రీగిరిరాజ	అసండ్శైరవి	త్రిపుటి
శ్వేమకృష్ణసోదరి	బిరానవరాలిచి	కల్యాణి	రూపకం
శ్వేమకృష్ణమ్మాదయాంబుజ	బ్రోవసమయము	పున్నాగవరాభి	త్రిశ్రీ-ఏక
			ఆది

ప్రపాద భక్తివిజయము : - ఇది శ్రీ త్యాగరాజుచే రచింపబడిన 5 అంకముల గీయనాటకము. భక్తిరసప్రధానమైన నీపుంఫయు పద్మములు, క్లోకములు, శ్రీరసలు, వచనములతోకూడి యుండును. కథాసందర్భము. శ్రీహరిభక్తు దైన

ప్రష్టానుని, తండ్రియగు హింజ్యోకిపువు నాగపోతచన్ధని జేయుచి సముద్రమున పదచేయించగా, సముద్రమహిరాజు ఆ బాలనిరమ్మించి గరువునిచే నాగపోతచుంధ విశోచననికేయించుట. నారదుడు ప్రష్టానునికి దర్శనమిన్ని శుపదేణించుట. మహాభక్తుడైన ప్రష్టానునికి శ్రీ మహావిష్ణువు లమ్మీశ్వసేషుడైనచ్చి దర్శనమొని ఆశీర్వాజంలదుకొని ధన్యునికేయట. యానుగల మఖ్యచిత్తాంకమగును.

నాకొచరిత్రము :— ఇవి శ్రీ త్యాగరాజునిచే రచింపబడిన రేయనాటకము. భక్తి కృంగార రసభూరితమైన సీప్రమంధము పద్యములు, కీర్తనలు, వచనములు, ద్విపదలలో కూడియించుము. కథాసందర్భము శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ గోపికల నుదుంప కాకొక్కిడ్డ సలుపుట. యోవను మదాంధకారులైన గోపికలు ఆ మహాసందములో తమ సౌందర్యమును గోపించి బ్రహ్మాంద్రానులన గుఱుతుమ నిందించుతూ తమ మకో రథముదీపు కృష్ణుని వేసుట. శ్రీకృష్ణపరమాత్మ వారి గర్వమంచదలచి సంభలు మూత్రమున భయంకరమైన నొక తుపొను కల్పించి నీటిలో మనిగిపోతున్న ఆశ్చర్య కంద్రమును మూర్యుట్కు గోపికలను విషప్రత్యాలను జేయించుట. అజ్ఞో వాయి కరణాగతులుకొగా వారిని రక్షించి దకి కేమ్పుట్-యాంశుగల మఖ్యచిత్తాంకమగును.

ధ్వనులు - వాటి లభ్యములు.

ధ్వనులు (Sounds) :— ఇవి మఖ్యముగా రెండువిధములుగా నుండును. వాటినే (1) సంగీతధ్వనులనియు, (2) చప్పవుధ్వనులనియు చెప్పబడును. సంగీత ధ్వనులనగా ! ఏకైన ఒక తంతివాద్యమునుగాని, లేక గాలివాద్యమునుగాని, గంటను గాని వాయించివపుడు యొర్పుడునట్టి ధ్వనులగును. చప్పవు ధ్వనులనగా ! ఒక పలక లేక రూళ్ళకణ్ణ, క్రిందపడినపుడుగాని, ఒక మేజాటై కొట్టినపుడుగాని యొర్పుడునట్టి ధ్వనులగును. అయితే యారెండు ధ్వనులలోను, సంగీతధ్వనులంచు గలుగు కంపనములు చివరకఱకు ఒకే రీతిగానుండును. చప్పవు ధ్వనులంచు గలుగు కంపనములు చివర వఱక ఒకేరీతిగానుండవు. ఇదే యారెండు ధ్వనులందు గల మఖ్యభేదమగును.

ఫోయ (Pitch) :— అనగా ! ఏకైన ఒక స్వరముకంటే మరియుకస్వరము “తీవ్రత”ను పొందియున్నాచో అట్టిస్వరము, మొదటిస్వరముకంటే యొక్కప్పాయిలో నున్నదని చెప్పబడును. ఈ ఒక పడ్జ్స్సురమును తీసికొన్నాచో దానికంటే ఒంపథ్స్వరముయొక్క ధ్వని యొక్కవగా నుండును. ఇటుల ధ్వని యొక్కవని చెప్పటనే ఫోయ యొక్కవ అనిచెప్పబడును.

తీవ్రత (Intensity) అనగా ! ఘనత్వములేక గంధిరధ్వనియగును. ఎటులనగా ! ఏకైన ఒక తంతివాద్యమును త్రుతిచేసి గణ్ణుగా విషింపుడు ధ్వనియొక్కవగఁ,

సమ్మిదిగా మిటివచ్చు ధ్వని తక్కువగను వినపడును. ఇటుల వినపడు ధ్వనియొక్క శారథమ్యమునకే ధ్వని తీవ్రత (బణ్ణెన్ సిటీ) యని చెప్పుబడును. అయితే యా ధ్వని తీవ్రత కొన్ని ప్రత్యేక అంశములపై ఆధారపడియుండుట కలగు. ఉ॥ ఏడైన ఒక దేవతావృత్తములో గాని, లేక ఒక ఒండి వూర్కెగింపులో గాని నాగస్వరము వాయించు నప్పుడు అది బగ్గుగా నున్న ప్రత్యుహ, ప్రకాంతమైన వాతావరణములో నున్న ప్రత్యుహ, ఆ ధ్వని గంభీరముగా వినిపించును. అదే నాగస్వరము దూరములోనున్న ప్రత్యుహ, వాతావరణము గందరగొళ్ళముగా నున్న ప్రఫుడును అదేధ్వని తక్కువగా వినిపించును. గసుకనే ధ్వనియొక్క తీవ్రత ఆ యా వాతావరణపరిశీలనైటును, అది వుండు దూరముపైను ఆధారపడియుంచునని చెప్పటట కొరణమైనదని గ్రహించడగును.

ధ్వనిథేచము (Timbre): — అనగా ! ఒకేప్రతికి గడిచేసుబడిన వివిధ సంగీత వాద్యములంకుగల ధ్వనిథేదును తెలుపు గుణమునకే ధ్వనిథేదును లేక స్వరథేదును చెప్పుబడును. స్థినిసే ఇంగ్లీషులో “టాంబర్” అని చెప్పునారు. ఉ॥ పీణి, గోటి, వయులిక్, సారంగి, సితార్, ఎస్ట్రాక్, లిరుబా వంటి తంత్రివాద్యములనుగాని, ట్రూట్, క్లారిమోసెట్, నాగస్వరము, మహనాయైవంటి గాలివాద్యములనుగాని ఒకే ప్రతికోసుంపన్ను ప్రతిచేయబడి విడివిడిగా వాయించినచో ఆ యా ధ్వనులందు గలథేదును మనకు స్పృహంగానే తెలియును. అంతేగాక ఆ వాద్యములను మనము చూడకపోయినను ఆధ్వనులు యేయే వాద్యములకు తెందిసికొడుడు మనము సులభంగానే చెప్పవచ్చును. ఈవిధంగా ఒకేప్రతికోసుంపన్నట్టి ధ్వనులలోగల థేదునునకే “ధ్వనిథేదును” లేక “స్వరథేదు” మని చెప్పుబడును.

ప్రతిధ్వని (Echo): — అనగా ! మనము ఏడైన ఒక పెద్దపోలులో గట్టిగా అఱినిచో కెంటునే ఆచేయాట మనక వినిపించును. ఆట్టి ధ్వనినే “ప్రతిధ్వని” అని చెప్పుబడును. ఉ॥ ఏడైన ఒక ప్రదేశములో పెద్దధ్వని తేర్పడినప్పుడు వెంటనే దాని అలలు అన్నివైపుల వ్యాప్తిచేందును. అట్లు వ్యాప్తిచేందు అలలకు ర్మేడైన ఒక నున్న ట్రిప్రతేశము అడ్డుకెలినచో ఆ అలలు వెంటనే వెనుకకు మరలిపోవును. ఆట్లు వెనుకకు మరలిపోవునప్పుడు గలుగు ధ్వనినే “ప్రతిధ్వని” లేక “మారుప్రొత్త” యని చెప్పుబడును. నాధారణముగా యిట్టి ప్రతిధ్వనులు పెద్దపెద్ద డేవాలయములందును, రాత్రితోకట్టుబడిన పెద్ద భవనములందును, వర్షశ్రీప్రాంతములంగును మనకు వినపడును. మరియు కొన్ని గానమందిరములంగుకొడు యిట్టి ప్రతిధ్వనులు వినిపించుచుండును, గసుకనే ఆట్టి చోటులంగు జరుగు సంగీర్ణసభలు యాప్రతిధ్వనిచే రక్తికట్ట గాయక్కునికి నియతాన్నము, సభికులకు విసుగు జనించును. మరియు నిట్టి గానమంది రములలో కచ్చేరీలు చేయుటచే ప్రసిద్ధ గాయకులకు సయితము క్రమక్రమంగా శేరు

ప్రతిష్టతి అంతరించులను కౌరణుగుచును. ఇసుక సంగీత, సృష్టి, నాటక ప్రదర్శన నముల కొఱకు నిర్మింపబడుచుందిరములను యాహినువడెలిఫిన వివిధ పద్ధతులలో నిర్మించుట యొంతయు సపరముక్కుముగానుండునా.

i సంగీత, సృష్టి, నాటక ప్రదర్శనములు జరుగుసత్తుపు మందిరములోని ఆన్ని భాగములకు ఒకేవిధముగా ధ్వనిసివిషపుసట్లు చేయాలు.

ii ధ్వనిని మందిరము యొక్క బయటికి దేశప్రము పోకుండలాణ్డలుగా గోడలన్నిటికి తగినన్ని క్రష్ణపోకముల నమర్చుట.

iii మందిరసును యొర్పించునపును అది సీర్పుచండుప్రముగా నుంచుసట్లును, శైవప్పు యొక్కాలపుత్తు లేచుండుసట్లును నిర్మించుట.

iv గోడలకు లోపలి భాగమున మార్పుల్లో చేపరు (తీలపు, ఎయిర్ బైంపచు తోప్పతలో అంటించినటి.) లో కథూరుచేయబడిన ఆప్తుల సమయాలు, వంటి ఆధునిక ప్లేన్ యొర్పాటులలో గాని మందిరముల నిర్మించుట యొంతయు సపరయుక్కుముగా నుంచుసట్లును, ఇట్లు కథామందిరములను చూచట సే ఆధురీక పద్ధతులలో నిర్మించుటను ఇంగ్లీషులో ప్రివెంట్ అట్కాస్టిక్స్ (Preventive acoustics) అని చెప్పుబడున, ఇటుల మొదట సే సరియైన పద్ధతిలో సట్టుంచి తమాత దానిని మార్పులు చేయటను క్యాచేటిక్ అట్కాస్టిక్స్ (Curative acoustics, అని చెప్పుబడున).

మేళకట్టు :— మేళదెలిపినటుల ఆధునికపద్ధతులలో నిర్మించిన మందిరములందు జరుతు సంగీత, సృష్టి, నాటక ప్రదర్శనములు సులభముగా రక్కికట్టుచుండును. ఇటుల రక్కికట్టుపుసే “ మేళకట్టు ” అని చెప్పుబడును.

నాదగణము లేక స్వయంభూధ్వని (Resonance) :— ఏడైన ఒకధ్వని రూక్కువగాగాని, ఇట్లువగాగాని విషపడుటను దానికిగల కొన్ని ప్రశ్నేకపడిపుచే కౌరణుగుచుండును. ఈ ఒక తీగెను దానికంటువైపుకొనలను రెండు చేక్కలు లిగించి మాటినపుడు దానిధ్వని తస్ఫువగా విషపడును. ఆటేంగాయొక్క రెండుకొనలను మూత తెరుపబడిన రెండు ఖాళీపై ప్రైల్కు లిగించి మాటినపుడు ఆధ్వని చూడట విషపడిన ధ్వనికంటే గంభీరముగా విషపడును. ఇటు విషపడుటకు కౌరణమేమనా! మొదట మాటబడిన తంత్రి, గాలి నిలానయించుటకు పీంచేసట్టికెండు విడి చెక్కులకు లిగించి యొండుటచే దానిని మాటినపుడు ఆధ్వని యొక్కవ చేయుసట్టిగాలి యొదటలేంచునఁ

ఆధ్యాత్మిక శతర్ణులు వాచివిషయమును, ఆగేకంతిని మూత్రలు తెరువబడిన రెండు పెట్టెలకు బిగించి అట్టి దానిని మించినపుడు ఆ తంత్రిక కడలి, ఆ కడలికచే పెట్టెలు కొపించి, ఆ కంచన ముల కలన పెట్టెలలోని గాలి కంపించి, తంత్రియోక్కు ధ్వనిని ద్విగుణిక్కి తమ చేయబడి నందున ఆధ్యాత్మిక గాలిని విషపువుటు కౌరణమసును. ఈ నూత్రిముసోకే “నాదగుణము” అని చెప్పుబడును. మన సంగీతవాద్యములను పీఠం, గోటు, పంచి వాద్యములకు తండును, దండని, గూడుని సారకోయబుట్టను, తంబురకు తండును, వయ్యెలిక్కు తు బ్రిడికి యాయప్రెక్కల రెండు ఒక వంటి రంధ్రములను వుంచుటకు యాదే కౌరణమసును.

సహాయ కంపనములు (Sympathetic Vibrations) :— అనగా! పీఠ, గోటు, సారంగి వంటి వాద్యములలో ప్రధానతంత్రులక్రింద వేయబడు సహాయతంత్రులలో పలుకు నూత్కుధ్వనులను “సహాయకంపనము” అని చెప్పుబడును. ఈ || పీఠంగాని సారంగి లేక మధ్య మడ్డమును మించినటో వెంటనే దాని ప్రీందునందు సహాయతంత్రికంపించి మొదటి మడ్డస్వరము ధ్వనివాటిదే యింకొకధ్వని నూత్కుము గావిషించును. ఇద్దివిధముగా మీంత స్వరములను పలికించునపుడు కూడా ఆద్యైత్రులలోగాల యాసహాయతంత్రులు కంపించి అట్టివే యింకొకధ్వనులు విషపించును. ఇటుల విషపించు నూత్కుధ్వనులనే “సహాయకంపనము” అని చెప్పుబడును. పీటివలన అసలు వాద్యము నందు ధ్వనిమాధుర్యము వెంపొంది విషటకెంతయు రంజకముగాను, ఆకర్షణించును గాను వుండును.

రి కా రి ఓ ఆ.

రికోర్డింగ్ (Recording):— అనగా! ప్రసీదిగాయితులయొక్కగాని, వాదకుల తయొక్కగాని సంగీతమును యెన్నిపూర్వు అయినను విషటకు పీఠగా మైనపు పుట్టెలను తయారుచేయటం ను “రికోర్డింగ్” అని చెప్పుబడును. ఇట్టి రికోర్డులను తయారుచేయడానికి నపుడు తెలుగు వెంటి పోస్టిలు లేని ఒకగదిగ్గా మైక్రోఫోన్ యంత్రము వుంచబడును. దానినుండు గాయకుడుగాని, వాదకుడుగాని కూర్కొని సంగీతమును ప్రవర్తించునపుడు ఆ సంగీతధ్వని ఆ గదిలాంచి గాలిని తరంగములవలెక్కడల్నును. ఆ తరంగములు మైక్రోఫోన్ లాంచి పుఱువని యంత్రభూగమును కడలించు టచే ఆనలనము విష్ట్యచ్ఛత్తిద్వారా యింకొకగదిలాంచి సమర్పుబడిన వేరొకయంత్రము తయొక్క చినరకు పెట్టును. ఆప్యట ఒక మైనపు పుట్టెలనుకు నూదినంటి పరికరము తరిలున్నట్లు అమర్పబడి యుండును. యాం విష్ట్యచ్ఛత్తి ప్రసారములను ఆ మైనపు పుట్టెలము చలించి తెషటక్కు నూర్చొక్కరాపిడించే గుండ ధ్వనిమును మొదట

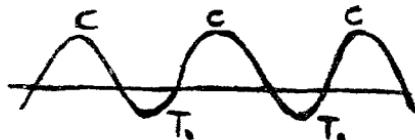
మైక్రోఫోనముందు పొడిన సంగీతము వినిపించును. ఈ మైనపు వ్యక్తమాను సరిగ్గా తయారు చేయబడినపిడివచ హిని “ నొటివ్ ” గా పెట్టుకొని మరికొన్ని రికార్డులను కూడ తయారు చేయడురు.

గ్రామోఫోన్ (Gramophone):—మనకు లేడియోయంత్రములు రాకముందు ప్రైసచెలిసిన రికార్డులను డొ గ్రామోఫోన్ యంత్రసాంఘమువల్ల సే మనము యితరంల సంగీతాన్ని వినగలగుచుండిడివారమయి. కొని వర్తమానకొలములో లేడియోయంత్రములు విరివిగా ప్రచారములోనికి వయ్యటచే గ్రామోఫోన్ రికార్డులయొక్క వ్యవయోగము చాలావశక్తి తగ్గిపోవటం జరిగినది. కొని నోటిసిని యథి లేడియోలం దును, సినిమాలందును, కాఫీహలోటల్లుయందును, లేడియో ప్రసారములేని కొలములో వాడుట కుపయోగపడుచునేయున్నావి. మాఖ్యాగా, డొ గ్రామోఫోను, రికార్డులు, సుప్రసిద్ధులైన ప్రాచీఁ, సీసీ, సంగీత విద్యాంసులయొక్క సంప్రదాయాన్నిద్దుని రచనలను కంఠము చేయటకును, వారి ముక్కోర్క్కు సంగీత విధానమును గ్రామోఫోను టపును విద్యార్థులకు మూర్తము కొంతవరకు నువ్వుయోగపడుచున్నవసి జెపువచ్చునా.

ఆ కొ శ వా ణి.

బ్రాడ్కాస్టింగ్ (Broadcasting):—అనగా! తీగులు అవసరములేక నేడు కొన్నితీసుండి పలువోటలు లేడియోయంత్రముద్వారా వార్తలు, సంగీతములు, నాటకములు, కథలు, ఉపన్యాసములు మొదలగు వివిధ కౌర్యాక్రమములను ప్రసారము చేయుచును విధానమును “ బ్రాడ్కాస్టింగ్ ” అని చెపుబడుతు. దీనినే తీగులు లేని “ షెలిఫోన్ ” విధానముని కూడ జెపువచ్చును. సీనిఓ ఖ్యాని తరంగములు వియ్యోతి (లేడియో) తరంగములరూపమును, ప్రవంచమంకటను వ్యాపించియుండు తిథరు (Ether) అణడి యానమగుండా వెలుతుయిలో సమానమైన చేగము (1 లక్షంకాలు 1,46,000 మైట్రో) లో ప్రయోజనముచేయాలు. ఇవి స్వీచ్ఛమందు ధ్వనితరంగములవు వేస్తేనను వాటికంటే దీర్ఘమైవగను. తిథరు అనగా! ప్రవంచమంకటను వ్యాపించెంది, ప్రతిపదాధ్యమందును ప్రవేశింప శక్తిగలిగి, బయలుగాని, స్వరూపముగాని లేసట్టి యానము తిథరు అని చెప్పుచుపును. వియ్యోతి రంగములు డొ యానమునందు, సిటి ఉపరిభూతమున పోత్త జల తరంగములలే వ్యాపించాడు. ఎటుఅంగాలి ఉండు ఒకమైళ్లుయొక్క మధ్యభూతమునకు తార్కి నీటిలో తేడుచుండిన ఒక క్లోమెట్రోస్ట ప్రింటికి, పైకి నొక్కుమన్నావో,

ఎంటనే అనిటిలో ఒక విధానై న ఆజడి జించును. ఆప్యదు ఆక్రముక్కు వద్దనండి నిశిలరంగములు వలయాకౌరములో ఒక దానివెనక నొకటి ఆతివేగముగా తీరమువైపు నశిపోవు మండుసు. ఇటుల తరంగములు ఆతివేగముగా పోవుసపుటు వాటియొక్క కంపను ప్రచోటు వోచ్చుగాను. తరంగ లైంగ్ లైంగ్ ము (Wave length) తక్కువగాను పుండును. తరంగములు ఒక దానివెనకనొకటి సైమ్ కొనాపోవునపు వాటికంపను ప్రచోటు తక్కువగాను. తరంగ లైంగ్ లైంగ్ ము వోచ్చుగాను వుండును. తరంగ లైంగ్ లైంగ్ ము వగా! జలాపరి భాగమున పోవు జలతండ్రామ లయోకి ట్రాక్ట్రూత్సైన రెండు పరుసంబంధముల వుండ్రోగల మూరుగును. అనగా క్రింది పటమాలాసే 0 — 0 వాణ్ణగలదూరమనే తరంగ

లైంగ్ ముని చెప్పుబడును. పటమాలాసే లైంగ్ ము 0-0, ఉచ్చిలిండు వులనియు, T.లు నిచిలిండు వులనియు తెలియదను సాధారణముగా రేడియో ప్రసారము (బ్రాడ్కస్టి) జేయటలో మాడు

విధములైన తరంగ లైంగ్ ములను వుపయోగించుచుండురు. వాటిలో రేడియో సేవనులందు 10 - 120 మిటర్ల లైంగ్ ముగల ప్రాస్టికరంగములను, 200 - 500 మిటర్ల లైంగ్ ముగల మధ్యమతరంగములను వుపయోగించుచుండురు. 500 మిటర్ల లైంగ్ ము నశిపైగల దీర్ఘ తరంగములను తక్కువదూరమునక ప్రసారముచేయు ఆకర్ష బ్రాడ్కస్టిలంగు వుపదోగించుదురు. ప్రాస్టికరంగములకు చాలాదూరము చోచ్చుకొనిపోవు శక్తియుండును. గడుకనే దూరపు ప్రసారములను ప్రాస్టికరంగములైన పంపుచుండురు. సాధారణముగా మైక్రోఫోను యొచ్చుట సంగీతమును పాడి లేక వాయించు సుధరు అది అచ్చుట వోచ్చు, తగ్గులుగల విధ్యుల్పైవాహముగమారును. ఆవోచ్చు తగ్గులుగల ప్రవాహముయొక్క బఱము, సంగీతమునందలి కంపనప్రచోటుకు యసగుణ్ణుముగా నుండును. ఈ వోచ్చుతగ్గు ప్రవాహములు, విప్పారము (Amplifier) అనిచి సాధనముచే కృషికేయబడి ప్రేషకముసందు జినించు విధ్యుతితరంగములను గ్రుతి (Modulator) చేయును. ఆట్లు ప్రతిచేయబడిన తరంగముల కంపనప్రచోటు అచటపొడునట్టి సంగీతముయొక్క కంపనప్రచోటుకు సమానముగానుండును. ఈ విధముగా శుల్పిచేయబడిన తరంగములు ప్రేషకాలయమునందలి ఆకాశతంతి (Aerial) చే అన్ని వైపులకు వెలుతురుతి సమానమైన వేగముతి ప్రసారముచేయబడును. గ్రాఫ్ కోలయమునందలి ఆకాశతంతికి యొప్పసరించు రేడియోతరంగములు తగిలివుపుడు కానిలో, విధ్యుల్పైకంపనమును కలుగసేయును. అనగా ఈ ఆకాశతంతిలోని

వోట్టేజిలో హామ్ముకగ్గులు కలుగును. ఈ ప్రకంపనములు చాలా హామ్ము కంపనులు రేటు (ఆసగా నెకండులు ఫామ్మారు ఒక విలియము) గలవిగా మంచును. ఇట్టి కంపన పరిమతిగల ప్రకంపనములకు, బెలిఫోన్ గ్రావాకము పనిచేయదు. మరియు అందు అని “ డయాఫ్రమ్ ” కూడా అంతా హామ్ము రేటులో కంపింపజాలను. గనుక ఆ ప్రకంపనములను మొదట శ్రుతిచేసి ఆసగా ఒకేదివ్యుతి సక్షపోశ్చ పరిపర్తసములు (Alternations) ను మాత్రమే మిగిల్చి, వ్యుతిచేసిదివ్యుత్తలలో పోతువానిని ఖండించి, శాస్త్రిని గ్రావాకములోనికి పాపురుట. ఈ ప్రార్థక్కాస్ట్ విధానసు క్రొత్తగా కని పెట్టిసర్జెషనలో స్ఫూర్తికము (Crystal) నపోతుమని గ్రావాకముఁడి తరువాయలు శ్రుతిచేయబడునుడిదేవి. కొని ఇప్పుడా స్ఫూర్తికమునకు బములు వాల్వ్య (Valve, అను సాధనము సుపరోగింపబడుచున్నది. వాల్వ్యమొక్క లోపలిక్కామును శూస్టి ప్రదేశము (Vacuum, గా చేయబడి విష్ణుత్తపోయమని) వెడిచేయబడిన కేసరము (Filament) నొకటి యచ్చట సమర్పుబడియుండు. ఇది హామటక సాధారణ మైన “ ఎలట్టిక్ ” దీపమువిశేషండును. కొని అంతర్ను ర్యాంబముందు మాత్రము వ్యాఘ్యసమగానే యిండును. ఈ వాల్వ్య ఒకే దివ్యుసక్షపోశ్చ పరిపర్తసములను మాత్రము తనలోనుండి ప్రవహింపజేసి, వ్యుతిచేకదివ్యుత్తలందు ప్రవహించు తరంగ భాగములను నిరోధించును. అందుచేసిని “ వాల్వ్య ” లేక “ కవాటము ” అని చెప్పబడును. ప్రైవెకములోని మైక్రోఫోనమొదుట వుత్తప్తియుగు ధ్వనితరంగముల కమరూపముగల ప్రకంపనములను యా వాల్వ్య గ్రావాకములోనికి పంపును. అందుచే గ్రావాకమునందు మొడటిధ్వనిచంటి ధ్వని వుత్తప్తియుగుచుంచును. వాల్వ్యందు యట్లు శ్రుతిచేయబడి, బెలిఫోనులోనికి పోతుసట్టి తరంగములు సాధారణముగా ఒకటి లేక రెండు వాల్వ్యాలచే ఉపచయము (Magnified) చేయబడి ధ్వనిప్రవర్ధన (Loudspeaker) లోనికి పంపబడును. ఈ ధ్వని ప్రవర్ధని, నిర్మాణముందొక వెద్ద బెలిఫోనుకలే సండును.

గ్రావాకమును ప్రతిచేయట ; — ఒకొక్క ప్రైవెకాలయమునుండి జేరు చేరు తరంగక్కెర్చుటములలో ప్రసారములు ఇచ్చునుచుండును. తంత్రితహితగ్రావాకము సంచు మనకు ఆవసరమగు తరంగక్కెర్చుటములను గ్రహించు సాధనముచుండును. ఈ సాధనమునందు ఒక సప్పిలము (Oil) ను, మాచ్చు చెందె గుణము (Variable)గల ఒక విష్ణుత్స్వాషైపకము (condenser) ను, వుండును. ఈ కండెస్ప్యుటెస్ట్ నాట్ (knob, ను, కడిచైపునకుగాని, ఎడయ్యుత్తుసకుగాని త్రిప్పించో వానిలో కదలెను శేక్కల (మామలిచ్చొక్క స్థానములుచూరి జేరుచేయ తరంగక్కెర్చుటములకుమేళవించుండును.

వాల్వె (valve):— సాధారణముగా మనయిండ్లలోనుండు లేదియో సెట్టులు చాలావరకు తంత్రి రహిత గ్రాఫాకుముదేయగును. పిటిలో “వాల్వె” అతిమఖ్యమైన భాగముగానండును. లోపల కూస్ట్యుప్రచేశమైన యింవాల్వె గొట్టుమువల్లనే, నీసి లేదియోలన్నియును, పనిచేయగలిగుచున్నవి. విష్టుప్రత్యకంపనములను ఉత్పత్తి (generate) చేయటయ్యా, తుఫ్టి Rectify, చేయటయ్యా, విస్తరింపు(amplify) చేయటయ్యా, యొ వాల్వె రెయిక్స్పెస్చాఫ్ లక్షణములగును. మరియు యింవాల్వె విష్టుప్రత్య వాహముండుగలగు అతిమాత్కమైన మార్పులను కూడా ఉపచయము (magnify) చేయగలదు. కనుక లేదియోలండేగాక లేదియో గ్రాఫిస్టోనలయంగును, టాక్సి లలోని ధ్వనిజనకసాధనము (talkie sound system)ల యందుగల విస్తారకము (amplifier) లంగును, డిమిషన్ఫోన్సాగముగా నుండును. ఈవిధముగా వాల్వెచేయు పనులు అత్యాక్షరించుగా నుంచటవల్లనే నీనిని లేదియో ప్రపంచముండు అల్లా బుస్టిన్ రెయిక్స్పె “ఎంట్రిజాలాసిపు (Aladdin wonderful lamp) గా పరిగణించు టాక్సి కౌతణ్ణుసాధని గ్రహింపదస్తాను.

సంగీతవాద్యములు — వాటి విభజన.

సంగీతవాద్యములు:— అనగా సంగీతమును ప్రదర్శించుకును వుపయోగించు విధి సంగీత పరికరములను లేక వాద్యములను, సంగీతవాద్యములని చెప్పుబడును. ఆటివాద్యములను ముఖ్యముగా 4 విధములుగా విధితొందిరి. అవి (1) తంత్రీసాధని (2) రంధ్రసాధని (3) చెక్కసాధని (4) లోహసాధని ఇంగులు. అయితే పిటిలో మొదటి రెండురకములను ప్రత్యేకముగా సంగీరమునే ప్రదర్శింపులవి యసుటచే “సంగీతవాద్యములు”గను, మిగత రెండురకములను కేవలము లయిపు సంబంధించినవి యసుటచే “లయవాద్యములు”గను పరిగణించుటకు కౌరణ్ణుమైనది.

(j) తంత్రీసాధని:— ఇది విధి తంత్రివాద్యములకు సంబంధించి చెప్పుబడునట్టి పేరను. ఇవి యాసురకములుగా నుండును. అవి (1) కమోసు లేక విల్లు (Bow) లో తంత్రులన్నాడ రాషిడిచేయటలన ధ్వని జనించువాద్యములగును. ఈ వయులిన్ (ఫిఫేం) ii సార్టారి iii దిల్యంబా iv బాలసరస్వతి లేక తార్వుల్క (మయూరి) v ఎస్ట్రాష్ మొదలగుని. (2) తంత్రులను కడిచేతి క్రెచ్చుతో మాటుటలన ధ్వని జనించు వాద్యములను. ఈ i లిం ii రుద్రాంగి iii గోబు iv సిలార్ ఛ స్వరూత్ ఛ సరోద్ (Sarode) vii గ్రెటర్ ; Guitar) viii మాండ్రిల్స్

పంగిత కళా ప్రదర్శని

ix హార్ట్ మొదలగునవి. (i) తంత్రులను ఒకచిన్న పరికరములో గ్రావీ లైట్ రెండు సస్నేహి గట్టి పుల్లలతో గాని కొట్టుటవలన ధ్వని జనించు వాద్యములగును. ఉంచియొనోబోర్డు ii స్వరమండల్ (శక తంత్రిషిణ) iii గెత్తు అముదలగు వాద్యములగును. మరియు పైన తెలిసిన తంత్రిసాధనికే చెందిన తంబుల ప్రెస్టర్ నెంటి.. వాద్యములు మాటుటవలనను, గెత్తు, జతతంగిసిని వంటి లయివాద్యములు నను ధ్వని జనించునని తెలియదగును.

కమాను లేక విల్సు సహాయమనగాని, ప్రేశ్చులో మాటుటవలనగాని వాయిం పుపు తంత్రివాద్యములు మరియుకివిధముగా పూడు రకములగును. ఆవి (1) ఎడు చేతి ప్రేశ్చు ఆసుకొసుటకు తగిన చచువయన సల్లటిబల్ల (ఫింగర్ బోర్డు) గలిగి దాని పైనుండు తంత్రులను ప్రేశ్చులో నదిమి వాయింపబడు వాద్యములగును. ఉ || i కమెలిన్ (Violin) ii సరోడ్ (Sarode) మొదలగునవి. (2) ఎడు చేతి ప్రేశ్చు ఆసుకొసేందుకు మెట్టుగాలిగి ఆ మెట్లపైనుండు తంత్రులను ప్రేశ్చులో నదిమి లాగుచూ వాయింపబడు వాద్యములగును. ఉ || i పీఱి ii సితార్ iii తార్వాళ్ చుండలగునవి. (3) చచునయిన ఫింగర్ బోర్డుగాని, మెట్టుగాని లేక, ఒకచిన్న పిడి నంటి గుండ్రని కొయ్యుమక్కలో తంత్రులను అదిమి లాగుచూ వాయింపబడు వాద్యములగును. ఉ || గోఱు మొదలగు వాద్యములు యో రకమునకు చెందును. తథవిధముగా శాత్రువుమైన కర్ణాటక, హిందూస్థానీ సంగీతములం దుపయోగించు పైన డెలిసిన తంత్రివాద్యములేగాక జానపద సంగీతము (Flock Music) సం దుపయోగించు మంకొన్ని లంతులవాద్యములుగూడ మన భారతదేశమునందు గలవు. అట్టి వాటిలో ముఖ్యముగా i చిక్కుపీణ (మైనూరు) ii చొంకొ (మహారాష్ట్రము) iii రాజసెంగిబాణా (మధ్యప్రదేశ్) iv ఖమక్ (భేంగార్) v దుంధునానా (ఉత్తరప్రదేశ్) vi భడ్ సారంగి (పంజాబ్) వంటి తంపి వాద్యములు పేర్కొనదగిన కగును.

(2) రంధ్రసాధని:— ఇది వివిధగాలివాద్యములకు సంబంధించునట్టి పేరగును. ఇవి ముఖ్యముగా మూడు రకములుగా విధజంపబడైను. ఆవి i ఒక యంత్రసహాయమున గాలి సత్కత్తిచేయు కీ బోర్డుల పియూనోవంటి వాద్యములగును, ii ఒకరక మొన గాలిత్తిత్తల సహాయమన ధ్వని జనించు హర్ష్మృనియమువంటి వాద్యములను, iii ప్రేశ్చు ఆసుకొసేందుకు రంధ్రములండి వాడకషు గాలిని ఊటుటవలన ధ్వని జనించు పేఱువు (Flute) వంటి వాద్యములు యో రకమునకు చెందిన్నవై యు

స్వచ్ఛ. అయితే పై మూడవరక మును తిరిగి రెండు విధములుగా విభజించుట జరిగిన అవి ఒక్కినిమ్మ కీకెవంటి ఆక్రూ లేక నాలుకలతో గాని, లేక తదితర సాధనములతో గాని గాలిన ఉమచూ ధ్వని జనింపజేయ దక్కించ్చారట దేశప్ర నాగస్వరము, ముఖపీణ మహానాయ్ వంటి వాద్యములును, ii ప్రవేశ్ము అనుకుసేంచుకు రంధ్రములండి నొటిటో వక్రిరంధ్రముగుండా గాలిని తూరుపువలన ధ్వనిజనించుపిల్లనగ్రోవి(Flute) వంటి వాద్యములును డొ రకమును చెందినవగును. కాత్మి ఖు సాగీతమునందుడు యోగించు పైన తెలిపిన వివిధ గాలివాద్యములేగాక గ్రామ్య సంగీతమునం దుష్యోగించు మరికొన్ని గాలివాద్యములుగుండ మున భారత దేశమునందు గలవు. అట్టివాటిలో పుఖ్యముగా 1 బెన్ సూరి, 2 అల్ఫోజో, 3 అయ్యర్ మహో (తమిళనాడు) 4 బొంగా (ముఢ్యుప్రదేశ్) 5 మగడి(అంధ్రప్రదేశ్) లోని పొములవాని నాగస్వరము) 6 కౌమరాతి (అస్సామ్) 7 నాగసరమ్ (ప్రొదరాచాదు) 8 సఫ్టి (ఉత్తరప్రదేశ్) వంటి కొన్ని గాలివాద్యములుగా గలవు. అంతేగాక ప్రవేశ్ము అనుకొనే రంధ్రములు లేకును, నాదక్రితు తూరుపై గాలి పాశేక్కించకును ధ్వని జివింపజేయ వాద్యములుగుండ మరికొన్ని డొ రకమునకు చెందినవై యాండుట గమనించదగును.

ఏర్పుసాధనిః—ఇది చర్చ సంబంధమైన వివిధ వాద్యములకు చెందునట్టి పేరసు. వీటిలో ఆసోఽరకమును గలవు. కొని వాటిలో చాలావఱకు కౌలము (లయ) సుచించుట జీవ్రకిర వాద్యముకునే పెర్పువచ్చును. అవి (1) నగారా, థేరింటి వాద్యములు మత సుంబంధములున జీవ్రములంచుచు, యొళ్ళ సమయములందును వాయింపబడును. (2) కేవలము లయను సూచించు బేగాక గాయకుని పొటునగుడు నసకరించుచూ వాయింపబడునట్టి మృగము, దోలు, (తమిళ)తల్లూ మరియు బాయు, దోల్క, కంసిరావంటి కాత్మియసంగీతమునం దుష్యోగించు ముఖ్యవాద్యము లేగాక ధోలక్ (పంచాబ్) ధోలకీ, ధోల్, పథావాక్ (ఓ.భా.) మద్దలమ్ (మలబారు) శుద్ధమద్దలమ్, దమరు, ఉపుక్కు, ఉడాల్, దవండై, దఫ్, తాపా, సగారా, (అంధ్ర) చెండా (ముంబాయ) డఫ్రి (పంచాబ్) జగాతె (మైనూరు) పీరవండాయ్ పాంబాయి, తమిలా, ఎడక్కు(మలబారు)తంబట్టమ్, కుండలమ్ వంటి ఆయ్యాప్రజేశ ములందుగల గ్రామ్యసంగీతమనకు వుపయోగించు వాద్యములుకూడ మున భారతదేశమునం దనేకము గలవని గ్రహింప దగును.

సంఘుటన వాద్యములు:—చేతులతో తట్టుటవలన ధ్వని జనించు వివిధ చర్చ వాద్యములును సంఘుటన వాద్యములని చెపుబడును. ఔలు మృదంగము, దోలు(తమిళ) కంసిరా, తల్లూ మరియు బాయు, దోల్క, శుటం, ధోల్ మొదలగునవి డొవకమునకు చెందిన వాద్యములగును.

ఆవన్నికుచుచుము:- ఇది వర్షాసంబంధమైన సంతోషములయొక్క సమేళనమునకు గల పేరగును. ఈ ప్రమాదంగా, దోషాలు, కోల్పోల్, కంజిరా, తల్లూ, భోత్త వంటి వాచ్యములయొక్క సమేళనము లూంచుకు చక్కని వుదూచురణమగును. నేడు ఆర్ ఇండియా లేడియో విధికేంద్రములంచు అస్విషప్పాము ప్రదర్శింపబము లయభూతు, లేక లాం వాచ్య కచ్చేలు లూ రసమనకు జెండినపులు ..

ఎంచూసాధని:- ఇది ఎంచూసంబంధమైన విధి వాచ్యములకు చెంబువట్టి పేరగును. ముఖ్యముగా నీ రకమునకు చెందిన వాచ్యములు కేవలము లయము నూనించుట కేవ్వడినపులంచు. ఉ॥ (1) బాంగా. మిసిసి హాక్స్ కాలఫ్స్ ములంచును, భజనకాలఫ్స్ ములంచు విధిగా ఒపయోగించుచుంచును. (2) బ్రిచ్చుకాలము. ఇది చేవలా వృత్తికుములంచుట, యతసంబంధమైన వృత్తికుములాను ఒపయోగించడంకష్టము లోకితాల్, చింపు, పంచు, కర్తాల్, చిస్టో, మంగ్రూ, చెంగ్లావంటిపథలకుములు ఎంచూవాచ్యములనుకూడ జానపదసంతిమంచు సాధారణంగా ఒపయోగించబలు మంచుట. కంగోచాసాధనికి చెందిన ‘ ఇలతికంగిసి ’ అస్విషప్పాము కాశ్త్రీయసుంచు మును ప్రదర్శించుటకు, లూ చేచేకమునకు చెందిన “ చోన్సిం ” అస్విషప్పాము సుంతి ప్రమాదములంచు లయవాచ్యముగా ప్రదర్శించుటపు ఒపయోగించబలును. ఉ ఎంచూసాధనికి చెందిన “ స్వరచు ” లేక స్టోన్‌టోక్ (Tuning Fork) అః పరికరముగా గాయత్రుము తంయిరుగాని, తిడితురుతంతు, చ్చుట్, ఎంచూవాచ్యములనుగాని ప్రతితీచేయునపుడు వోర్క్‌గ్రౌవియము లేక నే తమకూచలసిన గ్రాసులపు తెసిలొడుటు మిసిని ఒపయోగించుటాని. ఇని ప్రశ్నగాయత్రమనివర్ణించు, ఎంచునిక్కునకూడా వుంచుట మొంత్తెనా అవసరమగునా.

మైనశేఱుపబడిన 4 రకముల వాచ్యములపు వాటిల్వయోగముబట్టి మాత్రమే పథక్తిగా యాక్రింది 3 తరగతులుగా విధికెంచుటగమనించునది. అని ప్రుతివాచ్యములు. ii సంకీర్తవాచ్యములు. iii లయవాచ్యములగును. ఎంతివివరములేమనగా!

i ప్రుతివాచ్యములు:— అనగా! కేవలము ప్రుతికి మాత్రమే వుపయోగింపబము వాచ్యములను “ ప్రుతివాచ్యము ” లని చెపుబమను. (1) ఉ॥ “తంయిర, ప్రొక్కికంటి వాచ్యములగును. ఇవి తంతివాచ్యకుమనకు చెంచుట. (2) వోర్క్‌గ్రౌవియము, ఒక్కు, కుంచితె, వంటి వాచ్యములగును. ఇవి గాంవాచ్యకుమనకు చెంచుట. (3) స్వరచు. (Tuning Fork) ఇది ప్రుతివాచ్యముకాకపోయను ప్రుతులము తెఱుసుకొంచు మట మయమోగించినపుడు లోకరక్కెన లోహపోకరమగును. మిట్రో తరంగు, వోర్క్‌గ్రౌవియము, ఒక్కు,

వంటివాద్యములు కర్నూలుక, హిందుస్తాని సంగీతప్రవర్గములందు ప్రతికిముఖ్యంగా వుపరోగింపబిలుసు.

ii) సంగీతవాద్యములు:— అనగా! కేవలము సంగీతముతో వాద్యముక్కుముడూ ప్రవర్ధించగల వాద్యములు “సంగీతవాద్యము” లని చెప్పబడుము. ఈలు, నోటు, వద్దులిన్, వంటి తంతివాద్యములును, వేణువు, నాగస్వరము, క్లరియోనిట్ వంటి గాలి వాద్యములుపు, ఇలతరంగిటివంటి లోహవాద్యములు కర్నూలుకసంగీతము ప్రవర్ధించుటకు ముఖ్యంగా నపయోగింపబడుపు. సారంగి, సిల్వర్, సగోడ్, దీర్ఘంజా, ఎస్క్రాక్, మయూరి, స్వరమండల్, వంటి తంతివాద్యములుపు, మచ్చనాయ్, ముఖపీణి, వంటి గాలివాద్యములుపు, హిందుస్తాని సంగీతములు ప్రవర్ధించుటకు ముఖ్యంగా నపయోగింపబడుపు. గాలివాద్యములుపు, హిందుస్తాని చెప్పబడుపు. ఈలు, నోటు, వద్దులిన్, వంటి చక్కవాద్యములును, ఇంచురంటి తంతివాద్యము, కొన్సింగ్ వంటి లోహవాద్యములు, ఫటింవంటి మృగ్గాయివాద్యములు కర్నూలుకసంగీతమునందు ముఖ్యంగా నపయోగించుటకు. తిలులు అండ్ బాయి, డోల్క, వంటి చక్కవాద్యము లలు హిందుస్తాని సంగీతమునందులు, భోల్కంటి చక్కవాద్యములు మహిరావ్ (భజనలంగులు, జాత్రా, చిల్లోవంటి లోహవాద్యములను హాక్ఫ్థాకాలశైపములందుపు, భజన కాల శైపములందుపు వుపయోగించుటకు. సాధారణంగా ప్రమాణవరకముల వాద్యములనుకూడ సంగీతవాద్యములుగానే చెప్పటంలదు.

iii) లయవాద్యములు:— అనగా! కేవలము లయ లయాల్చించునటి వాద్యములులు “లయవాద్యములు” లేక “తాళవాద్యము” లని చెప్పబడుపు. ఈలు, నోటు, వద్దులిన్, వంటి చక్కవాద్యములును, ఇంచురంటి తంతివాద్యము, కొన్సింగ్ వంటి లోహవాద్యములు, ఫటింవంటి మృగ్గాయివాద్యములు కర్నూలుకసంగీతమునందు ముఖ్యంగా నపయోగించుటకు. తిలులు అండ్ బాయి, డోల్క, వంటి చక్కవాద్యము లలు హిందుస్తాని సంగీతమునందులు, భోల్కంటి చక్కవాద్యములు మహిరావ్ (భజనలంగులు, జాత్రా, చిల్లోవంటి లోహవాద్యములను హాక్ఫ్థాకాలశైపములందుపు, భజన కాల శైపములందుపు వుపయోగించుటకు. సాధారణంగా ప్రమాణవరకముల వాద్యములనుకూడ సంగీతవాద్యములుగానే చెప్పటంలదు.

సంగీత వాద్యముల పుట్టుక.

శాస్త్రగడ తెలిపిన తంతి, గాలి, చర్చ, లోహవాద్యములులో తంతి, గాలిసంబంధ సైన వాద్యములకుండె చర్చ, లోహ, సంబంధసైన వాద్యములు మికిస్ట్రీ పురాతనకాల మునకుచెందినవిగున, తంతి, గాలివాద్యములు మానవచరిత్రత్రమవాతముల్లాఁ ఆముఖ వచ్చినవిగాను తెలియచున్నది అటుతే మానవుము చర్చసంబంధసైన వాద్యములలో ఉన్న క్రమైన వాద్యములు కనిపెటుకర్మార్థమే అసోరకములను గాలివాద్యములను, గాలివాద్యములలో ఉన్న క్రమైనవాద్యములు కనిపెటుకర్మార్థమే అసోరకములను భజన వాద్యములు కనిపెటున్నద్దు మాత్రము మనకు దూఢిగా తెలుపర్కుణి. ఈ తిథమూగా తొప్పిన కాలమండి క్రమక్రమంగా స్వస్తింపబడిక యాన్నాకముల వాద్య

మంలన వ్యాటిసిర్క్యూణమలోగుల ఫేరమనబట్టి దొటుల విభజించినది యీ క్రింద దెను
ప్రతి గమనించునది.

(1) చర్చసంబంధసైన వాచ్యములు:—ఇందు తంబట్టమ్, కంజీరావంటి అనా
చ్చాపితసైన ఒకేకైపు చర్చపు మూతగల వాచ్యములు, (ii) వండెలోహ, కొయ్యల
తోను చేయబడి ఒకేకైపు చర్చపు మూతగల వాచ్యములు, (iii). ధోలా, ధోలక్,
ధోలకీవంటి రెండుకైపుల చర్చపుమూతలులు, (iv) కృవంగము, తల్లూ
& కొయ్యవంటి ఆరోహా, అవరోహాలను కూడ తెలుపుస్తి రెండుకైపుల చర్చపు
మూతలుగల వాచ్యములును యీ రకమునకు చెందును.

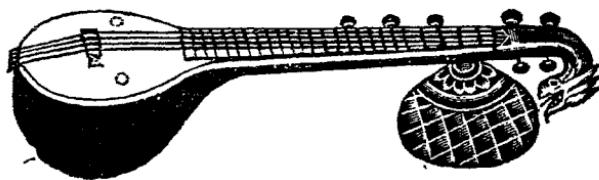
(2) గోహసంబంధసైన వాచ్యములు:— ఇందు సోన్కోగాంగ్సును, జాత్కరా
వీల్లు, బ్రహ్మతాళంవంటి వాచ్యములును యీ రకమునకు చెందును.

(3) వాయుసంబంధసైన వాచ్యములు:—ఇందు లైట్ ఆషకోనే రంధ్రములు
లేక నే వాయుంపబడు హర్షన్, కొంసు, కంపినిముసైన వాచ్యములును, ii గోప్తాశైవుల
శంటి వాచ్యములును, iii గోప్త ఆగోప్తై, అండ్రీడ్రిడ్రిస్మేర్ కంటి వాచ్యము
ఱాంగు, iv లైట్ ఆషకోనే రంధ్రములు కొన్ని మాత్రమే యుంపుస్తి వాచ్యములును,
v 7 లేక 8 రంధ్రములు ఎక్కి నోటిలో గాని పూరుచూ వాయుంపబడు పిల్లస్గ్రోవింటి
సంగితవాచ్యములును, vi నోటిలో ఆము (పీకో) లుంచుకొని పూరుచూ వాయుంపబడు
నాగ స్వరము, మైవాయోవంటి వాచ్యములును, vii ఒకేవాచ్యములో ఒకేసు యము
క్రుతియుచు, సంగితము ప్రవర్తింప వీలుగల “సగుడి” (సాములవాని నాగస్వరము)
కంటి వాచ్యములును, రెండువాచ్యములుగల జలకోర్చెంచియము, వంటి వాచ్యములును
viii కీ తోష్టును, ఆపల కిష్మతుగలిగిన హర్షక్రోనియము, ఆగ్నీ, పియూసోవంటి వాచ్యము
ములును యీ రకమునకు చెందినవగును. వీటిలో viii వ, రకమునకు చెందిన వాచ్యములు
యూరపియన్ సంప్రదాయమునుసరించి స్పృష్టింపబడిన వాచ్యములనిగ్రహింపదగును.

(4) తంప్రి సంబంధసైన వాచ్యములు:— వీతిలో విల్లు (Bow) లో
వాయుంపబడు వాచ్యములకంటే ప్రేక్షలో మాటి వాయుంపబడు తంత్రివాచ్యములే
ముందుగా స్పృష్టింపబడినవగును. ఉం తంబుర, ఏక్కర్, తుంతిసె, క్రోప్పింగ్, పినాచ,
అండ్ హర్కె, స్వరమండల్, మాటివాటకపీళి, (గోటువాచ్యము) చలనముగ్గిన మెట్లు
గలచీల, తలసమార్థి మెట్లుగలచీల, రుద్రచీల, సరస్వతి వీణలవంటి వాచ్యములును,
కణుక లేక లీల (Bowl) లో వాయుంపబడు వణ్ణులిక్, సారుణి, ఎస్ట్రాష్ వంటి
భూధ్వమణాలు, జూర్కణులను జీవించగును, మైధణగా ప్రాప్తిస్తులోగు భూగీ

వాఢ్యములను ఆసోకరకములుగా విభజించియున్నాను వాటిని వుపయోగించు విధమును ఇంకి కూడ ఉండురకములుగా కిభ్జించడస్తునది. అని 1. కర్నూలిక సంగీతవాఢ్యములు 2. హిందూస్కాంతి సంగీతవాఢ్యములగును. వీటి వివరములను పటు సహితముగా నీర్మించ చెలుపుకు గమనించవచును.

(1) వీణావాఢ్య వివరము.

వీణావాఢ్యము:— గంగీకివాఢ్యము లన్నీ టీలోను మగుల ప్రస్తీధుల్లాటియు పవిత్రమైనటి వాఢ్యము “వీణ” యాని చెప్పటి కెప్పిసందేహమాలేదు. ఇది విద్యాధిస్తాన దేవతయును నరస్వతిచేవి యభ్యసించిన సంతప్తవాఢ్యయగుటచే కీని జన్మిస్తానము స్విన మణి చెప్పవగును. మరియు దేవతాళమును నారదాది మహానులు సముందము పవిత్రమైన నీ వీణావాఢ్యము నభ్యసించియే ఆసందసుఖు గ్రోచియుండుట పురాణప్రస్తీధుగు విషయ మగును. నారదును త్రిలోకసంచార యగుటచే నీ వీణా వాఢ్యమును భూర్భాకమునకు గూడ తీలికానివిధీ మున్నందున నుచ్చుటి బుఫులును, రిలిచరు నుచ్చానియులును వీణావాఢ్యమునందుగల పునోహరమైన సంతప్తమాన్మర్యమును గ్రహించి దానిని యభ్యసింప కొడగిలి. గనక్కే వీణను అతిపురాతనకాలమునండియు హైందవుల ప్రస్తీధుతప్తివాఢ్యముగా పరిగణింపబడుకు కారణమైసరి. మరియునిది మానవకీరమును శ్రూర్గాంగమున రించి స్ఫుర్యింపబడిన వాఢ్యయగుటచే మానవగాత్రమును చక్కగా నవక్క రించగలక్క కి గలదై క్రూరుతిక సంగీతమును తెవి (పోలో) గాను, ప్రక్కమాంతప్తముగాను కూడ ప్రతిర్థింప గలుగుచున్నది. తైన దెబుపబడిన వివిధకారణములచేతియు, వాఢ్యముల లన్నీ టీలోను ప్రప్రధ మమున స్పృష్టింపబడిన దగుటచేతనా, వీణని వాఢ్యములకు మాత్రయని చెప్పుటకు కారణమైనదని గ్రహింపబడగును.

నీ వీణలలో పలుడకములుగలవు. వాటిలో కొన్ని ఉత్తర భూర్భారతదేశమునందులు, మరికొన్ని దక్కిణారాతికేమునందును వుపయోగింపబడుచున్నది. ఉత్తరభూర్భారతములో సుపయోగింపబడు వీణలు ఏషష్టాయ ॥ ఆధుగులు భూధభుగులు భౌధభుగులు భైదురుక్షాణో

చేయబడి, దానిమొద మెటల్ల అపర్వబడియుందును. గసక సి డెబర్కోజ్ యే దానికి ట్రైప్ ఆసక్టాస చదుసైబల్ల (Finger board)గా ఉపయోగించుటచుండును. టీసికి శెందుషైపులు గల రెండు పెట్టెలవంటి గుండ్రనిబుజులు లీణిలుచుటకు అధారభూతమగా నుంచుటయేగాక నెంబీర్ రైన ధ్వనినిచ్చుటకుగూడ ఎపోయినచుందును. ఈ చక్కని లీణిలు నుతాడి, పుప్రవీణ, రసోడైన్, ఆని చెంచుటకును.

ii) ఆకారములో ఈ ధ్వనిమాఖర్యములోను, వ్యక్తిగత భాషాక్రియేకములో ఉపయోగించును టీసిలు అతుల్యాస చుసైనకని చెప్పుకుచ్చున. ఇప్పిసాధారణముగా రసన క్లెఫ్టు, లేక జూక్ వుడ్ (jock wood)కంటి కష్టలలో ఉయాచుచేయుచుట. ఎక్కువ త్వానిచ్చు అంకి టీసిలో ప్రైవ్యాచును¹⁵ పెట్టుకలెంపుభూయుగా “కండ” అనిచేపుచును. ఇది ఒక పెద్ద బంతులో భూవ, వంతుసైఱు వుండుసి, టీసిలోతు ఓతంగుశములాండి 10X10 అంగు శమలవరకుయుంపుచు. కుండీయొక్కుర్లాతుసి, దానిలేమానముః యొంపటిక్కుకగా నుంచునో ఆశిణయొక్కు ధ్వనికాడ అంటేగంభీరముగానుంచు. కుండీయొక్కు కౌరవియుండు ప్రైభాగముః అదే ఆకారములోగల ఒచ్చైన చెక్కులో మూచుబడి దీగింపుచుపు. ఈ కుండీయొక్కువ్యాసము ఆయాలీణలయొక్కు కై ఆశబ్దిర్థికుంచుశమలసుండి 18 అంగుశమలకటకుపుంచు ఉ. టీసిని దండముఅసబసునైస్ట్లు ఆశక్తాగాలు కేప్పుతిచిన ఒకచదుసైన పొడుగాచి బ్లూటీజెతపటచి యా రెంటిసీ, స్వప్నముభూత్తిగాచుండి. “యాచి” యొక్కకంరమనకు జతచేసి దీగింతుర. అట్టుతయారచేయబడిన ఏండముపైన కరుసగా ఉక్కుతీలో ప్రత్యేకముగా ఉయాచుచేయబడిన 24 క్లెఫ్టుచు సెల్లు కేక యింటుగా యేర్పుపునట్లు సైనముతో బిగించి ఆయాస్వరముల కొలపలచుకెగినట్లు స్వచ్ఛియుచురు ఈ మెటలు సైనాలుగు తంత్రులచు, ప్రక్కన మూకు తంత్రులః పేయుచురు. గసక 2X4X2X2 తంత్రికి 24 యింట్లుపంతున సై 4 తంత్రులకు $4 \times 24 = 96$ యింట్లు యేర్పడి ఒక్కుక్కు యింటిలో ఒక్కుక్కు స్వరము పలుకుచుండును.

iii) ఈ తంత్రులు పుటువగాత్రమలకు, త్రీగాత్రమలకు, త్రిసిస్టూగా వేరు వేరు నంబిగ్గాలసైయుందును. అనగా తక్కువ ప్రుతిచేయు లీణిలకునే చుస్తులంత్రుల్లా, 22, 24, 28, 30 నంబిగలని మాదితంత్రులకును, 31, 32, 33 నంబిగలవి ప్రక్క (తాళ) తంత్రులకు సాధారణముగా నిపయోగింతుర. ఇచేధముగా చౌచ్చిప్రతిచేయు పాటి లీణిలకుచేయుస్తుతంత్రులగో 24, 26, 30, 32, నంబిగలవిమాదితంత్రులకును, 34, 36 నంబిగలవి ప్రక్క (తాళ) తంత్రులకును సాధారణముగా నిపయోగించుచుండును.

ఇంద్రజితులు నేయునపువు యా? తంత్రులనుకుండలియందు గలమాణా థారుమనందు మండిసేసి, మిండినాలుగుటెంత్రులు శీతు, దండమ మిందుగా యూరీయోక్కు కంఠమనసిరుప్రక్కులవండు 4 బిర్డాలమను, ప్రక్కు మూడుతంత్రులను శీతుప్రక్కున అక్షచంద్రాకారముగుండు లోహపాసీటి మిందుగా దండమ ప్రక్కుమందు 3 బిర్డాలకుపు చుట్టుగించి కావలసిన ప్రత్యుతి సర్తిచేయువును, మధ్యముగా వీణయొక్క రెండవ చివరకంఠముక్కించ నుండ్రనిసౌరకాయుభ్యునొకటి అమర్యుమారు. అదిసీణన సరిటైన ముఖులో సాంఘంచుల్లు నేయుటిసేగాక ఖ్యానిమానుర్యుమను పెంపొందించుటకు కూడా సాంఘంచుల్లు ..

7 స్క్రోచెంపుచుటిసేసించుటక్క స్క్రూటంత్రులను ప్రత్యుతిచేయునపువు వింది తంత్రులు 4 కుని స్క్రోచెంపి ప్రింటికిలుగుగా 1వ తంత్రిని అంపంత్రపంచములో, 2 వ, తంత్రిని 10ప్రమాణములు, 3 వ, తంత్రిని 10ప్రపంచములో, 4, వ తంత్రిని మధ్యమజ్జము (సారళి) గను యుంతుసులు ప్రత్యుతిచేయవలెని. తరువాత ప్రక్కు (తాళ) తంత్రులను ప్రత్యుతిచేయుటాప్పకు రెప, తంత్రిని 4 వ, తంత్రివలె సంధ్యమజ్జముగను, 6 వ, తంత్రిని 10ప్రమాణములు, 7వ తంత్రిని వార్పుచుటుముగను ప్రత్యుతిచేయవలెను. ఇటులత్తంత్రులలు ప్రత్యుతిచేసిపెరప ఇవ అంపంత్రపంచముతంత్రిలోని అయిచవ యింటిలో బలుకు నాదము ఉ, రెండవ మంప్రవర్జు తంత్రియొక్క నాదమును సమానముగా సంపుస్తును, 2వంప్రవర్జు తంత్రిలోని 7వ యింటిలో బలుకు నాదమును, రివ, మంప్రవంచార తంత్రియొక్క రాదమును, సమానముగానుండుస్తును, 8వ, మంప్రవంచారుతంత్రిలోని ర వ యింటిలో బలుకు నాదమును, 4 వ మధ్యమజ్జము (సారళి) తంత్రి యొక్క నాదమును సమానముగానుండుస్తును ఎరిచూచుకొనవలెను. నురియు 1వ, అమంప్రవంచమ తంత్రిలోని 12 క, యింటిలో బలుకు నాదము, 8 వ, సంప్రపంచమ తంత్రియొక్క నాదము ఒకేవిధముగాను, 2 వ, సంప్రవర్జములోని 12 వ, యింటిలో బలుకు నాదమును, 4 వ మధ్యమజ్జము తంత్రియొక్క నాదమును ఒకేవిధముగాను వుండుస్తును సిచూచుకొనవలెను, ఇటుల మింది తంత్రులను సిచూచుకొనవుచు ఆయో ధ్వనులు సమానముగా లేవిచో ఆ వీణయొక్క మొల్లు సుస్టైన్ మేట్ ముల్లాబ్లిగింపబుచేలెదనిగ్రహించిమేకము పరిచేసికొనవలెను. నురియు 1 వ, తంత్రిని రివ, తంత్రిని వరుసగా మింటినపువును, 2 వ తంత్రిని, 4 వ, తంత్రిని వరుసగా మింటినపువును, ఆ తండు నాదములును క్రింది స్థాయి పైసాంయిలలోనండి, ఒకచానితో కాకటి కలుసి ఒకేనాదముగానుండుస్తును సిచూచుకొనవలెను.

8: వీణాప్రతిని నీడుయించుటకో ఆణ్ణావీణలయొక్క పరిషామముల ననుపరించి జ్ఞాను, మింది క్రమ్ములను స్థాయిచుగా ప్రేక్షణ క్రమ్మాటుల్ని తెలిపుటగను క్రమ్మి

నిద్ద యాంచుకోని మొచట 4 న తంతని పథ్యమ్భజముగా ప్రతిచేసి, దాని నమశరింశి మిగత 3, 2, 1 తంత్రులను. తమపటి, 5, 6, 7 తాళతంత్రులను ప్రతిచేసుకు నీణఱొవ్వు సంప్రదాయమసును.

vii వీణను వాయించునప్పుడు యీ క్రింది బిధమూడా ప్రేష్టము నువ్వుండి కలెను. 1 కుడిచేతిప్రేష్టము రంత్రులను మిాటుటుకును, 2 ఎవమచేతిప్రేష్టము ఆయా క్షాయిలలోని ఆయా స్వరములకు తగినట్టు స్నేహితుల తంత్రుల నమములు : వుపయోగింపవలెను. ఈ విధముగా రెండు చేతుల ప్రేష్టమును, ఒకమానికాక్షు వచ్చలని పంబంచిము నొఱంకుటచే తానే రీక్షాం వాయ్యములకంటే నీకి నొ వాయ్యముండంటే విశేష గుప్తములువలు కుటుంబ కావళిక్కునాడి.

viii వీణను వాయించునప్పుడు కుడిచేతని యీ క్రింది చెంబుబ్బీను బిధమూడా నువ్వుండి కలెను.

(1) కుడిచేతి పుణికట్టును కుంపిచ్చొప్పు ఎవమాక్షు వుప్పుంచును భాగా 24కు చెంబుకును, పీటు (బ్రిజీ)కును బిధ్యులా అనించి నుంచవలెను.

(2) కుడిచేతమొవ్వు బొటుప్రేశులను కుంపిచొప్పు ఎవమాక్షు వు క్రిందిభాగముఁ అనించి చేతుకి ఆధ్యాత్మముగా నుంచవలెను.

(3) మీత మూడు ప్రేష్టము మిాటి తంత్రుల పైనాగమును వంచియుంచవలెను.

(4) చిట్టికెనప్రేశులు ప్రేష్ట(తాళ)తంత్రులక్రించుగా వంచి యుంచవలెను.

ix వీణను వాయించునప్పుడు యీ క్రింద దెలిపిన పనిమ్మును వుపయోగించవలెను.

(1) కుడిచేతిప్రేష్టకు బలముగల గోట్టున్నచో ముఖ్యముగా వాటినే వుపయోగించవలెను.

(2) గోట్టులేనిచో పెండి లేక దంతము, లేక ఉమ్మటో చేయబడిన గోట్టు ప్రేష్టకు తొడిగి వాటినే వుపయోగించవలెను.

(3) చూపుప్రేశులను, నడిమిప్రేశు మిాటి తంత్రులను మిాటుట కుపయోగించవలెను.

(4) ఉంగరప్రేశులను మాత్రము తేరికిన వుపయోగించవలుడు.

(5) చిట్టికెనప్రేశులు ప్రేష్ట తంత్రులను మిాటుట కుపయోగించవలెను.

ఇ పిణ్ణసమయంలోగాల పుచ్చకషులన వాటిస్టేఫ్స్‌లో సహా శ్రీ క్రింద దెలుపులు గమనించునది.

1. విడిగా పదు మిాటున “గోటుమిాటు” అనియును,
2. చూపుకుప్రేపుతో మాదినుండి క్రిందికి పోవునట్టి మిాటున “తోమిాటు” అనియును,
3. క్రిందినుండి మాదికి పోవునట్టి మిాటున “వెలిమిాటు” అనియును,
4. చూపుము, నడిమిప్రేక్ష చెంటితో వడిగా మిాటుటును “క్రత్తిమిాటు” అనియును,
5. చూపుకు, నడిమిప్రేక్ష మాట్లాడు, మాట్లాడు మిాటుటును “తోడుమిాటు” అనియును,
6. త్రిక్రోంతూరో మూడవ అక్షరమును నడిమిప్రేక్షతో మిాటుటును “తడు మిాటు” అనియును,
7. చూపుకుప్రేక్షచే మిాటుటుకు యొవ్వికిసి స్వీకమును నడిమిప్రేక్షచే కూకి క్వాని అడ్డగించి, అణ్ణు అడ్డగింపబడిసి నాచము, తోగి వెంటనే పుచ్చకషులు నడిమిప్రేక్షచే మిాటుటును “అడ్డమిాటు” అనియును,
8. తంప్రమిలుసంచి బుమకు నాచము సంప్రేషమగాయం వున్నాల క్రోణ మిాటుటును “క్రోణమిాటు” అనియును,
9. నాచము రాత్మక్కుముదాహంచుకుల మిాటుటును “స్వార్థమిాటు” అనియును,
10. సంతరచనలను వాయించుపుపు సాహిత్యక్షతకషులేని భారులంగు వేసెడి మిాటును “అబ్దమిాటు” అనియును,
11. మాది నాలాగు తంత్రులను రంజనమ్మకై చూపుడు, నడిమి, ఉంగరుప్రేక్షతో ఒకేసారి మిాటుటును “కూటుమిాటు” అనియును,
12. మాది తంత్రులలో వధ్యమణ్ణ, వంద్రపంచమతంత్రులను కొన్ని సంక్రమలలో రంజనముకొరకై విడివిడిగా మిాటుటును “విడిమిాటు” అనియును,
13. ప్రక్కతంత్రులను చిటి కెనసేచే క్రిందినుండి మాదికి కొట్టిట్లుగా మిాటుటును “ప్రక్కమిాటు” అనియును, చెప్పులదును.

ఇన దెలిసిన చివిధ మిాటులలో పూర్ణమార్గ ఘాతకపడెడితావులందు మిాటి తంత్రులలై వేయునట్టి “తో మిాటున” ప్రక్కతంత్రులలై వేయునట్టి చిటి కెనప్రేపు మిాటును, సమితుగా విషకాపమలో నుండివెను. అఱు తే కొన్ని సమయించులలో

ఖేతయందు, ఆమిటుగాని, ప్రకృతిమాటుగాని డైట్ బిట్టిమాత్రమే సకు తండ్రును. మరియు ఆంధ్రప్రదీప సమయములందు సమయావిభజనగా “ప్రకృతిమాటు” విషాంతుయాను కలదు. ఆమిటు, ప్రకృతిమాటు, తడబొటులేక వడిగా మించుట అంతమధుటకుమానుపు, ఎడమచేతి సాధకమును మొదలుపెట్టకూడవని గ్రహించునది.

ఈ విషాంతుయంచునపుడు ఎడమచేతినికించుమోగించువిభజు స్థిరించగా చునించుకున్నాడు.

1. ఎడమచేతిని విషాంతుయమ్రించుగా పైకిపీ ప్రేశ్చు మౌల్చినపు తంత్రమైన కంపుగా నిరీపించుంచవలెను.

2. ఎడమచేతి బోటునిక్కేలిని, విశుసుసరించి తండ్రముకానించుకొనువలైను.

3. ప్రేశ్చును తంత్రులపైముంచి మాటునపుడు అంతమధుల సమస్యాంచ మైల్లుయందు చూపుటు, సంమీప్రేశ్చుతో తంత్రుల సంఘిత ఆంధ్రమంచవలైను.

4. మగత ఉంగరపు, చిట్టికెస్ట్రేచ్చును తంత్రులపై రంతుపరిశుఱుటును చుట్టుపోతాడు.

5. కొన్ని సమయములందు మాని తంత్రులకు ప్రాణిష్ట, మంత్రాంచి, మంద్రమధ్య, అనుమంద్రపంచములను ఎడమచేతిప్రేశ్చు సుపోగించాడి కూడా ప్రేశ్చుతో మాటుటచలనానే పరికించవల్సును.

ఇటులపైనదెలుపబడిన విషాంతుయముట్టు నియములను అధ్యాసక్కు చక్కగా గ్రహించి గమకలత్తులమున తెప్పబడిన పచుకైదు గమకములను సమయాంచ శూలముగ సుపోగింపుచు మొదట స్వరావ్యాధి అలంకారములను, తచుపక కీతి, పరక, కృతి, కీర్తన, పద, జావ్యాధిములను, తచుపు గాయకుని క్త్తి ససుసరించి రాణి, కాసము, పచ్చలి, నిరవత్, కల్పన స్వరములను, భూహయుక్తముగ చుండుస్టూ యచ్చరి సీంపవలెను.

1-. విషయుక్త వివిధ భూగమల వికరము:- రోగశాస్త్రము సమస్యాంచి జ్ఞపుటడిన విషయుక్త కుండలి మొదలు లోస్యువరకుగల భూగము ఆధారముల (Nerve centres-అయిపుపట్లు) గా భూగింపబటుట స్థిరించ మొత్తము ఒప్పించు విషయము. అన్ని తంత్రులు ముడివేయబడుతుండు “మూర్ఖాధ్యాత” మనియుస్టిమ్ Bridge; అవర్పులడిన చోటును “స్వాధిస్థాన” మనియు, 4వ, మౌల్చు 6 అయ్యబడినచోటుండు “పుట్టిర్ప” మనియు, 19వ, మౌల్చు 7 అవర్పులడినచోటు 9 “అసామాక” మనియు, (18)

ఇక, మెట్టును అమర్పులడినచోటును “ఇసుద్ద” అనియు, “నీ, మెట్టును అమర్పుతాయి కోటును “అజనాయ” అనియు చెప్పుబడును. ఈ 6 ఆధారములను ఒకొక్కటానికి 6=12,000 నాల్కుములద్వారా $12,000 \times 6 = 72,000$ రాగములను స్వీచ్ఛింపగల క్రిగలు అగునని ప్రాచీనులు చేసిన వీణా వాద్యముయొక్క శరీరవర్ణనవలన స్వప్తపదుచున్నది.

వీణా వాద్యమచివృద్ధిని గురించిన శూర్య, వర్తమాన చరిత్రాంకయమః— భారత జీవున వీణావాద్యమును తగినంత పోత్రానాము లేనందున క్రమకముంగా వాని యథిష్టుధి క్షీణించుట అవ్యాప్తిగాను. ఇంచుకు మాధ్యమారణము వొక్కసాధనస్తునకిగా నిఖ్యతిగాంచిన డొ వీణవాద్యమునంచు విశేష ప్రాచీన్యము సంపాదించుటకు తగిన పద్మపల, శార్యువీత్తు, బుద్ధికుళత చాలమండికి లేకపోవుటవల్లను, ప్రజాశాఖ శ్వము చేసి యథివృద్ధికి తగిన ఆదరణ యొసంగపోవుటవల్లు క్షీణించుటకిగాను. కాని క్రముంగా సైయామ, తిరువాస్తూరు, విజయసగరంవంటి సంఘానాధిపతుల ఆదరాధి కూడములవల్లను, యథించు మాధ్యమంగా యన కేంద్రప్రభుత్వమువారి పోత్రానామునులు వీణవాద్యము మరల తన శూర్యపుట్టస్తుక్కుము కౌండగణి అసేవతి వాచ్యము నందు పాప్రాణమునొందుటకు కారణమైనదను. వీణలూగాని రకములఁ :

1 వికరాగమేళ్ళవీణః— ఇది శూర్యకాలములో వాడబడిన వీణకుగల పేరగును. తీవీలో ఒక రాగములు మాత్రమే ప్రపర్చించుటకు తగిన మెట్టుందును. రాగమును మార్పినపుడ్లో డైల్యు యంచుగల మెట్టునమూడు అంటూ రాగస్వరములకు తగినట్టు ముందుకు గాని, ఎసుకుగాని లాగి మేళ్ళమును గురిచేసి వాయించేడివారు. గసుకునే తీవిని “వికరాగ మేళ్ళవీణ” యాని పిలువలిడైను. దీనిక్కుతిఁఁకైమైనది “సర్వరాగమేళ్ళవీణ” యగును.

2 సర్వరాగమేళ్ళవీణః— ఇది వర్తమానకాలములో నందరిచేతను వాడబడునట్టి తీఱకుగల పేరగును. తీవిని రామామంత్యము కనిపోవైనని తెలియుచున్నది. వికరాగ మేళ్ళ వీణలూకిరి తీవీలోకూడా రాగముమార్పినపుడ్లోను మెట్టును మార్పుకోవబడుట యొచ్చు. అన్ని రాగములను ప్రపర్చించుటకు వీఱిగా యొక్క వమెట్టు యందు లిగింపబడి ఉండును. గసుకునే తీవిని “సర్వరాగమేళ్ళవీణ” యాని చెప్పుటకు కారణమైనది. తీవినికి వ్యక్తిఁఁకైమైనది “వికరాగమేళ్ళవీణ” యగును.

3 మథ్యమేళ్ళవీణః— ఇది సర్వరాగమేళ్ళవీణవంటి వీణకు గల పేరగును. అంటే తీవినికి వమ్ముటకుకే ప్రశ్నేఁకారణముకూడుగలదు. సాధారణముగా వీఱిలోగా మింతికంతులు స్వార్థించేని క్రింతింపండి మైపై మథ్యమార్పు, మంత్రమంత్ర, మంత్రమంత్ర

అనుమంద్రపంచమ స్వరములుగా ప్రతిచేయాడుత. ఈ విధంగా ప్రతిచేసిన నాట్య తంత్రులను పైచుండి క్రిందికి మాటినచో ప-స-ష-స అను స్వరములగును. పీటికే పైతంతిని మడ్డముగా సెంచిన స-మ-సమ, అను స్వరములకు సమానములగును. ఈ కారణమువల్లనే కీనిని ఒక పద్ధతిలో “పద్ధ్యమేళిణి” యనిచెప్పుతుట కారణమైనది.

4 అయ్యుతరాజేంద్రమేళిణి:- ఇది రామామాత్యనిచే కనిపెట్టబడిన యింక రక కైన వీణకుగల పేరగును. ఈ వివయము “స్వరమేళకానిధి”యను గ్రంథములోమూక చౌక్కనబడేను. కీనిలోని మాడితంత్రుల నాల్చించిని క్రిందినండి పైకి (1) మంత్ర పంచమ (2) మంత్రప్రాణ (3) అమంద్ర పంచమ (4) అనుమంద్రపడ్డ స్వరములకును, ప్రశ్నతంత్రుల మూడింటిని పైచుండి క్రిందికి (5) మంద్రప్రాణ (6) మంత్రపంచమ (7) మధ్యమప్రాణ స్వరములకు ప్రతిచేయబడినట్లు తెలుచు ఉన్నది. రామామాత్యదు అయ్యుతరాజేంద్రుని ఆసానమండి ఆయన ప్రాత్మానాముఖాన్ని యా వీణాయ కనిపెట్టియుంచుటచే కీనికి “అయ్యుతరాజేంద్రమేళిణి” యని చేయవచ్చుటకు కారణమైనదని గ్రహించునది.

5 చలిణి:- ఇది నాట్యశాస్త్రమును అదిలట్టణగ్రంథమునకు కర్తృత్వం భారతునిచే కనిపెట్టబడిన రెండు వీణలలో మొదటి వీణకుగల పేరగును. భారతును ఒక స్థాయిలో 22 ప్రతులులందునని ప్రయోగచ్ఛాంతిరములద్వారా నిరూపించుటకు కీనిని శుష్టియొగించెనని తెలియుచున్నది.

6 ధృవీణి:- ఇదియు భరతాచార్యునిచే కనిపెట్టబడిన పైరెండు వీణలలో రెండికి వీణకుగల పేరగును. భరతుడు ఒక స్థాయిలో 22 ప్రతులులందునని ప్రయోగచ్ఛాంతిరములద్వారా నిరూపించుటకు యా రెండికి వీణనకూడ శుష్టియొగించెని తెలియుచున్నది.

గోటువాళ్య వివరము.

గోటువాళ్యము :— ఇది శాస్త్రానికంగా కొనుటికి తాక్కునించుకు, శుష్టియొగించుకు యాటి దినుచుటుండుకు ప్రాపినట్లును నిరూపాద్యుటుడి కోరియుటుండుకు,

ఇష్టువి వాచ్యమునకు తంత్రి వాద్యమునకు చేరిన మిథువాచ్యమై యిన్నది. కీర్తినే “హసోనాతుకపీణి” యని కూడ చెప్పమరు.

i. గోటువాచ్యమునకున వీకావాచ్యమునకున స్వరూపముగా వ్యాఖ్యసమంతగా తేణోయించుకలె స్వరస్తాఫముల నిరూపించుట కపుర్ణబడిన సెట్లుమొత్త వింగోటువాచ్యమునం ఇంచవు. ఇటిమొక్కటే ఈ రెంచు వాచ్యములకుగల మఖ్య కైన వ్యాఖ్యసము. ఈ కావోయువులనే వచ్చొనిక (ఫిచేలు) యంచుకలె అభ్యాసమతే కీర్తిని స్వరస్తాఫముల నిర్మయించుకానూ వాచ్యమొన్నవలని యిన్నది. గండుక నోటువాచ్యము మాడు వాచ్యసులకంటే సుకిట్లికప్పుస్తాధ్యకైనదియు, తినంత గంభీర కైన ధ్వని విశేషముల వాచ్యమైనియు చేపబడుచుస్తది.

ii. తంత్రుల వినరము:— ఈ గోటువాచ్యమున మఖ్యముగా 7 తంత్రులుండున. నాటీగోటై కొన్న మిథితంత్రులనియు, క్రింది మూడున్న ప్రక్క తంత్రులనియు చెప్పబడున.

iii. మిథితంత్రులను ప్రతిచేయు విధము:— ఔనుండి 1వ, తంతిని ఆనుమంద్ర శంచనముగను, 2వ, తంతిని మంద్రమష్టముగను, 3వ, తంతిని మంద్రపంచముగను ఈ, తంతిని మధ్యమష్టముగను ప్రతిచేయవలెను.

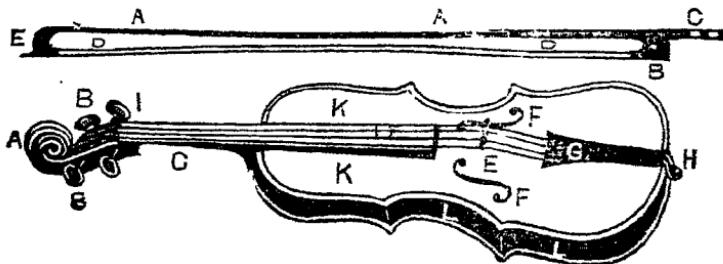
iv. ప్రక్కటంత్రులను ప్రతిచేయు విధము:— 1వ, తంతిని, మధ్యమష్టముగను, 2వ, తంతిని మధ్యపంచముగను, 3వ, తంతిని తారమష్టముగను ప్రతిచేయవలెను.

v. కడిచేతి యాధ్యమును:— వీకావాద్యమునందుకలె గోటువాద్యమునందుకూడ కడిచేతి ప్రేశ్టును తంత్రులనుమాటుల కుపచొగించవలెను. అంచు మఖ్యముగా ఊపులు, నదిమి ప్రేశ్టులో ఆయు స్వరముల ననుసరించి మిథితంత్రులను మిథుచూ వాచ్యమొన్నవలెను. ఉంగరపు ప్రేశ్టో దీమ్మాతురములు పరికించునప్పుడు మిథితంత్రుల వస్తుచీ నొకేసారి మిథువలెను. ఆయు చేయుటువలన వాద్యమునందు ఆధార ప్రతియుమిడి యిన్నటుల వినిపించుటిగాక గంభీరముగను, రంజకముగను యుండుయు. చిట్టికెన ప్రేశ్టో ఆయు తాళములండు గల ఘోరులంచు పపువోట్లు మిథితాశము విఱక్కు కాలప్రమాణమును దెలుపవలెను.

vi. ఎడమచేతి యాధ్యమును:— గోటువాచ్యమున వీళయందువలె ఎడమచేతి ప్రేశ్టు సుపచొగించక మహార్య 2 లేక 2½ అంగుళముల పొడవులు, మహార్య 1½ అంగుళము వాధ్యముగల రూళ్ళక్షుపంచి కొయ్యముక్కుమ ఎడమచేతి బొటును,

చూపుదు, నడిమిక్రోవో పట్టుకొని దానిని తంత్రులైన నంటిమండునటుల యాంతి ఆయా రాగముల నమశించి స్వరస్తానము లేవుఁడుచూసుచూ వాఢ్య మొనచ్చుకల్గామ. ఈ గోటువాఢ్యమును గుణించిన తెలిపర వివయములన్నియు వీళావాఢ్య వివరమునండు తెలుపబడిన వివరములగుటుచే ఖిగత వివరములన్ని తిఫి మరల నిచట డెలుపబడ తేది గ్రహించుసది.

వయులిన్ వాఢ్య వివరము.

i వయులిన్ (Violin) వాఢ్యము :— ఇది వాఢ్యర్థాగములలో తంత్రి వాఢ్యములో చేపణడైయున్నది. ఇయ్యది పాచ్చుక్కులచే కెవిపెట్టబడిన వాఢ్యమును కర్మా టుక సంగీతము నామాలాగ్రముగాను, లత్తు, లత్తు యు క్రీముగు ప్రమార్పించుట కనుకగువాఢ్యముగుటుచే నిదియొక ప్రామాణ్యమైనసంగీతవాఢ్యముగా సేవుభారతదేశమంతటును పరిగణింపబటుచుచ్చుది. ఇందుగల మధ్యవిశేషమేహసగా ! ఇయ్యది కర్మా టుక సంగీతమునేగాక, హింయాసానీ, పాచ్చుత్ర్య సంగీతములనుగూడ తరిగా (సోంగ్) కచ్చేపి చేయుట క్రూత గలియున్నది. మతియు నిదిగాత్రగానముకే గాక తెలిపర మధ్యమైన సంగీతవాఢ్యము లన్నిటికిని ప్రక్క వాఢ్యముగా కూడ నువ్వుగాంపడగిన వాఢ్యముగానుండుటుచే నిది తంత్రివాఢ్యములలో ఖగుల క్రేష్టమగు సంగీతవాఢ్యముగా పరిగణింపదినిచుస్తుది.

ii వయులిన్ యొక్క పోహంముల వివరము :— ఇది మధ్యముగా కి ఇథముగా నుంకును. అని యేవనగా ! (1) నిందు తైజగలవి (2) మప్పుతిక క్రీతైజగలవి (3) క్రీతైజగలవి. ఇనిగాక క్రీతైజగలవికూడ నుంచుచు. ఇని అధ్యాత్మ కుల వయిస్తు లేక శిర పోహంము లభ్యి ఆయుతైజాఖ వయులినించు నీర్యయించి శ్రవయోగింపబడుచుండుచు.

iii వయులిన్ యొక్క వివిధభాగముల వివరమః— వయులిన్ డెల్టా సంచిధములగు భాగములు పటమునందుగల ఈ, చెందలు L, వణపగల గుర్తులతోను, పేర్ల తోను యాగిగువు తెలుపులడుకు గమనించునది.

“ A ” గుర్తుగల భాగము తల లేక (Soroll) అనియు, “ B B ” గుర్తుగల భాగములు చెవులు (Pegs) అనియు “ C ” గుర్తుగలభాగమును మెడ (Neck) అనియు, “ D ” గుర్తుగల భాగమును ప్రేర్చు అవయవసే చదుసైనబ్లూ (Finger board) అనియు, “ E ” గుర్తుగల భాగమును పీమలేక (Bridge) (Bridge) అనియు, “ F, I ” గుర్తుగల భాగములు ధ్వని నిచ్చుర్చంద్రములు (I-Holes) అనియు, “ G ” గుర్తుగల భాగము తోకముక్క (tail piece) అనియు “ H ” గుర్తుగలభాగములబ్బున్ (button) అనియు (i, గుర్తుగలభాగమును సట్ “ nut ” అనియు “ J ” గుర్తుగించున్న ఇన్నా తంతులునియు K.K. గుర్తుగలభాగమును అర్థచంద్రాకారముగల ధ్వనినిచ్చు బల్ల లేకగుర్తుము అనియు, L-L గుర్తుగల భాగములనువంతులు (Bib) అనియు, అదుగుభాగమును, వేడకభాగము (The back) అనియు చెప్పుబడును.

(iv) విల్లాయొక్క వివిధభాగములవివరమః— పటమునందుగల విల్ల (Bow) యొక్కపలువిధములగు భాగములచ్చెద్దను నీ క్రిందగమనించునది. “ A. A.” గుర్తులగల భాగమునక్క (Stick) అనియు “ B ” గుర్తుగలభాగమును సట్ (Nut) అనియు “ C ” గుర్తుగలభాగమును సీల (Screw) అనియు, “ D ” గుర్తుగలభాగమును పెంత్రులకు (Heir) అనియు “ E ” గుర్తుగలభాగమును తల (Head) అనియు చెప్పుబడును.

4 తంతులవివరమః— వయులిన్ (ఫిడేలు)కు ఈతంతులుండును. క్రిందినుండి ఇవ తంతిని “మంద్రమణ్ణమనియు ఇవ, తంతిని “తగ్గిపంచమము” లేక మంద్రపంచమమనియు, రివ, తంతిని మధ్యమణ్ణములేక సారణియనియు ఇవ, తంతిని మధ్యపంచమమనియు చెప్పుబడును.

5 తంత్రులనుతంత్రుచేయివిధము— మంద్రమణ్ణమవగు Iవ, తంతిని పట్టు లేక నరము లేక ఈత్తుతోగిమిచ ఇంరూచుట్టి తంత్రుచేయమడురు. ఈ మాటలాను పట్టుమిచ ఇంరూచుట్టినతంతిలేకే ఏనుల శ్రీమతుగా నండును.

ఇవ, 8 వ, తంత్రులను నరము లేక ఈత్తుతోగిమిచ ఇంరూచుట్టి తంత్రుచేయమడురు. నీటిలో రెండవ త్రిపుపంచమతంతికం ఔ భూమిక మధ్యమణ్ణము తంతి సమ్మానాను, తృప్తి

ఉక్కలను ఉచ్చతంతిగానుండును. వైశాఖరకుల తంత్రులను వుపయోగించునప్పుడు తక్కువ క్రూతిచేయునప్పుడు యొక్కవ మంచుగులతంత్రులను పొచ్చు క్రూతిచేయునప్పుడు తక్కువ మందుగుల తంత్రులను వుపయోగించవలేదు. అణ్ణుచేయటాగే ప్రేష్టు తంత్రులపై నొక్కటూగల అనుమాలను బ్రహ్మికూడా తంత్రులను నిర్ణయించవలేదు.

vii. తంత్రులనుచేయువిధము:— వయోలిన్ యందుగల తంత్రులనుచేయునప్పుడు తంత్రులయొక్క ఒక్కానుపటమునందుగల “O” గురుతులోని మెంటింగుల రంగ్ర మంయగాని, వానికి ఇతపరచిన 4స్టోగ్ అష్టవురులందుగాని దూర్మానుడిచేసి రెండవ శాసను ‘॥’ గురుతుగల కీట (బ్రిడ్జి) మిముగా B-B గురుతులందుగల చెవుల (బిన ఎంచి) మచ్చు లిగించవలేదు.

viii. తంత్రులను క్రూతిచేయువిధము:— వయోలిన్ కుగల నాల్గుతంత్రులలో వైమండి 4 వ, తంతిని ఆధారప్రూతియును మధ్యవర్షముగుసు, ఈ, ఉచ్చతంతి మధ్యపంచమముగును, 2వ, తంతిని మంత్రపంచమముగును, 1వ, తంతినిమంత్రమధ్యముగును వశసగాప్రూతిచేయవలయును. ఇటులచేయబడుక్రూతివంచమప్రూతియని చెప్పినమును.

ix. క్రూతిచేయటాగల భేదము:— వయోలిన్ తంత్రులను క్రూతిచేయటు రెండు విధములుగానుండును. అని 1 పంచముప్రతి, 2 మధ్యమప్రతి యగును.

(1) పంచముప్రతి:- ఇదిమంత్రమధ్య, మంద్రపంచమ, మధ్యమధ్య, మధ్యపంచమ ములంగా తంత్రులను క్రూతిచేయబడును. ఇదిపాథారణముగా పురుషగాత్ర సంగీత ములందు చేయబడుచుండును.

(2) మధ్యమప్రతి:- ఇదివైనలెలిపిన పంచముప్రతిలోగల నాల్గుతంత్రులల్స వైమండి 2వ, ఈ, తంత్రులనుఅనగామంత్రపంచమ, మధ్యపంచమస్వరములను 1శ్రీరక్తమితిగించినచో అనగా శుభమధ్యములుగా చేయబడినచో ఆష్టతిని మధ్యమ ప్రూతియని చెప్పబడును. ఇది శ్రీ గాత్రసంగీతములందు వుపయోగించుచురు. అయితే గాయికుల, గాయమల గాంధ్రార్ఘ్యమును బెట్టియు, రాగములందుగల పంచమాంత్ర్య, ఇంకాంత్ర్య, నిషాధాంత్ర్య భేదములనుబెట్టియుకొన్ని సందర్భములలో పుషమాతకమధ్యమప్రూతి చేసియును, శ్రీమత పంచముప్రతిచేసియును కాయించటం కద్దు.

* తంత్రులను త్రుతిచేయటండుగల నియమములా : —

వర్ణాలీక్రమాలక్క తంత్రులను త్రుతిచేయటలో గాయకులగా త్రఫర్మిషను, తంత్రులలోక్క బలము సమసించి పంచమప్రతిలో సాధారణముగా 1 మొదలు ఈ లేక త్రుతికరకు చేయకచ్చును. అంతశంకె హోచ్చుగా త్రుతిచేయవలని యూన్సుప్పుడు మధ్యమహత్త్రిచేయటు విధియగుతు.

(x) వాచ్యముసంము ఉపయోగించు సాధనములు : — వర్ణాలీక్రమాల్కు విల్సు (Bow) అపు సాధనమును బుపయోగించవలెను. ఈవిల్సును ఒక నిదుపాటి చావగల కళ్ళు గుండ్రమునాము, సస్నేహముగా ముచ్చేసి దానికి గుళ్ళుపు చెంద్రుకలనపరి తయారుచేయుచుచు. ఈ పెంచుకంట కాకుచేయటమ రోషన్ (Rosin) అని మస్టిలము నపయోగించవలెను.

(xi) కుడిచేతియాగ్యసము : — ఇన్ తెలుపబడిన విల్సురైప్పు తొందటిణిసును కుడిచేతితో పెట్టుకొని తంత్రులమాద పెంచుకంటిచేయండునటు లచిల్లుమంచి మంచుకు చెఱకు లాగుచు భ్యాని ఇనింపచేయవగును.

(xii) ఎడమచేతి యాగ్యసము : — ఎడమచేతిని ప్రేశ్చుఅనుకొనువుల్లి బిల్ (Finger Board) క్రిందియండి కుడిచేతిపుగా ప్రేశ్చిసి చూపుదు, నడిమి, ఉంగరత్త చిట్టికెనవేళ్ళు తంత్రులపై వంచి నిఱుపవలెను. బొటునప్రేశునుమాత్రము ఎడమప్రక్కాచేయంచి ఫింగర్ శోట్లు సంటియుంచవలెను. మిగట కి ప్రేశ్చును అయిస్సురస్సన్ ములయ ప్రేశ్చు సచ్చాయముగా సంమూలగలుగునటుల సాధారణముగా చూపుదుప్రేశి తోరథ, దైవతములను, నడిమి ప్రేశుతో గాంధార, నిషాదములమ, ఉంగరముప్రేశుతో మధ్యమ, మాటలములను, చిట్టికెనవేల్చుతో పంచమ, మిసిరిషథములను బిలుకునట్లు నడు ముచు వాయింపవలెను. కొన్నిసమయమందు ప్రేశ్చును సమయోచితముగా కొత్త నపయోగించుకొన డగును.

ఇటుల స్వరములను బిల్కించుటలో పంచమప్రతియంకుండునపు మంద్రమాట్ట, మంద్రపంచమ, మధ్యమాట్ట, మధ్యమంచ మమల ల ను ఎడమచేతి ప్రేశ్చు తంత్రులపై నముమక్కనే కేవలము విల్సు సచ్చాయమాట్ట జే స్వరములను బిల్కి కి చ కచ్చును.

(xiv) రెంచెతులవగల యమజంధము : — ఎడమచేతి ప్రేశ్చుతో తంత్రుల నముకుండును, కుడిచేతితో విల్సును (Bow) మంచు తయారుకు త్రిప్రమితును, మిసిరిషథ.

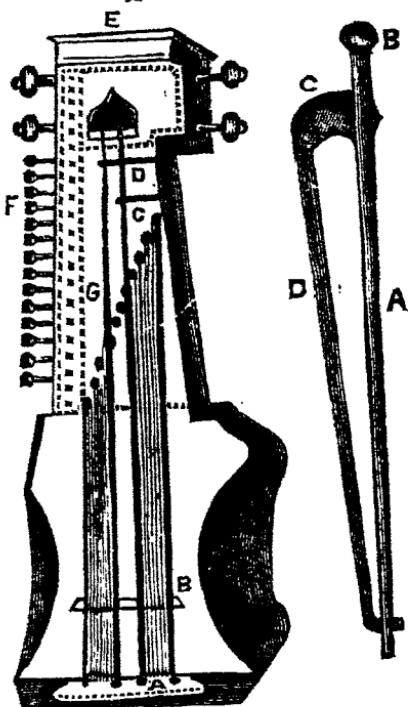
నుండి ఆయుష్మానుగు నవ్యుతిని, ఆయుక్తాలములకు యానసాంచి శంఖచేకులునచువచుని కొకటి యానబంధుగా నుండివలెను.

XV వయోలిన్ ఆశ్వాసించుచుట్టు గతసించువసుఖ్యాంశులు:- ప్రైపాచిక వాచ్యులతులను చక్కగాగ్రహించి అమోది, వినాశిత్తముగా వచ్చుటల ములంచుగాని, కశిసముత్తికాలములంచుగాని స్వరావ్యాప్తితలంకారములవఱకు ఆశ్వాసప్రకలతులనుల నసుసహించి యభ్యుసించవలెను. రమణీతి, రఘు, కృతి, క్రీనాములనుభ్యుసించువుపు స్వర్భావమువకు అశ్వరముకొకసాంచిల్లువచ్చొగించుచును, సాహీ ప్రభ్యామునికి ఆయు సంవర్ణాలోనాచుఏ ఒకటిలేకంటు లేస అంతక్కున అష్టములనువకు నోకసాంచిల్లువచ్చొగించుచు ఆయుశాశ్వ, జాతి, కాలదియితములంచు శల చుంచిచుపులగుచున్నపుకు తెగినాన్ని విలువువచ్చొగించుచు వాచ్యుయభ్యుసించవలెను చుట్టయు నిందగల నూత్మరహస్యములనింపును దెలియిచోసి వార్షికామాంచాలేకసుప్రశ్నిధి విచ్చాంసులన్ను దెలిపికాలటింతయు సంపుచ్ఛముగానుంచును.

xvi సప్తాతంత్రుల వయోలిన్ వాచ్య వివరము.

ఇయీపట కొంచు వయోలినుకు 7 తంత్రులనుసేచి వాచ్యమొచ్చుయన్నారు. ఇదియోక్ నవీనకల్పనా రిశేషమనిచెపుకెపుపు. ఈ 7 తంత్రుల సూచిసొగించున్న మొబులనగా! వయోలినుకలముఖ్యమును 4తంత్రులూక్కుపైంచి 2వ, 8వ ఈవ, తంత్రుల మంజుక్కుక్కుడానికి అదే రకముతెంతివి దక్తియోకటిశీశ్వ (=) యూప్రాణ్ఠోఽయాసాలుల ఇంచుగా నుంచున్నాను తంత్రులలు సేయవలెను. ఆ న్నానుమొచ్చుయు 1+2 + 3+2 = 7తంత్రులనుసు. ఇట్టీ 7 తంత్రులుగాటినిస్తుతంత్రులులవయోలించాలా. ఈ 7తంత్రులలు క్రతిచేయునపుపు 1వ, తంతినిమంద్రమంజుయుయు, 2వ, ఇంచుతంత్రు ఉగ్రాణోళటి మంద్రపంచమమ్యుయు, రెండవి ఆశుయం ద్రచంచమమ్యుయు, 3ివ, ఇంచుతంత్రులలోళటిమయభ్యుమ్యుగు, రెండవియంద్రమంజుమ్యుయు, ప్రతిచేయవలెను. ఇటులప్రశ్నతంత్రులనేయుటోఽయి నిశేషమేపునగా! ఏకతంతియంచు బలువు నాచము కంపెణటతంత్రులముండు బంచునాచము రెట్టోపై విషటికు గంభీరముగాసంశుషు. ఇదియోక్కుచే సప్తాతంత్రులు నేయుటోఽయిలవిశేషము. కాని కర్న్యాటక పంచితమునచు ఏకతంతినాచమే సుప్తముగాసి, సంప్రదాయముగాసి, కాప్తురప్తముగాసి, పంచి కింపుగాయ యుంకుటిచే మనదేక్షయించు) సుప్రసిద్ధవయోలింప్యులూ చాలా చంపి వారి వయోలింపులకు 4 తంత్రులనుమోత్తమే వ్యవయోగించి వాయింపుటకు కావణిసైవచి గ్రహించుపడి.

సారంగివాద్యము:- భారతదేశమనందగల అసంఖ్యాకములను సంతోషవాద్యమలలో కొన్ని బహుళప్రచారములో ఉంచుటవల్లను, చుక్కార్థ ఉన్నతమైన సంతోష

సారంగివాద్యమును కలిగి యుండుటచేలు చుక్కి ప్రామాణికములోనికి వచ్చేన. సారంగి వాద్యముకూడ పైనటెలింగ్ రెంపుకారంఘముల చేతనే ప్రామాణికమును వచ్చేన. దీనిని హిందూదేశభూతిచేలు అని నూడా చెప్పవచ్చును. ఇచ్చుకి వక్కింఘమును కన్నాళుకు మాట మొదలు ఉన్నమున కాశీరూపరవు వాయిమీగాంచియొన్నపుట్టికిముఖ్యమును కొర్కెరహింఘూసాసాయంఘమా త్రింపతిసంతోష, నాటక ప్రచ్ఛన్ధమలలోస్త వీనిని విధిగానపయోగించటంచ్చు. కాని సేహుద క్షీణి భారతదేశమంచశిసేని మాసుడియోలస్తింటి యందును, అన్నఇండియో రేడియోసేమను లస్తింటి యందునుకూడ యావాద్యమును విధిగా నపయోగించుచొన్నారు. దీని స్వరముసున్నితముగాను, మనోహరముగాను యుండి వయోలా (Violin) స్వరమును లోచియుండును. వ్రతమానకాలములో సాధారణముగా యావాద్యమునందు హిందూస్తాని సంతోషమునే ప్రదర్శింపగలుగుచున్నాను భూర్యకాలమన కొండరీవాద్యమునందుకర్మాణకసంతోషమును కూడ జయవ్రదముగా ప్రదర్శించి యున్నటుల తెలియుచున్నది.

సారంగికిగల ముఖ్యతంత్రుల వివరము:- దీనికిముఖ్యముగా మాముదళస్తిత్యోనగట్ట (guje) లేక నవములోచేయబడినతంత్రులుందును. ఒక్కాక్కాక్కాప్పుడునాలుగపతంతిగూడ జకచేయబడినప్పటికినిపై 3 తంత్రులుమాత్రమే నీవాద్యమేనర్చుట కుపయోగింపుడును. మరియు యానాలుగేగాక మరికొన్ని అదనపు తంత్రులగూడనుండును.

సారంగికిగల ఆపనపుతంత్రులవివరము:- పై 1, 2 ముఖ్యతంత్రులమధ్య కింబత్తిడితంత్రులును, వాటిక్రింప ఇం సన్నిష్టమైతంత్రులును, కిప, తంతిప్రక్కన 3 లు త

పీటంత్రులును, వాటిక్రింద 12 సస్నేహి ఉక్కటంత్రులునవుండి పొత్తు ము $6+8+15$
 $+12=41$ అవస్థాతంత్రులును, యోవాచ్ఛిమునంచు ధ్వని సామరస్యమునకు గించుపుకు
నుపయోగపడుచుండును. కొన్ని టీఱో నీఆవస్థాతంత్రులు 15 మాత్రమే వుంచటంస్న.

i. సారంగివాచ్ఛిమును తయారుచేయువిభద్రము:- మొరుచు ఒకకొచ్చుచు తొలిని
గర్భమును తయారుచేయుచురు. ఆగర్భముయొక్కపైభాగములో చర్మముతో మాము
జుచు. ఆతురవాత దానికి కావలసిన తంత్రులను జతచేయునుచు.

ii. సారంగిని వుపయోగించువిభద్రము:- కమాన(Bow = విశ్లు)తో వాయింపబడు
యితరవాచ్ఛిములవలైనే సారంగినికాడ నిలుపుగాప్రయోగిని వాయిం చుచుచు. ఈ వాచ్ఛి
మునండు నిష్ఠలుగుటుకుమిక్కటి లుఫ్తికుశలతచుచు, అట్టికప్పుచులచుచు సకసచు. గూటు
వ్యామినంచును, మార్గరమునంచును, మిక్కటిప్రేట్లునైన యోవాచ్ఛిము వచ్చిజథాకత
చేకములో విశేషప్రచారములో లేకంపుట ఆక్రోప్రశ్నారమిషణానిగుచు. కాని లూచీను
మనదేశములోకాడ కొంపతు యోవాచ్ఛిములను తిఱచుగా ఏకోంచుట, ఉప్పుటింగ్ ఇం
చింపుతు తిట్టించుచున్నది. గనక ముచ్చుంచిచ్చుటగూడ నీవాచ్ఛిము కొంపకుచు అర్థి
చ్ఛాయగుట కచకాశము గలదని చెప్పుచ్చుచు. దెంగాంలో “సేంద్ర” అనువాచ్ఛి
ముకూడ యిదేవిభముగానుంచును. కాని దానిపైసగభాగము భాగిగాసండి చూచుచువు
మగుల వింతగా మంపును.

iv. తంత్రులు నేయువిభద్రము:- సారంగివాచ్ఛిమునకు ముఖ్యమైన 1, 2, 3, తంత్రు
లయొక్క ఒకకొను A గురుతువ్వన్న ముడ్డిచై దెండవబివరు B C గుణములగ
లిఫ్ట్ (Bridge) లయిదాగా కుడిచైప్రసగల పైచిరచాలకు 1, 2, తంత్రులను, ఎడముపై
చిరచాలకు 3, వ తంత్రియుచు, చుట్టిగించుచుచు. ఈ 3 తంత్రుల మధ్యమంచు 14
యిస్తది తంత్రులను కాడ A గురుతువ్వనే ముడ్డిచై B, C D, గుర్తుగల ప్రిట్ల
మిండుగా సారంగి చిరచాలగుల E గురుతువ్వనుంచు చిరచాలకు చుట్టి చెంచుచు.
ఇచ్చేతిని క్రిందివరుసలోమంచు 27 తంత్రులను A గురుతువ్వముడ్డిచై B గుణములగ
లిఫ్ట్ క్రిందివరుసలోనుండు రంప్రములనుండి సారంగిస్టోల్ G గురుతుక్రిందనుండు
రంప్రములగుండా క్రిందికిరీసి ఎడమ ప్రక్కన F గురుతువ్వనుంచు చిరచాలకు
చుట్టి చెంచుచు.

v. ప్రతిచేయ విభద్రము:- ప్రతిచేయువుపురు 1 వ తంత్రిని ఆధారముతియగు
మధ్యవడ్డమును, 2 వ, తంత్రిని మంద్ర పంచముగురి వ, తంత్రిని మంద్రవ్యాప్తము
భమ ప్రతిచేయుచురు, ఈ 3 తంత్రులమధ్య నుంచు 14 యిస్తది తంత్రులను అధ్యా

కాగ ఆంహారావ్యాపాత స్వరమల సనుసరించియును, వానిక్రిందనండు 21 ఈమ్ము-
తంత్రులును అయి రాగ ఆంహారావ్యాపాత ఈపోణ స్వరమల తుఫ్, విక్రతిశైరమల నాను
ఉంచియును ప్రతిచేయుచురు. ఈ 41 తంత్రులును వాచ్యమునంచు సమయానుకూల
ఒక ఆయాస్వరమలకు తిరిన ప్రతిచ్ఛనిని యిచ్చుటవలన వినుటు కెంతో మనోహార
యుగా సంఖయించే ఈక్కుని మాఘవ్యంగాలు గంభీరముగాను చీంటు .

VIII సారంగీని వాయించు వీళు:- దీనిని కట్టుచేసే కలెగాక్కె ర్వాచ్యానైకి స్వాపు
స్థును ఉట, తంత్రునికి ఉడియుండు స్థిలి. ప్రశ్నాని వాయించుచును. కపికి వేతితో వ్యాపార
ఉందుకొని తయా క్షో గుండ్రముల సమసంచి ఆ యా తంత్రులలుచే సంభయా సాంగాల
ముగా రాజుడి చేయుచురు. ఉట, గోళు, వర్ణులిన్ వాచ్యములంచువలెగాక సారంగిలో
ఎషమచేతి చూచుటు, సడియుస్తేళ్ళ నోళ్ళపూరి భూగము తంత్రిప్రక్కు సంటియుంచి
అయి స్వరమల హోమ్యతనులు బ్రట్టి ముందు వెనుకకు లాగుచు సారంగివాచ్యములు
వాయించుచుకొని గ్రహించునది.

సితార్ వాద్య వివరము.

సితార్ వాచ్యము:- ఈ క్రూర భారతదేశమలో విశేష ప్రచారములూస్తున్న హిందూ
స్కాంతి సంగీత వాచ్యములలో “సితార్” ఒక మున్ము వాచ్యముగా పరిగణింపవగును.
ఇది వాచ్య విభూగములో తంత్రివాచ్య క్రమమకు చెంచును. దీని భ్యని సున్నితముగాను
మనోహరముగాను యుంచుటచే కాశ్త్రీయ హిందూస్కాంతి సంగీత ఉచ్చేణించేగాక తిగి
ఉరు, లలిత సంగీతమలంచును, నాట్యప్రద్వస్తునమలంచుకూడ దీనిని వ్రంతొగించుటం
క్షాద్య. దీనిలో ముఖ్యమైన లంత్రులు 4 వుంచును. ఇలి సంతోషమం ప్రసరించుట కుపస
రొగపచును. ఇవిగాక లుంకు 14 సహియ తంత్రులుండి వాచ్యముండు ప్రధాన
క్షో ఆయాస్వరమలక్కుత్తిచ్ఛనినిచ్చుటవమోగపుచుంచును. సితార్ లో 20 మెట్లుం
చును. అవిఅయి రాగ స్వరమలకుసుంచుమగా స్వరఫోసమల సేవుకుచుటుకైకచుచ్చుటవ
పిలుగానుంచును. వాచుకు తాను ప్రదర్శింపబోవు రాగముచేస్తే స్వరమల క్షో
గుంచుగా మెట్లుం ముంగావాని, పెఱకుగాని లాగి స్వర్బూటుచేసుకొనుట ద్వారా
స్వరస్కాంచుముల న్నియించుకొని ప్రసరించును. “ఎప్రాక్” వాచ్యముంచుకరె దీనిలో
కూడ తంత్రులనచ్చు కావలిని ప్రతికి సుచేసికొని కుడిచేతిప్రేళ్ళతో విచుచు,
ఎడవచేతిప్రేళ్ళతో తంత్రుల నదుముగా వాచ్య మెంచ్చురు.

సరిష్ట వాద్య వివరము.

సరిష్ట వాచ్యము:- ఇదియును ఈ క్రూర భారతదేశంలో విశేషంగా సుసుగాంచ
శించుస్తాం సంగీత వాచ్యములకు చెందిన తంత్రివాచ్యముగును. దీనికి సితార్ వాచ్యము

సంచారంలే మైళ్లఁడక, సారంగి వాచ్యమును బోలిపుంచున. ఈవాచ్యమునందు నితార్ శాఖలె కడిచేతులైశ్రేష్ఠులో మిటుటుగాని, సారంగి వాచ్యమునందులె కమాయి(బ్లాజ్)ను శ్రవణోగించుటగాని లేక ముక్కొప్పాకారముగల ఒక చిన్న పరికరములో మిటుచూ వాచ్యమునప్పుడు. ఎంచుచేతు ప్రేశ్చును నితార్సండకలె తంత్రుల సచుమటు కుపయోగించక సారంగియుఁంచలె చూపుకు, ఇడియిలైశ్రేష్ఠునూకి భూమయితిని అంచే యించుంచుటల ప్రేష్టుగాఁంచి అయిఱాగిస్ట్రోఫుల కంగుటమగా కుంచుకుగాని, ఇంకికుగాని లారువీ వాచ్యమునప్పుడు. ఇంకి ప్రధానాసై తెం ప్రేష్టోస్టోస్ చొంత్రుము 18 రెంత్రులంపుఁ. ప్రధానశింత్రుయాగాఁ ఆమెనటుగాఁంచు సహాయ తంత్రుల వాచ్యమును నం చు అయి రాగములంగుఁలస్ట్రోములక్క తెగిఁట్లుగా ప్రతిథ్వీ నియ్యునిఁ విసుటుకెంచుటు ఉండముగా నుండుడు.

ఎప్రాత్ వాచ్య వివరము.

ఎప్రాత్ వాచ్యము:- హీంమాథానీ సంగీతములు. ప్రవీణుచు తంత్రివాచ్యములల్యో “ఎప్రాత్” వాచ్యము మయుల ప్రాముఖ్య సైసదిగా చెప్పుకుమ్మన. నితార్, సారంగి వాచ్యములవలె తీనివిహాదా శాత్రువు సంచితముఁ ప్రవీణుంచుటు కుపయోగించున. ఇది వయుఁనీకావలె విభూను గ్రిస్టియు, నీణావలె సెల్లుఁ గలిగిపెట్టియు తంత్రివాచ్య మండు. తీనికి మఖ్యముగా 4 రెంత్రులంపుఁ. వాటిక్రింద స్వాధారముల నిర్మాణించు సెల్లుఁంచుఁ. పైన చెరిసి ప్రధానమైన 4 తంత్రులిగాఁ మంగోస్తి అంచు తంత్రులుఁచ జంకి వాచ్యముకంగా ఒక విధిసైన సాంచస్యము (ప్రతిథ్వీ)ను కింగించుంపుఁ. కుపంత్రులన్నిఁ తీని వాచ్యముయొస్తు ప్రీంద భూమా సుండేసే వాటి కుమ్మన కీటుల (బ్రిఫ్లెల) మాముగా పైనంచు రచాలకు ఏప్రె కించి కేవలసేస క్రుతికి స్వాచేయుకుపు. ఇది మామతుచు సారంగి వాచ్యమును పోశించించాలి.

మయూరివాచ్య వివరము.

మయూరివాచ్య చివరోఁ: హీంమాథానీస్ట్రోందిమును ప్రాప్తించు వాచ్యములల్యో “మయూరి” వాచ్యము ఎండ నొంపించు వాచ్యముగా తెంచవచ్చున. తీనినే “శాంతి క్షేత్రోఁ” అని ను, టాన్సెస్ (Tansen; అని ము చెప్పుకుము. ఈ వాచ్యముతో సాంతి ఆకారమును లోచి నుండి భ్యుసిచ్చు లోఁ భూగించి నుంచేచేసే తీనికి “శాంతి క్షేత్రోఁ” కుంపుఁ కుమ్మితుకు కాకూస్తు నుండించవచ్చుఁ. భూరథించుఁంచు ల త్రీపుఁ ము

వాచ్యము విషటుకెంతయు యిష్టముగా నుండును. ఇందుకు మఖ్యకారణము దీని అకారమునను తెగిసట్లుగా చీని ధ్వనికూడ మిక్కిట్లి సున్నితముగాను, మనోహరముగాను పుండుచేయగుతు. నీతార్ వాచ్యమునందువలె దీనిలొకూడ ఆయా రాగస్వరములకు తెగిసట్లుగా చెట్టును కండుల్చుకు వీలుంపును. ఆసెట్లువైన ప్రధానసైన తంత్రులు వేయ బడుచు. మరియు సారంగిలోక తె యా “మయ్యాచ్”లోకాడ ప్రతిధ్వనినిచ్చు అపసప్త పచ్చయ తంత్రులుమాడవుండి వాచ్యమునందు సాయిరస్వయమును కటగించుచుండును. ఆసెట్ దీనినితార్, సారంగి వాచ్యముల కలయిక వాచ్యముగా చెప్పటికు కావణాసైనది.

దిల్చుబావాచ్య వివరము.

దిల్చుబావాచ్యము:- హింమాఫానీ సంగీతమునందువయోగించు తంత్రివాచ్యములలో “దిల్చుబావాచ్యము” నుకో మఖ్య వాచ్యముగా చెప్పవచ్చును. ఉప్పర భారతదేశంలో నీ వాచ్యము మిగుల ప్రచారమునందుగలదు. ఈవాచ్యము మాఘర్యసైంట్రియు, గంభీర సైంట్రియు ధ్వని గలిగిసిదుగుటచే తలిగా (సోలో) ప్రదర్శించుటకూడ మిగుల తగియున్నది. సుప్రసిద్ధాలైన దిల్చుబావాచ్యకులు దీనిని ప్రదర్శించునపుడు వింటు కెంతయు రంభముగా నుండును. ఇది మిటు వాచ్యమునప్ప చెందిన తంత్రివాచ్యమునుడు.

తంబురవాచ్య వివరము.

తంబురవాచ్యము:- ప్రాచీన కాలము నుండియు భారతీయ సంగీతములగు కంగ్ను టిక, హింమాఫానీ సంగీతముల లేంటికిని మఖ్యముగా నువ్వయోగించు “ప్రత్తి” వాచ్య ములలో “తంబుర” అతిప్రధాన సైంసియు, విశ్వాసైనియుగా చెప్పవగును. ఇది తంత్రివాచ్యకముకు చెందును. ప్రతినిప్రదర్శించువేయుట కువయోగించవలుకుచే దీనిని “ద్రోన” అని చెప్పయాడు. తంబుర ప్రత్తి జీవముగలదిగా సాంపుటచే ప్రతి సంగీత ప్రదర్శమునందును దీనినే వువయోగించడం జ్యుగుచున్నది. తంబురను సరిగా ప్రత్తిజీయుటకుగాని, మిటుటకుగానితినతుసభవము, ప్రతిధ్వనము ఇంపనరము. గనుకే నేటికిని కొండపు గాయములు తంబురపు సరిగా ప్రతిజీయుటకుగాని, మిటుటకుగాని తిని యాసుభవమును గడింపజాలకున్నాయి.

తంబురలాని రకములు:- ఇవి మఖ్యముగా చెండు రకములుగా నుస్సుని. (1) దక్కిణాడేష్టపు తంబురలు (2) ఉప్పరదేష్టపు తంబురలు. తంబురలను తయారుచేయు క్షామలుయేసగా (1) దక్కిణాడేష్టపు తంబురలను మఖ్యంగా పనపక్కలో తయారుచేయు

అటు. ఇంచుకునుఖ్యకారణముచూ సక్క ప్రసుక్కితో క్షుముగానుం చంటిచేప్యవియొల్ఫ్పుటుకె విభమగాను, १०ఫ్టమగానువుండును. २౫౨-ప్రసుక్కాలుచీసుక్కాలకావ వువమోగింపును అఱుతే పీటి (లైజ్)కును, రిడాలమాత్రము చంచలప్ప క్షుమాని, ల్యాక్ వుక్ కాని వుపరోగింపును. (2) కెప్రెస్ కేప్రెస్ కులులు కావ చంచలు వుక్కురాలు చుసుక్క తోసేచేసినప్పుటికిని మంచమాత్రము స్టోక్కాలు వుప్పుకోలేదో తయాగిచేయబడ్డాలు, ఇనుకు మా తంబులుగంభీరుస్తూ ఖ్యానిని గడించుండును.

తంత్రుల వివరము:— తంబుకు ముఖ్యంగా 4 రెంప్రులుంచును. వాటిలో మూడు లోక్కు తంత్రులుంగా, ఒకటి లూటి రెంప్రెగాల వుంచును.

స్తుతంత్రులతంసురు:— హృద్యవార్ణేయకున్నాఁ “మధ్యాలనోవించమార్క” అను వార్ణి తంబుకు 7 రెంప్రులుండి, అంచు 8 రెంప్రులు ఏంప్ర వంచలుముగాను, 3 తంత్రులు చుఫ్యమష్టముగాను, ఒక తంతి చుంప్ర మష్టముగాను ప్రాతి చేయబడినాఁ చెప్పుచును. కాని అట్టి తంబులు యా కాలములో సెచ్చుటచు కసుషముటుటేను.

తంత్రులనుఁడే మునిధము:— తంబుకుగల 4 తంత్రులయొక్క ఒకకొసులు పీటికినప్పక ఖ్యానువ ముడిచేసి చెంచవక్కాను పీటిచూచుగా వైయంపువినిరాశాలకు చుట్టి దిగింపులు.

ప్రతిచేయువిధము:— ఇది దెంపువిథములుగాను వ్యంచులు. 1. పంచప్రుతి.
2. మధ్యమప్రుతి యసును.

పంచమప్రుతిచేయువిధము:— తంబుకుగల 4 తంత్రులలో మొటు 2, చ పి వ, తంత్రులను చుఫ్యమష్టముగాను 1 వ, తంతిని సెంప్రపంచముగాను కి వ తంతిని మంప్రమష్టముగాను ప్రతిచేయుచును. బినినే పంచమప్రుతియని చెప్పుటవును.

మధ్యమప్రుతిచేయువిధము:— వైసదెరిపిన పంచమప్రుతియండుగలి వ, తంతియను మంప్రపంచమును, మాద్ర మధ్యమమగా ప్రతిచేసినచో అట్టిదానిని మధ్యమప్రుతి యసి చెప్పుటవును.

ప్రతిచేయుటలో గన్నింపదగు వివయములు:— తంత్రులయొక్క బలము నమస రించి తంబులో 1 మొటు 4౩ లేక ర ప్రతికురు ప్రతిచేయకమ్మును. కాని అంతకు మించి చూచు ప్రతిచేయట ముఖ్యమగా తంత్రులుతెగుటకు కారణమగును.

ప్రతిచేయువిధము:— తంబుకుగల 4 తంత్రులను మించినప్రుటు వడిచేతి మటి కటును కుండచైన ఆనించి మధ్యప్రేతితో 1వ, మంప్రపంచమును, చూపుమప్రేతితో 2టు, 3వ, 4వ, తంత్రులను మధ్యమష్టములను, 4వ, మంప్రమష్టము మాటుచూ ప్రతి

వేయవలైన. అస్తుమిఃయి కుండ సహకచసుక్రోతిగా ०, ధ్వనిచేషమతో పుసుమస్తుమాగాను ప్రతి మాకమంచుఁట్లుగాని, గాత్రసంతోషమగాని, లేక వాచ్యసంతోషమగాని తిథిమాలమగా २०చుఁట్లునూ చీకటివలైం.

శీవో జీవమోగించుభిభము:- తింసుక్లా సంగా ప్రతిచేషిన తిసుప్రా కొంచెము వులన్ గాని, లేక కంటేచేషియగానితీభిలాని దానినిటిము పెంతులన్ ० మధ్యగా మార్పి ఎవచుచేట్కో ముంచుకై కలవ లాగుచు కదింతో అదేంతిని వించుమంచవలైమ. అస్తుమచేచుమలో విషాధ్వానుఁగోనికి శీవో వచ్చుఁట్టుమ తంతుగా స్వయంభూస్వత మేఘది ఆగి ఆధ్యాత్మికులై బీర్చువై జీవస్యాల ధ్వనిగా సుంఖును.

కథిభయగా కి పంచులన్ శీవాని వులయోగించిపుసు ఆత్మతి గంభీరము తోకూడిన కీములంకై వింటకు చంపమగాసంచౌచైగాక పొముటమ ఉత్సాహమగాకొంచుట్టండు ०.

వీకొకార్క:- అతి ప్రాచీనికాలంలో ప్రస్తరి “ వీకొకార్క ” చు వులయోగించేడి వాడు. దీనిలో ఒకట్టుండుంచు ० అతింతని ఆధ్యాత్మికుము మధ్యమాట్లుగా ప్రతి చేసి పొంచుటుం చేచివాం. ఈ కాలయులో సాధ్యాంణగా దీనిని సాముఖ్యమ మాత్రమే జీవమోగిన్నా భక్తి యములు, తెల్పు యములు పొంచుటంచుట.

పీకొకార్క ఉముఁటే చుట్టుములు:- ఈ సంప్రదాని మేండిన సాంప్రాతముఁటకు ముములు కి ఉక్క ఇచ్చి అంగుల వాచ్యముల వింపుట్టుంచుమార్పి, లుంచి ఒక ఉప్పుతోగి యొక్క కొంచెప్రించుఁట్టుచు ముక్కెసేసి చుప్పుకాక్క ఒ ప్రాణించు చిరుముఁప యాప్తి కావ పలిన ప్రతికి లింగించి పుటేయుటాను.

పురము:- (Tuning Fork) ఇది ప్రతివాచ్యము కాకపోగునవన కొన్ని నీలీకణైన ప్రతులను తెలుపునట్టి ఒక లాంబా పోకరమగును. కీనిగా సాధారణ ముగా 1 ముచులు రె లేక ర్నై వరకు ప్రతులను తెలుపునట్టి గీతమంచును. ఆ గీతల్లుకా శరుణుటకు వీలుగల ఒక ముగ్గుంచును. ఆ ముగ్గును మనకు కావలసిన ప్రతికి తిగిస్తున్న అయిపీతిలింగాడుకుముల్లును లాగి ఉచితినట్టి మనము నీళుమంచుకొని ప్రతిరింపును ०... గాయకులుగాని, వాచకులుగాని, పోత్తునియము లేకునే కీరి సహి ఖమతో తంఖరమ గాని లేక తదితర తంతి, చర్చువాచ్యములనుగాని కావలసిన ప్రతి చేసుకొనుటకు డాచి తొంతయు వ్రపయోగము. గనుక గాయకులుగాని వాచకులుగాని డూ టూట్లిగ్ ధోక్కుమ స్వంచుకొనుట యొంతయుఱవసరనగును.

వేణువాద్య వివరము.

(i) వేణువుయొక్క ప్రాచీనత :— సంగీతమును ప్రవర్తించుట క్రపకరంచు వాద్యము లన్నిటి (Musical Instruments)లో నాళములు (రంధ్రములు)గానీ వాద్యములు ఏకిట్లి పురాతనమైనవని చెప్పువచ్చును. ప్రాచీన సంగీత గ్రంథములన్నిటిలోను యీ నాళములగా వాద్యములు బహువిధములుగా నంది వాఢుకయించున్న ట్లును, అంచును ముఖ్యంగా వేణువు (Flute) సమస్త జాతులవారి ఆమోదమును బడినిస్త్లును డెలుపబడేను. అయితే వ్రార్యకొలంలో నీ వేణువు, ఆసేక రూపముల తోను, ఆసేక క్షేత్రతోను వ్యవహారింపబడుచుండేను. కానీ పీటిలోముఖ్యంగా ప్రాచీన గ్రంథము లన్నిటిలోను వేద్యానుబడిన “వంకము” అనునదియును, బృందావనములోని గోపికలను సంతృపులుగా నొనస్తున శ్రీకృష్ణభగవానుని “మురళీ” అనునదియునఁ చేరువేరు జాతులకు చెందిన వేణువులని తెలియుచున్నది.

(ii) వేణువుయొక్క ధ్వనిని కనుగొనిన విధము :— వేణువుపుండి ధ్వని రొటుల జనించునదియును, భాసిని సంగీతమున కెటుల నపయోగించునదియునఁ మాణశ్చివికి సూచట సుఫరించుట నిజంగా ఆచ్చర్యకరమైన విషయమగాను. తీవీతమున కవ పరమగు వస్తువులను సేకరించుటకై మానవుడు ఆడవులంగు దిరగునవ్వదు ఆచ్చుటగఁ చెదురపొదలలోని గొట్టములనుండి జనించు క్రావ్యమున ధ్వనిని వినుట జరిగాను. అట్టి ధ్వని చెదురుగాట్టములంగు తుమ్మెదలు చొండైన పురుగులు వాతికి కొవలసిన ఆపారము నిమిత్తమై తోలచిన కంధ్రములనుండి గాలి తీవ్రముగా ప్రసరించుటచే చేంగాడ్చుపైవలన గ్రహించగలిగామ.

(iii) వేణువు పుత్రత్రిచేసిన విధము :— పెదురునందు ధ్వని భూట్టుటును కనుగొనికి విష్టుట మానవుడు పెదురుగాట్టములంగు గాని, శేక తక్కమానమైన యితర గొట్టములంగు గాని రంధ్రములను పొడిచి అందు గాలిని ప్రసరింపజేరుటచలన గాన యొగ్యమైన ధ్వనిని జనింపజేయవచ్చునని తెలిసినాను. గసుక మొట్టమొదట, శోన్ని కంధ్రములలో గొట్టమును తయారుచేసి కొన్ని స్వరములను, తయారుచేసి సప్తరంధ్రము ఉట్టి గొట్టమును తయారుచేసి సప్త స్వరములను బలికించు నుపోయమును కనిపోటే యిందేను. ఈ యొడు రంధ్రముటను కుడికిట్టె పునండి ఎడమైట్టె తునగఁ. వక్కరంధ్రము కైచు వరుగా తేఱుటచే సప్త స్వరములకొక్కు ఆలోపొండ క్రమమును, ఇట్టే లభముకై తుపండి తుడికిట్టె పునండ చక్కిక్కు కంధ్రమును హారుచేపచే తుకోచోఁగా

క్రమమును యొర్పుతుట జరిగాను. ఈ విధముగా క్రమక్రమముగా చేసిన పరిశోధనల వలన ఒక ఫ్లాయలోని ప్రతి ఛేదములను కనుగొనెను. మేళక ర్త రాగలక్షణములను గ్రహించిన పిమ్మట మాసపుడు కత్త రంధ్రము (Mouth hole) నుండి ప్రేలిరంధ్రములవఱకగల యంతరములను (Distances) నిర్ధారించేయటకు ప్రయత్నించెను. అంగుపలన వేర్చేటన ఫ్లాయల నుంచి వేర్చేరు విధములగు వేబువు లక్ష్మి చేయట యహసరమయ్యాడు. కొని ఆప్పటివఱక ప్రేలిరంధ్రములను కొడ్దిగా తెలుచు టచే కోమల స్వరములను(Minor tones) బలికించు విధమును నూత్రము తెలిసికానుట జరిగియింది అనేది.

A B C D E F G H I J K

ఈ 163 వ, ప్లాయ వేల్‌క్రూరిన అంగుపలనేబుత్త స్వాలో క్రై వ, వంతు యింపును.

(iv) వేబువులో స్వరభేదములను కనుగొనిన విధము :— కోమల స్వరములను ఇక్కించుట తెలిసికానిన తప్పవాత్ కొంతకొలమునకు మాసపుడు రాగములల్యిక్కు మార్పు నుంచి వేబువుయొక్క క్రాటములనుగూడ మాట్లాడ వ్రేమదాయకముని తోచి ఒకే గౌట్టమునందు రంధ్రములను కొడ్దిగా మాయుటచే స్వరభేదములను పరి కించు విధమును కనుగొనెను. ఆ తప్పవాత్ మండపాయి స్వరములను బలికించుటను 8ఇ, రంధ్రమువూడ యహసరమని స్వారించినందును గౌట్టమును 8ఇ, రంధ్రమువుఱుఱుటము టమ్ముక క్రై ఫ్లాయలలో స్వరములను బలికించుటకై ప్రేశ్ నుపయోగించు విధము కూడ తెలుసుకొసుడెను.

(v) వేబువు పటములో A నుండి K వఱకగల గుఱుటల వివరము :— ఈ వేబువు పటములో “A” గుర్తుగలది మాయుబడిన చివర భాగమగును. “B” గుర్తుగలది తొడు పట్టి రంధ్ర (Mouth hole) మగును. “C” గుర్తుగలది 1వ, ప్రేలువు “D” గుర్తుగలది 2వ ప్రేలువు, “E” గుర్తుగలది 3వ, ప్రేలువు, “F” గుర్తుగలది 4వ, ప్రేలువు, “G” గుర్తుగలది 5వ, ప్రేలువు, “H” గుర్తుగలది 6వ, ప్రేలువు, “I” గుర్తు గలది 7వ, ప్రేలువు, “J” గుర్తుగలది 8వ ప్రేలువు యించుపుట్టి రంధ్రములఁడు. “K” గుర్తుగలది తెలుచుపున్న చివర భాగములోని రంధ్రమగునని గ్రహింపదగును.

(vi) వేబువుయొక్క విధిరకములు :— వేబువు జాతిచిందిన వాద్యములో పటములు గంపు. చాటిలో కొన్ని స్థితిలోను, కొన్ని ముఖ్యమైన వ్యాపారాలుచే పరికింపమునవిగా నుక్కుట. ప్రాణమాసాన్ “గతికములు” జాతముల్ల

“శ్రీ” అను వాద్యము రెండవ రకమునకు సంబంధించిన వేణువగును. సంగీత రత్నాన్నల గ్రంథకొరుడైన శ్రీకార్ణణీయుండిను. వాటిలో బొక్కుక్కు చానికాక వక్క రంధ్రము (Mouth hole) నున్నా, సంఖ్యాధేదముగల కొన్ని ప్రేపిరంధ్రము లున్న ముల హేర్చునేను. ఆని యొవగా (1) కంకము. (2) సావము. (3) పావికా. (4) మూరళి. (5) మథుకా. (6) కొపొకము (7) తుంపకిణి. (8) పుక్కా. (9) కృంగము. (10) కంభము. అనునని యాగును. ఇప్పటికొలమున వాడుచుచున్న వేణువు (Flute) పేన దచిలిన పట్టికయిందుగా 1వ, ద్వాన “వంశము”నకు చాలవండ సిఫార్సునని గ్రహించడగును.

(vii) వేణువుయొక్క పరిమాణ వివరము :— కాన్కాచేష్టతు తన కొలమునందు వేణువులో వక్క రంధ్రమునుండి ప్రేపిరంధ్రమువడకు గల యింతరులులను నుచీంచి అనేక భేదాభిప్రాయము లుంజీస్తు హేర్చునేను. మాటల్లు వేణువుయొక్క లోపచ్ఛ వ్యాసము (Diameter) ఘమాయి 1 అంగుళ ముండవలైనియి, ప్రేపిరంధ్రములు మొత్తము 8 వుండవలైనియు, ప్రతి ప్రేపిరంధ్రముయొక్క కైలు ఇదోచేసే (చేసి) విరుద్ధములు వొరుచునంత ప్రమాణ ముండవలైనియు కూడ తన గ్రంథములో హేర్చునేను.

(viii) శిలప్పాధికార గ్రంథములో హేర్చొనిన వేణువు కొలతలు :— అతి ప్రాచీన ద్రావిడ గ్రంథముగు “శిలప్పాధికారము”లో వేణువుయొక్క కొలతలు యి క్రిందివిధముగా తెలుపబడైను. వేణువుపొడవు 20 అంగుళములుగను, మందము లేక పరిధి (Circumference) $\frac{4}{3}$ అంగుళములుగను, ప్రేపిరంధ్రముయొక్క కైవారము వడ్డాంజి ప్రమాణమగను, యుండి అట్టి వేణువు వంకరలేకను, రెండుసై పుల ఎఱుపులు లేకను, ఎడమష్టై పు రంధ్రమున లక్కుతోగాని, మరి యొయితర పరార్థ ముతోగాని మూసియాను, దానికిని వక్కరంధ్రమునకుగల ఘారము 2 అంగుళములుగను, వక్కరంధ్రమునుండి ప్రేపిరంధ్రమువడగల ఘారము 7 అంగుళములుగను, ఇవి, రంధ్రమునకును, దానిప్రక్కనుండు చివరభాగమునకును గల ఘారము 2 అంగుళములుగను యుండి ఈమధ్య ప్రశేషములోనండు 8 ప్రేపిరంధ్రములును ఒకేవరుసత్తా నుట్టిగా నుండవలైని హేర్చొనుడైను. మరియు నిటుల తయారుచేయబడిన వేణువు నంగు సపూజముగా “హౌరాంధ్రజీరాగము” జనించుననియు జెపుబడైను. కొని ప్రేపిరంధ్రముల సుప్రథోగించు విధానము ఘాత్రము (Fingering) కై గ్రంథములలో హేర్చొనబడిన విధమునకును, ఇంఫ్లూటి క్రోంములో ఇంఫ్లూటిచున్న ఘడ్చలికిన క్లోంక్

వ్యక్తాన్నసమాగందు. అయితే సప్త రంధ్రములను ఎడవుచేతి 3 ప్రేశ్వరోను కుడిచేతి 4 ప్రేశ్వరోను మాయువుప్థతి మాత్రము “కిలప్పాధికారము” అను గ్రంథములోను, తటికర సంగీత గ్రంథములలోను ఒకే విధముగా ప్రేశ్వరోనుజినటుల గ్రహించదగును.

(ix) జేషమును తయారుచేయట కుపద్మోగించు వస్తువులు :— (1) తెఱవ (వెనుడు) (2) కేదార (యాజ్ఞాధమున కుపద్మోగించుకఱ్లు) (3) దంతము (4) త్రీగంధాధ్యాక్షరము (5) నందసత్రకఱ్లు (6) రక్తచందనప్రకఱ్లు (7) ఇంధులు (8) కొండి (9) వెండి (10) స్వర్ణ ముఖులలగునవి యగును. అయితే ప్రైవాచిలో వెగురు అన్నిటికంటే ప్రేశ్వరును వగును. ఇందుకు ముఖ్యకౌరణు వెనురులోనుండి వచ్చు ధ్వనియొక్క ప్రాతిష్ట్రీ మాన, ప్రతిధ్వని యిచ్చు దానిలోని స్వభావమును యగునని గ్రహించునది.

(x) జేషముగొప్పమున కుండాలనిసి లక్షణములు :— ఏవనగా?

(1) వెనురుగొట్టమ సూటిగానుండి వంకరగాని, గంబుపులుగాని, గుంటులుగాని, యదుచుటులుగాని లేకుండవలైను.

(2) వెదురగొట్టమ మిక్కిలి పాతదిగాకను, క్రొత్తదిగాకను యఱండవలైను.

(3) వెగురు అడవిలో నున్నప్పుడు గాలికి యిటు అటు కదలనిదిగా నుండవలైను.

(4) కుమ్మెదలు చౌదరైన పురుగులు రంధ్రములు పొదవనిదిగా నుండవలైను.

(5) అట్టి వెదురపండినకై, కనీసము ఒక సంవత్సరమైన సీడలో నుండి యొండ రెగలనిష్ట యఱండవలైను. అయితే కొందరు సరియైన గొట్టములు దొరకనందున ఒక్కప్రాప్తమ్ముడు గంబుపులుగాల గొట్టములనుకూడ వాడుట జరిగుచుండును.

(xi) జేషముక్కు ధ్వనిపోలిక వివరము :— సంగీత వాద్యములలో మాన ఫుని కంఠధ్వనికి ఆసేకవిధముల సరిపోల్చువదిగిన వాద్యము “జేషముని” చెప్పవచ్చును. కారణమునగా! ఈ రెంటిలోను 2క్కి స్థాయిలు మాత్రమే పలుకుచుండుటయును, ప్రాక్కుప్రాక్కు పర్యాయము ఒక స్వరము మాత్రమే పలుకుటయును, మరియు జంట స్వరములు పలికించు విధానముకూడ రెంటిలోను ఒక్కటిగా నుండుటయు వగును.

(xii) జేషము సభ్యసించు క్రమము :— (1) జేషములోని వక్క రంధ్రము (Mouth hole) కొఱక్కు అంచును క్రింది వెదవికి ఆనించుటయును (2) జేషము రంధు చేతుల ప్రేశ్వరోను పట్టుకొని ముట్టముగా నుంచుటయును, (3) ప్రేశ్వరిరంధ్రములలో చొండి మాయు రంధ్రములను ఎడవుచేతి 1, 2, 3 ప్రేశ్వరోను, 4, 5, 6, 7 రంధ్రములను కుడిచేతి 1, 2, 3, 4 ప్రేశ్వరోను మాయుకుటకును, చెంచుకు సిద్ధముగా.

కంచులొమట మొదలగునవి వేణువాద్యము వధ్యసీంచుటలోగల నుఖ్యానిథులని తెలియడగునా ప్రేపరంద్రములు తపిచేతి వైపునుంటులాగున వేణువును పెదవికిచేస్తే పట్టుణా కలెను. ఇటుల వేణువును పెదవికి ఆనించి కృత రంద్రములోనికి నోటిషన్ గాలిని శూదుటచే వేణువునందు సుక్రావ్యాపైన ధ్యాని ర్మేషపుషున్నది. ఈ ధ్యాని కలిగి ఇచ్చవ ప్రేపర్షన్ రంద్రములను మాయటు, తెఱయిటట విజాఫులుగు స్వర్పస్థాంహా దిగువను తెలిపిన విధమున ర్మేష్పున్నట గొంపాడు.

(xiii) వేణువుండు సప్తర్ములులు లెకించు ఉన్నా :— ఏలాడుగా?

[1] స — అసాడి స్వరము మొదటి 1, 2 రంద్రములు నూడి నోటిషన్ గాలి నూదుటచేతను,

[2] ఇ — అసాడి స్వరము 1వ, రంద్రముమాని ఇంటిలోగా గొంపాడుతను

[3] ఆ — అసాడి స్వరము అన్ని రంద్రములను తెఱయి నోటిషన్ గాలి నూదుటచేతను,

[4] మ — అసాడి స్వరము మొదటి రంద్రములు తెఱయి మగింగ రంద్రము అన్నిటిని మాని నోటిషన్ గాలి నూదుటచేతను,

[5] చ — అసాడి స్వరము మొదటి 5 రంద్రములను మాని నోటిషన్ గాలి నూదుటచేతను,

[6] భ — అసాడి స్వరము మొదటి 4 రంద్రములను మాని నోటిషన్ గాలి నూదుటచేతను

[7] న — అసాడి స్వరము మొదటి 8 రంద్రములను మాని నోటిషన్ గాలి నూదుటచేతను పలుకింపబుచున్నవి.

అయితే శారపడ్డము మాత్రము పైన తెలిపిన మధ్యపడ్డమువలైనే మొదటి 1, 2 రంద్రములను మాని నోటిషన్ దార్శనముగా, గాలిని వ్రూదుటచేతనే పలికింపబుచునని గ్రహించదగును. ఇదేవిధముగా తారస్థాయిలో స, ర, ఇ, మ వఱసును, మధ్యస్థాయి స్వరములమంచరైనే ఆయా రంద్రములను మాని దార్శనముగా, గాలి నూదుటచేత పటికింపబుచును. తెలిధముగా అతిస్వల్పముగా గాలి నూదుటచేత మంద్రస్థాయిలోని స్వరములను పలికింపబుచును. మొదటి రంద్రముల ధ్యానిని పడ్డముగా భూవించుట చేత మొత్తముమిద వేణువులో క్రైస్టాయిలంగు స్వరములను పలికింపబుచున్నవఁ. మంద్రస్థాయి విషధానుకు దూషా పడ్డతియే మిగుల వృత్తముమైదని సమ్మపించుచున్నది. మంద్రస్థాయి విషధ

మన పరికించునప్పుడు 4వ రంధ్రమును ఎడుచేతి విటికన ప్రేషణోమాసి, 5, 6, 7, 8 రంధ్రములను కుటిచేతి 4 ప్రేష్ణోమాసి గాలి నూడినటో యొర్పుమన. మంత్ర నుడ్జనును పరికించునప్పుడు మంత్రిషిథమువరెనే రంధ్రములను మాసి వేణువును తోనికి త్రిప్రస్తోసి బహుస్వలముగా, గాలి నూడిన యొర్పుమన. ఇటుల స్వరములను పరికించునప్పుడు సరిద్దున వేణువుండ, ఆప్రయిత్తునుగా “హాకి తొంభోజిరాగాయి” తెలుగునని ప్రాచీంచునది.

(XIV) తారస్తాయి పంచమును పరికించు విధము : — తారస్తాయి పంచమును పరికించుట మాత్రము అసుఖవమువలన సాధింపవలసినకెకొని దానిని ఒక క్రమపద్ధతికి అందుడి పరికించటం జనుగుటలేదు. ఇంచుక్క ముఖ్యకొరణమేమనగా అయి వేణువుల గొట్టముల సమసరించి, బిక్కిక్కు గొట్టమునందు ఒక్కిక్కు విధముగా చాయించుటచేత నీ గొట్టముల అంది పరికింపబుట యో దిగువను తెలుపుట గమనించునది. [1] కొన్ని గొట్టములలో తారపడ్జమువరె మొదటి కౌంచు రంధ్రములను ఎడుచేతి 1, 2 ప్రేష్ణోమాసి అతిదార్శించుగా నూదుటచేతనే తారస్తాయి పంచమును పరికింపబడుచున్నది. [2] కొన్ని గొట్టములలో మధ్యస్తాయి పంచమువలె మొదటి ఆయన రంధ్రములను మాసి అతి గొట్టముగా నూదుటచేతనే తారస్తాయి పరికింపబడుచున్నది. [3] మరికాన్ని గొట్టములలో మధ్యస్తాయి నిషాదమువరె మొదటి మాదు రంధ్రములను మాసి అతి కార్ధముగా నూదుటచేతనే తారస్తాయి పరికింపబడుచున్నది. ఈ విధంగా పరి కింపబడుటచు కొరణము గొట్టములయొక్క వ్యాసము, కైవారము, వక్రరంధ్రమును దానిప్రక్క చివరకుగల మారము, మొదలగు వాటియించుగల వ్యత్యాసములవల్ల గలుగుచున్నదని తెలియదగున.

(XV) జంటస్వరముల నభ్యసీంచు విధము : — జంటస్వరములనగా ఒకో స్వరమును గాంచుసార్లుగాని, ఎక్కు వరాయాయములుగాని వెంట వెంట పరికించుటను, జంట స్వరములు లేక జంటపదుసలని తెప్పబడున. ఈ సస— ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ — మమమమము మొదలగునవి. ఈ జంటస్వరములను పరికించు సై ప్రశ్నయము వేణువార్దయునకళ్యంతా వశ్యకమును. నోటినుండి శ్రూమగాలిని నిలిపి, నిలిపి మూడుటచేత జంటస్వరములను పరికింపబచ్చును. కౌని ఈ పద్ధతి అంత మంచిదిగాను. ఈ జంటస్వరములను స్వప్తం గాను, రంజకంగాను పరికించుట ప్రేష్ణ సపయోగించు అభ్యాసమువల్ల నే సాధింపబలయును. అయితే యిది కొంచెము కష్టమైనపని గసుక మొదట గాలి నూదుటచే పరికించి క్రమ క్రమంగా ప్రేష్ణ వుపయోగించుట ద్వారా సే పరికించబచ్చును. అనగా “స సు” అస్వయ్యరములను ప్రథమమున “స సు” ఇంది భాకసారి శ్రాంతి పరికించి

నిలిపి, మరల “స” యని శ్రావణలెను. ఆ తరువాత ప్రేష్టో పరికించవలెను. ప్రేష్టో పరికించుటలో యొ క్రింది విషయములు గమనించవలెను.

“స స” యని పరికించుటలో “స” స్వరమును పరికించి తివ రంధ్రమును ఎడమచేతి తివ ప్రేలిలో ఒక్కమారు శాశ్వత్తిగా మాకి వెంటనే తెఱచిసెట్టేడు రెండు “స” స్వరములకు మధ్య ఒహూస్వల్పకోలములో “సి” స్వరము పులుషుస్టులుండును. కొని అది అతిస్వల్పకోలము విసపదుటచే పరికియు, పలకస్టులండును. గమక “సి” అనుసది శబ్దించివ విషయము సైవిక తెలియదు. ఈ కార్యమున “సి” అను స్వరము ఒక మహార్తకోలము ఆగి మరల శబ్దించిసెట్టుల విసపమును. ఇందిధనుగా శరీర జంటస్వరములుకూడ సభ్యుసింపదగును. ఆనుఁచే యిట్లు ఔయుటలో కొన్ని ఎల్లు విషయములనుకూడ గమనింపవలెను.

[1] స్వల్పకోలను పరికిస్టులుండు మధ్యస్వరమును ఒక్కిక్కస్తుప్పుడు రంధ్రమును శ్రార్తిగా మాయక వెంటనే ప్రేలిలో కొట్టుటవల్లనే పరికింపవచ్చును. [2] అంచుల కొట్టుటాలో రంధ్రమును శ్రార్తిగా మాయరాదు. [3] రంధ్రముయొక్క అంచును మాత్రము ప్రేలిలో శాకి చివాలున ప్రేలినియైత్తి వేయవలెను. ఏయే జంటస్వరముల సెట్లు పరికింపవలసినది యొ క్రింద దెలుప్పట గమనించతగును.

స స — మొదట మడ్జమును బలికించి తరువరి ఎడమచేతి తివ ప్రేష్టో కిక ప్రేషి రంధ్రముయొక్క అంచును చివాలున శాకి ప్రేలిని యొక్కతవలెను.

ర ర — మొదట రిషథమును పరికింది తరువాత రండవ ప్రేలి రంధ్రముయొక్క అంచును ఎడమచేతి రండవ ప్రేలిలో కొట్టియైత్తి వేయవలెను.

గ గ — మొదట గాంధారమును బలికింది తరువాత మొదటిప్రేలి రంధ్రతు టంచును మొదటి ఎడమచేతిప్రేలిలో చివాలున కొట్టి యొత్తి వేయవలెను.

మ మ — మొదట మధ్యమును పరికించి తరువాత మాడవ రంధ్రమును ఎడమచేతి మాడవప్రేలిలో జంట సేమాసి యొత్తి వేయవలెను.

ప ప — మొదట పంచమును బలికించి తరువాత అంచ రంధ్రతు టంచును తప్పిచేతి మాడవప్రేలిలో జంటనే కొట్టి యొత్తి వేయవలెను.

థ థ — మొదట దైవతమును బలికించి తరువరి అంచ ప్రేలి కంధ్రతు టంచును తప్పిచేతి కంచ ప్రేలిలో చివాలున కొట్టి యొత్తి వేయవలెను.

నిని— తెలుగు నిషాదమును బలికించి కరువాత ఈవ, ల్రేపిరంద్రభు టంచును కుడిచేతి మొదచబ్రిఫేలులో లివాలున కొట్టి యొ ప్రిసెయివలెను. తారఫ్ఱాయిలోని స్వరములనుకూడ నిచేటిని పరికించవలెను.

(XVII) ఖద్ద విక్రుతి స్వరముల వివరము :— సత్త్వస్వరములలో ఘడ్జ, పంచములు తప్ప మిగతితయిను స్వరములు భ్యాపియందు భేదమునొంది ద్వివిధము ఉన్నాయి. అవి కర్రాన్చటక సంగీతము నందొక రితిగను, హింమాస్తాస్తి సంగీతమునందొక కీతిగను, పాశ్చాత్య సంగీతము నందొక రితిగను పేట్లను గలిగియుండుట నీ క్రింద గమనించవలెను.

కర్రాన్చటక సంగీతమందలి పేట్ల.	హింమాస్తాస్తి సంగీతమందలి పేట్ల.	పాశ్చాత్య సంగీతమందలి పేట్ల
1. ఘడ్జము	... ఘడ్జము	... C
2. ఘడ్జిషథము	... కోమం రిషథము	... D Flat
3. చతుక్రుతి రిషథము	... తీవ్రరిషథము	... D
4. సాధారణ గాంధారము	... కోమల గాంధారము	... E Flat
5. అంతర గాంధారము	... తీవ్ర గాంధారము	... E
6. ఖద్ద మధ్యమము	... కోమల మధ్యమము	... F
7. ప్రతిమధ్యమము	... తీవ్రమధ్యమము	... F Sharp
8. పంచము	... పంచము	... G
9. ఖద్ద ద్వారతము	... కోమల ద్వారతము	... A Flat
10. చతుక్రుతి ద్వారతము	... తీవ్రద్వారతము	... A
11. క్రె క్రె నిషాదము	... కోమలనిషాదము	... B Flat
12. కొక్కి నిషాదము	... తీవ్రానిషాదము	... B

[XVIII] ద్వారత స్వరములను పరికించు విధము :— పైన డాలిసిన 12 స్వరములలో చ-రి, అం-గాం, శ-న, చ-ధై, కై-నిషాదస్వరములను పరికించి ఇంచును డాలికరక్కె చెప్పాడిను. ఎఱులనగా? చేపుల్నినందు రంద్రములను రూపీగా మాయుట లేక తోచుటువలన సక్కాజమగా “కూరి కొంధోజరాగము” యొర్పును చుస్తునని తెలుపుడెను. గనుక డాలిప్పుటు ఖద్దస్వరములను పరికించు విధములూడ క్రింద తెలుపుటు గమనించాలి.

- (1) ఈ—రి, మను తొచటి ప్రేలిరంధ్రమును మూడి రండు రంధ్రమును కొడ్దిగా తెఱచియుంచి వ్యాఘుటవల్లను,
- (2) సా—గాం, మను తొచటి ప్రేలిరంధ్రమును కొడ్దిగామాపి యూచుటవల్లను,
- (3) ప్ర—ము, మను తొచటి రీ రంధ్రములు మూడి లిన, రంధ్రమును కొడ్దిగా తెఱచి యూచుటవల్లను,
- (4) ఈ—ట్రై, మను తొచటి కి రంధ్రములు మూడి లిన, రంధ్రమును కొడ్దిగా తెఱచి యూచుటవల్లను,
- (5) కో—ని, మను తొచటి రండు రంధ్రములను మూడి లిన, రంధ్రమును కొడ్దిగా తెఱచి యూచుటవల్లను పరికింపవచ్చును.

పరియు ఈ—రి, ఈ—గాం, ఈ—ట్రై, ఈ—రిసాచస్వరములను పరికించుట చేఱువాద్యమునుగు తగిన ప్రాణీయము కొన్ని తయార గాలి నూచుట, గ్రూచాయు (Adjustment) చేయుటవల్ల సే సాధింపదగును.

(xviii) చేఱువునందు గమకములు పరికింపునిధయు :— చేఱువునందు యా క్రింద దాలుపుటిన 8 విధములగు యథ్యాచక్కుంచేత గమకములు పరికింపవచ్చును.

- (1) చేఱువు నూచుసభ్యుము మూళముతో దొత్తుట చేతుగాని, క్రిందికి వాయుచుట్టే గాని గమకములు పరికింపవచ్చును. ఇంధువలన కొట్టములోనికి ప్రపోలించుగాం దొక్కు పరిమాణము (Quantity) మూలు. పరియు ఉముసభ్యి వక్క రంధ్రము దొక్కు జై శాల్యానుకూడా మారును.
- (2) ప్రేర్కాలో రంధ్రములను మూచుటయించు బిపాణిసి మూయిక్కెమేకొ మూచుట వల్లకూడా గమకములు పరికింపవచ్చును.
- (3) ఉముట్టిగాలి తేలికగా నూచుట, తేలికొగా మూచుటవలన కూడా గమకములు పరికింపవచ్చును.

(xix) తుత్తుకారము ప్రేలిదబ్బుల వివరము :— ఈ ప్రేలిదబ్బులు మధ్యము, ప్రికాం సంగ్కులు పరికించుటయిందక్కుచేక్కుకములను. మీటి రహస్యము జంట స్వరముల అథ్యాచక్కుము, వల్ల సే తెరియుదగును. తుత్తుకారమునగా ఒకొక్కటి స్వరమును పరికించుటకు గాలిని నాలుకలో వక్క రంధ్రములోనికి వాటిచేయుటయిగును. తుత్తుకారము బసుసేర్చుగా పట్టువెళు. తేనియెడం గారియెక్కు తేగమువు ధ్వనిచాం కిషముగా వివరచ్చును.

(xx) వేఱు వాద్యమునందు ముఖ్యముగా గమనింపదగు చివరయమలు :—

- (1) గాలిని పూమటులో సమాప్తము, సావధానము గలిగియుండవలెను. అనగా గాలిని ఎక్కువపోతగాని, తక్కువపోతగాని, పోయిక నిలకడగా యుండునట్టు పోతపోయవలెను.
- (2) ధ్వని చీపమగాగాని, కెంసమగాగాని, ప్రతిధ్వనించునట్టుగాని, వణిక్కును నుట్టుగాని యుండవలు.
- (3) గాలిని పోతపోయునప్పుడు న్యూట్రిషనుగా నుండవలెనేగాని యొక్కువ ప్రత్యుసు చేసినట్టుండవలు.
- (4) వేఱువాదునికి గూత్రసాట యుంచుకూడాకొంతవరకు అభ్యోసనుండి తీవరిసు.
- (5) ప్రేక్షణ వాదులలో ఒక్కస్త్రి ప్రాపిష్టము సంపాదింపవలెను.
- (6) రాగములను వాయించునప్పుడు రాగస్వరూపము నిర్దిష్టముగా నుండవలెను.
- (7) గాలినుధులలో బుస యేమూత్రము లేకండునట్టు అభ్యోసము చేయవలెను.

(xxi) వేఱుముక్కు కాత్తులు :— వేఱుముక్కుప్రతి, ధ్వనిసాంగ్రహ,

(Intensity) ధ్వని స్వభావము, (Quality of note) యాక్రింగిపాటిసై ఆధార పడి యుండుట గమనింపదగును.

- (1) వేఱుము తయారుచేయు కట్ట, లేక డుపిర లోహ పదార్థముపైను,
- (2) అట్టికట్ట లేక పదార్థముమొక్క మంచము, బరువు (Density) ల పైను,
- (3) గొట్టముమొక్క గర్భము (Bore) నూచీగామండి హాచ్చుతగ్గుట (Uniform) పైను,
- (4) గొట్టముమొక్క కై లారము (Cross section) పైను,
- (5) వక్కరంధ్రమునకును, ప్రేరి రంధ్రమునకునగల మూర్ఖముపైను,
- (6) సోటితో శూదుస్టిగాలిమొక్క ప్రతిపైను,
- (7) వక్కరంధ్ర మొక్క ప్రెక్షాల్యముపైను,
- (8) ప్రేరి రంధ్రములను శూత్రిగా మూయుటపైను, లేక పార్చ్యుత మూర్ఖమంటివాటి పైను ఆధారపడియుండును. ఈ ఆధారపడుట యేమిధముగా నుండునది స్క్రిండ దెలుపుట గమనించునది.
- (1) వేఱుము కొఱ్ఱు, పెదురు, దంతము, గాళ మొదలగువాటిలో చేయబడును. కొని అవి అన్నియు ఒకే ప్రతిలో నుండునట్టు తయారుచేయబడినను వాటి ధ్వనిలందు ఒక విధమైనటే విషపడును. ఉఱ పిల్లలవ్గోవి, రాగస్వరము యారండును ఒకే ప్రతిలోనున్నాను, ధ్వనియుందు దొఱుల లేదా భూండునో, అంచి విధముగా వేఱుమును తయారుచేయబడిన పొరపాఠములనుబ్బెట్టి కూడా యా శేషాల వుంటును.

- (2) పదార్థము లావుగను, బరువుగనుయైన్నచో ధ్వని పాండ్రముగాను, గంభీరము గానువుండును. పదార్థము సన్నిశ్చ నయొదల ధ్వని కీచుగానుండును.
- (3) వేణువు గౌట్రముయొక్క గర్భము సూటిగా లేనియొదల అనగా కైవార మెఘటు గాలిచినను ఒకేరీతిగా లేనియొదల ధ్వనిలూడా ఒకేరీతిగా నుండిదు.
- (4) ఈ గర్భము (Ear) యొక్క వైకాల్యము యొక్క వైన యొదల ధ్వనిమంద్రము (Deep) గాసు, తక్కువైనయొదల ధ్వని కీచుగానుశ్శాంచును.
- (5) వేణువులో జనించు ధ్వనియొక్క ప్రతి, వక్తరంధ్రమునుండి ప్రేరింధ్రము వఱకుగల దూరము యొక్క వైనకొలది ప్రతి తక్కువగను, దూరము తక్కువైన కొలది ప్రతి యొక్కవగను వుండును.
- (6) వేణువులో నూదబడునట్టిగాలి యొక్క బలము (Force) ను బట్టి ప్రుతియును, ధ్వనియొక్క అధికర్యత (Intensity) యిను మారుచుండును.
- (7) వక్తరంధ్రముయొక్క వైకాల్యము వోచివైనకొలది ప్రతికూడా వైష్ణవముచుండును.
- (8) మొదటి ప్రేరి రంధ్రము యొక్క వైకాల్యము యొక్క వైనవనో ప్రతికూడా వోచ్చును. వైకాల్యము తక్కువైనవనో ప్రతికూడా తగ్గును. గనుక వేణువు సభ్య సెంగోరు ప్రతివారును ఉచితయములన్నియు గ్రహించి మొదట స్వరా వర్ణాది కృతుల పర్యాంతమును, తదుపరి, రాగ, లాన, పల్లవి, నిరవల్, స్వర కల్పనలను చక్కగా సభ్యులించినటో వేణువాద్యముగాను చక్కని పాండిత్యము లభించుట కవకాళమండును. ఇదే వేణువాద్యమును గురించిన సంకీర్ణమైన ముఖ్య వివరమయని తెలిపడును.

నాగస్వరవాద్య వివరము.

(i) నాగస్వరము :— దక్కిఁఁ ఇండియాలో సర్వసాధారణ ముగా అన్ని ప్రాంతములంబును ప్రదర్శింపుచు గాలివాద్యములలో “నాగస్వరము” మగల ప్రధానవైనదని చెప్పువచ్చును. అప్పటి అన్ని కులములవారును తమ శంఖకొర్కెనులందు విధిగా నీ వాద్యము సేర్పించుకొండురు. కొండరు అశుభకొర్కెము లందుకూడా దీనిని తుపయోగించుకొనటంకద్దు. దీనిధ్వని గంభీరముగాను, మాధుర్యము గాను వుండును. గనుక సే వేలకొలది జనసమాచారములుండు దేవతా వుత్సవములందును, పెండ్లి శ్రాంకింపులందును, మతసంబంధమై వుత్సవములందును దీనిని విధిగా నుపయోగించటం జరుగుచున్నది. దీని ఆక్షరము గుండ్రముగను, కోణాకొరముగను పుండి ప్రీంసి ప్రోత్సహితిగానుండు స్ట్రాండ్సెంట్ చు గౌట్రముఫోలిపుండును,

(ii) నాగస్వరము తయారుచేయు విధము :— సీనిచి మహారూ 2 లేక 2½ అడుగుల టొడవుగల చండసపు కళ్లలో తయారు చేయుదురు. సీని అదుగుభాగమున లోహములో ఉంచు గంట ఆకొరముగా కళ్లలో తయారుచేయుదురు. కొన్నిటిలో అసలు లోహములో ఉంచుబడిన గంటసే అసర్పటంకలదు. ఇట్లే పైభాగమునకూడా లోహము ఉంచు ఆకొరమువడె కళ్లలో తయారుచేయుదురు. అయిసే బూర్జిగా లోహములో ఉంచుబడు నాగస్వరములు కూడ యుండుని. కొండిచూలా అరుదుగా మండును. సీనికి సాధారణముగా 12 రంధ్రములండును. పూదకుడు యా 12 రంధ్రములలో పైసందు 7 రంధ్రములను పూత్రమే మూర్ఖుచూ, తెఱచుచూనసందును. ఏగశా 5 రంధ్రములను తశకు కొవలిసిన ఆధారప్రతితి సరిచేసుకొనుటక్క పైన ముల్లి మూనిపేయుండును. అయి స్వరములవు గల విచ్ఛాంతులనునుసంచి తగిన కొలతలలో యా కంధ్రము దేర్చుచుచుదును.

(iii) ఉపయోగించు సాధనములు :— నాగస్వరముయొక్క పైభాగముకు సుంటు కంకమునకు గొల్లట్లో ఉంచుబడిన ఆశ (క్రిక్)ను జత్తచేసి వాయించునును. ఈ ఆశుం సాధారణముగా 3 లేక 4 క్రిక్ కించునాను ప్రేణాడుక్కునును. ఈ ఆశుం కీల్లలూ నుకుసే కాటియాకు కీకాలసెసుచే ముక్కొక్కాకారనుగా మండును. ఈ ఆశ లక్షగల రంధ్రములను సరిచేకి సిద్ధును ధ్వని పరికించుటను 2 లేక 3 దంతపుసూడు లను గాని, లోహపుసూడులనుగాని కంకమునకు ప్రేణాడుక్కునుదురు. ఈ విధసూగా ప్రతి నాగస్వరముయొక్క కంకమునకును ఆదనముగా కొన్ని ఆశలను, కొన్ని మూదులను విధిగా ప్రేణాడుక్కునుండునుదురు.

(iv) నాగస్వరమునకుగల ప్రామణ్యము :— (1) ఇది మాసచ గ్యాత్రఫర్ము మునపకరించి కర్మాన్తక సంగీతమును వివిధ గమకములలో ప్రపద్ధింపగలిడయినును. (2) ఎంతమారఘునుకైనను స్వప్తంగా విషపడునంత ధ్వని గాంధీర్యము గలదియగును. (3) భారతదేశమంతటను గల విభద్రములములవారి కుపయోగపడునట్టి మంగళకర్మమైనవాద్యమును, ఈకారణముచే తేసేయా వాద్యము భారతదేశమంతటను విశేష ప్రచారములో నుండుటకు కొరణమైనది. అయితే యా వాద్యమునందు ప్రామణ్యము సంపూర్ణముట్టి విమయముగును. ఏలననగా! వేణువులోవలె సీనిలోని రంధ్రములను ప్రేక్షలో కొంకమూర్ఖుట, తెఱచుట జరిగినను, దానివల్లనే కోముల స్వరములుగాని, తీగ్రస్వరములుగాని పలుకుటదేదు. నాగస్వరముయొక్క గ్యార్థము లోనికి కోపిలో ఆశ (క్రిక్) ద్వారా ప్రచేషణటును గాలియొక్క బలము, లేకపేగ్ మైను సరిచేపికొనటక్కలోనే పై స్వరములు పరికింపబడుచున్నావి, ఇకిచూలా కష్టమైన

అవయవగును. గసుకోనే యిం వార్యమునందు ప్రాణిణ్యము సంపూర్ణించుటకు విశేష కౌలము పట్టుచుండును. నురియు చేఱవులోవలె దినిలో నోర్మిలో వక్క రంధ్రము గుండా గాలినివ్రాదక, కంతమునకులోదుగు ఆమద్యారాసేగాలినివ్రాదబడును. గసుకోనే పేఱవులోవలె దినిలో వ్రాదబడుగాలి వ్రధాయగుటిలేదు. దినిలో ఇక్క స్థాయిలభక్తకు స్వారసూర్యులకే సంగీతమును ప్రదర్శింపవచ్చును.

(7) నాగస్వరములోని రకములు :— దినిలో మఖ్యముగా రండు వేం ముఱ గలభు. అని (1) ఏ (2) తిటుకి ఆమసని. నీ ఆమసని కొండులు తెచ్చడిగా నుండును. దినిని నిష్టిషులైన వాదకులు మాత్రమే ప్రపంచానించునది. తిటుకి ఆమసని కొండులు చిన్నదిగానుండును. దినిని సాధారణముగా పాచెస్వ్యులు ప్రపంచానించును. దినిలో నాగస్వర వార్యమును “నాగస్వరమువ్యాంపు” లేక తంజావూరు బ్యాంపు అని చెప్పాడును. దినినే తమిళములో “పెరియ మేళక్కు” అని చెప్పునును. తినిలో సాధారణముగా అఱుశురు వాదకులుంపురు. వారిలో మొదటివాటు నాయి వుడై ప్రధానవాదకుడుగానుంపును. దంపచవాటు నాయిలికి సహాయువచ్చుగా నుండును. మాడవవాటును, నాగ్లవవాటును దీలోలు (తక్క) వాయించువాయగా నుండురు. ఆయిచవవాటు తాళును వేయువాటుగానుంపును. ఆయిచవవాటు ప్రతి (ఒత్తు) వేయువాటుగా నుండును. అయితే ఒకొక్కట్టప్పాపు యి మేళక్కు కూరు వాదకులుమాత్రమేఖండి వారిలో మొదటివాటు నాగస్వరమును, దంపచవాటు దీలును, మాడవవాటు తాళును, నాగ్లవవాటు ప్రతిని వాయించువాయగా నుండురు. కొన్ని మేళకులలో కంటమునుకూడ వాయించుకొక వాదకుమండి దీలుకు జల్లగా జల్లును, పోరాలును,, ముక్కోయిలునువాయించుచుండును. జల్లులు అనగా తాళు ననునరించిపలికించు తక్క, తరి, కిట్ల, ఇక, ముజులు, ధిమి, తల్లిక్కిణి లోకు వంటి తాళక్కుప్రత్యుయులగును. దక్కికావధంలో నీ దీలు వార్యమునొకగొప్ప కళగా సెంచుడును. ఇదినాగస్వర వార్యమునకు వస్తు లైచ్చు నొక మఖ్యాంగ మగును. గసుకోనే అచ్చుట దినిని నాగస్వరవార్యమునకును మిగుల ప్రోత్సాహము, ఆదరణ, గౌరముకలదు. కౌబట్టి అచ్చుట నీ వార్యము సర్వతోముఖంగా నభిపుట్టి చెంచుటకు కౌరణమైనది.

(8) నాగస్వరము నభ్యసించువారు :— దక్కిణ ఇండియాలో కొన్ని ప్రత్యేక కులములకు చెందినవారే యిం వార్యము నభ్యసించుటజరుగుచున్నది. హర్యకౌలము నుండియు వారికీవిద్య కులవిద్యగా వచ్చుచున్నది. ఆట్టివారికి కేవాలయములందును సుంస్థాపములందును, మరములందును, భూభూవారంపర్యముగా వచ్చుచున్నపుటోగము.

ఒను, వారిసేవకు తగినప్రతిభావముగా యానాములను (భూమండు) యాచ్చిరుణండుట అరిగియిండును. ఇది యొంతయు విజేషమగును.

ఒత్తు వాద్య వివరము.

(i) ఒత్తు వాద్యము :— ఒత్తు ఆనగా నాగస్వరమైతో ముశ్క తంజాభూరు బ్యాండు సందుపరోగించు ప్రతిభావద్వయమసక్రమం జీరగును. ఇది ఆకారములలోను, తచితర అన్ని విషయములలోను నాగస్వరవాద్యమును లోడివ్యంధును. కానీ నాగస్వరము కంటె కొండము పొడవుగా సుందును. దిని అడుగుభూగమునకు పైన నాలుగు రేక అయిదు రంధ్రములందును. ఈ రంధ్రములను నాగస్వర వాద్యముయొక్క ఆధారప్రతికి తగిసట్లు పూర్తిగాగాని, కొండ వఱకుగాని మైనములో మాని సరిచేయడురు. ఇది భారతదేశము నందే కనిపెట్టబడినది, రేనిది నిధారణగా చెప్పమేలులేకున్నాను, ప్రతి వేయమప్పతిమాత్రము భూర్యకొలమునండియు భారతదేశములో కలదని చెప్పవచ్చును. మఖ్యంగా యి వాద్యములో గాలిపోత వల్లనే ప్రతి పలుకుచున్నాను, ఆ ప్రతి ఎడతెగకుండా పలుకుటక తగిసట్లుగా గాలిని వూచుటేయిందుగల ప్రత్యేక విజేషమగును.

ఒత్తు వాద్యము.

క్లారియోసెట్ వాద్య వివరము.

(i) క్లారియోసెట్ వాద్యము :— గాలివాద్యరకమునకు చెందిన సంగీత వాద్యములలో “క్లారియోసెట్”, ను ఒకముఖ్యవాద్యంగా చెప్పవచ్చును. ఇది యూరపియన్ సంప్రదాయము ననుసరించి నిర్వించుడిన వాద్యమైనను, కర్రాటుక, హిందూఫ్రానీ సంగీతముల కంటేనీ ఆమూలాగ్రముగాను, తని (సోలో)గాను, ప్రక్కావాద్యముగాను ప్రపర్చింప గల శక్తి వంతమైన వాద్యమగును. మనోవారమైనట్టియు, గంభీరమైనట్టియు దినికిగలభ్యని మాఘుర్వయమువల్లనే యాది భారతియ సంగీతమ్మలచే నాకరింపబడి ఆనాదిగా నానడేశము లో భారతనాట్యమునందుపరోగించు ముఖమీద (సన్నాయి) కు బదులుగా దీని పుపరోగా గించుటకు కౌరణమైనది. ఈ విధంగా సృత, నాట్య ప్రదర్శనములంకేగాక వాద్యమేళ్ళనములందును, బ్యాండుమేళ్ళములందుకూడ దీనిని ఒక ప్రథానవాద్యముగా పరిగణించి చేయ పుపరోగించటం జరుగుచున్నది.

(ii) నిర్మాణములోని విభిన్నతి :— ఈ వాద్యములో మాకపాద్యముల ప్రత్యేక రొపిల్కు ప్రత్యేక రింపులమ్మయులుభించుట గమనించుదగిన భింపయులగును, ఆర్థి

నివనగా ? (1) తమాద్వయములో రిష్టాఫాయిలవరకు ప్రదర్శింపవిలుండుట. (2) ఆధునిక కైన సీనిలోనిచెవుల (Meesys) నిర్మాణము, వాదకుడు అప్పటికప్పాడు యొప్పతికొసెనన ప్రదర్శించుటకు విలుండుట. (3) ఈ విధంగా ప్రతినిషేషంతనే మాఘ్యకొషట కనుకులముగా నీ వాద్వయమును 8 భాగములగ విధజించుటకును, కలపుటకును వీలాగా నిర్మాణము చేయుటకుట మొదలగుణవి కీనియందటి ప్రశ్నేక విభేద లక్షణములగును.

(iii) భారతదేశంలో ప్రవేశపెట్టబడిన విధము :— చాలాకొలము క్రించుట ఒక ప్రముఖ యూరపియన్ క్లోరియోనెట్ వాదకుడు సీనిని దక్కించును కొచ్చి ప్రవచ్చించగా అచ్చటి సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్యాంసులు సీనిని దిని యావాద్వయము లోని థ్వాని మాఘ్యమును, అప్పటికప్పాడు యొప్పతిల్లోనెనన ప్రతిఫాయిలండి ప్రదర్శించుటకుగాల విలుమొదలగు విభేదాను జిల్లాసముల కంతయు మొఘ్యకొషటజిల్లాము. ఆతిరు వాత క్రిమివాదేవస్తువానార్ సీనినిక్కుగా సేర్పుకొని మొట్టమొదట చెంచ్చు మేళకమసంయు ప్రవేశపెట్టును. ఆతిరువాత క్రమక్రమముగా వాయ్యపీలోనికించ్చినేను యావాద్వయముండును దీనిని వుపయోగించుటం జిరుగుతున్నదికర్మాటక సంగీతమును క్రతి వంతముగా ప్రదర్శించుట క్లోరియోనెట్ వాదకులు సేదు దక్కిణాపథంలో రొందరోగలు. ఆటి వారికా శ్రీ A. K. C. నటరాజున్ ఒక మప్రసిద్ధ విద్యాంసుడగును.

ముఖాఖీలా వాద్వయివరము.

(i) ముఖాఖీలా వాద్వయము :— ఇది నాగస్వర వాద్వయరకమాటను ఇందిన ఒక చిన్న పరికరమువకుగా లేరగును. కీనికిని నాగస్వరము వకు పోలికయ్యాన్ని నుండి చానిలో సగము మాత్రమే యుండును. పీంకుడు కీనికిని దొఱిపోలిక లేకపోయగను, కీనికి ముఖాఖీలాయన పేరు వచ్చుటకు కీని థ్వాని పీకానాదముకలై మనిహారముగా మంచుచే ముఖ్యకారణము కొవచ్చును. ఈ వాద్వయమును ఉత్తర భాష తంలో విశేషంగా చాయుడురు.

(ii) ముఖాఖీలా ఉపరోగము :— పూర్వకాంపులో నుంచించును చిన్న మేళము (భరతపూట్టుము) ఎందు విధంగా నుపయోగించుండడివారు. కాని యిటీల కీనికి బదులుగా పూర్వక్కు ముఖాఖీలా సంప్రదాయమునకు చెందిన “క్లోరియోనెట్” వాద్వయముయొంచుటకునుచ్చుది. మధుయు దక్కిణాపథంలోగాల బుటక థ్వామైప్రతమంలో కొన్ని ప్రశ్నేషముయొంచుటకు నిఱిపుణించు విధిగావాయంకా

టం సేయికిని జరుగుచున్న దిందినికి క్రతివాద్యముగా గొట్టములలో నిర్ద్యించబడిన వర్షపుణ్ణి లిత్తుయిగల వాద్యమును, లయవాద్యముగా మృదంగవాద్యము, నుపయోగించబడుంకద్దు. అయితే కొన్ని గమయములలో మృదంగమును బదులు “థంకీ” అనెడి మరియుక విధమైనదోలు వాద్యమునుకుడు ప్రవయోగించబడుంకద్దు. సాధారణముగా నీ వాద్యమునందు గ్రామ్య సంగీతమును సంబంధించిన వలురకులగు జానపదగేయములను ప్రదర్శించుట. నిర్వఱులైన ముఖపీణవాద్యకులు యిం వాద్యమును ప్రవర్తించునప్పుడు దూరమునుండి చినుటకంటో రంజకముగానుండును. భారతజేశంలో గృహ, మత, సాంఘిక, స్వాగత, కీఫీగ్లూచు, శఖ, అశ్వధములంగును, దేవతావృత్సవములంగును, పెండ్లిన్హారేగింపులంగు కూడ నీ వాద్యమునుపయోగించుట పరిపాటిగా జరుగుచుండును. అయితే ఆయాసందర్భ వులకునుగుణమైన సంగీతాన్ని వారు ప్రదర్శించబడుంకద్దు.

(iii) సిర్క్యూములోని వివరములు :— ఈ ముఖపీణవాద్యము ఆకొరము లోను, పరిమాణములోను, ధ్వనిలోను, రంధ్రములలోను, కొలతలలోను, వ్యామటు కుపయోగించు సాధనములలోను, స్వరములమ పరికించు చివిధపద్ధతులు మొదలగు అన్ని వివయములలోను యించుమించుగా మననాగస్వరవాద్యమునే పోలియుండు కని ప్రచోంపడగును..

మహానాయ్ వాద్య వివరము.

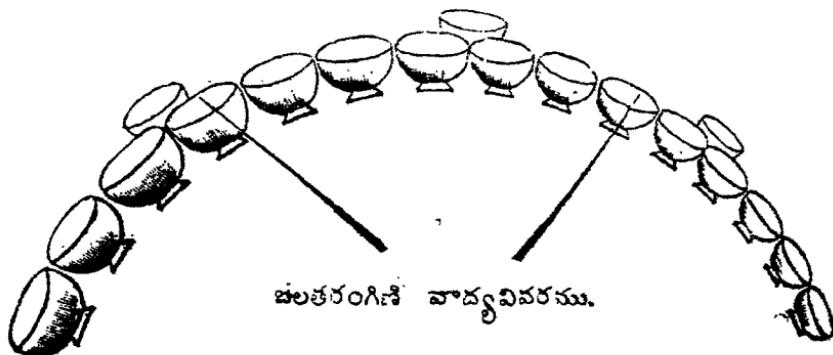

(i) మహానాయ్ వాద్యము :— పొందూస్తానీ సంగీతమును తనిగాను, కాత్తుయుక్తముగాను ప్రదర్శింపగఁ గాలివాద్యములలో “మహానాయ్”ని ఒక సుఖ్యవాద్యంగా చెప్పుతమ్మును. ఇది నాగస్వరవాద్యరకుమనుకు చెంచును. ఆకొరములో నాగస్వరములు పోలి యున్నను, కీవిగొట్టమురొక్క వ్యాసము (Diameter) నాగస్వరగొట్టమువ్యాసముక్కన్న పెద్దదిగఁ, బొడువుక్కర్కున్నగను వుండును, ఈ వాద్యమును క్రిందిభాగమున ప్రత్యేకంగా లోకాత్మగంటగాని, చుట్టుగాని వుండవు. అవగొట్టములో కలిపి చందనపు కళ్ళలోనే కట్టాలుచేయుదురు. పైభాగమునగల రంధ్రమును ఆకు (చాలఁకు) జక్కచేయుదురు. కీని ధ్వని మసోహారంగాను, తగిసంత గంభీరముగాను వుండును.

(ii) ఉపయోగించు విధకు :— ఈ వాద్యమును సాధారణముగా మనమ్మురియులు వాయించుచుండును. వారు వారి విశాఖముతమును, వంతుగలండును, మత సంబంధమైన పూర్ణాగీంపుల మహానాయ్ అంచును పుష్టివ్యాసంగా కీని వాయించుచుండును. ఈ రథారకంలో

సుప్రశిధులగు మహానాయ్ వాదవ్యాఖ్యానాలలు. అట్టివారిలో ఉస్తావ్ శ్రీ చిన్నిప్పా శాస్త్ర మొదలసువారు సుప్రశిధులగులు.

(iii) తలితర మాధ్యవివరములు :— ఈ మహానాయ్వాద్యము ఆక్షాము శాస్త్రము, వృపయోగించు ఆమలు, సూచులు మొవలగు సాధనసులలోను, రంప్రములను మాయుట, తెఱుట, వివిధస్వరములను పరికించుట మొవలగు అన్ని విభజయముల శాస్త్రము డాడినాగ్స్టర్ము, ముఖమీళి వాద్యములను బోలివుండునని గ్రహించునచి.

జలతరంగిణి వాద్యవివరము.

(i) జలతరంగిణి వాద్యము :— “జలతరంగ” మనగా ప్రతి కటుటు అర్థను. ఇదిబక విధమైన పెంగాణి మట్టిలో తయారుచేయబడిన గిస్సెలలో ఎండించి వాద్యమును. ఇది ఒకతి వాద్యములను ప్రా. నచ్చెలిన్, గోసు, సారంగి వాద్యముల వలెట, గాలివాద్యములగు వేణువు, నాగస్వరము, మహానాయ్ వాద్యములవలెను ఏంధగమకములలో ప్రదర్శించగల ప్రముఖవాద్యము కాకపోయినను, కొన్కాటక సంగీతమును, శాస్త్రముక్కముగా, కనిగాను, వాద్యసమ్ముఖమును ప్రదర్శింపటి వాద్యముగా పరిగణించబడుచున్నది, ఇందుకు ముఖ్యకౌరణము ఆక్రూణియైమైన నొధ్వా మాధుర్యమేయగులు.

(ii) తయారుచేయివిధము :— ఈ వాద్యమును పెంగాణిమట్టిలో తయారు చేయగులు. ఇందు మొత్తము 18 గిస్సెలుండును. ఇవి సుటుమైనవిగాను, మాధుర్య మైనభ్యాసి గలవిగానుండునేల్లు దొర్పుంచుకొండురు. వాదయదు లొ 18 గిస్సెలలో 16గిస్సెలంక తసమందు అర్థచంప్రాకౌరముగ సమర్పుతానును. మాత్ర 8 గిస్సెలను 15 గిస్సెలతలు 8-4, 7-8, 11-12 గిస్సెలక్క వైభాగును రగ్గరగానుంచును. కాగిస్సెలు ఎడుకువుతుండి మడిక్కులక్క పోత్తుకోలిపాతిభ్యాసములు హోమ్పగా నుండుటకు తగిస్తున్న వాడయిన గిస్సెలక్క మగటిక్కు వైపుకొన్న రైక్కు ప్రముఖ శస్త్రమునని.

(iii) ప్రతిచేయ విధము :— గైన్ డాలిటిన 18 గిస్నెలను శ్రుతిలో కొట్టి సచో వాటిభ్యునులు కిలిభుక్కములుగా నుండును. గనుక వాదక్కడు దీనిని వాయించు ఉపు ముందు ఆధారప్రతి కమగుణమగా తానుప్రదర్శింపబోవు రాగముమొక్కు స్వర ముల భ్యునులకు తగినట్లు గిస్నెలంగు సీరపోసి వాటిప్రతులను సంచేయును.

(iv) సీరపోయటవలన గొంగు ప్రయోజనము :— వాదక్కడు జలతరంణిసి గిస్నెలలో సీరపోయట, తీయుటవలన ముఖ్యాగా మాటవిధములగు ప్రయోజనము కలుగును. (1) ఆయూరాగస్వద్గులక్క తగినట్లు గిస్నెలభ్యునులను వోచ్చించుటవగాని తగ్గించుటవగాని పీటికలుగును. (2) ఆయూరాగస్వద్గులముల భ్యునులను కొలదికొలము నిలిపియుంచుటకు పీటికలుగును. (3) గిస్నెలను కొట్టుటక్కప్రయోగించు గుండ్రుని వెనుక శ్రుతిలను గిస్నెలంగుల సీటి ఉపరిభాగమున తాకేంచుటచే కొంతవఱకు గమకములు కూడా పలికించుటకు పీటికలుగును.

(v) వాచ్చిమొనర్చు విధము :— దీనిలో సాధారణంగా క్లాషాయిల వరకు ప్రదర్శింపవచ్చును. వాదక్కడు దీనిని వాయించునపుడు ఒకేచేతిని పుపయోగించిన దురితకోలములో తాళానుచూచముగ ప్రదర్శింపవేచుండగు. గనుక రెండుచేతులల్లో రెండు వెనురు శ్రుతిలను పట్టుకొని గిస్నెలను కొట్టుచూ త్రికొలసులానుకూడ సంగీతము ప్రదర్శించును. ఇట్లుచేయటలో రాగముమాడ్చునపుడైల్లను ఆయూరాగ్మిష్టులకమగు ణంగా గిస్నెలలోనిసీటిని తగ్గించిగాని, వోచ్చించిగాని ప్రతులను సరిచేసి వాచ్చు మొసర్చునని గ్రహించునది.

మగుడివాద్య వివరము.

(i) మగుడివాద్యము :— ఇది రెండు గాలి వాద్యములను ఒకే వాద్యమునందు ఒకేసెనుయములో ప్రదర్శింప పీటిగల వాద్యమును. దీనినే తెలుగులో పాములవాని సాగస్వరమనియు, సంస్కృతములో “థజంగస్వర” మనియు, తమిళములో ‘మగుడి’ అనియు చెప్పబడున. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పాములవాంద్రు పాములను పట్టుకొనువు దును, వాటిని అడించునపుడున దీనిని ముఖ్యాగా వాయించుదురు. సాధారణంగా యి వాద్యములో మూడిపోట మొదలగు జానపద గేయములను వాయించుదురు.

(ii) తయారుచేయ విధము :— కూబా అక్టారమున నందు యొండిన సారటాయ బుట్టకు రంధ్రము లోలిచి దానిక్రింది భాగమున పిల్లనగ్రోవిపంటి సన్నని రెండు వెనురు గాట్టములకు రంధ్రములు పొడిచి వాటిని జతచేసి. అమర్యదురు. పాములవాడు వైభాగమున నుండు రంధ్రముగుండా గాలిని పూర్ణమూ క్రింది భాగమున నుండు ఇంట కిల్సమ్గోవుల రంధ్రములను మార్చుచు వాయించున.

(iii) దీనిలోని విశేషములు:— వాదకుడు దీనిలో నైట్రెన్ జాసపద గేయాన్ని వాయించు నపుడు, అదే సమయములో ఆధారక్రతుతిఖండ వినిషించుటకు తగిన వీలం డును. గమక యొ వాద్యము వినుట కెంతయు రంజకముగా నుండును. ఈ విధంగా రెండు వాద్యములు ఒకే వాద్యములో ఒకే సమయములో పరికింప వీలుగల వాద్యములను ఇంగ్లీషు భాషలో “కొంబోండ్ విండ్ ఇన్ స్ట్రీమెంట్స్” అని చెప్పుచుఱు.

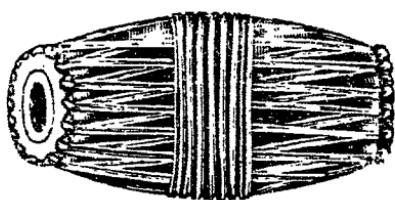
జలక్రోమానియమ్ వాద్య వివరము.

(i) జలక్రోమానియమ్ (Jalactromoniam):— ఇదియును పైరకము సమయంలోని వాద్యమేయుగుము. దీనిని యాచీపల ముద్రాసులో ఒక ప్రముఖ మోకానిష్టు కనిష్టేట్సిసటుల తెలియుచున్న దీనిలోకండ దెంపు వాద్యములను ఒకే సమయములో ప్రవర్తించు వీలుకలదు.

(ii) తరూరు చేయబడిన విధము:— ఇది చూచుటకు బైప్రమిషువులె నుండును. దీని లోపల భాగమున “పియానో” యంహవలె రీమ్స్ లుండ వాటినైన జలతరంగిలో కలె గిస్నె లుండును. ఆగిస్నె లను కొట్టుటకు ఒక కడ్డివంటి లోహ పరికరమాండును.

(iii) వాద్య మొనర్చు విధము:— వాదకుడు దీనినై గల మైట్లును ఆయురాగ్ స్వరముల నమునరించి అదిమి నపుడు వెంటనే లోపల నందు రీమ్స్ ల నంది ఫియానో ఘ్యులును, వాటినై సుండు ఓంగాణీ గిస్నె లు కొట్టుటుటుచే జలతరంగిలే ఘ్యులును ఒకేశ్రక మైనచి పులువులు వినుట కెంతయు రంజకముగా నుండును. ఆయి తే బ్రొక్కుప్పుము దీనిలోని పియానోఘ్యులను పులకపురండాచేసి కేవలము జలతరంగిలే ఘ్యులును మాత్రమే సికించుతూ సంగీతమును ప్రవర్తించుటకు కూడ యిందు వీలం డును. గమక దీనినిఖాడ ఇంగ్లీషు భాషలో “కొంబోండ్ విండ్ ఇన్ స్ట్రీమెంట్స్” అని చెప్పుచును.

మృదంగవాద్య వివరము.

మృదంగ ము.

మృదంగ వాద్య ప్రాచీనత:— సర్వ జనోపయోగికర మైనటియు, ఆక రజీయ మైనటి యొ మృదంగ వాద్య మును మొదట దేవతాపురుషుఁఁ సృష్టిం చెసిన తెలియుచున్నది. ఎటులనుగా ప్రతిపురాసర సంపోర్మైన పిదప మహా దేవుడు జయమాచకముగా నొన్నిపు నాట్యములో హాంగు చేయుటకు బ్రహ్మాయే దీనిని సృష్టించే ననియు, ఆసందర్భములో ఖణ్డశథు శాందట్ల దీనిని వాయుధమే ననియు పురాణ ప్రసిద్ధముగా చెప్పుచును.

(i) మృదంగ వాద్య ప్రాచీనత:— సర్వ జనోపయోగికర మైనటియు, ఆక రజీయ మైనటి యొ మృదంగ వాద్య మును మొదట దేవతాపురుషుఁఁ సృష్టిం చెసిన తెలియుచున్నది. ఎటులనుగా ప్రతిపురాసర సంపోర్మైన పిదప మహా దేవుడు జయమాచకముగా నొన్నిపు

(ii) మృదంగవాద్య విశిష్టత:- థారతదేశమ సందుగల చర్చ వాద్యములలో నిక్కిత్తి ప్రాముఖ్యమైనటియు, కాత్తురు క్రమమణి వాద్యము మృదంగ మునట కటి కండేహమాలేదు. దక్షిణ థారతంలో జరుగు సంగీత కచ్చేరీ లందును, హరికథా కొల తేపచూలందును, భజన కొల జేపములందును, కీధి నాటకములందును తప్పనిసరిగా దీనిని ప్రమోగించుచే ఇందుకు నుఖ్యానిదర్శన మగును. దీనిలో నైపుణ్యాను, పాండిత్యము సంపాదించట మిగుల కప్పసాధ్యమైన విషయ ఇందును, నుప్రమిద్దిలైన మృదంగ విద్యాంసులు సంగీత సథలందు ప్రక్కవాద్యము సంకును, తని ఆవర్తను సంముఖ ప్రవర్తించు జతులును, పొర్చాలును, ముక్కొయిలును తాళ్ళబద్ధమై వారి పాండిత్య ప్రతిభను చాటుచుండును. గనుక కర్మాంతక సంగీతకచ్చేరీలలో మృదంగ మునట గల స్థానము అత్యస్నేహమైన దని కౌపుదగును.

(iii) మృదంగ రథ్తోత్పత్తి:- మృదంగ మనగా? మృత + అంగము=మృదంగగా. ఇనుక మతీణిలో చేయబడిన ఆవయవమని అనుము. బహుశా ప్రాచీన కొలములో నిన్నవంగమన కొధార్మమై రోల (క్రెడిటోల) సుమతీనిలో తయారు చేయుటవటచేతనే దీనికి మృదంగ మన జ్ఞాన క్షమించుండవచ్చును. అయితే కొలగ్రమునన మానవుని ఇచ్ఛ దీకసించుటచే భ్రంగ పూఘర్యాను, గంధిరములకొరకై మతీనిలో చేయుటకు గుల్లను క్షమిలో చేయటం ప్రారంభమై గుల్లండవచ్చును.

(iv) మృదంగమున తయారుచేయు విధము:- దీనిని తయారు చేయుటకు మునట వండిస్తి, నిడలో యొండిస్తి పనసకజ్జ, లేక నీగిసకజ్జను గుల్లగా తయారు చేయవ ఐను. ఒక్కొక్కప్పుడు యిం గుల్లను పనస, నీగిస కజ్జలు దొరకినిలో చందనశ్రుకజ్జ లేక తాలికజ్జ లేక చేలకజ్జలతోకూడ తయారుచేయటం జరుగుతూ వుందును. అయితే పీటిన్నిటిలోను పనసకజ్జ మిగుల క్షేష్ట మగును. ఇందుకు నుఖ్య కొరణు పనసకజ్జ యొల్లప్పుడు గమకినోష్టాగ నుండును. గనుక అట్టి కజ్జనిలో చేయబడిన గుల్ల గల మృదంగముయొక్క ధ్వని మాధుర్యముగసుండి యొల్లప్పుడును ఒకేవిభమైన గంధిర ధ్వనిని గలిగి యుండును.

(v) మృదంగము యొక్క కొలతలు:- మృదంగమున కొధార్మైన గుల్లను 18 లేక 20 లేక 22 అంగుళముల పొడవు గల పనసకజ్జలో తయారు చేయుదురు. అప్పుడు దీని ఆకారము అడుగు తీపిన కెండు వూలలోట్ల తైఖాగమును జతపణినట్లు ఇందుప్రక్కల సమ్మమగును, మధ్య కొంచెము లావుగును వుండును. ఈ గుల్లకు ఇందు ప్రక్కల సుండు రెండు రంధ్రముల (తలల) కు చర్చ తు మాత్రముగా ఉండుమాత్ర వ్యుతము ఇందిగా క్షమితున్నాడు. ద్వీపక్కవగా నుండును, సాధూరణగా మృదంగములోను వుండి

మాత్ర వ్యాసము ర్షి అంగుళము నుండి 7 అంగుళముల చజక్కను, ఎడమ మాత్ర వ్యాసము ర్షి అంగుళముల నుండి 7 అంగుళముల చజక్కను శ్వండె చు. ఈ మాత్రల చుట్టును వలయుక్తముగ నుండు చర్మశ్లు జడ లంఘిసు. కేటిని బాధ్య లంగదు. ఈ బాధ్యల చుట్టును 16 రంధ్రము లుంఘిసు. కేటిని కండ్లు అని కొప్పముగు. భృకండ్ల నుండి మహాయ క్రితి అంగుళము పెడల్చుచు క్రితింగును మందముగల నిము పైన వారు (చర్మము) ను యొక్కించి లాంచూ దోషు తూశులను తిసువుగా ఉంచు రట్లు పేరుచురు.

(vi) మాత్రల వ్యాపయోగించు చర్మములు:- వ్యాపయోగించు క్రితప్రక్రులను తొంగు సట్టి కుడి, ఎడమమాత్రలను చేక చర్మములో తయారు చేయినపు. అయితే ఎడమ మాత్రలోని పైన రెపు భాగమనిచు మాత్రము గొణ్ణు చర్మము నుపయోగించటం కద్దు. కుడి మాత్రలో మాధు చర్మము లుండును. వాటిలో ఆధుగన యుండు చర్మ మను “బత్తుపు” చర్మ మనసును. ఇది మన కంటి కగపదగు. దానికి పైన పుండు చర్మ మను “పాట” చర్మ మనసును. కీనిపై కరించి పేయినపు. దానికి పైన పుండు చర్మ మను “నెప్పుచర్మ” మనసును. ఇది చాలా దశగాగా సందును. అయితే కొండజు యొ మాత్రల లాంపలి వలయమనికు గొణ్ణె చర్మమను,, పైవలయమని లేగ దూడు యొక్క చర్మమునుకూడా ప్రయోగించటం కద్దు.

(vii) కరిణిని తయాగుచేయు విధము:- పూర్వుకొలములో కరిణిని తయారు చేయుటకు మొదట నూంచేయి మెత్తగా పొడిజీచేసి దానిలో భాగా తుడికేన అన్ని మును, చింతపండు ర్షమును కలిపి మెత్తగా స్తూర్ప పుండగా చేచేజీపారు. కొని వర్ష మాసకాలములో కరిణిని చేయుటకు ఇనువ కొలిమిలో నుండు ఉట్టెచ్చరాళ్లను తెచ్చి మెత్తగా పొడిజీచేసి దానిలో మెత్తని అన్ని మును కలిపి కొటుకవలె నూర్ పుండగా చేయుట సాధారణంగా జరుగుచున్నది. కీనినే తమిళములో సోదు (కిలో) ఆనియు కరకాయ (karanai) ఆనియు, మరుంచు (Marundai) ఆనియు విధి పేర్లలో వాడుచుంచురు.

(viii) కరిణిని పేయు విధము:- కరిణిని మృదంగము యొక్క కుడి మాత్రలో పాటచర్మమును నందలి మధ్యభాగమన పేయుచురు. ఈ కరిణి పేయుని ప్యాపంగము నందు సుశ్రావ్యమైన ధ్వని కలుగ సేరున. సుంద్రముగా నుండు ఎన్ పరిమోణము అయి మాత్రల సైజు నసపరించి యుంచును. కరిణిని పేయుటను ముంగా పాటచర్మమును తుభ్రముచేసి దాని మధ్య భాగమన చిన్నచిన్న కరిణి మాత్రలపు అంటించుతూ ఆది గట్టిపడునట్లుగా కరిణిరాభితో రాచుచురు. ఈ విధంగా ఆనేకసార్లు మాత్రల వ్యంధిదచుతూ రాభితో కరిణి ఫలియమగ తయారగుటకు చావతో

చుట్టును గీచి తుడిచేయుదురు. ఇట్లు చేయు సమయ కంటి మధ్యభాగంలో దళసిగాను, చుట్టును అంచులయందు పలచగాను వుండునట్లు సరిచేయుదురు. మృదంగమనకు ఆతిప్రధానమైన యా కరిణిని చేయుటకు విశేషమైన అనుభవము ప్రతిజ్ఞానము అవసర మగును. గనుకనే దక్కించార్థములో మృదంగ వాద్యములో ప్రాచీణముగా వారెండరో యస్సును ప్రతిష్కముగా కరిణిని చేయగలవారు బహు కొద్దిపుండి పోత్రమే గలరు.

(ఇ) మృదంగమను ప్రతి చేయు విధము:- మృదంగమను ప్రతి చేయుటకు సాధారణగా ఒక సుత్తెను, 2 అంగుళముల పొడవు, క్రూరముల వ్యాసముగా ప్రతిసి ఘాట్యోగించుదురు. మార్గంికుడు మృదంగమను ఆధారప్రతి కనుగొముగా ప్రతిని హౌచ్చింప దలచినచో కుడి మాత చుట్టు వలయాకౌరముగ నుండు చెర్చుపు బాధ్యత ప్రాచీన వుంచి సుత్తెతో ఆన్నిమైపుల క్రిండికి కొట్టుచూ ప్రతిని హౌచ్చించును. ప్రతిని తగ్గింప దలచినచో ప్రతిని బాధ్యత క్రింద నుంచి సుత్తెతో పైకి కొట్టుచూ ప్రతిని తగ్గించును. ఇట్లు చేయునప్పుడు ఆన్నిమైపులను సమాన ధ్వని గలుగునట్లు చూచుకొనును. మృదంగమను సాధారణముగా పార్ట్‌స్ట్రోయములో 1 మొదలు 4 క్రూరు కి వరకు ప్రతి చేయవచ్చును. ఆవసరమునుట్టి ఒక్కొక్కప్పుడు ర్ష్మీ వగక్క ప్రతి చేయవచ్చును. కొని అట్లు చేయుట మాతకు ప్రమాదకౌరణ మగును. ఒక్కొక్కప్పు తగ్గుప్రతి మృదంగసును హౌచ్చింప దలచినచో చాకునోకిణిని గీచి తగ్గించి ప్రతిని హౌచ్చించటంకూడా కద్దు. కొని ఆఖాల చేయుట వలన నాటు, మిటు, పాటులముగాల ప్రతి సంబంధము కేర్కె అవి ఒకే ప్రతిలో నిలకడగా చేరకండుటకు కౌగణమగును. గనుక యా పద్ధతి అంతగా మందిని కౌగణసే చెప్పవచ్చును.

(ఇ) కుడిమాతలో పలుకు ధ్వనిల పేరు:- కుడిమాతలో కుడిచేతిప్రేశ్లతో తెపు చర్చును తట్టిన పలువనది “మిటు” అనియు, కరిణి మధ్యభాగమన తట్టిన పలుకునది “నాటు” అనియు, తెపును, పాటుచర్చును ఒకేసారి తట్టిన పలుకునది “సాటు” అనియు చెప్పుచడును.

(ఇం) బోసమను తయారుచేయు విధము:- మృదంగములో కుడిమాతకు కరిణి రుంపే ఆవసర మగునో, ఎడమ మాతకు బోసముకూడ అంత ఆవసర మగును. మార్గం గికుమా కుడిమాతను ఆధారప్రతికి సరిచేసిన ప్రిమ్మట ఎడమ మాతకు బోసము నంటించి గాని వాయించుటకు ప్రారంభించడు. ఈ బోసము తయారు చేయుట గాంచు విధము లుగా నుండును. అని (1) మెత్తని గోధుమరవ్వును నీళ్లతో తడిపి శాగా నలిపి వుండ చేయుట. (2) శాగా వుడికిన అన్నములో మెత్తని తెలకచ్చిక భూడిదను కరిసి కుక్కగా నట్టిపి వుండ చేయటట యాగును,

(xii) బోవమను వుపయోగించు విధము:— బోనమను మృదంగమునకు గల ఎడమమాత్ర రొయిక్కు మధ్యభాగమన ఒకరూపాయి పరిమాణములో నంటింతుయి. ఇట్లు అంటించుటలో నడిమాతమొక్కు ప్రతికి అనగా మధ్య పద్మమునకు ఒకస్థాయి తక్కువగా నుంచు మంద్రషద్దుమనకు సంపోదనభ్యాసి పలుకు సమిల సంచేసికొండురు. కచ్చేరీ అంత్యమన యొ ఐసోనమన విధిగా తీసి వేయునుడు.

(xiii) మృదంగము సభ్యుల్లించు విధము:— మృదంగము సేహ్నుకొపవాయ మొదట నోటిభో జతులు సేహ్నుకొని తరువాత జంత్రము (కష్టభో చేయబడిన సాధనము) మిచ్ త్రికోలముగాని, మట్టగ్లాలముగాని అభ్యుసింతుయి. తరువాత చిన్న పాల వరసలు, పెద్ద పాల వరసలు మొదలను జతులను ప్రారంభించి, ఆడి, చూపక, త్రిశుట వంటి తాళము లంందు కృషి చేయటటలో మృదంగము విధి అభ్యుదయము ముఖ్యము దురు. ఈవిధంగా బీరు కొల కృషి చేసినిగాని యొ వాద్యమూలో తనిస ప్రారంభము సంపాదించుట సాధ్యునుకొను. సుప్రసిద్ధ గాయకర్తడు తన పొందించుటము, రాగ, తాన, పల్లవి, సెరవర్లు, కల్పన స్వరములను ప్రవచ్చించుటలో మాప గలిపట్లు, సుప్రసిద్ధమార్గంినము తన పొందించుటము, పొలనముసరించి వాయించుటలో సేగాక, ఆయాతాళమల కపగురుమైన జతులు, మౌరాలు, ముక్కోయిలుతిగా ప్రద్రుంచులుహాక్షాద చూపగలుగును. గనిక సంగీత కచ్చేరీలలో మార్గంగినికునకు కపినము రెండు పర్మాలును త్రైన తనిగా వాయించుటకు అవకోళము యొచ్చెదురు. ఇట్లు చేయటవలస కచ్చేరీ రక్కటుటకు రొంతయు దోషాద మగును.

కంజిరా వాద్యవివరము.

(i) కంజిరా వాద్యము:— కర్మాటక సంగీత కచ్చేరీలలో మపయోగించు చర్చ వాద్యములలో కంజిరానుకూడ ఒక ముఖ్య వాద్యంగా చెపువచ్చును. ఇది మృదంగ మంత్ర సుక్రావ్యమైన భ్యవి మాధుర్యము, ప్రతిపక్షము గల వాద్యము కొకపోయినను, తనిగాను, ప్రక్కావాద్యముగాను, మృదంగములో కలిపి జరగా వాయించు నశ్రతు దినిలలో ప్రవర్తింపబము జతివరుసలు, మౌరాలు, ముక్కోయిలు విషట కంటి రంజకముగా మండి కచ్చేరీన రక్కివంతముగా నొపర్చుట కంశేన తోడ్డుమండును. దక్షిణ ఇండియాలో ముఖ్యంగా సంగీత కచ్చేరీ లంందును, భాజన కాంప్యెచు లంందును, వాద్యసమ్మేళనము లంందును, తాళవాద్య కచ్చేరీ లంందును దినిని పుపయోగించడం విధిగా జరుగుచుండును.

(ii) కంజిరాను కయారుచేయు విధము:— ఇది ఒకస్థానమాత్ర మాత్రమే గలిగి ఉండుకుంచును కాపుసట్టి తాండ్రాల్స్ (Tamburals) న పోరిపుండును. కం

రాను తయారు చేయటకు పనసక్కణుగాని, విగిసకళ్లునుగాని వుపయోగింతురు. ఈ కళ్లును 2 లేక 2౨ అంగుళముల పొడవును, 6 లేక 7 అంగుళముల వార్ధనమును 2౨ అంగుళము మందమును ఎలిరియుండునట్టి గుల్లగా తయారు చేయాడురు. రెండు త్వాపుల రంధ్రములుండు యీ గుల్లకు ఒకపై పున ఉడును చర్చమును మాయాదురు.

(iii) చర్చము :— ఉడును చర్చమును మొదట శుద్ధపణి తడిపి సర్వీసువంటి మంచి జీగురులో బిగువుగా నందునట్లు గుల్లకు అంటించి దార మణి బీరింతుపు. చర్చము బిగిసిన తరువాత దారమును పూడది సివేయాడురు. గుల్ల యొక్క మధ్యభూగమున రంధ్రము పొడిచి దానిలో రెండు గుండ్రని అంహార బిల్లలన అమయ్యాడును. వాడవరు సినిని వాయించు నపుడు ఆబిళ్లులు కదలి ఆధ్యని కంజరా వాద్యమును నంగు బీపై వినుటకెంతి క్రావ్యముగా నందును.

ఘుట వాద్య వివరము.

(i) ఘుట వాద్యము :— కొర్కెటక సంగీత కచ్చేరీలలో నుపయోగించు లయ వాద్యములలో “ఫుటిను” నొక ముఖ్య వాద్యంగా చెప్పవచ్చును. భూర్యకౌలము నుండియు సీ వాద్యమును ప్రకృతావాద్యంగా సంగీత కచ్చేరీలలో నుపయోగించటం కష్టం. ఇది మృదుగమంత శుశ్రావ్యమైన భ్వనిగల వాద్యము కొపోయినను, మృదుగమనవు జతగా వాయించు నపుడు మాత్రము వినుటకెంతి రంజకముగానే యఱిందును.

(ii) ఘుటనును కొనుచేయు విధము :— ఘుటము ఆసగా నుండ ఏని ఆగమం గనుక ఉనిని మెత్తని యొఱ్చుంకమట్టిలో చేసి కొచ్చి తయారు చేయాడురు. దశీణ జేణంలో కొన్ని తాత్త్వాలము మాత్రమే బీటిని ప్రత్యేకంగా తయారు చేయాయం దురు. బీటిలో ప్రతిని మార్పు చేయటకు వీలుండడు. గనుక వాడవరు తనకు కొప లిని ప్రతుతులలో సహజముగా భ్వనించునట్టి కొన్ని ఘుటములను ప్రత్యేకముగా తయారు చేయాయిని పుంచుకొనును. నీడైన సంగీత కచ్చేరీకి వెళ్లవలినిపుడు ఆశాచీ కచ్చేరీ జరుగు ప్రతికి తగిన ఘుటమును తీసుకొని వాయించుండును.

(iii) ఘుటమును వాయించు విధము :— వాడవరు ఘుటమును వాయించు నపుడు దాని ముఖమును తన పొట్టకు తీసించుకొను, తీర్చుట వలన మృదుగము రాశిని ఎడమ మాత్ర యందు పలికించు గమకములను పలికించును. ఘుటముయొక్క ప్రత్యాగమును రండు చేయలలో త్రట్టుట వలన జతులను, జూర్చాలను, ముక్కొఱులను ప్రవర్తించును. దశీణ ఇండియులో యీ వాద్యము నందు ప్రవీణులను వారెండరో గుండు, అట్టివారిలో || ఆ|| శ్రీ ఘుటం సండర్శకం వయించారు స్వతసిద్ధుంచుచు.

మార్పింగు వాద్య వివరము.

(i) మార్పింగు వాద్యము :— కర్నాలక సంగీత కచ్చేరీలలో తపమోగించు ఉయి సంంఘమైన ప్రక్క వాద్యములలో “మార్పింగ్” ను ఒక ముఖ్య వాద్యంగా చరిగటించ చుచ్చును. ఇది లోహ సాధనిక చెందిన విషటు వాద్య మగును. ఇది మృదంగమంత ప్రత స్థమైన వాద్యమని చెప్పమితు లేకపోయినను, ఆధారప్రతిలో దీనమై వినిపించు గిని ధ్వని మాత్రము యొంతో ఆక్రూఛియంగాను, వ్యావయ రంజకం గాను వుండును. గనుక నే సాధారణంగా గినిని సంగీత కచ్చేరీలలోను, లయభూటి (తాళవాద్యకచ్చేరీ)లలోను వుపయోగించటం జరుగుచున్నది.

(ii) ప్రతిచేయు విధము :— గినిని ఇసుచుతో చేయుదురు. తిని మధ్యభూతమున నూరింట ఒక లోహపటకరను ఎంబుదురు. రానిని విషటుచూ అండ పంచుకు ధ్వని ఆధారప్రతిక పదిటోవునుల మౌర్చింగ్ మొదటి భాగముచే మును తరింపంతగా అంటించి ప్రతికి సరిపెట్టున్నాడు.

(iii) వాద్య మొనస్చు విధము :— వాదుకుడు మార్పింగ్ సు వాయించుచెప్పాడు; రానిని నోటిలో నాలుకను అంటియుండునట్టుంచుకొని వానిగుండా గాలిని నోటి లోటికి పీల్చుచూ లోహాపు నూదిని విషటుట ద్వారా జతులడు, ముక్కెయిలను ప్రటి ర్పుంచును. ఈ విధంగా మార్పింగ్ ను నాలుక సంటి యుంచి వాయించుటకు ఒళ్ల క్రూపుదు నాలుక దాని మధ్యలలో చిక్కొని ప్రమాదము సంభవించుటకు కౌరమగును. గనుక వాదుకుడు మార్పింగ్ ను వాయించు నశ్శించు నాయిక బచ్చుల్గా కౌపా కుకొనవలైను. దక్కి నాపట్టాడో యూ వాద్యము సంచు నిప్పుణైనప్పా రైండ్రా ఎలరు. అట్టివారిలో కీ || శో మార్పింగ్ సీతారామయ్యర్ వంటివారు తుప్పసిధ్యులనుదురు.

గెత్తు వాద్య వివరము.

(i) గెత్తువాద్యము :— ఇది గోటు వాద్యమును బోలియుండు నట్టిఒక విధమైన కంతివాద్య మగును. అయితే యిది గోటువాద్యమువలెగాని, యితర తంతి వాద్యములవలె గాని. సంగీతమును ప్రదర్శించునదిగాక కేవలము లయను మాత్రమే ప్రతి ర్పుంచు ప్రక్క వాద్య మగును. ఇందు ముఖ్యముగా 4 తంత్రము లందును. అయిచే వాటి క్రిండ ధ్వనిమాధుర్యమును పెంపొందించుటటి కొన్ని సహాయ కంత్రులుకూడ వుంచును.

(ii) ప్రతిచేయు విధము :— ఇందు గల 4 ముఖ్య కంత్రులవ ప్రతిచేయు ఉండో క్రింది నుండి స్తోత్ర వచ్చించా మె, తంత్రి మధ్యమళ్లుగును, ఔవ, తంత్రిని మంత్ర

పంచమయుగును, తివ్ర, తంత్రిని నుండ్ర వజ్రముగును, ఓవ, తంత్రిని అనుమంద్ర పంచమయుగును ప్రతి చేయడానికి. మిగకి సహాయ తంత్రులను ఆయో సందర్భముల కనుగొంచుగా ప్రతి చేయడానికి.

(iii) వాయించు విధము :— వాచవదు గౌత్తు వాద్యమును వాయించున ప్రశ్న ద్వారా సుఖాయిలను నుంచుకొని, ఒకఅథవ పొద్దుగల రెండు గట్టి కెనురుపులలతో కంప్రస్తుతమై కొట్టుచూ గాయవదు ప్రశ్నంచు సంగీతమును కుగుణంగా విధి జతులను, మోరాలను, ముక్కొఱలను వాయించును. ఈ వాద్యము వినుటము యొంతో రంజించుగా నుండును.

డోలక్ వాద్య వివరము.

i) డోలక్ వాద్యము :— ఖూరుత్తే మంతులను ప్రచారంలోగల లాయిము సంసంఘంలిన సంగీత వాద్యములలో “డోలక్” ను ఒక ముఖ్యవాద్యంగా చెప్పు చుచ్చుని. దీనిని కర్మాంగు, మోందూషాసీ సంగీతముల రెంటిలోను నేడు వుపయోగించుటచే ఒక విధంగా దీనిని ఉభయ సంగీత లయవాద్యంగా చెప్పువిడి యున్నది. ఈ విధంగా నిది ఉభయ కాత్మీయ సంగీతములందేగాక, లలిత సంగీతంలోకూడ దీని ప్రామాణ్యం విశేషంగా నుండుటచే చలన చిత్ర రంగంలో యూవద్వార్థితములనే ఒక ప్రముఖ వాద్యంగా పరిగణింపబడినది. ఇది మృదంగ మంతు ప్రతివ్వులైన వాద్యము గాకన్నను మృదంగములో జతుగా వాయించు నప్రదు మూర్క్రము యొంతో ఆకర్షణించుంగా నుండి కచ్చేరి రక్కి కట్టుటక్క లోడ్చుచుచుడును.

(ii) డోలక్ ను తయారుచేయి విధము :— డోలక్ ను పనస, లేక ఏగిసకత్తులో చెయివట గుల్లను తయారుచేసి దాఖిక ఔంకుషైప్పలను చర్చుపై మూత్రములు లోడిగి సన్నని చారుణ్యం లిగించి లిగువుగా నుండునట్టు తయారు చేయడాని.

iii) డోలక్ లోగి రకములు :— ఇవి విధములుగా నుండుని. అది (1) మృదంగండోలక్, (2) టూవ్హాండోలక్, (3) మోందూషాసీండోలక్ లగును. వాటి వివరములు.

(1) మృదంగ డోలక్ :— ఇది చూచుటకు మృదంగమునుబోలి యుండును. కుడికన్ను మూర్క్రము రెపుగాని, కరిగిగాని రేపుండును. ఎడమకన్ను మూర్క్రము మృదం గములోనిర్మించి పొద్దుపై 24 అంగుళములును, ముధ్యభూగమున చుట్టు కొంత 34 అంగుళములును, కుడి, ఎడమ కన్నుల వ్యాసములు 7 రేక్క 8 అంగుళములను వుండును. మిగత అన్ని బిషయములు మృదంగముసే పోలివుండి కర్మాంగు సంగీతానికి ముఖ్యంగా నుపయోగింపబడు చుండును.

(2) టూక్ డోలక్ :— ఇది పొద్దుపై ఇం అంగుళములను, ముధ్యభూగమున చుట్టు కొంత 35 అంగుళములను, కుడి, ఎడమ కన్నుల వ్యాసములు 8 అంగుళములను గలిగి

శుంధును. కుడి, ఎడమ మాత్రలను వారుతోగాక ఒక గట్టి నూలు త్రాదుతో లిగిం చునురు. దీనిని సాధారణంగా ట్రామ్యు సంగీతానికి వాచుదురు.

(3) హిందూస్థానీ డోలకో :— ఇది పొడవు 20 అంగుళములును, మధ్యభాగ ఈన చుట్టుకొలత 35 అంగుళములును, కుడి, ఎడమ కన్నుల వ్యాసములు 8 $\frac{1}{2}$ అంగుళములును కలిగి వుండును. ఇం ప్రక్కల నుండు మార్కెచు లింగులు లోడిన గట్టి నూలు త్రాదుతో బింబంతుండుని ముఖ్యంగా హిందూస్థానీ సంగీతమునందు వాచునురు.

డోలువాద్య వివరము.

(i) డోలువాద్యము :— కర్మాను ఉపయోగించు శాస్త్రీయమైన చర్య వార్యములలో మృదంగము తరువాత జెప్పవదగిన ప్రశ్న స్తుతి వాద్యము ‘డోలు’ అని చెప్పటచేమాత్రము సందేహముదేరు. దీనిని నాగస్వర వాద్యమును ప్రక్కను, ఉయివాద్యముగా నుపయోగింపురు. గమకసేదక్షిణి ఇండియాలో నీవాద్యము దీని దినాభివృథి చెంగుటమ కౌరంపైనేనది. దీనిలో పొండిత్యము సంపాదించుట మిగుల కష్టపూర్వమైనను, యిం కళికు అచ్ఛటగాల విశేష ప్రోత్సహము వలన దొంగా దీనిని అభ్యసించి తిగిన ప్రాపిణ్యము సంపాదించ గలిగిరి. నిఘణులగు డోలు వాద మలు నాగస్వరమును జతగా ప్రవర్తించు కూళానపారమైన జతులు, మోరాలు, ముక్కొఱులు విఫల కంతము రంజకముగా నుండి డోలు వాద్యంలో ఆత్మకిల ప్రతిభా విశేషమును చూచా నుపసున.

(ii) డోలు వాద్యచుండిన రకములు :— ఇవి మాత్రమే ధనులుగలవు. (1) డోలుక్కలు.

(2) డోలకో. (3) డాక్ అనుసమి. వీటిలో డాక్ కొంచెము పెద్దదిగా నుంపున.

(iii) తయారుచేయాల విధము :— డోలు వాద్యమును తయారు చేయటకు ముందు 18 లేక 20 అంగుళముల పొడవును, 9 లేక 10 అంగుళముల వ్యాసముగాల పనస కళ్ళనుగాని లేక పీగిన కళ్ళనుగాని తెచ్చి గుల్లగా లోతిచి తయారు చేయుదురు. ఇట్లు చేయటలోయిం గుల్ల కిరు ప్రక్కల నుండు తలలు లేక రంధ్రములలో ఎడమ తైత్తి రంధ్రముకంటే కుడి తైత్తి పైత్తి రంధ్రము కొంచెము పెద్దదిగా సుందరుల్లు తయారు చేయునురు. ఈ రెండు రంధ్రములకు మేకచర్చుమతో చేయబడిన రెండు మాత్రలన లోడుగుదురు. వీటిని రడిమాత, ఎడమమాత అని కొప్పుదురు. కుడి, ఎడమమాతల చుట్టును గుండ్రముగా చర్చుమతో చుట్టుదురు. వీటిని వలయములనబడుతుంది. ఈమలయ మలంను సేర్పి మరుంధ్రములను “కండ్లు” అని కెప్పుబడును, ఈకండ్లు ఒకొక్క మాత్రము 12 వుండును. తాకండ్లనుండి ఒకనిదు సైనార్థ (సన్ననిశ్చర్మశుశ్రావ)ను దూర్చి లాభుచూ, రెండు మాత్రలన లిగువుగాను, కొండలనిప్రతించాలను వ్యందిష్టులు సరిచేసి కొండురు. కొన్ని లీట్లు ఇంకా స్తుతము ఖద్దుల్లాగా భూమాత రేఖలకే తుఫ్ఫాగించురు.

మూత్రలు రెంటెలోను ఎడమ మూత్ర కంటే కుడి మూత్రాన్ని అంగుళము రొమ్పువ వ్యాసము (Diameter) కలిగి వుండును. ఈ మూత్రలకు, అవి లోడగానుచు గుల్ల సాధారణంగా 90° డిగ్రీల కోణములోనుండునట్లు తయారు చేయబడును.

(i) దోలు వాయించు వుపయోగించు సాధనములు :— వ్హర్షకోలములు సాధారణముగా దోలు ప్రత్యేకంగా తయారు చేయగలిగి కొను ఏన్న కళ్లవరకరము అనో వాయించేడివారు. కానీ ఇంచెల ఆ విధానము మాం ఒక కైపై చేతినోను. ఈకైపై కళ్లతోను వాయించుచే పడిశాచిగా నుస్కుచి.

తబలా వాద్య వివరము.

(i) తబలా వాద్యము :— ప్రాచీనకోలము నుండి ఉత్తర భారతదేశములో విశేషంగా ప్రచారంలో నుండు వర్ష వాద్యములలో “తబలా” మిక్రోలి ప్రాముఖ్యమైన వాద్యంగా చెప్పవచ్చును. మన కొర్కెటక సంగీతమునకు మృదంగ మెంత, శాస్త్రియమైన వాద్యముగా పరిగణింపజడునో, శింమూస్తానీ సంగీతమునకు తబలా కూడ అంత, శాస్త్రియమైన వాద్యముగా పరిగణింపజడును. తపిథంగా శాస్త్రియమైన శింమూస్తానీ సంగీతమునండేగాక, నాటక సంగీతములోను, లలిత సంగీతములోను కూడ నీని వుపయోగం అత్యధికంగా నుండుటచేతనే సేమ యిం వాద్యము ఉత్తర ఇండియాలో సేగాక దక్కి, ఇండియాలోకూడ రొమ్పువ ప్రచారంలోనికి రావటానికి తారణమైనదని గ్రహించవదగను.

(ii) తయారుచేయు విధము :— తబలా వాద్యము మృదంగమువలె ఒక వాద్యాగా నుండక రెండుభాగములుగా నుండును. గనుక కుడిపైపు సగభూగమును క్రింది పైపు రంధ్రము లేకుండునట్లును పైపైపు రంధ్ర ముండునట్లును గుల్లగా తయారుచేయు నురు. ఈ గుల్ల 10 లేక 12 అంగుళముల పొడవును, 6౩ లేక 7౩ అంగుళముల వ్యాసమును గురించి “యుండునట్లు తయారు చేయునురు. దీనికి చర్చపు మూత్ర లోడుగును నురు. దీనినే “తబలా” అని చెప్పవదగును. ఇక రెండవ ఎడమపైపు సగభూగమును లోపాపు లేకుండ క్రిందిపైపు రంధ్రము లేకుండునట్లును, పైపైపు రంధ్ర ముండునట్లును, తయారుచేసి చర్చపు మూత్ర లోడుగునురు. దీనిని “బాయా” అని చెప్పవ నుచును. ఇది 9 లేక 10 అంగుళముల పొడవును, మహారు 8 లేక 9 అంగుళముల వ్యాసమును వుండునట్లు తయారు చేయునురు. వీటిలో ముడిమూత్ర పొడవు రొమ్పువగా సాధి వ్యాసము తక్కువగా నుండును. ఎడమమూత్ర పొడవు తక్కువగా నుండి వ్యాసము రొమ్పువగా నుండును. మరియు దీనిని తయారు చేయుట వుపయోగించు కుట్టలు, గుల్లలు తయారుచేయువిభము, మూత్రల వుపయోగించు చర్చపు కుట్టలు, కుట్టలు తయారు చేయుట, కరిపిసి తయారు చేయుట, కరిపి శైయుట,

ప్రతి చేయట, ధ్వనిలను పరికించుట తెలుగులను అన్ని యితర దీనియులను మృదంగమును బోలి వుండును.

(iii) మూత్రులు బిగించుటకు సాధనములు :— తబలా అండ్ బాయాల మూత్ర అను బిగించునపుడు వారుకు క్రింది వైపున గుండ్రుని లీస్నుక్కణ్ణిములను మట్టును దూర్భేషుంచునును. పీటిని క్రిందికిగాని పైకిగాని కొట్టుచుంచు లీస్ను రంగవ సుత్రెనుకొన్న నుపయోగించెదరు.

(iv) ప్రతిచేయు విధము :— తబలాలో సాధారణముగా 1 శుఖం క్రీ శైక రి ప్రతి వారు కొట్టుచుంచుటకు పేటుపుట్టాడా. ఈ క్రీ ప్రతి కొట్టుపుట్టాడా పుట్టులను క్రిందిని, తగింపవలగేచో ఉపులను పైకిని కొట్టి కొంత వరకు పరిచూసుకొంచును. గదుపరి మూత్రుల చుట్టుపండు చన్చుపు జాగ్రులను వైపుండి క్రిందికిగాని, క్రిందినుండి వైపికిగాని సుత్రెలోకొట్టుచూ ఆధ్యాత్మికి సాచెసులాంచురు.

(v) కుడిమూత్రులో కరించి చేయు విధము :— తబలాలో మృదంగములాపడె ఘమారు 2 అంగుళముల వ్యాసముగాల కడిని నుండ్రుచుగా చేయును. ఇది అధారప్రతికి సరిపెట్టుబడును.

(vi) ఎదుమమూత్రుకు కరించి చేయువిధము :— బాయాలో మృదంగములాపడె ఎప్పటిక ప్రవృత్తు బోసము తయారుచేసి పేసుకో సవసగులేదు. ఎంచు కసగా! కినిలో బోసమును బాసుగుగా కుడిమూత్రులోవడైనే ఘమారు 1 అంగుళము వ్యాసముగాల కరించి నుండ్రుచుగా చేయును. అట్లు చేయుటలో కుడిమూత్రులో పుట్టు ఆధ్యాత్మిక ప్రతికి 1 స్థాయి తక్కుపైన మంద్రస్థాయి వడ్డునును సంచోభసట్లు చేయును.

(vii) తబలా బాయాలో విధము :— తబలా నాయించు సప్తము వాదవరు తన మందు కుడించేపు తులాను, ఎదుముపైపు బాయాను నిఱఖగా నుంచుకొని కుడించేపిలో తబలాను, ఎదుముచేపిలో బాయాను నాయించును. అట్లు నాయించుటలో గాయకరు దేక వాదవరు ప్రవర్తుచు గంగితము సనుకొంచుతాడా తాళాసపారమైన జతులు, పొరాలు, మాక్కాయిలు వాయించుటలో తసమ గల ప్రాపీళ్యమును ప్రవర్తించి సభితల నాసందింప చేయుటకు ప్రయత్నించును.

ఫోలో వాద్య వివరము.

(i) ఫోలో వాద్యము :— మహారాష్ట్ర దేశములో సాధారణంగా భజన కొంచేపులందును, మృదంగము లంగును ప్రయోగించు చర్చ వాద్యములలో ఫోలోను ఒక ముఖ్య వాద్యంగా చెప్పుచున్నానిని నాదును ఖంగుపుచూ, వేలాది జనసమాఖ్యమందుకూడ ప్రతిధ్వని నిమ్మించుటను. గనుకొనే ఆచ్చిట నీవాద్యమును చేపణాల్సినపుట్టు కూడ తఱచుగా వాడుచుంచును. ఇది కొంచేపు యించుమించుగా మన మృదంగాస్నిబోలి వుండును. కొని మృదంగముకండి పొడవును, మధ్య చుట్టు గొంత యొక్కప్పగాను, కి కస్తుల వ్యాసములు తక్కువగాను వుండును. అనగా పొడవు కిం అంగుళములను మధ్య చుట్టుకొంత కిం అంగుళములను, కుడికస్తు వ్యాసము కి అంగుళములను, ఎడవకస్తు వ్యాసము కి అంగుళములను వ్యండి కుడికస్తుపై లీస్ను కరించి స్తోతుభక్షను, ఖండక విషయములు భ్యాదంగముస్తోలి వుండును,

భారతీయ సంగీత చారిత్రక పురుషులను వాగ్దేయ కారకుల చరిత్ర మం.

1. భరతుడు :— ఇతడు 4వ, శకాబ్దమునకు చెందినవాడు. సంగీత తథా గ్రంథము లన్నిటిలో చుండటిద్దును “నాట్య శాస్త్ర” మను గ్రంథమును రచించిన మహాస్త్రయుడు. గనుకసే యో గ్రంథమును “అది లత్తుస గ్రంథ” మను పేరు వచ్చు ఉత్తర కారణమైనది. దీనిలో సంగీతముకంటే నాట్యశాస్త్రము గుణించే దొక్కు చగా ప్రాయమిచినందున “నాట్యశాస్త్ర” మను ఇచ్చి ఉలిగాడు. దీనిలో సంగీతము సుణించికొడు ఆఱు అధ్యాయములుగలవు. అని (1) జాతి లత్తుస విధానము. (2) ఆరోగ్యమాత్రిచిధానము. (3) సుషీరాతోద్యాధికారము. (4) తాళవిధానము. (5) భృవాధ్యాయము. (6) పుష్టుప్రవాచ్య విధానములాగను. మరియు నితము ఒక ఫోయిలో ఔర్కుతు లుండునని చలిపోయి, భృవిణులలో ప్రయోగ ద్వాపాంతరములద్వారా నిరూపించిన గొప్ప సంగీత లత్తుసకారు డాగును. ఇతికి భరతాచార్యుడని, భరతముని అను వాహాంతరములు గలవు.

2. నారదుడు :— ఇతడు భరతుని తరువాతవాడని తెలియుచున్నది. ఇక నిచే రచింపబడిన “సంగీతమకరండ” మను గ్రంథము ఒక ప్రసిద్ధ లక్ష్మణగ్రంథముగాను. దీనిలో శ్రీ, పురుష, సత్రంసక రాగములాగను, ఆయు రాగములు పాడదగిన కౌలము ననుకొంచి, సంధిప్రకాశ, సూర్యాంశ, చంద్రాంశ రాగములాగను, ఓ దయ, మధ్యాన్నా, సాయంకౌల రాగములాగను, మూక్తాంగకంపిత, ఆర్ధకంపిత, కంపవిషీన రాగములాగను విభజించి వాటిని వివరించి యుండెను. మరియు “నారదిష్ట” “పత్మార్థించవ్యక్తరాగ నిరూపణ” వంటి లత్తుస గ్రంథములనుకూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. అయితే ఇతడు త్వాగరాజునికి “స్వరాజ్ఞవ” గ్రంథము నౌసినట్టి సారదమవార్షి అశ్వాలో కావో తెలియుటచేదు. కానీ కొండరు మాత్రము యిక్కడు నాయమవార్షి కాడనియు, నారదుడను పేరుగల ఒక గొప్ప సంగీత లత్తుసకారు డాగియు తెలుపుచున్నాడు.

3. మతంగుడు :— ఇతడు భరతునికి తరువాతవాడును, శార్జీచేపునికి మంధువాడును యాగును. ఇతనిచే రచింపబడిన “బృహద్దేశి” అను గ్రంథము మిగుల ప్రసిద్ధ మైనమి. దీనిలో ప్రతినిర్ణయం, స్వరనిర్ణయం, మార్ఘసానిర్ణయం, తానినిర్ణయం పిం అలంకారములు, జాతులు, రాగాలత్తుసములు, భాషాలత్తుసములేగాక ప్రబంధాధ్యాయములో 40 రకముల ప్రబంధములను, వాయిలు, జంత్రములను, దేశియరాగములను గుణించికొడు వశింపబడెను. అయితే ఇందులోగలు రాగాలత్తుసములు మాత్రము భూర్భరాగ పద్మతిక బింబముగాన్ని కేళియరాగపద్మతికి అనుకూలముగాన్ని వ్యాధున్నామన్నాడు.

శాసీ దీనిని “బృహదైతి” యని చెప్పటటకు కారణమయ్యాన. కర్మాంగ సంగీతమున తిఱుక గొప్పవ్రమాణ గ్రంథమును.

4. ప్రతాపతైలవుడు:— ఇతిము క్రి. శ. 920 ప్రాంతమువాదు. శాస్త్రము నేలిన చాటుక్షురాసు. ఇతిము రచించిన “సంగీతమాచాయాం” అను గ్రంథము మిక్కిత్తె ప్రశిద్ధమైనది. దీనిని గుకంచి శ్రీ అస్తుమాచాయ్యలు తడ ఎంతో ర్సస లభించి గ్రంథములో వేర్చొచ్చిని యాందుట గమనించడగను.

5. మమ్మటాచాయ్యదు:— ఇతడు క్రి. శ. 1050) - 1150) ప్రాంతమువాదు. ఇతడు రచించిన “సంగీతరమ్మాల” ప్రశిద్ధ లక్ష్మి గ్రంథములలో నొకటి యాగును. ఈ గ్రంథమున శుభవరాటి, దేవవరాటి, దక్షిణారాష్ట్రి, సజ్జి, బక్కలు, ఖండాలాచము, సటునారాయణ, శాకరాభరణం వంటి దేశియ రాగముల ను నొచ్చి వివరించుచెను.

6. పార్వత్యదేవుడు:— ఇతడు 12 వ, శతాబ్దమునవ కెందినవాదు. తైసపుటి తుడు. క్రి. శ. 1165 లో యాతడు రచించిన “ఎంగిలేసుయసారాం” మిగుల ప్రశిద్ధమైన గ్రంథమును. ఇంగుల ఆసేక విషయములను రాత్మాక, వ్యాఖ్యానక రీతిను, శ్రీకృష్ణాధ, సంఖారభూషాలర వ్యాఖ్యానములంకా వేర్చొచ్చి ఉచితమే.

7. చాటుక్షుసోమేశ్వరుడు:— ఇతడు 12 వ, శతాబ్దములలోని వాడును, క్రి. శ. 1174 - 1177 కొలమున కల్యాణిగరమున రాజధానిగా నేడిన చాటుక్షుసోమేశ్వరుడు వగును. ఇతిము రచించిన “సంగీతరశ్మావాం” అను గ్రంథము మిగుల ప్రశిద్ధమును

8. జయదేవుడు:— ఇతడు 12 వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాదు. జాత్కృష్ణాము ఒరిస్సారాష్ట్రిసుసందర్భి జగన్నాథ కైప్రమునిన ఏపి-పుసులల “దీంగుల్లు” మిగు గ్రామము. తల్లి రమాలేవి. తండ్రి భోజదేవుడు. భార్య పద్మావతి. కృష్ణాభురాలు. ఇతడు చెంగాలులో నివించున. సంగీత, సాహిత్యములలో గొప్పవండితుడు. కృష్ణాభురాలు. “గీతగోవింద” మను శ్రీంగారరస ప్రధానమైన మహాకౌవ్యాన్ని, రాధాకృష్ణాల ప్రమేతక్షమునగూర్చి ఆప్యవదులుగా రచించిన మహానుభావుడు. ఈ రచనలందు జాత్కృష్ణ దానిలో 8 పాదములందుటచే వీకితి ఆప్యవదులను పేరు కలిగాన. ఈ గ్రంథము 24 అప్పవదులును, 80 కి, శ్రీగా ల్లోకములును గలిగి 12 స్వర్లలలో ప్రాయమైన. గోవిందనిగూర్చి రచింపుడిన గోయ ప్రసంగ ముగుటచే దీనికి “గీతగోవింద” మను పేరు కలిగాన. శ్రీకృష్ణదు పరపుహ్యము గమక అతని పేరు యాందు వీరమింపుడినేదు. ఈ ఆప్యవదులు నాయకో, నాయకీ సభులచే పాడచుచినట్లు రచింపు బడెను. వీటిలో 19 వ, ఆప్యవదిని దర్శనాప్తమి అనియమ, సంశేషమి ఆప్యవదిలియమి చెప్పుబును. సంగీత రచనలకు డొ ఆప్యవదులే ప్రప్రథమములని తెలియుచున్నామి దీపి నతుకరించియే, రామకృష్ణ “రామాప్తమమాను, చంద్రజీవిచెంద్రప్రప్తమ్” ఇంకా

ప్రపదులును, వేంటమధు “త్వాగురాజుష్టపదులు”ను రచించియుండిరి. ఇతడు క్రి. శ. 28-12-1158ి ఈ సరియును శ్రీమతి సంవత్సర మార్గిల బహుళ ఏకాదశి దివసమాన కైవల్యమెందినటుల తెలియుచున్నది.

9. శార్డ్జేవుడు:-ఇతడు 12వ, 13వ, శతాబ్దములలోనివాడు. కౌణ్ణరచేశస్తుడు. యాదవవంశస్తుడు. కర్ణగణయుసి.గోత్రికుడు. తండ్రి సాడ్జలదేవుడు. తాత భాస్కర రామ. కొండ్రపరండితుడు. శార్డ్జేవుడు సంగీత, సాహిత్యములయం దప్పారమైన పాండిత్యముగలవాడు. కంఠయుస్తు లేనివాడగుటచే “పిన్చుంక్ర” దను దియదు నొండెను. క్రి. శ. 1200 - 1247 రక్క దేవరి (దొలతాభాద్ - ప్రాచరాభాద్ రాష్ట్రాన్)ని, రాజు భాసిగా పటపాలించిన సింహాసనాలని అప్పాన విద్యాంసుడు. “అభ్యాత్మువిషేక” మును తేదాంత గ్రంథమునేకా “ఎంగిలెక్కుకర్” మును ప్రసేదులఱకు గ్రంథమును కూడా ఉంచియి ప్రతిభూతమతును. ఇతడు తన రత్నాకరనులో అంద్రి, గౌడీవంటి జాతు (రాగము) 7 గాంపద్ధతిని, అంధైలా, క్రూటైలా, ప్రావిడైలావంటి ఏలాప్రబంధ ఉత్సా విధానమును వివరించెను. శరుకుడు మజ్జమయ్యియి భావము, మద్జపంచమ భావము 10లో కవిషైని 22 గ్రుశుల పద్ధతిని యితమ తన గ్రంథమున విపులీకరించెను. పారియు స్తగ్రంథముని భరత, మత్స్య, కీర్తిధర, కోహల, కంబళ, అక్ష్యతర, అంజ శేఖ, అభిసవస్తు, పోచేక్కర మత్సులను, మరియు స్వరగతాభ్యాయం, రాగవిశేషాభ్యాయం, ప్రేర్కకాభ్యాయం, ప్రుంధాభ్యాయం, తాళాభ్యాయం, వాద్యాభ్యాయం, సృత్యాభ్యాయముని 7 అభ్యాయాలును, సేంకార, శార్డ్జేవ, కుంభకృత్తసాంప్రదా, క్లీనాసులు: నచించి 4 సంస్కృతపాయాభ్యాసనులును, మాంసభూపాశువు క్లైరాలు రచించిన 2 అంధ్రవ్యాఖ్యానములును, గంగారాముడు రచించిన 1 హీందూస్తాస్తవ్యాఖ్యానమునుడు వివరించియుండియు. అయితే యీ 7 వ్యాఖ్యానములలో కాన్సిపాధుడు క్రి. శ. 1420 లో రచించిన వ్యాఖ్యానము మాత్రము బహుచేత ప్రసేదుచేయున్నది. శార్డ్జేవుడు రత్నాకరమునందు ప్రాసిన కొన్ని భాగములు యివ్వటి ఉష్ణులకుమాములకు సమన్వయము గాపండుటపు. ప్రామీనలగు శ్రీరామామాత్యులు, కేంటటమధీనటి ప్రసేదువేత్తలుకూడ తెలిపియుండిరి.

కర్తాపురక - హీందూస్తాస్త సంగీత విభజన :— శార్డ్జేవుని “రత్నాకర” గ్రంథ రచనకాలమే రణమ భారతియ సంగీతం ఒకే పద్ధతిలో ఒకే ప్రయత్నమే పుండెను. శార్డ్జేవుని 18వ, శతాబ్దిలో మహామృదీయ దండయాక్రులకు ఔన్నాన ఉత్తర హీందూస్తాస్త మాన్సిక్కుంటి సామ్రాజ్య స్వామిలో వారి పార్శవక సంగీత పద్ధతులు అచ్చుటి భారతియ

సంగీతంలో లీన్సై, హిందూఫానీ సంగీతంగాను, దక్కిణ హిందూఫానీవంలోగారి సంగీతంలైన్ను కర్నాటక సంగీతంగాను చెప్పటం ప్రాచీనభయయైన్నాము. వీటిలో మెండెంజె కానిని మానుషుల్కొంప్రదాయ మనియు, రెండవదాని రావచ సంప్రదాయ మనియు చెప్పటం కలదు. అఱుచే ప్రధానమాత్రాల్నా యో కొవెట్కొ భేదం లేవస్తున్నా, ప్రతిషిధానం, రాగలక్ష్మణ, గమకప్రయోగాల్నా మాత్రము కొంత స్వయంబు మేరుడి పేరుమాగ్గంట్లో ఏడకొమం చెందటం జంగినిది. ప్రతి, భావములే ప్రధాన లమ్మొంగా హిందూఫానీ సంగీత మధ్యివృద్ధి చెంచుచుండగా, ప్రతి, భావములేగాక లమ్మొ యుక్కెమైన తాళిధానం అతిప్రధాన లమ్మొంగా కర్నాటక సంగీత మధ్యివృద్ధి చెందడంలో కాని విషప్పత జ్ఞానిశ్చాయితమై ప్రపంచంలో మహాన్నతమైన స్థానాన్ని అంకరించటానికి కొరంపైనదని ప్రహీంచడశాశ్వత.

10. ఖాయివనేనాని :— ఇతికు క్రీ. క. 1218-1262 వరసు కొకతీయ ప్రాచీనమ్మంలో అంధ్రదేశముల ఏకభూతాధిపత్యముగ సేలిన మాచపతిదేవుని గజస్త్రాయిశ్చయ్యాము, గొప్పసంగీతలమూకాముడు జంగు. ఇతికు “స్తుతికర్నావలీ” అను నామయై కాత్మ గ్రంథాన్ని, “తిరుకర్నాకరీ” అను సంగీతలక్షణ గ్రంథాన్ని, “వాచ్యాకర్నావలీ” అను వాచ్యలక్షణ గ్రంథాన్ని కచించినట్లు తెలియుచున్నాడి. వీటిలో ఉన్న కొండు గ్రంథములు మాత్రం కచించటంలేను. ఇతికు బహుళా, వార్జున, వామా, లంక సమకౌరివుడై యుండవచున్నని తెలియుచున్నాడి.

11. శారిపోతదేవుడు :— ఇతికు క్రీ. క. 1309 - 1312 వరకు “శైవరి” సారించిన కడపటిరాజును. తండ్రిచేయ రుషురి. కాత్మచేయ పోమనాధుడు. మరియు నిరిము “అధ్యిలహాడు” ను పరిపోలిచిన చాస్క్రూజానివుడు కొండు చెప్పుచున్నాడు. ఇశురు రచించిన “సంగీతసుధాకరం” మను గ్రంథము మిక్కిటి ప్రసిద్ధమైనది. ఈకినికి “విచారచతుర్యము” దము విరుద్ధుకూడ గలదు.

12. విద్యారఘుడు :— ఇతికు క్రీ. క. 1320 - 1380 కాలమువు ద్వారా చూచు. విద్యానగరరాజ్య ప్రతిష్టాపకుడు. “సంగీతశార” మను ప్రసిద్ధులమై, గ్రంథాన్ని రచించిన గొప్ప లక్ష్మణకూరుడు. వేద, భాష్య, సంగీతము లంచితి ముందుకు. పెంచటమధ్యిచే కనుఱించిన చేతక త్ర - జన్మరాగ పథ్థతికి యితరిచే మూలము ఘుము. తిథివయముమ గోమిండికీశులుమాడ తన “సంగీతసుధి” లో వేట్లునుట జరిగియుండెను. మన సంగీతానిక కర్నాటక సంగీతమును చేయ చమ్ములమగాల ప్రధాన కొరకులలో నితిష్ఠాకమి తెలియుచున్నాడి.

13. అన్నమాచార్యుడు :— ఇతికు క్రీ. క. 1404 - 1480 కాలమును చెందిన చాచు, ఆప్తులుము నభులైటి ప్రాచ్యమైయుడు. అష్టావంచు కాక్కణశాఖ గ్రంథము.

నివాసము తిరపతికేట్రము. కుమారులు నరసింహార్యు, పెదతిరమలయ్యా. శ్రీ చేంకై శ్వరుని కంకితముగా భక్తి తో నితిను తెలుగున రచించిన వేలకొలది కీ రసలు రాగి రేపుం ఈ సుండుట మనము తిరుపతిలో చేపికిని చూడవచ్చును. ఈ రచనలను తిరపతి జేవ పూసమువారు శ్రీ కళాప్రవృత్తి, రాళ్ళపల్లి అవంతకృష్ణకర్మగారి ఆధ్వర్యమున స్వర సాహిత్యములతో, ప్రకటించుచుండుట మొంతయు విజేషును. తాయని సంస్కృత ములో “రచించిన సంకీర్తన లక్ష్మణు”ను యితని మనముడు చినతిరమలాచార్యులు తేసి గించియుండేను. భరత, కాళ్ళదేవానులు తమ గ్రంథములందు నిర్వచిలచిన పదమను జేయరచనకు లభ్యము అన్నమాచార్యుడు తన గ్రంథములో వేరొకైని యుండేడు. భక్తిరస ప్రధానమైన కేలకొలది పదము (సంకీర్తన) అను రచించుటచే యితనికి పదక వితా మార్గదర్శి” అనియు, మరియు “సంకీర్తనాచార్య” “ద్రావిడాగమ సార్వ భామ” అను లిరిడు లూసంగిబడేడు. కుతుని రచన (పదము) లు శ్రీ జేంకైశ్వరుము నాయనిగా, అయిన శీలావిజేషములను : రించుసారి యాగుటచే వాటిని “సంకీర్తనము” అని చెప్పువుడేను.

14. జతురకట్టినాభాడు :— ఇతడు క్ర. చ. 1428 - 1446 వరకు విద్యానగ మేలిన ఇమ్మడి దేవరాయల ఆస్తిన విద్యాంసుడు. కార్పాదేవుని “సంగీతరత్నాకరము” ను జేప్రవైద్యమైన “కళానిధి” అను వ్యాఖ్యాన మొనర్చిన ప్రతిభావంతుడు. తండ్రి పేశు లక్ష్మీనారాయణాచార్యుడు. తల్లిపేరు నారాయణి. చతురుడునే సార్థకసామమేగాక సంగీతదేవత, అభినవ భరతాచార్య, రాయుకౌర (రాజవాగ్దీయకౌర) తోడర మల్లాది బిరుదులతో ఇమ్మడి దేవరాయలచే సాక్షాతింపుడిన ఘనుఫు.

15. పురందరదాస :— ఇతడు క్ర. చ. 1486 - 1564 కాలమనరు చెందిన వారు. జన్మిథిసు బ్లారి జిల్లాలోని పురందరగడ (హాంపిరగర) అను గ్రామము. కర్మాంతక బ్రాహ్మణుడు. మధ్యమతస్తుదు తండ్రిపేశు పరపపు. తల్లిపేరు కమ లాంబ. భార్యాపేరు సరస్వతీభాయి. తాయని మొదటిపేరు కినపు. గొప్ప ధనికుడు. ఇతమ మొట వ్యాసాగ్రమలోను, తరువాత కూంచిచియునగరములోను నివిశించెను. అన్నమాచార్యునికంటే యువకుడు. పీరుభయులు సమావేశమైనట్లుకూడా చెప్పుదురు. ఇతమ పండరినాభుని భక్తుడై తన ఆస్తినింతయు దాన, భర్మములకు వినియోగించిన గొప్ప క్యాగధనుడు. జేనోపినిష్టులను ప్రజలవ బోధించిన చరితార్థుడు. కస్తుడ భాషణా విజేషపాండిత్యము సంపాందించి భక్తి తో 4,75,000 జేవరసామములను రచించి తరించిన మనసుభార్యుడు. కర్మాంతక సంగీతమును ప్రారంభ కిష్కణక పీలుగా స్వరాటటి, అంట, అంటకౌర, పీళ్ళాపిక, గీతముల రచించిన ఆదిగురువు. మరియు నికపు సూక్తములు, కామకూంతాటి యాకర ప్రమంధములకుటాడ కఠింజిక మేధావం

న్నతు. తేదాంత ప్రభోధమలైన యాతని రచనలను కన్నడభాషణాపూర్వకమాని వైపుగురు. పీరి రచనలు “పురందరవిఠల” ముద్ర గలిగియుండును. స్వరాజులో మాయామాళవగాళరాగమలో బోధించుటను యితడే ప్రారంభించెను. ఇతనికి “కర్మాంక సంగీత పితామహాయాతును లిరుదు గలదు. ఇతని కుటుంబములోని వారందరును సంకేర్ణ రచయితలగునుగు. ఇతడు రక్తాంకు సంగా పుష్టి ఒక జీవన స్వరూపదయ్యుము.

16. రామాయాప్యుదు :— ఇతడు 16 వ, శాస్త్రములోనివాడు, అరథిటిరామాయాత ఆశ్చర్యాన్నిసుదు. రామాయాల కోరికకై ప్ర. క. 1550 లో “స్వరమేళకళానిధి” అను గొప్ప సంగీతిలకుణ గ్రంథమును రచించిన ప్రసిద్ధ లక్షుకాయదు. రాయలకార, అభివధ భరతాచార్య, శోడరమల్లాడి లిరుదులాంధిన ఘనడు. ప్రాచీనమార్పునాశాతుల నుండి రాగములేవుడు విధానమును వదలి జిక్క, జ్ఞానరాగ పదుతిని ప్రవేశప్పిన దీపమంతుడు. తనకాలంలో వ్యవచ్ఛంతాసన్న 20 మేళరాగములలో “మాళవగాళ” మిశుల ప్రామాణ్యమైనదిగా తెచ్చిన ప్రస్తుతము. ఇతడు తన గ్రంథములో ఖుదప్పిన గుంచి చౌపచ్చనా, అటి 8 లక్షలనియు, (1) ఖద్దమేళపీఠ, (2) మాడ్య మేళపీఠ, (3) అయ్యతగాళేంద్ర మేళపీఠ లక్షయ ఈ కి క, కొను శ్రీకృష్ణదేవరాయల తమ్ముడైన అయ్యతగాళేవరాయల ప్రోత్సాహనుగ నిర్మించుడిన దనియు, ఔ మాడు కీళాలునుమరల బెల్కుట్టటి గెంపురకములుగా నుండుననియు అవి (1) ఏకరాగ మేళ పీఠ(ప్రాచీనపీఠ), (2) స్వరాగమేళపీఠ (యిప్పటిపీఠ) అనియు వేర్కొన్నాడు. ఇతడు విర్యచించిన 20 ప్రాచీనమేళములలో సాళంగనాట, తేదాగాళ మేళముల గెంటియొక్క లక్షు మేళకటిగా నుండుటచే కాందరు యా మేళములు 19 అని చెప్పాటకు కొరణమైనది.

17. సోమనాథు :— ఇతడు ప్ర. క. 1609 ప్రాంతమందు గలవాడు. ఆంధ్రదు. తండ్రిచేయ ముద్గులనూరి. కాతచేయ మేంగనాథు. ఇతడు రచించిన “రాగవిభోధ” మను గ్రంథము మిక్కిలి ప్రవిధమైనది. ఈ గ్రంథము రామాయ్యని “స్వరమేళకళానిధి” ని యానపరించి ప్రాయుఖించు. దినిలో రె ప్రకరణములు గలవు. అటి (1)శ్రుతిస్వరవిషేషం, (2) పీఠావిషేషం, (3) మేళవిషేషం, (4) రాగవిషేషం, (5) రాగరూపవిషేషము అనుని. ఇతడు తన గ్రంథమున మేళములు 28 గా నిర్ణయించి చేర్కొన్నాడు.

18. శతరదామాదరుడు :— ఇతడు ప్ర. క. 1570-1578 తరకు విషయాన రచన పాలించిన తిరుపులరాయుని ఆశాన విద్యాంసుడు. “గీతగోవింద” మును “ప్రశ్నతిరంజని” యాను శాయాభ్యాసము ప్రాణిన చెరుకురాల లక్షీధరచండితుని కుమారుడు. “పంగితదర్శు” మను లక్షు గ్రంథమును రచించిన గాపు చండితుడు. ఈ గ్రంథ తును క్రూర భారతజీశుండు మిక్కిలి ప్రాఫుల్సిణా తీక్ష్ణమాంధురు. నీటు

లాగు, రాగిణీ, పదివారను లనబడు 182 రాగమల గురించి పేర్కొనబడేను. అంతే గాక వీరిలో నెఱించి ఉన్న పేర్కొనబడేను. అంతే గాక (1) స్వరాధ్వయం, (2) రాగాధ్వయం, (3) రాగరాగిణల తదావారణం, (4) ప్రేరకాధ్వయం, (5) ప్రబంధాధ్వయం, (6) వాద్యాధ్వయం, (7) వాద్య ప్రబంధాధ్వయం, (8) తాళాధ్వయం, (9) దక్షప్రాణాధ్వయం, (10) సృత్యాధ్వయములుగూడ కౌరాంపబడేను. కట్టినాఫునికిగాలే జాతియకీకూడ చతురు' అను శ్రీమతి బీయదు యిన్నను.

19. లోచనకవి :— ఇతికా 16 వ శతాబ్దమునకు చౌందినవాడు. ‘గౌతమరంగిసే’ అను గాప్పు లక్షున గ్రంథమును కచించిన పంచితుడు. ఇతికు తన గ్రంథమునంగు 12 జాతి మేళములను, వాటిజ్యరాగములను, మూర్కుగ్రాహకుతుల పుంచి రాగమును గ్రహించు కిందులు పేర్కొనేను. కాతనిచే గ్రామాబడిన గ్వర్క, రాగాలక్షునుంగా ఉత్తరభారత శిక్షయంగూడల సంగీతమునను గంంధించినవిగా పుంచును.

20. పుండరీకవితువు :— ఇతికు క్రీ. ఈ. 1590 ప్రాంతమువాడు. కర్ణాటక తేశస్తువు. గాప్పుగాయివుడు. ఉత్తరభారతంలో పర్యాటించి భాన్‌దేశంలోని ‘అనంద వల్లి’ని పరిపాలించిన బుద్ధాన్ భాన్ ఆస్తాసంలో సన్మానింపబడిన సమాధుడు. భాన్ కోరిక పై ‘ప్రదాగచంప్రోవయ’ మును గ్రంథమును రచించి, అందు స్వరప్రస్తావ, స్వరమేళప్రస్తావ, అలట్, ప్రాపాదచులను, కొన్ని ఆధ్యాయములలో ఉత్తరభారత దేశ రాగస్వరూపమును నిర్ణయించిన మహానుభావుడు. ఇతికు కపిలముని కోరిక పై ‘రాగ ఘోల’ అను గ్రంథమును, అక్షర్ ఆస్తానమునచేసి దిదువ మాధవసింహుని కంకిత ముగా ‘రాగమంజరి’ అను గ్రంథమును రచించేను. దీనిలో స్వరాధ్వయం, రాగాధ్వయసులు కెంపెగలను, ‘నరసింహయ’ మును గ్రంథమునకు యాతని నచనగాఁశే తెలియుచున్నది.

21. మాధవభట్టు :— ఇతికు క్రీ. ఈ. 1600 ప్రాంతమువాడు. వారచానీవాస్తవ్యుడు. ‘సంగీతచంప్రీ’ యాను లక్షున గ్రంథమునకు కర్తృత్వమును వివరించేను. ఇతికు తన గ్రంథములో ప్రుత్తి, స్వర్వ, రాగ, గుర్క, ఆలాప లక్షునములను వివరించేను. కాతని గ్రంథమును గుత్తించి అన్నమాచార్యులు తన ‘సర్కి రసలక్షణం’ లో శ్రీగ్ర్మమంగమనింపబడిన విషయముగును.

22. భావభట్టు :— ఇతికు భాజపాన్ చక్రవర్తి ఆస్తాన విద్యాంసుడైన పండిత గాజ “రాద్రవభట్టు డెయిక్కు కుమారుడు. మాశవరాడైన ఆమాపసింహుని కోరిక పై ‘సంగీతలక్షు’ మును గ్రంథమును దక్షిణదేశ సంగీత సంప్రదాయముగా రచించిన ప్రసిద్ధుడు. ఇతికు తన గ్రంథమున 20 జనక రాగములనే స్వర్కొనేను.

23. గోవిందచిక్కితులు :— ఇతడు ప్ర. శ. 1577 - 1614 కాలమణితంజాన్తరా తును పటిష్ఠానించిన ఆచ్యుతప్రసాదుక, రఘునాథభూషాలుర కాలమన ప్రథాన మంత్రిగా నున్నవాడు. కర్మాటక స్తుతిభ్రాహ్మణులు, ఆశ్వలాయనస్తుతిభ్రాహ్మణి చెందినవాడు. వనిష్టగ్రేతీతుడు. భార్యాపేరు నాగమం. శ్రీతులచేయ్య (1) యజ్ఞ నా రామణాధిక్రములు, (2) వెంకటమథి. ఇతడు “సాధువులును దేవ ప్రకటించాడు” “సంగీతసుధి” అను గ్రంథము యితరినిచెయ్యును నే ప్రతీతిగలను. తిమ్మంథమును “స్తుతిభ్రాహ్మణులు ఉల్లతి”, రాగవివేక, ప్రోక్షక, ప్రబంధ, తాళి, వాద్య, కట్టరాభ్యాసముగా ఉల్లతి. రామాయణంలో కిరిపెట్టుచేసిన “ఎన్నోరాగమిణు” యితడు కొంపి ప్రమాణంలో దిఖునాధికిణి యని పేరుకైటైని ఉప్పుగురు. 72 మేళకర్తల పద్మతినివాడు యితడే తొమచట కను ద్వానెనని కొండును సౌపుటండ్రు. ఇతిథి సంగీతి, సాంకేత్యములలో మహాపండితుడైన వాగ్దీయకారణుము. రఘునాథభూషాలాంకితులుగా యితడు “ఎంగీతసుధానిధి” అను గొప్ప లక్ష్మి, గ్రంథాన్ని కూడ రచించాడు.

24. వెంకటమథి :— ఇతడు ప్ర. శ. 1616) గ్రంథాన్నాశక. గోవిందచిక్కితుల రెండవ మహారాఘవు. వెంకటైక్వరీచిక్కితులను పేరుకలవాడు. మొచట ఆన్నియాగు యజ్ఞ నారాయణాధిక్కితులవద్ద సంగీతివ్యాపధ్యాసించి. తమపడ ఉత్కర్షించి చ్ఛ మేటిగాయి కూడిన తాసాప్యచార్యులవద్ద పరిశ్రాణమైన లక్ష్మీ, లక్ష్మియైరాం సంఖారించిన మేధాసం పన్నుడు. సుసుహసిన తాసాప్యచార్యుని ధ్యానించుతూ ఆశ్చర్యముగా “గ్రంథర్వజ్ఞసతా ఖర్యదుర్యార ఏర్యథంజుచ్చ” అను గీతము ప్రథించుగా రచించి గుపుత్వకు, తండ్రీకీ, అన్నగాంచి వినిపించి తొప్పినొందిన ప్రతిభావంతుడు. శ్రీ జిజయరాఘవు. నాయకుని ఆసానవిద్యాంసుము. గసుక ఆయు కోచకైపై బీడి, ప్రుతి, స్వద, మేళ, రాగ, ఆలావ, తాయి, గీత, ప్రబంధ, తాళిములను పది ప్రకరణములన్నో ప్ర. శ. 1660 లో “చతుర్ధండిప్రకాళిక” అను గొప్ప లక్ష్మిగ్రంథమును రచించిన సమర్థుడు గీత, తాయి, ప్రబంధ, ఆలాపములల్లో కూడినదగుటచేతనే యిం గ్రంథమునుకు “చతుర్ధండిప్రకాళిక” యును పేరుకలిగాడు. ఈ గ్రంథమున రాగాంగ, ఉపాంగ, భూమాంగ రాగలక్షణములను శ్లోకములద్వారా నిరూపించి అంచుకు వుదావారణగా తన గీతము లము పేర్కొన్ని సెను. మరియు “రాగలక్షణ” మన మరియుక గ్రంథములడ రచించి సముద్రమున్నది. బీనిలో 72 మేళకర్తలు, వాటి జన్మరాగములు, వాటి ఉపణి ములుకూడ కలవు. విద్యారథుయ్యని కాలంలో 15 గాను, రామాయణుని కాలంలో 20 గాను పున్న ప్రాణీన మేళములను వెంకటమథి తన నూత్సుధృష్టిణి పంచలిచి శాస్త్రియ దృక్ప్రథంలో మరికాన్నిచేసి 72 మేళకర్తలుగా సిర్పుఱుంచెను. నాయక శాజాలనాటి కర్మాటక సంగీత లక్ష్మీ, లక్ష్మణిధానము యూతిని “చతుర్ధండిప్రకాళిక”

గ్రంథముల్ల మనము తెలుసుకోవచ్చును. ఇతడు తిరువారూరు శ్రీ తార్యగురుజ్ఞామిని స్థుతించుచూ 24 అష్టవధులు ప్రాణేను. ఇతని మహిమల గురించి ఎస్కోవ్ కథలు గలవు. వాటిలో (1) మాచవగాళలో గీతముపాడి లోరశాధను, (2) రిపిగాళలో గీతముపాడి రాజు ఉదరశాధను నివారించుట ముఖ్యమైనవనును.

25. ఏవీందామాత్రుణ్ణః - ఇతగు ప్రీ. క. 1577-1614 కాలమునాటివాడు. అంధ్రము. ఇంటిపేరు పోలూరువాయి. నివాసము కోసలూరు. అమృతశేషరాయిం కొలమునాటివాడు. సంగీతసాహిత్యములో ఏప్పు ఉమర్భదు. ఇతడు మేళక ర్తులు 72 ను, సంపూర్ణ-సంపూర్ణములుగా నే వుండవలేనను మతముగలవాడు. గనుక వాటికినకొంగి, రత్నాంగి, గానమూ త్రివంటి 72 పేర్లను యేర్పుతచియుండేను. ఇవే సేణ కిని వాముకలోనున్నవి. వేంకటనుభి తానే కల్పించినటుల చెప్పునడిన 72 మేళకములకు కూడ కవకొంగరి, ఫానమ్ముతిపంటి 72 పేర్లను యేర్పుతచియున్నను, వాటిలో కొన్ని మేళకములు సంపూర్ణ-సంపూర్ణములుగా లేకను యిప్పటి వాయుకలోగల మేళక రపదత్తికి కీమ్ముంగా నుండటతేంతన సేహు యి గోవీందామాత్రుణ్ణిని 72 మేళక ర్తలే విశేషప్రచారంలో నుండటానికి కొరణమైనది. ఈ కారణంచే యితడు వేంకటమల్కి తరువాత వాణిజేవానికు దృష్టముగానికినున్నది. ఇతడు “సంగితికాస్త్రసంక్షేపము”, “సంగ్రహమాచారమణి” వంటి లక్ష్మణ గ్రంథములను సంస్కృతంలో రచించేను. మరియు కొట్టి మారి బుస్సప్పపాలుని కోపకపై కోసలూరి శ్రీరామచంద్రుని కంకితముగా “రాగశాకచింతామణి” అను గొప్పలక్షణ గ్రంథముకూడా రచించినట్లు పరిశీలకులు తెలుపుట్టనారుడు. ఈ గ్రంథములో ర ఆశ్వాసములుగలవు. అందు మెదటి ఆశ్వాసంలో నాదవిషయమునూ, దౌండల ఆశ్వాసంలో 22 ప్రతులు, శుద్ధ వికృతి స్వరములు, దేశిరాగములునూ, మూడవ ఆశ్వాసంలో గ్రామత్రయము, పద్మ, మధ్యమ గ్రామములందలి చతుర్థమార్పులు, శుద్ధతాన, కూటతాన, స్వరప్రసార వివరములనూ, నాలుగవ ఆశ్వాసములో ఆనాటి 20 మేళకములు, వాటి జన్మ రాగా, వివరములనూ, అఱుదవ ఆశ్వాసంలో వాగీయకారక లక్ష్మణము, గాయకథేదాలు, గాయక కోపాలు, స్వరపోషాలు మెదలగునవియును పేర్లొక్కనబడేను.

26. నారాయణాంతర్ములు:- ఇతడు ప్రీ. క. 1580-1680 కాలమునకు చందిన వాడు. అంధ్ర బ్రాహ్మణుడు. సంగీత సాహిత్యములందును, సృత్య, వేదాంతాశాస్త్రములందును గొప్ప పండితుడు. శ్రీకృష్ణబ్రతుడు. సంస్కృతంలో “శ్రీకృష్ణాలికరందిణి” అను గ్రంథమును మరికిన్ని వేదాంతగ్రంథములనే గాక తెలుగులో “పాపశాకాపహరణము” వంటియిక్కాములకుడు రచించిన ప్రతిభావంతుడు. తాయిన జన్మాభావము కృష్ణజలాల్మాని శ్రీకృష్ణమని కొండరును, కూచిభూడి ఆగ్నమారములు కొండ.

రున. సంచూరుజ్ఞైల్లాలోని “కొజు” అని కొండరును చెప్పుచేగాక ఇంటిపైరు క్లూపరులు అనియు యాయయనపేరు గోవిందజ్ఞాత్రీ, అనియు, తండ్రిశేఖ సిలకంతరాత్రీ, అనియు ఇటుల ఆనేకరకములుగా పరిశీలనలు తెలుపుటచే పిటిలోవిదినిజమోకూడా నిర్ధారణగా తెలుపుటకు వీలులేవన్నది. కొని యితడు కృష్ణానది తీర్టప్రాంతమువాడని మాత్రము నిప్పంచోచుగా చెప్పునచ్చును. ఇతడు పరిషామహాల శాఖనివారణకై తీర్ట తిరుపతి చేంకచేశ్వరుని దర్శించునియు, ఆస్యామివారి అష్ట మేరకు, తమిళదేశములోని తరఫూరువై ఆచ్ఛాటి చేంకటరమణ అలయమునకు మాలప్రతిష్ఠచేసిన అసంతరం “తీర్టకృష్ణ లీలా తరంగిటి”ని గానంచేయడంతో దీర్ఘ కొలంగామన్న అతని పరిషామహాలశాఖనివారణయ్యెననియు, అందుచే ఆచ్ఛాట స్థామిని సేవిచుచూ యుండునపుదు కొంత కొలానికి అవసానకొలమ సమిపిచచి మాసిమాస, ఉధ్యాత్రమీ, సుఖవారం, కృత్తికామక్రతమున సిద్ధిషాందిరనియు తెలియుచున్నది. వీరి సమాధి చేంకటరమణస్థామి ఆలయమునకు సవిాపనునను, పీరి భార్యాపటము ఆలయములోపలను సేటికిని కుపచును. తీర్టకృష్ణజయంతినాటు భక్తులు పీరి తరంగములను విధిగా నచ్చట సాచుచూ భజనలు చేయట సేటికిని చూడవచ్చును. ఇతము భాగవతములోని దక్షమస్తుందమండలి తీర్టకృష్ణగాధను సంగ్రహితంలో 12 సర్దలు (అంకములు)గా రచించును. ఈ గ్రంథమును “తీర్టకృష్ణలీలా తరంగిటి” యందురు. సీనిలో ప్రారంభమున మంగళాచరణము, తరువాత క్లోకములు, ఇష్టదేవతా ప్రాంధములు, తరంగములు వుండును. ఈ తరంగములు పల్లవి, అషుపల్లవి, చరణములలో స్వామముద్రను గలిగి యుండును. కొన్నిటిలో జతులుమాడ నుండును. దక్షిణాశ్వరతంలో ప్రతి భజన కొలాషైపములోను వీరి తరంగములు విధిగా సాంకేతిక సేటికిని సంప్రదాయంగా నున్నది. వీరి మొదట సేసన్నగించది.

27. ఆచ్యుతపునాయకుము:— ఇతడు క్రి. ఈ. 1680—1614 వరకు కెశావురు జీవిన నాయకరాజుగను. అంద్రదేశమునుండి వచ్చి, తమ యహుగాములచే తనము పెట్టించిన భాగవత ప్రాంధములకు ఆచ్యుతరాయ సముద్రంవంబీ గ్రామములను దానమిచ్చిన గొప్ప భర్తకిలుడగను. ఈ గ్రామానికి క్రమంగా భూపతిరాజుపురమనియు, మెకత్తూరుఅనియు, మెర్ట్లూరునియు విచిధాష్ట్లు వ్యవహారంలోనికి రాగిగాను. ఈ భూపతిరాజుపురంలోని వరదరాజుస్థామికి అంకితముగానే నారాయణింద్రులు “శారిఖాకాపవరణ” మనే యహుగానాన్ని రచించినట్లు చెప్పచురు. ఈ ఆచ్యుతపునాయకుని ఆఫావంటానోనే సుప్రసిద్ధ సంగీతంకుడిన కర్తులున గోవిందచిక్కియిలాడడ ప్రభామంప్రిగా నుండిని గ్రహించుచును.

28. శ్రుతిము:— ఇతడు క్రి. ఈ. 1600—1680 కొలముకు చెందివాయి. శ్రుతిముకు కృష్ణజ్ఞైలోని “శ్రుత్య” అను గ్రామము.

ఇది భాగవతుల తూచిష్టాడికి సమిపమునగలదు. ఇతనిమొదటిపోర వరదయ్య.బాల్యము నాచే సంగిత, సాక్షిష్ట్య, నాట్యభిన్నయాలంకోరాదిశాస్త్రము లభ్యసించునపుడు తన చవాపాత్రమైన ఒక దేవదాసిని ప్రేమించినందున వాదిద్దిరిషుధ్య నడచిన సంభాషణలు తన పదవయనసలయం దిమిజ్ఞియుండేను. తనుపరి ఆ దేవదాసియొక్క కోరికపైననే, అచ్చుట గల శ్రీ వేషణోపాలస్వామిపై “శ్రీ పతి సుతుబాద్” అను పదమును ఆనంద శ్రవి రాగమలో మొదట కంచియట జరిగాను. ఇతడు కంచి వరదునిపై రచించిన పదములలో తన కీవితకథను చిత్రించాడు. ఇతడు మధుర, తంజావూరు, గోల్కూడం, విజయనగర సుధ్వానములకు వెంట్లు ఆయా రాజుల కోరికపై ఆనేక పదములను రచించి విసిపించి ఘనపత్రానములాంచెను. ఇతడు తంజావూరు వెంట్లునపుడు శ్రీ విజయ శాఖువనాయనుని కోరికపై “పంచవత్తుము”లుగా పదములు రచించి ఆ రాజున కంకిత మిచ్చేవు. ఇతడు పదములు వ్రాయాలలో అదియోగీయుడు. తెలుగులో క్యంగార రస ప్రధానముగా యాతిషు రచించిన పదములు నాలుగుపేట వరకు గలవని తెలియు మన్మహి, ఇటి “సువ్యారోపాల” ముద్రన గటియుండును. విరి వాళియులు యిప్పటిసి “మొవ్య” గ్రామములో గలరు. ఈ మహాపిఱుడు పదములను రచించుమా ఆనేక క్షైత్రములను దస్యంచుటచే క్షైత్రయ్య, లేక క్షైత్రాఢున సార్కనాము నొంకెను. శ్రీ జయదేవుడే రారాయణత్థయును, ఆ నారాయణత్థిర్థ కే క్షైత్రయ్యగు అక తరించినటుల ప్రతితి గలను.

29. మార్గదర్శి శేఖర్యంగార్క:— ఇతడు 16—17 శతాబ్దములక్క చెందినవాడు. కైషాప ప్రాంతముడు. సంగిత, సంస్కృతములందు గొప్ప పండితుడు. అయ్యాశ్వి సాంస్కృతికాలుని ప్రసాదించిన వాడు. శ్రీంగారాగుని భార్తును. గుడు రంగ వాధురావై భక్తికాల ప్రధానమైన ఆనేక కీర్తనలను “ఓసల” ముద్రలో రచించిన మహాశిఱుడు. ఇతడు కాను రచించిన కీర్తన లన్నియు గల గ్రంథమును శ్రీరంగ వాధుని పాఠములవద్ద సమిపించి మరునాడుడయమున వచ్చుసరికి అందు 60 కీర్తన ములు మాత్రమే యుండి మిగిలినవి చెదలుపట్టి యున్నందున ఆ అడవది కీర్తనలే స్వామివారంగికరించెనని వాటిని ప్రచారంలోనికి తెచ్చెను.ఆనాటి పండితులు యాతని రచనలంయగల సంస్కృత పదజాలమునక్కను సంగీతఫణములక్కను మెచ్చుకొని “మార్గ దర్శి” యని పొగడిరట. ఈతని మార్గములనే శ్రీస్వాతి తిరునాళ్ల మహిరామ. ఈ రచనలయం దసుసరించినవి చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది.

30. రఘువాధనాయకుడు:— ఇతడు శ్రీ. క. 1614—1682. వాడు తంజావూరున పరిపూర్వించిన వాయకరాజును. అచ్యుతప్రసాదయుని తమాతుడు. కృతిక త్రగాను, కృతి. త్రగాను. క్రోంగిన రాజకవిత్థాము. మంచు “పాటినారావుకును”

మన పద్యప్రచంధమును ఆశ్వర్గా 6 గంటలలో రచించి తన తండ్రియను ఆచ్యుద్ధరించాడని అమృతమైన హేథాసంపన్ను కు. సంగీత, సాహిత్య, కవిత్యములలో గొప్ప ప్రతిభ కలవాడుగనుక గాంధీజీకు మొత్తము, వరిణయము, రుక్మిణీకుపై కల్యాణములవటి యత్కాగానములనేగాక నలవరిత్రవటి మరికొన్ని యత్కగ్రంథములనుకూడ రచించిన కవిపుంగవుము. మరియు జయితాసేన, రాఘవందువుటి ఆశ్రురూపరాగముల సృష్టించుటయేగాక రఘునాథ హీరా యానుబము ప్రభావ్యతిచెందిన సంగీతవాద్యములనుకూడ కసిసైట్రాగలిగిన గొప్ప సమయము. సుప్రసిద్ధ లత్తుగ్రంథమైన “సంగీతమధు” యత్క గ్రంథములనూ నికిందే రచించినట్లుగా ప్రతితి యున్నను, అది యాయమను ప్రభావముత్రిమైన గోవించికించుటే రచించి రఘునాథసాయితని పేర ప్రకటించిస్టు వేంకటమథియొక్క గ్రంథ ప్రకటనవలన తెలియుచున్నది.

31. విజయరాఘవనాయకుడు :- ఇతము క్రీ.శ. 1633-1673 వఱకు తంజావూరును పాలించిన నాయకరాజును. రఘునాథనాయకుని తమయాదు. ఆప్యాయాశ్వరోద్ధిదుడు. ఆసేక యత్కగానములను, ద్విపదకౌణ్యములను, గోవించికించినట్లుగా రచనలనేగాక “రఘునాథనాయకాభ్యుదయ” మనే ద్విపదకౌణ్యమైనుడూ రచించిన హేథాసంపన్నుడు. ఇతని పరిపాతనాకాశమలో తనకలును, యత్క ఆప్యాయ విద్యాంసులనల్లును రచించబడిన యత్కగాన పదరచనతచే డాకని పరిపాతనాకాశ మును యత్కగాన పదరచనలక్క స్వర్గయుగంగా చెప్పబడింది. పదక త్రయోదశైక్షయై యాయన కొండ్రి ఆప్యాయములనోగాక యాయన ఆప్యాయములాహూడు విశేషకొండ్రి మండి నేలకొండది పదములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. శిల్పిలో విజయరాఘవనాయకాంకమైతేన పదములు 12 మూక్రమే కషపదుయన్నుని. ఈమున తనకాలికి నవరథ్మాలికమైన సాహిత్యరాయ వెండేరమును ధరించి రాజునథలో జుగు సంగీత, సాహిత్య గొప్పులకు అధ్యక్షతపొందివేదని తెలియుచున్నది.

32. భద్రాచల రాముద్దాను :- ఇతము క్రీ.శ. 1630 కోంము సాటివాయు. శేలాగు నియోగిప్రాప్తులును. ఇతని మొదటిశేలు కంచల్ గొప్పన్న. తండ్రికేరు లింగమనుత్రి, తల్లి శేలు కామాంబ, నివాసము ప్రైచరాబాద్ రాఘ్వీం లాని “శేలకొండపల్లి” గ్రామము. ఇతము శాల్యమునుచే శాలరామాయణాది గ్రంథములను పకించి, రాముథక్కి నలబంధుకొని రాముండి రచించి పాడు చుండిను. మరియు శ్రీరఘునాథభట్టాచార్యులచే మంత్రాపకేశమై తప్పవిధి సొందుటయేగాక కలీయదానుచే రాముకారకమంత్రాపకేశములన్న సొందెను. ఆసుము

యంలోనే యితము మహాదానందముతో “తారికమంత్రము కోరిన దౌరకాష” అను ధన్యానిరాగంలో కీర్తన రచించి పాడెను. ఈయనకు వివాహమైన కొన్నాళ్ళకు ఒక శుభ్రతు జనించెను. తల్లి దంపుల మరకొనంకరము యితము విరక్తితో తనకున్న ఆస్తిసింపంకరయి దానధర్మములు చేసి సంసారపోషణకై బంధువుల సుఖమైన ప్రతి. క. 1650 లో ప్రాదరాబాద్ కైళైన. అచ్చట యితని కేమన్యామూలు, అబుల్లాహాస్మా కద్ద మంత్రులు నగ్న ఆక్ష్యన్న, మాదన్న గాల్ల సహాయమున భద్రాచలము తహాతిలు దారు వుద్దోగ్రము సంపాదించెను. నిరంతర రామధర్మమైన గోపన్న, భద్రాచలము చేసి ఆ తాలూకొలో వసూలుచేసిన తచ్ఛాతిఖానతచ్ఛిని శ్రీరామకైంకర్ణమునకే వినియోగించుచుండెను. ఈవిషయము తెలిసికొనిన తాసాస్మా క్రోధావేషుడై ప్రతి. క. 1655 లో గోపన్నకు 12 సంతర్పములు కలిగించి విధించి బందిభానాలో నుంచెను. ఆ సమయంలో ఆకపు పడిన బాధలు వర్ణనాతీతములగును. ఆబాధల కోర్చులేక అత డెస్క్ విధముల శ్రీరామచంద్రుని కీర్తించెను. భక్తితోకూడిన ఆ కీర్తనలు హృదయంజక మాలగును. ఈ విధముగా 12 సంసీలు కైలులో బాధల నముధవించి జీవితంకైపు విరక్తిచే విషమత్రాగట క్రమానుంచునప్పుడు కైవానుగ్రహమున విష మమ్మ మయ్యెను. భక్తరకుకుడైన శ్రీరామచంద్రుడు లక్ష్మీనానేతుడై ఆయలకుల కరపాలభోగ్రమును తాసాస్మా అంతశ్శరమునందు ప్రవేశించి ఆ ప్రేకము తాసాస్మా జీలీంచగా తాసాస్మా రామవాసుని బంధువిషుక్తుని చేశాడు. వెంట సే రామదాను భద్రాచలమునప్పుడై శ్రీరామకైంకర్ణముతో జీవితమును గడపుచూ కొంతకాలాసీముకీచెందెను. ఈ రామదాసుని చరిత్రను మొదట యూదవదాసు, తయవాత సింగందాసు, సరసింహదాసు, కృష్ణదాసు మొదలగుచారు యత్కుగానాలుగా రచించిరి. రామదాసు కన జీవికంలోని వివిధభుట్టాలలో రచించిన కీర్తనలు ఘమారు 100 కి మైగా కనుపడుచున్నారి. ఇవి బహుముద్రలలో సులభసంగీతశ్లో గలిగి భక్తిరసపూర్వకము అనును. ఈప్రతిని మహిమలు యొన్నుగలవు. ఒక నాడు రామదాసు బ్రాహ్మణాల సంతర్పణ జీవు సమయమలో ఆయనకుమారుడు ఆడుకొనుచూ గంజిగుంటలోపడి మరణించెను. ఆప్మదు రామదాసు “కోదుంచరామ” అను కీర్తన భక్తితో గానుమచేయగా ఆభాలుడు వెంట సే సకేవుడైస్తు చెప్పుదురు. ఇట్లి మహిభక్తును గంకసే త్వాగరాజుకున రచనయగు “కీరసాగరకయన” అను కృతిలో “ధీముదే రామవాసుని” అని యితగి శైలు పెర్కునటి జరిగాను.

33. అప్పాబలుడు :— ఇతడు 17వ, శతాబ్దముకు చెందినవాడు. వైశిష్టాచ్ఛామ్యుడు, గొప్ప లక్ష్మణకౌరుడు. ప్రతి. క. 1650లో “సంగీతపారిషాక్త” మన అంతశ్శరమును రచించిన సమ్మానము. సినిని సీనానాథుపు ప్రతి. క. 172 లో పాచిక

భాషలోనికి అహవదించెను. వీంహాస్తానీ కాథీ రాగమను యికఱే స్ట్రింగ్సని తెప్పారుడు. వీంయొక్క తీగ పొడుతునుబ్బై ఒకఫోయలో 12 స్వరములను నిర్ణయించిన మేధాసంపన్నుడు. వీరి సంగీత లక్ష్మీలక్ష్మణములు యిప్పటి విధానమున కుంకూలముగానే యున్నవి. ఇతమ ఘమారు 300 సంగిత ప్రీతిపులు ప్రాంతమున నినసించు నని చెప్పారుడు.

34. విజయగోపాలుడు :- ఇతడు 17వ, కశ్మీర్ములోనివాడు. సంగీత, పాహిత్యములందును, తెలుగునందును గొప్ప పాండిత్యము గలవాడు. మిక్కిలి భక్తుడు. ఇతడు “విజయగోపాల” అను స్వానామముద్రతలో రచించిన క్రీరులనేకము గలవు. వీటిని దక్షిణభారతంలో భాదన కౌతైషేషములందు చిథిగా పొశుచుంచురు.

35. శాహాజీ :- ఇతడు క్రీ. ఈ. 1694-1712 వరకు తంజావూరును పరిపాలించిన మహారాష్ట్రరాజు. వీణాశీ (1676-1683) తమారుడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్పసమర్పుడు. అధినికసాహిత్య భోజుడును సాఫ్కకబిరును నొండవదినపాఠుం సుప్రసిద్ధ గ్రంథకర్త. సంస్కృతాంధ్ర, ద్రావిడభాషా పండితులనుపోషించి క్రీ.స. 1693లో తన పేరున ఒక గ్రామాన్ని కూడ వారికి బహుకరించిన త్యాగమూర్తి. ఇతడు సంస్కృతములో “శబ్దరక్త సమన్వయము” శబ్దరక్త సంగ్రహము” అను ఇనిఘుణాలువు అను, తెలుగులో “శంకర పల్లకీ సేవాప్రభుంభము” (తిరువారూరుపీథివిటంక త్యాగరాజస్వామి పల్లకీ సేవనుగుణించినది) ను, “విష్ణు పల్లకీ సేవాప్రభుంభము” మొదలగు ఘమారు 20 కరున యాత్రగానముల రచించి వాటిని కిరి, రామ, కృష్ణ, గౌతిశేషుల కంకితమిచ్చిన మహాస్థాపుడగును.

36. మొదటి శరభాజీ :- ఇతడు క్రీ. ఈ. 1712 - 1728 వరకు తంజావూరును పరిపాలించిన మహారాష్ట్రరాజును. కాకాజీ మహారాజు కమ్ముడు. సంస్కృతాంధ్రములందును, సంగీతములలోను గొప్ప విద్యానుడు. “రాఘవ చరిత్ర” మును కొన్యాశ్నేగాక “శరభేంద్ర భూషాల కొరండి నాటక” మాసి యక్కగానాన్ని కూడ రచించిన రాజకిచండ్రదు. ఈ యక్కగానాన్ని కీ. జీ. కీటాధనమ్మ కూరురు జయమ్మ, ఆమె తమార్టె శాలంప్రస్తియు నృత్యసాటికగా జేటిని ప్రదర్శనము లిచ్చుట జరుగుచుస్తారి.

37. తులజాజీ :- ఇతడు క్రీ. ఈ. 1728-1736 వరకు తంజావూరును పరిపాలించిన మహారాష్ట్రరాజుగా రాజగు శాహాజీమహారాణయొక్క రెండవ సాండరుడు. సంగీత, పాహిత్యములలో గొప్ప పండితుడు. ఇతమ సంస్కృతంలో “సంగీత

సారామృత” మాట లక్షు గ్రంథాస్నేగాక, తెలుగులో “ఇవకొమసుండరీ పరిణయు” మన యత్కగాసాన్నిమాడు రచించి కీర్తినొంపిన ప్రసిద్ధ రాజకవిశేఖరు డగును.

38. గిరిరాజ కవి:- ఇతడు ప్రీ. క. 1681 - 1712 వరకు శాస్త్రి ఆస్తానంలోను, ప్రీ. క. 1712-1728 వరకు శరభోకీ ఆస్తానంలోను విద్యాంసుముగా నున్న ప్రసిద్ధ చాగ్గెశుకొయడు. ఈకని మనుషుడే త్యాగరాజు. గనుక సేత్యాగ్గెరాజు తాను రచించిన బంగాళరాగు కృతిలో ఈన తాతపేసు వ్యుంగ్యుముగా వమ్మనటుల శ్రీరాజ సుతా తన్ను” అను వేణ్టిసుటకు కౌరణ్యమైనసి. ఇతడు సంగీత, సాహిత్యములలో గొప్పపుడికిము, కవియు నశును. ఇతడు రచించిన (1) శాహేంద్ర చరిత్రము, (2) రాజమోహన కౌరవంజి, (కౌరవజి=ఎయకల పాత్ర), (3) లీలావతీ కల్యాణము (4) వాదఃయం (5) సర్వాంగసుందరీవిలాసము మొవలగు యత్కగానములు మిక్కిలి సుప్రసిద్ధములగును.

39. సారంగపాణి:- ఇతడు ప్రీ. క. 1680 - 1710 కొంమనకు తెండిన వాడు. కౌర్యేషినగర సంస్కారాధికారియగు శ్రీ మాకరాజు శేంకట పైరమార్త్రీరాజు ఆస్తానంలో విద్యాధికారిగా నున్నవాడు. సంస్కృతాంధ్రభాషలలో పాండిక్య మును, కవిత్యములలో విశేషప్రతిభిధు గలవాడు. సంగీత, సాట్ట్యుక్కలలో మిగుల చందుర్శన గలవాడు. ఈన యిష్టదక్ష్యైన కౌర్యేషి నగర “వేణుగోపాలు”ని మాద్రాట్లో తెలుగులో ఆశేష పదములను రచించినను, శాస్త్రివ్యాతము ఈన ప్రభుత్వమైన మాకరాజున కంికముగా రచించెను. రాజాంకితముగానున్న యాత్రని పదములలో 75 కృంగార ఈన ప్రభాసముగాను, 36 వేణ్యావిలాస దూషణలుగఱిగాను, 48 భక్తి కైరాగ్య, శితి ప్రశోధకములగాను, 16 జాసపద భావశక్తు తెండినిగాను వున్నవి.

40. గోవిందస్వామయ్య, మరియు కూవస్వామయ్య:- శిర ప్రీ. క. 1680-1710 ప్రాంకమువారు. సోదరులు, చాగ్గెశుకొయలు. కౌర్యేషినగర వాస్తువ్యులు. తెలుగు తైర్పింగ్య శ్రావ్యుములు. తెలుగులో ఆశేషపదములు రచించిన ప్రతిభావంతులు. గోవిందస్వామయ్య భరతకాణ్ణములోపుడు ప్రశీలుడు. కౌర్యేషి నగర సంస్కారాధిక్యరుదును, సాక్ష్యుకుంచియుట్టున శ్రీ మాకరాజు శేంకట పైరమార్త్రీరాజు చే లచుపున్నములందినవాడు. ఈయనమోహారాగంలో రచించిన “సరిగాదాని” ఇను స్వ్యరాత్మర పదక్ష్యమును, మరియు వశింభువు, శైవారగ్గు, ముఖారి వంటి రాగాలలో రచించిన పదములు మిగుల ప్రసిద్ధములగును. ఈయన ఈమ్ముదు ఈయన స్వామయ్య రచించిన సాటుక్కరంజిరాగములోని “ఇంక అంక” అను పదవరుముకూడ ప్రసిద్ధమేవనగును, ఇకప్పుడు వేంకట పైరమార్త్రీరాజు ఈన రాజీయగు వేంకటగిరి

రాజుగారి క్షమ్యైన్ కైన రేఖలటకు నిరాకరించి ప్రట్టించికి ఉంపివేయగా గోవింద శ్వామ్యయ్య కెంకటిరి కొన్ని రాణితీ సంగీత, నాట్యములను కొన్ని పురువులేవులో అమెను రాజు (భర్త) సన్నిధి రష్ణించి సంగీత నాట్యములను ప్రదర్శింపచేయగా రాజు మెచ్చుకొని తిరిగి అమెను తన రాణిగా స్నేహికించెనని జెప్పాడు.

41. ఘనం సీనయ్య :— ఇతిదు క్రి. శ. 1704-1781 ప్రాంతమువాడు.

ఇంటిపేరు వంగలవారు. కైష్మదవర్థకుడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్పపండితుడు. మధుర విజయరంగ చౌక్కునాథుని మంత్రిపుంగవీరు. మన్మారు రంగని నొక వాయకి నిందాన్మతి చేయుచున్నట్టు ఇంకు కురంజిరాగములో రచించిన “శివస్కూ పురురాలనురా” అను శృంగారరసప్రధానమైన పదము దేశ ప్రసిద్ధముగును. మరియు సీలాంబి రాగంలలోని “మగవాచు వలచి తేసు సుఖము” అను పదము, తదితర కీర్తనలు కూడ యాతని రచనలలో మంచ్యమైనవగును.

42. మధుర (శ్రీనివాసయ్య) :— ఇతిదు క్రి. శ. 1704 - 1781 కొలములోని వాడు. మధుర విజయరంగ చౌక్కునాథనాయకుని అస్త్రానములో సన్నువాడు. మధుర మింహాజీవి పిచిచారకుడు. ఒక నాడు మింహాజీవి తన భక్తుడైన ఒక తపస్సికి అనుగ్రహించి తాంబూల విడెయు నివ్వబోగా ఆ తపస్సి నిరాకరించినయన యవ్వట సేనిదురించుచున్న యా శ్రీనివాసయ్య నోటిలోపదవేసి దేవి అంతర్భాన మయ్యెనట. ఆసాధీనండియు నితిదు “విజయగోపాల” ముద్రతో బహుకీర్తనములు రచించేను. ఇతిదు నాటకురంజిరాగములో రచించిన “నిను మించివారు” అను శృంగారము, కల్యాణిరాగములోని “ఇంకొడయరాదా” పదంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములను.

43. మెరట్టుామ కాళీనాథయ్య :— ఇతిదు తాగ్యగరాజుకు ముందు కొలమువాడు. కెలనాటి అంధ్రభూషామ్మాఱుకు. మెరట్టుామకు వలసచ్చిన అంధ్ర భాగవత కుటుంబానికి చెందినవాడు. గొప్పపూడితుడు. ఇతిదు అసేక దేవతలమిగుడసేగాక శాహితీ, కరభోటీ, తుంబాటీ, ప్రతాపసింహాటీల కంకితమాగాకూడ అసేక పదములను రచించిన గొప్ప సమర్ప డగును.

44. మెరట్టుామ వీరభద్రయ్య :— ఇతిదు ప్రతాపసింహ మహారాజు కొలమునాటివాడు. ఆరాజుచే బహు సన్మానము అందినవాడు. తంకాన్నరూపు పూర్వించిన మహారాష్ట్ర రాజుల కుటుంబమును “ప్రతాపరాముని” ముద్రతో దేశియ, రక్తి రాగములలో అసేక కీర్తనలు రచించినవాడు, మరియు ప్రతాపసింహాటి. కంకిత

ముగా స్వరజత్తులు, దర్శనులు, పదములు, తెల్లా నాలను విచిత్ర కల్పనలలో రచించిన మహాపథ్యాన్తము. ఈ మహాపథ్యాన్తములలోనే క్రాటక సంగీతము చాలాకరము దక్కుచి పదమిలో పరిష్కారింపబడినదని చెప్పాడు.

45. మునివల్ల స్మృభవ్యాఖ్యకవి :- ఇతడు ప్రీ. ఐ. 1780-1780 కౌశమునాటివాడు. తండ్రి పేరు రామలింగయ్య. నివాసము తిరుపతి లేక కొళ్ళనాస్తి యాగును. కొళ్ళనాస్తి సంస్కారములో దామెర్లవారి పోషణాక్రింద మన్మహి వాడు. గండుక దామెర్లవారి కంకితముగా శాస్త్రి పదములను, శ్రీ కొళ్ళనాస్తిక్ష్వరుని కంకితముగా శాస్త్రి పదములను రచించియిండెను. దైవభక్తుడు, ఏటిచే శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరుని కంకితముగా శ్రీరామకథను, శివుడు పూర్వతిక వినిపించుచున్నట్లుగా “అధ్యాక్షరామాయణ” ముఖ గ్రంథమును తెలుగులో రచించెను. దీనిలో ఆను కొండలు గలవు. 104 కీ రుసలలో పూర్తిచేయబడెను. ఈ 104 లో బాలకొండలో 17 నూన్లు, అయ్యొధ్యకొండలో 9 నీన్లు, అర్ణ్వ కొండలో 11 నూన్లు, కీష్మింధకొండలో 10 నీన్లు, సుందరకొండలో 10 నీన్లు, యొధుకొండలో 47 నూన్లు కీరును గలవు. వీటిలో శాస్త్రి కీరునలలో జయలుకూడ గలవు. ఇతడు సంస్కృతాంధ్రములలోను, సంగీత, నాట్య, అలంకార, వేదాంతకాంత్రములలోను అపారమైన పొండిక్ష్యము గలవాడును, గేయరచనా సమర్పించును. ఈతని కీరును పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములతో ఉడి భూతి, వేదాంత ప్రబోధకములైనవేగాక, శ్రీగార రసాక్షరకములైన విశేషాలతోను, అనుష్ట్రాసలతోను కూడియుండును. దక్కించారుకములో పీరి కీరును విశేష ప్రచారములో గలవు.

46. రామస్వామి దీక్షితులు :- ఇతడు ప్రీ. ఐ. 1788లో జన్మించెను. కొళ్ళవగ్గేకితము. అపథుంచుస్తుర్మితము. తండ్రి పేరు వేంకటేశ్వరరామిత్తులు. తల్లి పేయ భాగిరథమ్మ. గురువు పేరు బోధేంద్రసద్గురుస్వామి. ఇతడు బాల్యంలో కొంచీపురంలోనండి కైద్యసాధదీక్షితారునిడ్డ పీణ సభ్యసించెను. తమపరి తల్లి దంప్రుతలో దక్కించేకము తలసపోయి మధ్యాన్ధము సమాపములోగల గోవిందపురములో వినిసించెను. ఇతడు సంస్కృతాంధ్రములలోగాపుపొండిక్ష్యము గలవాడు. మంచి శారీరసంపత్తు గలవాడనటచే కంచావూయలోని మెర్పుాచ పీరథప్రచ్ఛయ్యకడ్డ సంగీతము నభ్యసించి రెండు సంపక్కరములలోనే రాగాలాపన, కీర్తన, పల్లవి, స్వరకల్పనలలో అఖండ ప్రభ్లాషంవుడయ్యేడు. తన గురువు అనతిష్ఠ కంచావూయ అమరసింహువై రచించిన రాగమాలికా కీరును రాజుతు వినిపించి ఆయనచే బహుసాధ్యము కంచెను. తీవువారూరులోని కమలాంబా, తాయిగరాజస్వాములైన భూతిష్ఠారికము

తెన యాసేక కీర్తనలు రచించెను. సంతతిలేనుమల్ల కుటుంబమాలో పైద్యనాథము కల్పి అచ్చట ముద్దుకుమారస్వామిని భక్తిశోసినిచి వచ్చియుండునశ్రము జిందిన తుతునికి ముద్దుస్వామియని చేయ పెట్టుకొని నీను. మరియు “అష్టాతర శకరాగ తాళ మాలిక” యానునొక అశ్వార్యసంగితరచనరచించి “శ్రీమణాలిచిన్న యామెదలియార్” చే కనకాథిషేకము నొండెను. ఇతికి ముద్దుస్వామిగాక చిన్న స్వామి, బాధస్వామి యను యించుపురు పుత్రులును, బాధాంబయను నొక పుత్రికయును గలను. చిన్న స్వామికి ఒకప్పాడు కంటికి బాధ దేవుడి దృష్టి తగ్గిశాసిగా రామస్వామి నీక్కితులు సమయం జంగా శ్రీ తియపతి వేంకటేశ్వరుం దర్శించి భక్తిశోసి “మనసా వేంతతుల తలచక” అను 48 రాగములలో శొక ప్రసిద్ధ రాగమాలికను, “ఇంకా దయు రాకున్న” అను (ఫేగవాహిని) కీర్తనలు రచించి గాసం చేయగా వెంటణే దైవముగ్రహమున చిన్న స్వామికి దృష్టి కలిగానని చెప్పుచురు. ఇతికు మథుర మిసాక్కి దేవిపై 40 రాగము అలో రాగమాలికను, హిందోళ, రీతిగాళ, శ్రుతిచంగ్రిక వంటి రాగాలలో చొక కట్టములను, తాసవర్జములనేగాక, అసేక కీర్తనలనుకూడ “వేంకట కృష్ణ” ముద్రతలో రచించెను. వాంసధ్వని రాగ మితరిచేతనే స్పృష్టింపబడినటుల చెప్పుచురు. ఈ రాగ ములో నిత డొక ప్రశంఖముగూడ రచించెను. ఇతడు ట్రి. క. 1817 ఈ సాయం ధాక సంలాపాను మాఘ మాస శివరాత్రినాడు పురమపదించెను.

47. ప్రతాపసింహ మహారాజు :— ఇతడు ట్రి. క. 1740 - 1752 వరకు తంజావూరును పాలించిన మహారాజు. ఈయన కుమారజే అమరసింహమహారాజు. ప్రతాపసింహము సంగీక సాహిత్యములలోను, మహారాష్ట్రభాషయందును అతిసమర్థులు. మృదంగవాద్యమునంచుకూడ విశేష ప్రాణిణ్యము కలవాడు. ఈయన మహారాష్ట్రభాషలో రచించిన “నవరక్తుమాలిక”. అను రాగతాళమాలిక మినత ప్రసిద్ధమైనదనును.

48. వచ్చిమిరియం ఆదిలవయ్య :— ఇతడు ట్రి. క. 1740-1883 కొలమునాటివాడు, కర్మాంచక బ్రాహ్మణుడు. మధ్యమతస్తుడు. సంస్కృతాంధ్రము లందును, సంగీకములను అఖండమైన పాంచత్యముకలవాడు. తంజావూరు ఆశాన విద్యాంధుడు. “శ్రీ వేంకటరమణ” ముద్రతలో రక్తి, చేకియరాగములందు అసేక కీర్తనలు రచించిన మహాసుభావుడు. మెరటూరు వీరభద్రయ్య సంగీక మార్గము ననుసంచినవాడు. శ్రౌర్విరాగములో అటతాళమున యాకుడు రచించిన “వినుబోణి” నంటి తాసవర్జము యికమండు దేవును పుటు ద్వారథమునే సేతికిని పండితాభిప్రాయము. రాగాలపన, మధ్యమకొం పుల్లలియొక్క పద్ధతులు యా మహాసియునివర్ణాలై

పరిషుద్ధమైనిగా చెప్పుదురు. ఆకాలంలో త్యాగరాజుడి వాగ్దేయకౌరులు సయి తమ నయోవుదుడైన యొ ఆదితప్పయ్యగారిని తమమగా కలుసుకొని సంగీత అత్యు లత్తుడి రచనా సందర్భములందు గల సందేహాలను నివ్వి చేసుకొనుచుండిదేవారవి తెలియుచున్నది.

49. వీం కృష్ణయ్య :— ఇతడు ఆదితప్పయ్య క్రమాచారు. ప్రసిద్ధ కైఫికారు. మైనారు, విజయవగరం, కొతకోటు, రాజ్యాధిపతులువై “సప్తతాళీశ్వరు” మన మాచ ప్రఖంధములను రచించిన సమర్థుడు. సప్తతాళములలో మొదటిచైన ధృతికాములో సే మిగత ఆరతాళములుకొడ అంతర్లీనమైయుండి ప్రఖంధముయొక్క యొత్తుగడలో సే ఆస్తి తాళముల మొవటి ఘాతలు ఒకే ఘాతగా పునట్లు రచించేను. ఈ ప్రఖంధముల సాచీత్యములలో ఆ యొ రాజుల నామాత్మకాలలో ఒకొక్క అత్తరమ ఒకొక్క అవర్తనులో మొదటి అత్తరమగా నండి అరవంతమగా నందును. ఈయన క్రమాచారు వీం సుబ్రహ్మణ్యీఅయ్య. ఇతడు రాగాలాపన, మధ్యమకాల పల్లవులను, మీలాలో వాయించుటయం బసించియుడని చెప్పుదురు.

50. పుత్రైయూరు దురైస్వామయ్య :— ఇతడు క్రీ. ఈ. 1782 - 1816 ప్రాంతమవాచు. కరభోతీ, కివ్వారాజుల సమకాలికారు. నినాసము పంచనది జ్యేష్ఠ మాసే తిరువైయూరు. ద్రావిడ్ బ్రాహ్మణులలో భౌతికరుడు. ఈయన తెలుగులో “సుబ్రహ్మణ్య” మాద్రతో కీర్తనులను, పదములను ఘమాచ రీ వరకు రచించేను. ఈయన కీర్తనలు సులభశైలిలోనండి రంజకమగా నందును. మరియు చిదంబరములోని ప్రిసటరాజస్వామియొక్క తాండ్రవిలాసముల వర్ణించుచూ నామాగ్ర ప్రసిద్ధికీర్తనులు రచించేను. నాచీలో లోడి రాగములోని “తత్త్త్విమిత ధింధియని సదాతిశ్చ డాడినాణి” అనుసి ఒకటి యాగిని.

51. యువరంగ ఘోవతి :— ఇతడు 18వ, శకాబ్దమనక్క చెందిన వాచు. ఉదయర్థశాశ్వతయనుక్క జమిందారు. సంగీత, సాచీత్యములలో ఏగుల సమర్థుడైన వాగ్దేయకౌరుడు. ఆనాటి విద్యుత్తువులతో: సంతుగ్గడగిన గొప్పసమర్థుడు. మరియు శవాన, క్షూరచి రంటి ప్రసిద్ధ రాగములలో ఆసోకపదములను రచించి విభ్రాతి కొండినవాచు.

52. మెరటూరు వెంక్రూమళాస్త్రి :— ఇతడు క్రీ. ఈ. 1798-1855 శకాబ్దమనక్క చెందినవాచు. టైలింగ్ బ్రాహ్మణుడు, అంద్రుడు. సంగీత ప్రిమూర్తి అంక సమకాలికారు. ఆంధ్రశైలమండి మెరటూరువు నలసపచ్చిన భాగవతకముంచూ

నికి చొదినవాహు. తెలుగులోను, సంగీతములోను, అసాధారణమైన పొండిత్యము గల వాడు. ఈతము రచించిన పదయుండు శ్రీగార్వరస ప్రఫానమై, పదసౌమ్యము గలిగి లుఱుండును. ఇతము కరభోజీ, కివాసీ మహారాజుల కొంతములో మన్మటుల శేలియు చున్నది. ఇతి ద్వాషేక యత్కగానములు, నాటకములు, దిందులు రచించినపు.

53. ఘనవం కృష్ణ యస్తుక్ :— ఇతడు 18-19వ, శతాబ్దములకు కొదినవాడు. తమిళ్ ప్రభాసామృతము. తియదునాపల్లి జీల్లాశాసి “తియవృష్టి” లో జన్మించినపు. “ఉదయార్థపాశయము” లో నికిసించినపు. తంత్రి పీచు రామస్వామిశ్యాల్. ఇతము తంజావూరు ఆస్తాన విద్యాసుడు. బొచ్చిలి కేచవయ్యవద్ద కొంతవరకు సంగీత విద్య నభ్యసించినవాడు. పల్లవి పాశుటయం దత్తిసమయుభు. పదయులు రచించుటలో ఫిక్కిప్రతి ప్రతిభావంతుడు. ఈతికి పదయులు శ్రీగార్వరస ప్రఫానమై యుండును. తంజావూరు ఆస్తాన విద్యాంసులలో కలిగిన విభేదములనలన ఉదయార్థపాశయము వచ్చి ఆ రాజుయొక్క ఆస్తాన విద్యాంసుడైనవాడు. మరియు అప్పటి రాణు యువరంగధూపతిపైను, మధ్యాధ్యము సేతిన ప్రతాపసించుండైనను తమిళములో అసేక పదములను రచించి బహుసామృతము లాందినవాడు. త్యాగరాజు యాతని గానమును విని మైచ్చుకొనినటుల చెప్పుదురు.

54. పైడాల గురుమూర్తికాస్త్రి :— ఇతడు, 18వ, శతాబ్దముకు కొండినవాడు. నివాసము తిరునలైలి జీల్లా “కయుతార్య” అను గ్రామము. రామస్వామీ సీక్కియలక్ష సమకాలికుడు. తెలుగు మఱినాటీప్రాహ్మమ్యము. చతుర్మాషాప్తి పండితుడు. సంగీత, సాహిత్యములం డత్తిసమయుడు. గీత, అత్యాగీత, ప్రమంధ, కీర్తన అసేకము రచించిన మహానుభావుపు. ఘనమారు వేయాగీకిములవరకు రచించియుండుట చే “వేయాగీత” అను సాధక నామమువుడు నొందినవాడు. తన రచనలందు “గురుమూర్తి” అను స్వనామముద్ర పుటయోగించినవాడు. తనకు గల సంగీత, సాహిత్య రక్షణ విశిష్టకచే శ్రీమణాలి చిస్తుయొపెడలియార్చే మద్రాసునాను బహుసామృతము లాందినవాడు. సంస్కృతములో యాయన రచించిన భన్యానిరాగములోని “శీరజసమయము” తూహనరాగములోని “సదాపతిం” వంటి కీర్తనలును, సమానరాగములోని “కంసాంగురు” వంటి లక్ష్మణగీతములను మిగిలి ప్రసిద్ధములగును.

55. సదాశివ బ్రహ్మాంద్రసరగ్నతి :— ఇతడు 18వ, శతాబ్దముకు చెందినవాడు. నివాసము కుంభకోణమువద్దగల “తియవైశ్వస్తుల్లారు” గ్రామము. కౌముడ్యి పొరాధిపతియును శ్రీపరమితేంద్ర పరస్యతి స్వామికారి కిష్యుతు. పేనత్రండ్రియగు రాఘవ (27)

భద్ర దిక్కితారునివద్ద నీడవిద్యాబ్ధాసమైనర్చిన మహానుభావుడు. భక్తిరసప్రధాన మైన ఆసేక కీ త్రసలనేగాక కిమయానసికపూజ, ఆత్మవిద్యావిలాసము, బ్రహ్మమూర్తి కృతి మొదలగు గ్రంథములనుషూడుకి రచిచిన సమర్పణ. కోబులకరబడి సమాధియం దుండడివాడు. కోయియంబత్తారు జల్లాలో అమరావతి ప్రాంతమున కొనేరీతిరములో గత సేమారు, కొముడి మొదలగు పట్లెలంగు దిగంబరులైనాన వతములో నిశసించెడివారు. తన మరణకొలమును మందుగా దచిపి ఆశేషిధముగా గ్రీ. శ. 1887 సం (మిథున మాస) కైయ్యవు కుభదకమినాడు నీటిబొందిన తపసుపమ్మాదు. తఱున వారికోత్తములు సేమాయలో సేటికిని జుమచున్నావి. కొత్తకోఱు సంపూనాధిక్యములు తీరి కిష్టకోఱికి చెందిన నారసుటచే సేమాయలో ఏం సమాధికి నిత్యోప్సవాలుకూడ జరిపించుచుందురు. తఱునచే సంస్కృతములో రచింపుటన ఆధ్యాత్మికీ కీర్తనలు “పరమహంస” ముద్రణ కలిగి యుండును. వాటిలో సామరాగంలోని “మానస సంచరశే బ్రహ్మాణి” అను కీర్తనము, “బ్రహ్మాణి ముక్కంచేతి” అను వేరీక రాగములోని కీర్తనము మిశుల ప్రస్తుతములను.

56. కవి మాతృభూతయ్య :— ఇతడు 18వ, శకాబ్దమునప్పుడు చెందిన వాడు. తిరుచునాప్పల్లి వాస్తవ్యుడు. టైలింగ్ గ్రామములు. శ్రీసుగ ధిమంక లాంబా చేవిని వ్యాపించి యీ దేవియనుగ్రహమాటవలన ఆసేక కీర్తనములు, పదములను రచించిన మహాపియుడు. అమిసీరామవోరాజుయొక్క ట్రోతాపమున “పారిజ్ఞాతాపమారణం” మనే యిష్టగానాన్ని రచించినవాగ్గేయుకొనుడు. ఇతడు దారిద్ర్యమునే మిక్కిలి శాధవముడగా దేవి కరుణించి ఒక నాటిరాత్రి స్వప్నములో ద్వానముచ్చి నాథక్కుడైన ప్రతాపసింహము నీదారిద్ర్యమును పోగొట్టును. చింతపడకుము. అనిచ్చే సాటకే ప్రతాపసింహమికి స్వప్నమునం దీవిమయు తెలిపెనట. మహారాజు కెంట సేమల్చుని దేవి ఆజ్ఞకు మిశుల సంకసించి మాతృభూతయ్యును ఆవ్యాసించి, 10,000 రాపాయాలో ఆఖండమైన సస్మాగముచేసి గౌరవించెనట. తింటలాంబాంకి తమైన యాయన రచనలు “ప్రతికిరిం” (తిరుచిరాపల్లి) ముద్రణ గలిగియున్నాడు. నీరచనలో “నీ మమి చల్లు” అను అసందృష్టవిలోని కృతి మిగుల ప్రసిద్ధముగును.

57. తోడి సీతారామయ్య :— ఇతడు 19వ, శకాబ్దములోరివారు. సంగీత, సాహిత్యములం డతిసమర్పిము. ఆసేక రచనలను రచించిన వాగ్గేయకొనుడు. తోడి రాగాలాచన యాతని సామ్యుని తెప్పుడురు. గనుక తోడి సీతారామయ్య అని పిటువబడెను. తఱతని తోడి చాగమును దిన కుర్కాపాలముగల మహారాజులు యాకడు.

అంగద నీడిరాగమను ఈమవలెట్లిననోట కట్టేనోట ప్రకమచ్చీంచి యాయనచే నీడిరాగమను పాడించి సన్మానించెనివారని తెలియుట్టుపో.

58. శంకరాభరణా నరసయ్య :— ఇతము 18వ శతాబ్దమునకు ఉండిన వాడు. శర్భోజీ మహారాజు కొలము నాటివాడు. బ్రాహ్మణులు. బ్రావిడ భాషలో గేయకల్పనలు విలసిల్లునట్లు పదములు రచించిన గొప్ప ప్రతిభగలవాడు. శంకరాభరణ రాగాలాపన యాకని సొమ్మాని ఆపాటి ప్రసిద్ధ గాయమరేఖ, ప్రజలేమి తఱమగా చెప్పకో నెడివారని ప్రతితిగలు. గనుక నేయికడు శంకరాభరణం నరసయ్య అని సార్క నామమునో సిలువబడేవు.

59. ఉపవిషద్వ్యాఘ్రమౌగి :— ఇతము క్రి.శ. 1720-1800 ప్రాంతము వాడు. జన్మస్థానము “బ్రహ్మాపురం” అను గ్రామము. తుండ్రిశేఖ సదాకిషయ్య. తల్లి పేరు లక్ష్మీదేవమ్మ. ఇతని అసలు పేరు కివరామయ్య. తల్లి దంఢులకు సంతతి లేసందున కృష్ణపురంలోని కివకోమసుందరి, కరిశాఖదేవైలను భక్తి సేవించగా తద్వారప్రసాదకున యితము జనించెను. ఇతము సంప్రద్యాతాంధ్రములలోను, బ్రావిడ భాషలోను, సాంగోపాంగమను పేదాధ్వయములోను గొప్పపండితుడు. వివాహిసంతరం యాయనము ఒక పుత్రుడు కలిగెను. తయపరి వాసుదేశంద్రమౌగిచే సహాయాకము నొంది రామవంద్రోంద్రమౌగిగా చెప్పబడేవు. ఇతము కొంచేపురంలో కైలాససాధ స్వామి ఆలయంవద్ద గల ఆగప్రాయికమంలోని మరమునంము నివసించెను. ఈ మనసీ ముడు 108 ఉపసమాపులకును, భగవదీతకును భావ్యముగ్రాసి 17-12-1751 తేదీన శాస్త్రిచేసినందున “ఉపవిషద్వ్యాఘ్�రమౌగి” అని ప్రసిద్ధిపొందెదు. ప్రీత్యాగరాజు, మాద్యస్వామి సిక్షితులకు యాయన నుంచులుయ్యదశులు. ముగ్గు భక్తి శూరికములను అశేష సంకీర్తనములను రచించెను. వాటిని శ్రీ త్యాగరాజు, సిక్షితులచే పాడించుకొని విని అనుంధించేవాడనియు, కిర్ణివాయ సంకీర్తన రచనలో శ్రీ త్యాగరాజు, సిక్షితులకు యాయని మాగ్గడగ్గరు దనియు జెప్పునురు.

60. పంచమశరంగ పదకర్త :— ఇతము క్రి.శ. 1700 ప్రాంతము శాస్త్రివాడు. తైరింగ్య బ్రాహ్మణులు. ముద్రాము ఉత్కతమున వివసించినట్లుగా తెలియున్నందున ఆంధ్రదాసే చెప్పబచ్చుశ. సంగీర, సాహిత్యములలో గొప్ప సమర్థులు. ఇదు ప్రాసాదముకములలో రచించిన పదములలోను, కీర్తనలలోను “పచిమశరంగ” . మాద్ర కనుపుచున్నంమున యాకని పేచు పరిమశరంగదుగా దొంధు చెప్పుచున్నము, అసలు పేరుమ్మాకము యేసో తెలియుట దేమ. మరియు

యా పరిషరంగదు దేశేత్తడైవమో, యా రచయితయొక్క నివాస హేగ్రామమో కూడా తెలియట లేదు. ఇతడు నరస్తతికి విషువుడపిఱు, గసుకసే జేవతాంకితముగా తన రచనలను సాగించెననియు చెప్పుదురు. తెలుగులో యితని పదములు ఫూచారు 40 తరవును గలవు. కీర్తసం 8 వాళ్లను కనుపచుచున్నవి. కౌని యింకను ఎన్ని గలవో తెలియుఖలేదు. వీటిలో కొన్ని తేలిపంగాను, కొన్ని తైపంగాను, కొన్ని జతులలోకూడినవిగాను వుండి నాయకా నాయకీ లక్ష్మణు ఓరియున్నవి.

61 A. ఇతర తెలుగు పదక ర్తలు:- ఈ పదక ర్తలు 17 శతాబ్దమును చెందినవారుగా తెలియుచున్నను వీరియొక్క హేష్టమాత్రాం తెలియటలేదు. కౌని వీరి యించి పేర్లు, వీకి రచనల కుదాహారణముల నీ క్రీంద తెఱుచ్చి గమనించునచి

- (1) యితరంగాని పదములు :- ఉంచి చెయ్యి నా నిగ్న చెయపతలెనా (సహాని)
- (2) కున్నారి రంగాని పదములు :- ఉంచెందు వచ్చితివిరా - అలదానియిల్ల.
- (3) ఘుటుపల్లివారి పదములు :- ఉంచి తలచుకొంచే తారజాతిసే (క్యరంజ)
- (4) బొల్లిపరమారి పదములు :- ఉంచొసమాయై గదాసే నా బుద్ధి (అపోరి)
- (5) కోఠాగిరివారి పదములు :- ఉంచి (1) చెలియ సీరో, (2) శాలతా (కాంఫోజి)
- (6) జటపల్లివారి పదములు :- ఉంచుగారాకి ధర్మమైడుడే మనువ వారాల నయ్య
- (7) ఇనుకొండవారి పదములు :- ఉంచి నీవే యోడితే నెతత నాదానవు (చేగుక్కి)
- (8) కివరాంపురమవారి పదములు :- ఉంచి ఏమి సేయడు నిమిష హేడాయై సే (కాంఫోజి); పోడామూ పారిపోడామూ (ధన్యాని).

పై విధముగా యొందలో పదక ర్తలు, యొన్నో పదములను రచించి కీర్తి చెంది యుండిరి. ఇవేగాక వేంగినవారు వేంగి ముద్రతలోను, మల్లిభార్జునుచు మల్లిభార్జున ముద్రతలోను రచించిన పదములు కూడ యొన్నో కలవు.

B. తమిళ పద క ర్తలు :- వీలిలో కైపీక్కరకోవిలో నుఱ్చ రామయ్యర్, ఘనం కృష్ణయ్యర్, శంకరాభరణం నరసయ్య, మాత్రు తాండరు, పాప వినాక మొదలియార్ మొదలగువాయ మఖ్యులగుదురు.

62. శీంతి వెంకటసుబ్బుయ్యి :- ఇకడు 18 - 19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. అంధ్ర శ్రీరింగ్య భూహృదాలుడు. ఆడి ఆప్యుయ్య గారి గుమకాలిక్యదు. అంధ్రమునుదున, సంగితమునుదున, గ్రాహ సమర్థుడు. వేంకటమణి సంప్రదాయముల నెరింగినవాడు. ఇవి, తులజాదీ మహారాజుపై విలహారాగంలో విచిత్రమైన నొకవర్షమును చించి మహాందినవాడు. కశ్మాత్రియుదగు క్రీమణి చిన్నయామొదలియార్

శభలో అవ్యాయమైన తన రచనలను వినిషించి విశేష బహుమానము లొంగిన ప్రతిభా కంతుడు. ఈయన కుమారుడే శోంతి వేంకటరమణయ్య అనును.

63. శోంతి వేంకటరమణయ్య : ఇతడు 18-19 శతాబ్దములల్ల కండిన శరభాషీ కౌతుమునాటివాడు. శోంతి వేంకటసున్నయ్యగారి కుమారుడు. సంగీత సాహిత్యములలో తండ్రిని వించినవాడు. తంజావూరు ఆస్తాన విద్యాంసుడు. త్యాగరామసు సంగీతవిద్యా గురువుగా నుండిన మహాశాస్త్రము. ఇతడు తియందుయ్యారులో నివసించేను తెలియుచున్నది.

64. త్యాగరాజు : సంగీతప్రతిష్ఠాతలో సౌకర్యగా పేరొందిన కుకచి సామాట్ శ్రీ త్యాగరాజు క్రీ.శ. 1767 సంముఖున సరియున సర్వజీత్ సంగీతాభిషాధ చట్టి శుక్రవారమున తిరువారూరులో జన్మించెను. ఇతడు ఆంధ్రుడు. ములకనాటి శ్రీమాన్నిఱిష్టము. భారత్యాజసగోత్తీర్థుడు. ఇంటిపేరు కొక్కలవారు. తండ్రిపేరు రామబ్రహ్మము. తల్లి పేరు సీతమ్మ. తాతిపేరు గిరిరాజకవి. మత్తుతపేరు పంచనద్రబ్రహ్మము. సోదరులు పంచావకేషు (ఇంట్యుపుకు), రామనాథుడు, మాణిక్య వాడు త్యాగరాజు. పంచనద్రబ్రహ్మము క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతమున ఆంధ్రదేశములోని కర్మన్నాలు లోల్లా, కంధంతాలూకో, కొక్కల గ్రామమునుండి తమిళ దేశములోని తంజావూరు లోల్లా “తిరువారూరు” కేత్తుమును వచ్చి యమ్మట ఫీరుపడిపోయెను. కదాది వారి వంశియు లఘుట సే యమ్మండిపోయారి. త్యాగరాజు జన్మితః శ్రీరామభక్తుడై నందున శాల్యములోనే తలియొడు జయిశ్వరుని అప్పపడులాము, పురందరభాసుని దేవర సామములను, ఆన్నమాచార్యుని సంకీర్తనములను సేర్పుకొని తండ్రియొక్క పూజా మందిరమువద్ద పొడుచుండిపోవాడు. తండ్రిపద్మ సంస్కృతాంధ్రములలో పొండిక్యము సంపూర్ణించి ప్రతిషిష్టము పోతన భాగవతము పొరాయము చేయుచుండిపోవాడు. మరియు మధురమైన కంధ్యని ఏరిసినవాడగుటచే త్యాగయ్యకు సంగీత శిఖిణి నిషీంచ డలచి తండ్రి రామబ్రహ్మము తంజావూరు ఆస్తాన విద్యాంసుడైన శోంతి వేంకటరమణయ్యగారిపద్మ ప్రవేళ పెట్టెను. ఒక్క సంవక్షరములోనే త్యాగయ్య ఏకసంక్రాంతాయై నురువునద్ద సంగీతశాస్త్రమునం దక్కున్నతపొండిక్యము సంపూర్ణించుటయేగాక వీణలోకూడ మిక్కిలి ప్రాణియ్యము సంపూర్ణించెను. సంగీత శాస్త్రములో యింక ను ఆఖిప్రధిశించుటను మేనమ్మామయిన పీణ కొళచు స్తయ్యగారిపద్గట సంగీత గ్రంథములను పరిశీలన్నా వుండిపోవాడు. ఒకసాధు యాయిన పుణ్యవశమున రామకృష్ణానందస్వామియను యతీంద్రులు పీరించికి వచ్చినపుషు త్యాగయ్యకు గంచిముకలక్ష, థిస్టిపోరస్యములకంఠు గుంపించి “నార్డోపాస్మి” అను మహామంత్రము పుషుంచెను. త్యాగయ్య ఆ మహామంత్రము భూతీకో పువక్కరణచేయు

మండునపుడు ఒక నాడు నారదువారి యతిమాపములోకచి త్యాగయై గావును విని మహాదానందభరితుడై “స్వరూపును, నారదియు”మన అప్పాన్యసంగీత గ్రంథముల నొసగుటయే గాక, నాయా! సంగీతకళాస్త్రములో సీకుగలసందిష్టములన్నియు నీ గ్రంథ ములవలన తీరునని చెప్పి యంత్రానమయ్యేను. వెంటసేత్యాగయై కన కీ విధముగా దర్శనమిచ్చి గ్రంథములాపగినది నారదువారి దేయని గ్రహించి మహాదానందములో (1) శ్రీనారదనాద సరసీయవాధ్యంగ శుభాంగ (కౌసిద్) (2) వరనారద నారాయణ స్వరజ్ఞా (విషయశ్రీ) (3) రాతిల్లిపిగల్లరాత్ము (భూరభి) ముదతగు కృతులను గానము చేశసు. త్యాగయై 13 వ, ఏట పార్వతీ అను కస్యును వివాహమాడేను. తరువాత తించు సంతక్షరములకు తండ్రియును, అయిను సంతక్షరములకు భాగ్యశ్యాసు మరచించగా ఆమె పోదరి కమలాంబము దీపియవివాహమాడేను. ఆమెచలన ఒక కూతురు జనించగా నీతాలక్ష్మి అను చేయకెట్టేను. ఆమెకు యుక్తవయస్సురాగానే అమ్మారీ ఆగ్రాచిరముని నివించు రుప్పుప్రాణయైకిచి వివాహముచేశసు. త్యాగయై నిరాదూబరముగా ఉంఘన్యతీతి దీపియమూ తనముపై వమైక శ్రీరామచంద్రుని కీర్తించుచూ భ్యాండునపుడు పుణ్యవశమున శ్రీరామకృష్ణసందస్యామి అరుదంచి తారకమంత్రమువడించేను. త్యాగయై భక్తితో రోజుకు 1,25,000 కంతున 96 కోట్లు రామతారకమును పూర్తిచేయగానే శ్రీరామచంద్రుడు అట్టుగా సహితుడై విక్షయిత్రయోగ సంతక్షణాధు పడెలుచున్నట్టి దివ్యమాహాన రూపములో దర్శనమిచ్చి అంతర్ధానమై. వెంటనే త్యాగయై మహాదానందముతో “ఏల నీ దయురాదు (అరాజా) అను రచనతో శ్రీరాముని అనేకవిధముల ఫుతించేను. సంస్కృతములో మొట్టమొదటగా పెలువడిన యి కృతిని వినిన ఆనాటి మహాపండితులుసయికు త్యాగయై కేవలము అవతారమూర్తియని పొగడకోచిపురట. అచెయదలకొని త్యాగయై శ్రీరామచంద్రుని తన రచనలతో కీర్తించక ఒక నారదుడు భుజించలేదట. వార్షికి శ్రీమద్రామూర్తియును 24 శేల కోండలతో పూర్తిగా వించినటుల వార్షిక్కోండ మైవత్యాగయై 24 శేల కీర్తనాలతో రామాయణమును రచించినటుల పెద్దలుచెప్పున్నరు. అయితే ఆనాడు కాగితాలు, ఆమ్రయంత్రమఱి లేవికారణమున ఆ 24 శేలలో ప్రముఖు 2400 కీ రు నలు మాత్రమే కనుపడున్నవి. మరియు నితికు డాట్లి కీర్తనల నేగాక ప్రశ్నలో భక్తివిజయము, నొకొచరితము, నీతారామవిజయము వంటి ప్రబంధములనుశాడ రచించేను. కొని పీటిలో నీతారామవిజయముమాత్రము లేదుకనకించుటలేదు. త్యాగయై రచనలు ద్వారా పొక్కమానుండును. వాటికిగం రాగ, భావ సంపత్తి, పదులాలిక్యమే వాటినిఅధింపుచూరములోనికి లేగలిగెన. కుడిధనుగా విశేష కీర్తనాందిన త్యాగయై సంగీత, సాచైత్య, కవితావిజిత్వకు కమ ఆస్తాన విద్యాంసులవలన వినిన తింబాపూర్య రచిండప కరథోటి మహారాజు అమూర్యముతైన ఆశేషక్షామకలతో త్యాగరాజు తన

ఆప్టానములో కచ్చేరీచేయబడు అహోనించగా విహికసుఖములకు విముఖుడైన త్వాగ్యాయ్య “నిధి చాల సుఖమోడి రాముని గన్ని భిరేవ సుఖమోడి నిజముగ బల్యు మనసా” అను (కల్యాణి) దచనతో ఆత్మపరిశోభన చేసుకొని మహరాజు అహోనమును, కొనుకలను తీర్మస్తురించెను. మహరాజున కీ సంగతితెలిసి బలవంక్రముగా లోగ్నొస్తుని రమ్మని భటులను వంపగా వెంట సేరాజునము శూలికొప్పి కలిగి భరింపజాలకపోయెను. కెంట సే యిది పరమభక్తుడైన త్వాగ్యరాజును చేసిన అపచార భక్తము గ్రహించి తన ప్రభక్తుము విరమించగా సే మహరాజుము వెంట సే శూలికొప్పి నివారణమైనానున తా సే పాదనాయై త్వాగ్యాయ్యవద్దను చేస్తే ఆశన ఆమరగానము వినిష్టులు చెప్పును. ఈవిభముగా మహరాజుల అహోనముకూడ తిరస్తరించి తమ నాటిద్ర్యమును కొంతమర కైనా తీర్మటుకు ప్రయత్నించని త్వాగ్యాయ్యతే ఆస్తయాగు జయ్యేవనికి మిక్కితి అగ్రమాము కలిగి ఒకనాటరాత్రి త్వాగ్యాయ్య శూజించు శ్రీరామపంచాయకిన విగ్రహములను కొవేరినిటిలో పదవేసెను. తెల్లపాంగసే వూ జా మంగి రములో కన యిష్టుడైము శ్రీరామచంద్రము కనపించసంగురు త్వాగ్యాయ్య యొంతో దుఃఖించి “ఎందు దాగినాటో” (పోడి) అను రచనను భక్తితో పాదుమూ సామ్రాజ్యిస్తీ నిధరించెను. ఆర్జన రక్తుడైన శ్రీరామచంద్రుడు స్వప్నములో తానుపుండునోటును తెలుపగా వెంట సే త్వాగ్యాయ్య హేలొగ్ని కనకు గలిగిన దివ్యస్వప్నమును తన దివ్యాత్మక చెప్పి కొవేరి నాకివెళ్లి వుచుకగా నొక చోట శ్రీరామపంచాయతను కనపించెను. తనకు మరల శ్రీరామచంద్రముతో దివ్యదర్శనము కలిగినమరు మహానాసందర్భములై “కనగొంటినీ” (చీలపాట). రారా మాయింటిదాక (అసాపేరి), ఎల్లా నొరికితినో (కనంత), అను కీర్తనములచే ప్రాథించి స్వామివారిని వూకెగింపుతో ఉన వూఖామందిరమునకు చేర్చెను. త్వాగ్యాయ్యకుగల భక్తిపూర్వక్యాత, సుగీత, సాహిత్య, జ్యోతిష, గణిత, మంక్రి శాస్త్రములందుగల అద్భుత పాండిత్యములగరించి వినివ కాంచీపుర జీఅధిపతియుని శ్రీ ఉనసివుద్రవహేత్వాంద్రస్వామి త్వాగ్యాయ్యను ఒకసారి కాంచీపురమునకు రమ్మని అహోనము రంపగా త్వాగ్యాయ్య దివ్యస్వామిక్రముగా కొంచీపురమునకు బయలుదేరెను. మాగ్ర మధ్యములో దివ్యుడై వీణ కుప్రయ్యక్ ప్రార్థకవై తిరువొత్తిమూచునందు కొన్ని కోఱలుంపునత్తుడు అచ్చుటి త్రిపురసుందరీచేచిన దర్శించి భక్తితో “కన్నకిల్లి (సాపేరి), దరిని డలిసికొంటి (శుభసాపేరి), సుందరి గన్నిందరెలో (చేగడ), సుందరి నీ దివ్య (కల్యాణి)”, అను పంచరక్తుములచే ఘోప్రము చేసెను. తరువాత చెన్న పట్టమాము చేస్తే అచ్చుట తిరువల్లి కైసేలోని వాధుశారథి స్వామిని దర్శించి “సారి కెడలిన యి పూర్తసారథి గారె” (అసాపేరి), అను రచనకో కీర్తించున, తరువాత కొప్పాము చేస్తే అచ్చుటి సుందరేశ్వరునిదర్శించి “తా వసుభ సివటి”

(సహన), కోరి సేవింప (ఖరహర్షప్రియ), కంభోమహాదేవ (పంతువరాణి), నమ్మివచ్చిన (కల్యాణి), సుందరేశ్వరుని (శంకారాధరణం)" అను పంచక్తు ములచే సుతొంచెను. తదుపరినాగులాపురం సమాపుణ్ణలోగల అడవిలాధాంగలు బాధింపగా "ముందు వెనుక" (దర్శను), అను రజనతో ప్రార్థించగానే శ్రీరామలక్ష్మణులు కోదండపాణాలై త్వాగ్యయుష్టల్లికి యిరుప్రక్కల నిలచి దొంగలబాధ నివారించిరి. తరువాత తిరుపతి కైప్రతమనకుచేరి క్రి వేంకటేశ్వరుని దర్శించుటకు వెళ్గా స్వామికి అడ్డుగా తెర వేయబడి యండెను. కెంట సే త్వాగ్యయు తనకు స్వామి దర్శన భాగ్యము కలుగ నందుకు చింతించి "తెక్కిషుగరాదా (గౌణి పంతు)" అను రజనతో ప్రార్థించగానే ఆ తెర దానంతట అడే లొలిగిపోయెను. స్వామి తనకు దర్శనమిచ్చివందుల కెంతయు సంకసించి "వేంకటేశ్వరు (మధ్యమాపతి)" వంటి రచనలలో స్వామినికి క్రించెను. తదుపరి సృష్టారు చేయనప్పుడు ప్రమాదవశమున ఆలయములోని భావియందుపడి మరణించిన ఒక యాత్రివునిచూచి బాలిచెంది "నా జీవాధారా (లిలవారి)" అను రజనకు భక్తితో గామను చేయగానే మరణించిన వ్యక్తి ప్రస్తుతిఖిండయ్యెను. తదుపరి కొంచెంపురముకోస్తి శ్రీ ఉపనిషద్వచ్చహేంద్రస్వామిని దర్శించి, వారి ఆశిస్తులనొంది అచ్చుటి వరదరాజు స్వామిని దర్శించి "వరదరాజు ని శ్నేహి (స్వరథూపటి)" వరదానన (రాగపంజరం), నంటి ఆశేషక కీర్తనలచే ఘోత్రము చేసెను. ఆ తరువాత తిరుగు ప్రమాదములో కిమ్మడైన వాలాజాపేట వేంకటరమణ భాగవతుని ప్రార్థనలై వాలాజాపేట వెళ్గి యుండువప్పుడు మైనూరు సదాకిరావు త్వాగ్యయుష్ట దర్శించి ఆయన యందుగల భక్తిచే "త్వాగ్యరాజ స్వామి పెడలిన (లోడి)" అను కీర్తనము రచించి విసించి వారిచే పెప్పాండసెటు. తరువాత తిరుపతయ్యారుచే యందుకుప్పుడు కొన్నాళ్కు శ్రీరంగ కైప్రతమ వెళ్గి శ్రీరంగనాథుని దర్శించి "రాజు వెడలె (చేంకటిడి), ఓ రంగశాయి (కొంఫోజి), చూతాము రాకె (ఆరథి), వినరాద నా మనవి (పేవగాంధారి)" నంటి కృతులచే ఘుసించెను. చిమ్ముట నాగపట్టుం వెళ్గి అచ్చుటి సీలాయతాష్టిచేవిని దర్శించి "కర్మకౌణసంతమాయై కల్పి (సాచేరి)" అను రజనతో కీర్తించెను. ఆ తరువాత లాల్మది వెళ్గి అచ్చుటి శ్రీమతి జేపిని దర్శించి "గతిశివి (లోడి) లరిషే శ్రీ (భూరభి) జేవిశ్రీ శివ స్వీర్ (మధ్యమాపతి), మహిత ప్రవర్థ (కొంఫోజి)" నంటికృతులలో ముత్తించెను. తదసంకరము ఘుసికొచలము వెళ్గి అచ్చుటి యోగసరసింహస్వామిని దర్శించి "సరకించ్చ్య వనుప్రోవే (లిలవారి) అను రజనతో"ను, యోగాంబ సేయస్వామిని దర్శించి "పాపోరామదురూత (పసంతరాణి), కలుగునా (హృద్భులిత)" నంటి రచనల లోను ప్రార్థించి తిరుపతయ్యారు చేసెను. మరియు నికటు ఘనరాగ పంచకములో "జగదానంద (నాట), దుషుకుగల (గౌరి), సాధించాశే (ఆరథి), కసకనరుచిరా(హరాణి), ఎండరించే మహానుభావులు (శ్రీరాగం), అను రంజరత్నముషుట్టడ రచించెను.

ఈ విధంగా తాయిగరాజు రచించిన ఘనాగ పంచరత్నములేగాక నారద పంచరత్నములు, తీరువొత్తియూక్ పూచరత్నములు, కోర్కెచు పంచరత్నములు, నాగతుర పంచరత్నములు, శ్రీరంగ పంచరత్నములు కూడ అక్షయంత్రప్రాముఖ్యమైన రచనలనుచూస్తున్ని. విరి నసనరించే పీరి కిమ్ముడు కీటమిప్పయ్యర్ కూడ తాళహస్తీయ్యర పూచరత్నములును, జేంక బైక్ష్యరపంచరత్నములును రచించెను. తాయిగరాజ తన మరుకొలము లుక పదిహాటటలో గలదని క్రిం శా 1847 పుష్టి తుంగ రాత్రి స్వప్నమున తెలిసికొని పథునా దుదుయుమనసే తనబంధుమిత్రులకు జెప్పి “గిర్వాతై సెలకాస్సు” (పచాన) అను రచనలో శ్రీరాముని స్ఫురించెను. కొవిధంగా తోమిమ్మదిశోబులు గడకగా 1847 పరాభుత సంపుష్టి బహుళ చక్కనిసాధు శ్రీ పరమాంప బ్రహ్మస్ఫున్సందేంద్రస్యామివారిచే సన్మాన సాక్రమము స్వీకరించి నాదబ్రహ్మస్ఫునందస్యామిగా వేరిందెను. మరునాడు ఉదయమని 11 గంటలకు శ్రీరాముచంద్రుడు తన చెంతకు నన్ను తీసుకోగలడనియు, ఆ సమయములో భజనలు చేయడనియు కిమ్ములందరకిచెప్పి పుష్టి బగ్గె లు ఉదయమనసే స్యాన సంధ్యావందనాది సిత్యవిధి లాసర్చి భక్తితో “పరమాత్ముడు (నాగ ధీక్షరి) పరితాపము (మసోహరి)” వంటి కృతులను భక్తితో గానంచేసి 6-1-1847కు సరియఱి పరాభుత సంపుష్టి బహుళపంచమి దివసమున ఉదయం సరిగా 11 గంటలకు దొగ్గ సమాధిలో నుండగా కపాలమునుండి ఒక దివ్యశేషసు వైకిపోయి స్ఫురించుటో శ్రీ తాయిగరాజస్యామి పరమాత్మనిలో లీసమయ్యును.

కిమ్ములు వీరి భాతిక శరీరమును భజనలలో కొసేతిరమునకు దీసుకొని వేర్చి సమాధిచేసి దానిపై తులసికోటును కట్టిరి. సాటినుండి సేచివరకు తీరువయూధ్యరూపి సారిసమాధిభద్ర పుష్టి బహుళ పంచమి మొదలు స్యామివారి వర్ధంతి మహాత్మములు సుప్రతిధి గుంగిక విధ్యాంసులందరునుచేరి అక్షయంతజణుప్రదంగా జరుపుచున్నారు, తాయిగరాజునికి ఘనార్థు 30 మందివరకు కిమ్ములుగారు. శీరిలో శీం తప్పయ్యర్, కాలాచీపేట జేంకరమణభాగవతులు మొదలగుచురు ముఖ్యంగడురు. శేషు కాడుకయందున్న తాయిగరాజుఎంతమగల కృతులలో కొన్ని తాయిగరాజస్యామి రచనలు కొనట్లు ఒక ప్రతితి గఱను. అని యేవనగా “కెడలెను కౌదండపాటి (పోడి) ప్రతి కంజాభూరు కృష్ణ భాగవతార్సు, పరాఖ్యాభి మేలరా (సురథి), అభిమాన మెన్నుడు (చివర్థని). అను కృతుంచ్చి మన్నారుగడి రాజగోపాలయ్యర్సు, వినతానుక్ (హంకాంధాజి), నీను చూచుకే, వశజనపరిపాల (సిహ్యాంద్ర మధ్యమము) అను శృంకులు ప్రతి K. V. శ్రీనివాస అయ్యంగార్సు, దినమే గుదిసము (లతాంగి) అను కృతి ప్రతి గిరియ్యర్సు రచించి తాయిగరాజునికి అంతిము డుచ్చినట్లు తెలియుచున్నది.

65. శ్యామ శాస్త్రిలు : ఇష్టమ క్రి. చ. 1763 - 1827 కాలమనక్క చెందినవాడు. సంగీత ప్రిమీ ద్వారా నొక్కరు. వద్దచేక్కు వదమాలో అను శాఖలు చెందిన శ్యామాభ్యులు. వీరి పూర్వులు ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని కర్ణాలుజిల్లా కంధం న్యాస్తవ్యులని తెలియుటచే వీరిపూర్వులు ఆంధ్రచేక్కమనునడి తమిళ దేశమనక్క వలన వచ్చిన ఆంధ్రులని స్పష్టపడుచున్నది. శ్యామశాస్త్రి క్రి. చ. 1763 చిత్రభాసు సంగీతమ రవి కృతికా సత్కర్తమన తిరువారులలో జనిష్టంచేను. తండ్రిశేఖర విక్యనాథ శాస్త్రి. శ్యామశాస్త్రి పెయిదబ్బిపేప్ వేంకటసుబ్రహ్మణ్యాము. కొని తల్లిదంధ్రులు మాద్దుకు శ్యామకృష్ణ యసి పెలిచడివారు. బాలయిలోనే శ్యామశాస్త్రి (సంస్కృతాంధ్ర శ్లోకిషములలోను, మేఘమామవద్ద సంగీతములోను పొండిక్యుము సంపాదించి 18 రోచ్చుటయ్యామి యితోంధ్రులలో తంజావూరు వచ్చియుండెను. ఒకసాఢచ్చుబీకి సంగీతస్వామి యసి యతోంధ్రులు యుత్రా కృష్ణై వచ్చియుండునపుడు విక్యనాథ శాస్త్రి తసయింటికి భిక్షుకు ఆహారానించెను. ఆ సమయంలో సంగీతస్వామి శ్యామ శాస్త్రిని మాచి యితుడు భవిష్యత్తులో గాపువాగ్గేయకారకుడు కొగలడని తండ్రితో చెప్పటయేగాక తా సచ్చటయ్యాన్న ఓసంవక్షప్తరములు శ్యామశాస్త్రికి సంగీతశాస్త్రము లోని విచిధరమాస్యములను దెరిపి అనేక సంగీత గ్రంథములనుచూడనిచ్చి, నాయినా, శ్యామా! సీతు సంగీతశాస్త్రములో అపారమైన పొండిక్యు గడించిపిచ్చియుక సీవు యొకంజావూరు ఆస్తావిద్యాంశుడను పచ్చిమిరియం ఆదిఅపుయ్యగారి పాటమహాత్మము తంచుగా విషుయందుషిని చెప్పి కొళ్ళికిపెశ్చేను. శ్యామశాస్త్రి అడేవిధూగ ఆదిఅపుయ్యగారి గాసమున శ్రద్ధగా విషుయందునపుడు ఆదిఅపుయ్య శ్యామశాస్త్రిని కొమ్మకి! అని ఆప్యాయంగా పిలుస్తూ, అదరిస్తూ తసాగానమును విషుయ్యున్నా వుండే నాడట. ఇట్లుండునపుడు తన తండ్రి మరకాసంతరము శ్రీ కొమ్మకిచేచిన అర్థించు శాధ్యత శ్యామశాస్త్రికి దేరుడెను. దేహి ఆనుగ్రహమన శ్యామశాస్త్రి సాతలైని గాయక్కుడై అనేక స్వరజుకులను, శాసవర్ణములను, కృతులను రచించగలైను. ఈ కృతులు సామాన్యులు పాఠారణంగా పారంచేయలేనంక అపిక్కిపెశ్చేన రాగతాళాలలో రచించబడెను. వీచిలో “జనీ నక్షత్రపరిపోలిని పొచ్చిమాం భవానీ” అను కృతి మాఘ్యమైనదను. ఇతిథి ప్రతి శుక్రవారం కొమ్మకిచేచిన భక్తిలో తూతంచు సమయంలో వారి సోటిపెంట అర్థుక్కమైన రచనలు తెలుగుచూపుండేవట. ఇని ఫుమారు శిల్పి వరకు వుండి జీపివరంగాను, “శ్యామకృష్ణ”ముద్రనగలిగి సారికేళ పాశ ముగా యుండును. ఈ రచనలలో నందు క్లిప్ కను బట్టి ఆయన హాటిని పారంచేయాలి అర్థతగా కొండికి సోటేవాడట. గసుకణే వీరి 300 కృతులలో కొన్ని మాత్రమే ప్రచారంలో తుండటానికి కౌరణ్యుండి, ఒకప్పుడు మధుర గానసభవారి ఆస్యానంత్రై మధుర కాసి శ్రీ మామాక్కిచేచిన భర్యుంచి భక్తిలో “సరత్నమాత్రి”

ఆను 9 కృతులను రచించి గానం చేసెను. ఈయన కృతులు తెలుగు, సంస్కృతం, తమిళభాషాపండు గలవు. కొన్ని లీలా రాగముడును, కొన్ని లీలా స్వరాక్షరములను కూడా సేవ్యాపండి రచించెను. ఆనందభైరవి రాగంలోను, చాపుతాళంలోను లీలి కృతులు విశేషంగా యాండుటచే నివి రెంపును శ్యామళాత్రికి అభిమానమైన నని స్వప్తపదుచున్నాడి. మఱణంగా చాపుతాళంలోని $8+4=7$ అత్యరకొంధులను $4+3=7$ అత్యరకొంధులుగా పేయటమే లీరి రచనలందలి సదకలోని ప్రత్యేకతయాగిన. మరియు భైరవి రాగంలోగల స్వరజతీలోని 8 చరణములకు గల స్వరముల ప్యోదటి అత్యర ములు తయసగా సరిగు మహద ని సయన రి స్వరములలో ప్రారంభించుట ఆయన స్వరజతీలోగల ప్రత్యేక విషిప్త యాగును. ఇతడు “భూలోకచాపచుటి” ఆను బిరుదు గల బాచ్చిలి కేశయ్యను, తంబాల్చూరు అస్తానములోను, అప్పాకుట్టి అను విద్యాంధుని నాగపట్టుంలోను పోటీలో ఓడించినటుల తెలియుచున్నది. ఈయన త్యాగరాజుకు పరమమిత్రుడగుటచే తఱచుగా వారివద్దమ జార్చి మాట్లాడి వస్తువుండేవాడు. ముద్దు స్వామి దీక్షితునికి యితడే శ్రీ విద్యామంత్రాపదేశప్యోదునర్చెనని కొందరు చెప్పాడురు. తఱాయనకు సిగ్రపాంసుగ్రహకట్టులు గలవముట కొన్ని సికర్మములు గలవు. పతిప్రతిలం డరికలెతుయనభార్యాకూడ తఱాయనకంటే ఆయములోభాల మంచుగా స్వగ్రహించుటాలయ్యాడు. తనను పరామర్థింపవచ్చిన బంధుమిత్రులలో శ్యామళాత్రి యిక నామ ఆయమ దిన ములే గడువుగలడని చెప్పి అదేవిధుగా ఆఱవనాడు ప్రకి. శ. 1827 వ్యాయ సంగితరమాన శుభ్ర దళమినాడు తన 34 వ యేట శ్యామళాత్రి స్వగ్రహించుటాను. లీరి దిష్టులలో సుబ్బాయిళాత్రి, పెరంబూరు కృష్ణయ్య, అలనూరు కృష్ణస్వామి పోడ అగువారు మఱణలసిద్దురు.

66. ముద్దుస్వామి దీక్షితులు:- ఇతడు సంగీత ప్రిమార్తులలో నొకరుగా పేరిందిన మహానుభావును, ప్రకి. శ. 1775-1885 కాలమానకు చెందిన వాడు. వేంకటమథి వంశియుడు. కండ్రి పేచ రామస్వామి దీక్షితులు. గురువు పేరు వేంకట వైద్యనాథ దీక్షితులు. రామస్వామిదీక్షితులకు సంతతిలేవందున 40వ యేట, భార్యాసుమార్తుడై వైద్యనాథ దీక్షితులనకు వెర్చి అన్నాడి ముద్దుకుమారస్వామిని భక్తిలో రేవించి తచ్చి యాండును ఆ స్వామి నరపతిసాహమున బౌలుమ జించుటచే యితనికి ముద్దుస్వామి దీక్షితులని నామకరణం చేసిరి. చాల్యంలోనే దీక్షితుల వారు కొవ్వు, సాటకొంకార శాస్త్రములలోను, మంత్ర, యోగ, తోష్మతిష, వ్యాకరణ, ఘంఠక్కాత్మములలోను పరిశూల్పును కృష్ణచేసి విశేష పాంచెర్పుం సుపొదించెను. వివాహసంతరం మణివచ్చి చిన్నాయి ముద్దుకుమార్త చే ఆదరింపబడియుండగా తుపోవిద్దుడై ప్రకి చిన్నంబరనాథయోగి యవ్వటపువచ్చి దీక్షితుల విధేయతల

మన, పొందిక్కగలివును, సంతసించి దయతో^१ కొక మహామంత్ర ముహదేశించెను. కెంటిసే సీమితులు యతీంద్రునికంట కొక్కిపెట్టి యచ్చట అయిను సంతసిరమలు నుంతావుత్తి చేసికానుటయేగాక అష్టమవస్తినులను సంపాదించి, వేదాంత శాస్త్రావు దేవాయైంది, గురువుగారి అనుజ్ఞతో^२ తిరిగి మాలి వచ్చి దేవతాతృప్తికి అంతర్విష్ణుర్యాగుల నిర్వితించెను. కథపరి తిరిత్రణి పెట్టి శ్రీ సులుకుత్సేశ్వరుని సన్నిధిలో సుబ్రహ్మణ్య పుచ్చాత్మి మహామంత్రము నాచ్చత్తి చేసికించుటనవును ఒక సాధు చెంగల్యరాయ దనుండు ప్రిమి సుబ్రహ్మణ్యశ్వరును ఒక మహాపుషుని రూపంలో దర్శనమిచ్చి నోటిలో కండపక్కరు ఇసి అంతర్భానుమయ్యాడు. దైవాము గ్రహంవలన వెంటిసే సీమితులవారు ఆశువుగా “శ్రీనాథాది గురుగుణాం జయతి” అను హూర్ గౌర్ రాగంలో ప్రథమవిభ్రంథుగా సుస్కృతంలో మొదటి కృతిని రచించెను. ఆ కథవాత క్రమంగా సంబోధనప్రథమ మొదలు 7 విధత్తం లోను 7 కి ర్తవలు గురుగుణాంకితమగా రచించెను. మరియు పంచలింగస్తల కృతులు (ప్రథమి=కంఠి, అపో=తిరువ్వుక్కాన్తరీ, తేజిం = తిరువ్వామలై, వాయు = కొకహుత్తి, ఆక్షాంశి=రిదంబరు)ను, తాన కృతులును, రాగహూలికలును, అంతణ సీకమలును యాసిను రచించెను. సోదరులను చిన్నస్వామి, బూలస్వామిలో కలసి కొంచీపురంలో 4 సంగా లంండువప్రథు శ్రీ కొమ్మాసేవి సన్నిధిలో శ్రీవిష్ణుప్రాపసన చేసుకొంటూ ‘కంబాయతాత్మి’, ‘విక్రమసాధం భక్తిమాం’ వంటి కిర్తనలు గేణ కల్పనలు విశిల్లగా రచించి తన కమ్ములచే ప్రచారమొనచ్చెను. ఆచ్ఛటగల స్వామి ఉపనిషద్భూత్యుమతి^३ వేదాంత విచారణ చేయునప్పుడు శ్రీ స్వామివారు రచించిన రామాన్మసవడుకు రాగ తాళులలో కర్మక్రమము సేర్పుణచెను. కథవాతశిఖటుంబంలో తిరువారూపుకచ్చియుండువప్రథు, అచ్ఛటగల శ్రీ క్యాగరాజస్వామి దేఖవిష్టమచును, అపండేశ్వరు, సిద్ధేశ్వరు, అవాలేశ్వరు, పోటేశ్వరు, వర్క్షేశ్వరులమిదను, పోడళ గణపతులమిదను, చోళమాచలంలోగల శివ, విష్ణు క్షేత్రమలమిదను, కొకి, మధుర, ఆశథురు శోభిలో మొదలగు క్షేత్రమలమిదను సంస్కృతంలో ఆసేకకి ర్తవలను రచించెను. ఇతడు శేంకటమథు వంపియుడసుట చే ఆయనమేకర్త రాగ సంప్రదాయము నమసరించే తన కిర్తనలను రచించెను. కొమ్మన కృతులలో కొన్ని తియందు అనులోను, విలోను చిట్టస్వరుము లంండును. ఈ ‘కములాంబామ భజశే’ (కల్యాణి) అను నవాన్నశక్తి, ‘సదా వినుక పూడే’ (శశశక్తి) అపసవిషుగును. కొన్ని తీలో గోత్తుచ్చ యతి, ప్రోతోవాయయులుగల సాచీక్యును లంండును. మరి కొన్ని తీలో వరణమునకు బదులుగా అనుపల్లవిలోనే మధ్యమకాల సాచీక్యును లంండును. కమ్ముదగు చిస్సు స్వామి మరణించగా, బూలస్వామి చింతాక్రంతుడై సేతుయాత్ర చేసి తిరిగివున్న వప్పుడు ఎట్టయాత్మరం మహారాజు యాత్రవిని ఆధరించి వివాహమండ జరిపించెను,

దీక్షితులవారి కి సంగతి తెలిని బాలస్వామిని చూచుటకై ఎట్టయాతురం వచ్చునపుడు మార్పమధ్యమలో వరాభావముచే యొండిపోను పైరులను జాచి కనికరించి అమృత కరిణి రాగంలో “ఆనుచామృత కర్మజి అమృతవర్షిణి” అను కీర్తన రచించి గానం చేయడంతోనే దైవకృపవల్ల మేఘావర్షకైనై అద్యభిమైన వరము కురిసెనట. తెంటునే ఎట్టయాతురం చేరి పెండికొడుకై యున్న తన కమ్మువిశాఖా సంతసించి తిరువారూరు వెళ్లిన. క్రి.క. 1835 లో రాజతుత్రుని వివాహ సందర్భంలో ఆహ్వానము రాగామరల ఎట్టయాతురం తెల్పి రాజతుత్రుని వివాహమైన కొత్తదినములకు అనగా క్రి.క. 1835 తులామాన కృష్ణవత్సర్థకి నాడు తన 60 న యేట మద్దుస్వామి దీక్షితులు స్వరంగులైరి. పీరికి రనములు ఘమారు 800 వాళు నుండున. అవి నారికేళ పాకముగా నుండున. వీటిలో యొక్కవభాగము సంస్కృతములో రచింపబడెను. పీరి కిష్మ్యాలలో తిరక్కుడయూర్ భారతి, ఆవడయూర్ పీణి వెంకట్రామయ్యర్, తేవ్రులు కుబ్రమ్మా ర్యామయ్యర్, కొర్కుడ్ రామస్వామి, బిల్యునం పొదలగువారు మాఖ్యాలనుదురు.

67. చిన్నస్వామి దీక్షితులు :— ఇతడు 18, 19 శతాబ్దములకు తెండిన వాడు. మద్దుస్వామి దీక్షితుల సోదరుడు. సంగీత, సాహిత్యములయం దత్తసమర్థుడు. ఈయన నారదునిగూర్చి భక్తితో రచించిన “గానశాల కరుణాలవాత” (తోడి) “సారాయణానంక” (కల్యాణి) అను కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములగును. ఒకనా దీయన ఒకగానసభలో నాగవరాళి రాగమాలాపనచేయుచుండగా ఒకనాగుభాము పడగ విషిపి ఆడుచూ వచ్చి రాగాలాపన ముగియునంతవఱు విని తెంటునే యాయానకు సాప్తాంగవడి వెడవిపోయిసట్లు చేప్పునరు. ఇకడు వధుర గానసభవారి ఆహ్వానంతే తెల్పి అచ్చుటునే ఫిరపడియుండునపుడు 45 న యేట స్వరగుడయ్యెను.

68. బాలస్వామి దీక్షితులు :— ఇతడు 18, 19 శతాబ్దములకుతెండిన వాడు. మద్దుస్వామి దీక్షితుల కనిష్ఠసోదరుడు. సంగీత, సాహిత్యములందును, పీణి, పటులిన్, సితార, ఘృదంగవాద్యములందును గొప్పప్రావీణ్యముగలవాడు. ఎట్టయాతుర సంస్కార విధ్వంసు. ఇకడు ఆనేక తానశర్మములను, కృతుల సేగాక తీకేంకశేక్షణ యొచ్చేంద్రమహారాజున కంకితముగా వసంతరాగములో “స్వామికి సుయాయాన దరువురూడ రచించియుండెను. మరియు మణిలి శ్రీ చిన్నయు తొపరియూరుచే ఖున్నెన సన్మానములుకూడ జొంపి క్రి.క. 1858 సంక్రాంతి సరితగు నీంగరినామ సంక్రంథరవి భక్త తచయ నాడు స్వరగుడయ్యెను.

69. సుబ్బారామ దీక్షితులు :— ఇతడు 19 శతాబ్దమువాడు. బాణస్వామి దీక్షితులవ దత్తతుత్రుడు. తండ్రులవలెనే సంస్కృతాంధ్ర సంగీతముల

లోను, ద్రావిడభాషలోను గొప్ప పండితుడు. ఇకడు తప 17 వ దేయటాఁ దర్శను రాగం, ఆశితాళంలో కొంతికేయని వై ఒక వర్ణ ము రచించి ఎట్లయాపుర సంస్కార భీశ్వరునిచే మెహాందిన ఘనము. మరియు నికడు ఆ మహారాజు ప్రాతాస్మాము నాచి “సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శని” అను గ్రంథము (రెండు భాగములు) ను, ప్రథమాఖ్యాసము నొక చిట్టుగ్రంథమును రచించి మహారాజు ప్రదవ్యసహాయును ప్రకటించేను. పై శిగ్రంథములలోను వేంకటమథి సంత్రవాయమవనసరించి “అనాట్మి వాగ్దేయకౌరకులు రచించిన గీతములు, అత్మణితములు, స్వరజతులు, తిల్లానాయలు, దరు శులు, తాసవర్ణములు, కృతులు, కీర్తనలేగాక, తాస రచించిన చౌకవర్లు, తాసవర్ణ, రాగమాలిక, సంచారులు, సంగీతలక్షుము, వాగ్దేయకౌరక అత్మణమునుహూడ చేర్చి ప్రకటించియండెను. ఈ గ్రంథములు కర్మాటక సంగీతానికి మిగుల ప్రామాణిక మైనవిగా చెప్పవచ్చును. ఇంతేగాక యిత్తు ఆంధ్ర మహాభారతాన్ని ద్రావిడ భాషలోనికి అనువదించిన సమర్పణగాను.

70. ఎట్లయాపుర సంస్కారాధీశ్వరులు :— క్రి. శ. 1860 సండి 1899 లు రణకు, ఎట్లయాపుర సంస్కారమును యా దిగువ డలిపిన ముద్దురు ప్రభువులును వరుసగా పరిపాలించిరి. వీరు సంస్కృత, ఆంధ్ర, ద్రావిడభాషాధీశ్వరులేగాక సంగీతకళాభీషిక్తికూడ అఖండ మైన సేవలేచిన రాజపోషకులగురు. పీరిలో మొదటివారికి శ్రీ జగదీశ్వరరామకుమార ఎట్లయ అనియు, రెండవ వారికి శ్రీ మద్దస్వామి ఎట్లయ అనియు, మూడవవారికి శ్రీ జగదీశ్వరరామవేంకిర్ణుర ఎట్లయ అనియు పేర్లు గలవు. వీరు శ్రీ మద్దస్వామి దీక్షితులను, ఆయన సోదరుడు శ్రీ బాలస్వామి దీక్షితు అను విశేషంగా సస్కృతించియుండిరి. మరియు బాలస్వామి దీక్షితులను, వారి దత్త శ్రీత్రము శ్రీ సుబ్బారామదీక్షితులను ఆశానవిద్యాంసులుగా నిషామించుటేగాక ముఖ్యరామదీక్షితులచే “సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శని” అను గొప్ప గ్రంథమును ఉపాయించి విశేష వ్యాయ ప్రయోగాలలో ప్రకటింపజేసిన సంగీతకళాపోషకు లగుగురు. ప్రశఫ్తమైన యా గ్రంథములు యిష్టుడు దౌరంటలేదు.

71. స్వాతి తిరువానాల్ మహారాజు :— పీరు క్రి. శ. 1829 - 1847 కరుక తిరువానాల్ రూ సంస్కారమును పరిపాలించిన మహారాజగాను. 16-4-1818 లో జన్మించేను, సంస్కృత, ఆంధ్ర, మళ్ళీయ, మహారాష్ట్ర, శారకి, హిందూస్కాసి, అంగ్లభాషలలోను; సంగీతము, వాిక్యములోను అమృతమైన పాండిక్యము సంపాదించు టమేగాక తెగుసంస్కృత, మళ్ళీయ, మహిమాశాస్త్రములలో పదులును, పదవర్తులును, కృతులను, తిల్లానాయలను రచించి చిరకి శ్రీ సౌందిన మహారాజ వాగ్దేయకౌరకు భక్తును. వ్యవసాయంలో యిఱువు కులశైల్పురవెయమాల్ మహారాజవి చెప్పుండినాడు.

ఈయన రచనలలో “సరసీజనాభ (కొంఫోజి-ఆట) సామి ని స్నే వమ్మితిరా (యమకు కొంఫోజి-ఆట)” వంటి తానవర్త ములు మిగుల ప్రశిద్ధములను, ఏరి వర్ణ రచనలు 21 వరకు గలవు. వాటిలో 6 భక్తిరసస్తురారికములను, 15 శృంగారరసస్తురారికములు నగును. ఈ 21 వర్ణ ములలో 2 తానవర్త ములును 19 చౌకవర్ణ ములు నగును. పదకచనలలో 5 తెలుగులోను, 10 సంస్కృతములోను, 50 మళ్ళయాళములోను గలవు. ఘమారు 300 వరకు గఱ యాయన రచనలలో కొన్ని జీయంచు స్వరాత్మరములుకుడు గలవు. ఈయన మళ్ళయాళభాషలో నొక సంగీతలక్షుటాగ్రంథాన్ని కూడ రచించినట్లు తెలియు చుస్తుడి. దేవి సవరాత్రులలో దేవిపై పాశుటకు ప్రశ్నేకముగా యాయన నవరాగ మాలికగా రచించిన 9 కీర్తనలు మిగుల ప్రశిద్ధములుగా చుస్తుని. అఖి ఏవగా ! (1) దేవి జగజునీ (శంకరాభరణం - ఆది); (2) పాహిమాం (కల్యాణి- ఆది); (3) దేవి పాశీ (సాపేరి - ఆది); (4) భారతి మాం అవ (లోడి - ఆది); (5) జనసి మాం అవ (భ్రాంతి - ప్రతిపత్తి); (6) సరోయవసేన (పంతువరారి - ఆది); (7) జనసిపాహి (శుభ సాపేరి - ప్రతిపత్తి); (8) పాహి జనసి (నాటకురంజి- ప్రతిపత్తి); (9) పాహి పర్వతసందిసి (అరథి - ఆది) అనునచి యాగును. పిటిలో మొదటి 6 న్నా సరస్వతీదేవికిని ఖుగిత కి న్నా పార్వతీదేవికిని అంకితమివ్యబడేను. మరియు నితిదు “స్వరజనక (చేపాగ్) ” వంటి కృతులును “వలపుతాళవకము (పాటా-చాపు) ” వంటి తెలుగు పద ములనుకూడ రచించెను. ఆస్తావిద్యాంసుడైన ఆనందపద్మగోస్వామియొక్క ప్రాతాను మామ స్వాతితిరణాలో మహారాజు కుచేలోపాఖ్యానము, అజామిలోపాఖ్యానము వంటి హాలికభాగములకూడ రచించెనని తెలియుచుస్తుడి.

72. తూర్పు నరసింహదాను :— ఇతి 18-19 కొత్తములక్క చెందినవాడు. గుంటూరు వా ప్రశ్నుడు. తండ్రి పేయ అచ్చుయ్య మంత్రి. తల్లి పేయ కెంకమ్మ. త్వాగురాజుకు సమకాలికుడు. రాముధక్కుడు. సంస్కృతాంధ్రములలోను సంగీతములలోను విశేషమాండిక్యము గలవాడు. రౌకిక్కొనపున్నవోగ్యము చేయుచుస్తును, త్రుచ్చాముంద్రునిట్టుగల భక్తిచే యాశేష కీర్తనలు రచించి పాశుకొనుచుండిదేవాడు. ఈ కీర్తనలలో భక్తి, వేదాంతప్రవోధకములుగా సున్న పేగాక సీకారాముల కైంకర్య మున పరపోగించు ఉత్కరసంబంధమైన మొబైల్ లాప్ టప్పలు, పోచ్చరికలు, లాలి పాశులు, మంగళముల వంటి రచనలుకూడా గలవు. ఈ కీర్తనలను ముఖ్యంగా అంధ్ర ప్రదేశ్ లో భవ్రులు భజనకొండ్రుపుములందు తఱ మగా పాడుచుంచురు. పిటిలో భజన చేసే విధము తెలియండి (సారాప్ప) రామునామాముకిమే (మధ్యమాపరి) రంటి కీర్తనలు బహుప్రసిద్ధములను. ఇతిదు త్రుయ్యక్కేత్రముల దగ్గర్చించుటకై దశించేక శర్మిటన చేయునట్టు తిరువొ త్రీయుారువేర్చి ఆచ్చట ప్రీతి తప్పయ్యర్ గారియంట్లు

బుసచేసియున్న త్వాగ్యాయ్యగానిని దర్శించి వారి సంకీర్తనములను విషటుచే గలిగిన మహావాసందముతో ఆశవుగా వారిటై కొన్ని పద్యములను చదిచునటి. ఆ తరవాత యితడు వరదరాఘవానుడు భక్తునిలో కలని భద్రాచలము వెర్షిప్రీరాముని దర్శించి యచ్చుటనే స్థిరపడిపోయి వుండునప్రపు కొంతకొలానికి స్వగంభిరసుడయ్యును.

73. వీణ పెదగురవాచార్యులు :— ఇతడు క్రీ. శ. 1794లో జన్మించెను. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్ప పండితుడు. త్వాగ్యరాజు కౌతములోనివాడు. కొన్ని అయినవంటె మంచుగానే 1822లో పరమపదించెను. త్వాగ్యరాజు తీర్థయ్యాప్రతిలు చేయు సమయములో వారిని యాయన, బొచ్చిలి కేళవయ్య కలసుకొని విద్యాగోప్తై సలిపినట్టు చెప్పుదురు. ఇతడు విజయనగరం, తిరువాసూరు, మాదుగులవంటి సంపూర్ణములను దర్శించి ఆ సంధూ నాథిపతుల కంకితముగా గీతములు, తర్వాతములు, తిల్లానాలు, స్వరపల్లవులు, శృంగార రస పదములు, శబ్దములు, జిక్కిలా దరువులు, సలాము దరువులు, కీర్తనలు రచించి వారిచే ఘనమైన సన్మానము లొంగినట్టు తెలియు చుస్తుంది.

74 దుర్వాముల నూర్యానారాయణ సోమయూజులు :— ఇతడు క్రీ. శ. 1842-1896 కౌతమునాటివాడు. విజయనగరంలో విజయరామ గజపతిమహారాజుల ఆస్తాన విద్యాంసుడు. ఆ మహారాజువై ఆసేకరితములు, స్వరజత్కులు రచించి బహుమానము లొంగినవాడు. మహారాజుతసుమారుడైన ఆనందగజపతి యితరాజులో ఉత్తర, దక్షిణ భారతదేశ పద్యటనకు కాదలినప్పుడు యాతనిని, శ్రీ వీణ వెంకట రమణదాసుడు కెంటచెట్టుకొని యాత్రలుచేసి కన్నియుండినందున యాతనివలననే త్వాగ్యరాజు, దిక్షిత, శ్వామికాస్తుల కృతులు మన అంధ్రచేకంలో విశేష ప్రచారం అనికి రాగలిగినట్టు కొండరు చెప్పుదురు.

75. కంచి వేంకటాద్ది స్వామి :— ఇతడు 18 - 19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. త్వాగ్యరాజు సమకాలికుడు. త్వాగ్యరాజు సిద్ధిపొందినట్టు డచట్లాచే యిండి వారి అంత్యక్రియలలో పాగ్గానినవాడు. కంచి వరదరాజుస్వామి భక్తుడు. కంచివరదుని ఔతను, శ్రీగంగంలాని ఆరథురిస్వామి ఔతను విష్ణువరంగా యాయన రచించిన సంకీర్తనములు మిణిల ప్రసిద్ధమాలను. ఈ కీర్తనలు ఘమారు 16లై వఱక్కున్నట్టు గ్రంథముగా కనబడుచున్నవి. శిటిలో దివ్యమామ సంకీర్తనలు, వోచ్చరికలు, లాలిపాటులు, మంగళవచ్చరసలేగాక, సంభాషణలవంటి కీర్తాలంపుడ గంతు. ఇటిక్కుణారథ మంకటును విశేష ప్రచారములో గలవు.

76. వీణ పెచుమాళ్ళయ్య :— ఇతము క్రీ. శ. 1760-1790 కౌలమున తంజావూరున పాలించిన తులజాలీ, అమరసింహమహారాజుల ఆస్తాన విద్యాంసుడు. అంధ్ర బ్రాహ్మణులు. వీణమ వాయిదాయిలు దతీ సమయము. ఘనరాగ పుష్టంతాళ తాసం వాయిదాయిల యాయిన సామేష్య యాయ ప్రతితి గలవాడు. గూర్చాఖరతము వర్ణచించి అసేక సంస్కారములలో కచ్చేరీలు చేసి రక్తభాచితమున వీణాసేగాక అసేక బహుమానములచే సన్మానింపబడినవాటు. ఒకప్పదు కొక్కొటు విషయమును నాథ తొండమాన్ రాజుగారి బథలో వరుపగా 20 దిసములు ఒకేరాగమున వీణ యాయిలు ప్రపర్చించి పదివేల రూపాయిల సన్మానము నొందినవాడు. ఇతము సామేరి, సారాప్పు రాగములలో రచించి ఆటతాళ వర్షములు మిశుత ప్రశిథములను.

77. వలవి గోపాలయ్య :— ఇతము క్రీ. శ. 1788-1832 కౌలమునాటి వాడు. సామీత్యరంగంలో రాజగోపాలకవిగాపేన్మాందినవాడు. సంస్కృతాంధ్ర, తమిళ భాషలందును, సంగీతమునందును విశేషచాండిత్యము గలవాడు. వలనాటి బ్రాహ్మణులు. అంధ్రము. తండ్రి పేరు గోపాలకవి. ఈయన హర్షికులు గుంచూరుపండితంజావూరువైపీ అష్టాంగ ఫిరపడిపోయారి. ఇతము “సేంటు” మాద్రలో అసేక తానవర్షములను, కృతులను, రచించిన సమయిలను. వీటిలో ‘వనశక్తి సిస్ట్రేకోర్’ (కల్యాణి-ఆట); అను తానవర్షము, ‘అంబనాయ’ (తోడి-ఆట) ‘సిదు మార్తి’ (నాటు కురంజి); వంటి కృతులు మిశుత ప్రశిథములను. రాగాలాపనలలోను, పల్లవిపాదుటలోను యితనిని మించినవారు లేరున ప్రతితిగిలిగిన ప్రతిభావంతుడులుచే వలవి గోపాలయ్యాను సాఫ్తకనామయైందను.

78. వలవి శేషయ్య :— ఇతము 18 - 19 శతాబ్దములక్క చెందినవాడు. తాయిగయ్యగారి కిష్టుడుగు సెయిక్కరపుటీ కుబుయ్యగారి కిమారుడు. తెలుగు మరికినాటి బ్రాహ్మణులను. నివాసము “సెయిక్కరపుటీ”గ్రామము. సంస్కృతాంధ్ర ములలోను, సంగీతములలోను గొప్పపండితుడు. లక్ష్మీతుడు విద్యాంసుడు. షష్ఠి పొటులలో అధ్యాత్మమైన ప్రజ్ఞగలవాడులుచే షలవి శేషయ్య అని ప్రశిథితయి యుండెను. తెలుగులో అసేకక్క పులను. పవస్టములను, తిల్లానాలను రచించిన గొప్ప వాగ్దీయకూరుడు. ఒక నాటి గానసభలో ధన్యాసీరాగమును 8 గంటలు వయసగా పూడి సభిషులను తన్న రూలు ఎ కేసిన సమయము. ఘనమూ 1000 రాగములక్క అయి ఉము లేర్పుచచి వాటిలాగాల తన రచనల తొన్నిటిని స్వరపణచి సొక గ్రంథమును ప్రకటించిన ప్రతిభావము. ఇత డోకసారి మైనూరుకెట్టి మహారాజదర్శనాథమై శ్రీచామంజేశ్వరి అయిప్రాంగణములో నిఱచియుండగా దేశి దర్శనార్థమైకిన

మహారాజు యితనిని చూచి ఆహ్వానించినంతనే వెల్పి మహారాజుపై “భూమి కెలయి సోమకుతల వరకూము భూప కేమని మనవిని కౌమితారుము లొసగి కౌతుకు” అను తెల్లా నాను భూమికౌమిలో రచించి పాడగానే మహారాజు విని మిగుల సంత సించి ఘనమైన సన్మానముచేయటయేగాక తన ఆస్తావిద్యాంసునిగాకుడ నియు మించాశట. ఈతనికృతులలో ఇకసన్మాబోస్ (క్రితి-అది)వంటి సుప్రసిద్ధములను.

76. సుబ్బరాయచాత్రి: - ఇతడు క్రీ. శ. 1803 - 1862 కాలమును చెందినవాడు. క్యాపూటుల్లోల కుమారుడు. సంస్కృతాంధ్ర, తమిళ భాషలందును, సంగీతములలోను విశేషపాండిక్యముగాలవాడు. ఇతడు కర్మాంటక సంగీతమును పెఱట చేయడట తండ్రిగారివద్దను, తదుపరి క్యాపూట్యగారివద్దను, పొందూస్తారీ ఎంగీతమును తెఱడట పోవ గోప్యమివద్దను, తయనాత రామదాసస్ప్యమివద్దను సేప్పుకొసెను. ఇతడు వయ్యాలిన్ వాద్యములలోను, సరిదావాద్యములలోను కచ్చేరీ చేయగల సమ రూపు. “కుమార” ముద్రతో యాండ దసేక కృతులను, స్వరజులను రచించెను. ఈ కృతులలో మధ్యమకోం సాపోక్యములను, స్వరసాపోక్యములను, చిట్ట స్వరములను కూడ సేర్పఱచియండెను. ఇట్టివి మధురమి నాట్కిసేవి సిన్ని దిక్కో విశేషంగా ప్రచార ములో నున్నవి. ఇతడు తిరువయ్యార్తలాసి శ్రీ భక్తసంవర్ధసిదేవిని దర్శించి భక్తికో ‘నిష్ఠ వినా గతిగాన జగాన’ (కల్యాణి-అది) అను కృతిని రచించి ఆర్యముకెంగా గానంచేయగా గుర్తున శ్రీ క్యాగ్రయ్యగారు విని మహాశంద భరితుడయ్యోట. ఇతడు ముద్రాసులో 12 సంకృతములు నిపించెను. ఆ సమయ ములో తిరుపుత్కుణిలాసి శ్రీపాఠసారథిస్ప్యమిని దర్శించి భక్తికో ‘నిను సేవించిన’ (యదుక్కుంధోట-చాతు) అను కృతిని రచించి పాడినట్లుగా చెప్పాడురు.

80. అన్నస్ప్యమి చాత్రి: - ఇతడు సుబ్బరాయచాత్రియుక్కడ త్రత్త కుమారుడు. క్రీ. శ. 1827లో జన్మించెను. సంగీతసాపోక్యములందును, భాష్యా, నాట కోంకార, వ్యాకరణాత్మకులందును గొప్పపండితుడు. వయ్యాలిన్ వాద్యమునం దచ్చుక్కొన ప్రాణియ్యముగాలవాడు. ఇతకు కొన్ని కృతులను రచించెను. నాటిలో ‘మాహాత్మ, పాపో శ్రీ గిరోజుత్’ వరటి స్వర సాపోక్యములు గత కృతులు మిగుల వ్రసిద్ధములను.

81. పీణ కుప్పయ్యర్: - ఇతడు 18 - 19 శతాబ్దములక్క చెందిన వాడు. క్యాగ్రయ్యమి ముఖ్య దిష్టుడు. తమిళ ప్రామ్మణము. మహరోసులలోని “తిరువ్వు త్రియుష్య” నందు జన్మించెను. గనుక తిరువ్వు త్రియుష్యర్. కుప్పయ్యర్ అగి పిఱుతబడెను. సారాయణాగ్రథ రాగాలాభమలో విశేషప్రతిథి గంపాడునటచే స్వారా

యంగోర్ కుపుయ్యర్ అనియు, పాట కుపుయ్యర్ అనియు చెప్పుకొనిపోవారు. తండ్రి వేరు సాంబమూర్తి కాత్రి. తయన వీకొనాడ్యులో అధ్యక్షమైన ప్రతిథిగలవాడగాలుచే సాంబదు వాయించాలి సాంబడే (కుశ్యరుడై) వినాలి అని ప్రజలు చెప్పుకొనిపోవారు. కుపుయ్యర్ సంగీత సాహిత్యమాలలో గాప్పపండితుడు, కవియు నగులు. ఇతడు రచించిన తానవర్ణమఱులు, కృతులు, తీల్మాసాలు విశేష ప్రచారంలొనికి రాగలిగాను. ఇవి “గోపాలదాన” ముద్రన గలిగియుండున. వీటిలో “కనికరము లేకపోయై” (ఆసందభ్రవి); “మనవ్యాపకింపవే దేవి” (ఖమాసు); “నా మొరాలకించి” (భన్యాసి); “ఇంక పరాకేలనమ్మ” (బెగడు); “జగదభిరామ” (కొసడు); “పరాకేల జేసేవు” (గారీమనోహరి); వంటి కృతులు ప్రసిద్ధము లగులు. ఇతనికి “గాన చక్రవర్తి” అను ప్రతిథి విరుదు గలదు. తయన కిఫ్యులలో పల్లవినీతారామయ్య, థిఫేల్ పాన్ను స్వామి పొదలగిపోవారు మఖ్యాలగును.

82. తిరువొత్తియూర్ తాయిగయ్యర్ :— ఇతడు 19వ శతాబ్దము నకు చందినపాడు. కుపుయ్యర్ కుమారుడు. ఇతడు మద్రాసలోని మూతాయిలిపిల్లలో నివసించుటచే మూతాయిలిపి తాయిగయ్యర్ అనియు, స్వరకల్పనలలో నిధి యగుటచే స్వరసింహ తాయిగయ్యర్ అనియు చెప్పుండెను. సంగీత సాహిత్యమాలలో విశేష ప్రతిథి గలిగినపాడు. ఘనరాగ పంచకమణి¹ సంఖ 108 రాగమందు కృతులను రచించి “సంకీర్త రత్నావలి” యను గ్రంథమును ప్రకటించిన ప్రతిథాతంతుడు. తన తండ్రియగు కుపుయ్యర్ గారి రచనలగొఱిని చేస్తే “పల్లవి స్వరక్తువలి” యను చేరిట నొక గ్రంథమునుకూడ ప్రకటించిన ప్రత్యుహంతుడు. మరియు నికిడు తాయిగాజునితై గం విశేష భక్తిచే “తాయిగాజు సద్గుని దలతు” (ఖరవార ప్రియ) అను కృతినికూడ రచించియుండెను.

83. మట్టాల గోవిందమూరార్ :— ఇతడు తాయిగాజును దక్కించి పారి అంతిస్తు నందుకొన్న గాపు విద్యాంసుకు. ఇతడు పల్లవిని మట్టాల ములం దక్కర్మమగా పాడగలిగిన సమాధికుడుటచే మట్టాల గోవిందమూరార్ అని చెప్పుండెను. తయని తంబురుకు ప్రతింత్రులు, పత్రాకమును వుండవినియు, ఆ ప్రతింత్రులలో మూడు ముద్ర పంచములు, ను, మూడు మధ్య మడ్జములగు, ఒకటి మందుపడ్జముగు ప్రతి చేయబడుచుండిట్లుగా తెలియుచున్నది.

84. మూనాంబుచావడి వేంకటనుబ్బుయ్య :— ఇతడు 18 - 19 శతాబ్దములలోనిపాడు. తెలుగు మారినిసాటి వైదిక ప్రాచ్యమండించు. తాయిగాజువకు కిఫ్యుదును, తయను బంధువు తయనపాడు. ఉండ సాహిత్యమాలలో గొప్పపండితుడు.

కైవల్యము. శ్రీ వేంకటేశ్వరుని ఫుతొంచుచూ, “వేంకటేశ్వరు” మద్రతో అసేక కృతు అను, రాఘవాలికలను రచించిన విజ్ఞానవంతుడు. తన గురువుడై త్యాగరాజును ఫుతొంచుచూ “సామికి సం యొకరసపచ్చు” (దేవగాంధారి) అను కృతిని రచించి నుంచుత్తే తపశ్చగల విశేషభక్తిని చాటుకొని పుణ్యప్రార్థనలుచు. ఈయనకు ఆసేకమంది శిష్యులు గలరు. వారిలో శ్రీ మహాత్మె ద్వారాధ్వర్యుర్లు, శ్రీ పట్టుం సుబ్రహ్మణ్యాంశుర్లు, శ్రీ శరద్ధాత్మి, శ్రీ లావణి వేంకట్రావు, శ్రీ భిడ్డెలు వెంకింజీరావు. శ్రీ చంచాపక్షేరయ్య (త్యాగరాజుపాప మనుషులు), శ్రీ శికరామయ్య మౌడంగులారు మాఖ్యాతాలుగుపురు.

85. మూవనల్లామ సభావతయ్య :— ఇతము 18 - 19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. ములకాటి సైద్ధికిల్లోని వాడు. అంధ్రదేశమునంపి తలజనచిన్న భాగవత తుటుంబిలోని వాడు. తండ్రిపేశు దురైస్వాముచ్చు. భరతసాట్యములోను, సంగిర్ సాహిత్యములలోను గొప్ప ప్రతిభావంతుడు. దైవభక్తిగలవాడు. మన్మాయ గుడిలోని శ్రీ రాజగోపాలస్వామి కంకితముగా శృంగారరసప్రధానమైన అసేక పదము అను తెలుగులో రచించి చిరికీ తినొందినవాడు. మరియు “సీతాస్వయంవరు”మను కథన పాటలలో రచించిన సమర్పణ. ఇతనియొక్క పదములలో ‘అన్యాయముగ’ (కొంధిజీ మిత్రచాపు) వంచివి ఏనుల ప్రసిద్ధములగును.

86. వాలాజాపేట వేంకటరమణ భాగవతులు :— ఇతము శ్రీ. క. 18 - 19 శతాబ్ద ములకు చెందినవాడు. సౌరాష్ట్రిశ్రావ్యులుగు. త్యాగరాజుకు ప్రమేయ పొత్తుడైన శిష్యులు. త్యాగరాజునకు పూజాపాపయినులో భగవత్ప్రేరణచే గలుగు జిర్యకేజన్యుహగని తెంటాఁ ఆయన ముఖ కా డెలకు సంగిరచనల (క్రూరుల)గు బహుశాశ్వతగా ప్రాయగలిగిన సమర్పణ. ఇతము కృతులను సేర్చుకొనునపుడు క్యరగా పారం చేయకలేకపోవుటను సురువాత త్యాగయ్యాగారు గ్రహించి జాలిచెంది శ్రీరామునిభూతి భక్తిపే “జ్ఞానమైసగరావా” (మద్విధమార్గిణి) అను కృతిని వాడుచూ తన శిష్యునికి జ్ఞానప్రదానమచేయామని ప్రాణింపగా తెంటాఁ శిష్యుడైన వేంకటరమణ భాగవతులకు గ్రహణశ్రీగిరి ఆపాటిమండి కృతులను క్యరగా పారం చేయగలిగనని ప్రతిభగులు. ఇతము సంగిర్, సాహిత్యములలో గొప్ప పండితుడుగు ఈచే ఆసేక కృతులను, శర్మ మాలను, స్వరజతులసేగాక గురుత్తును ఫుతొంతుచూ కొరక్కల నంచాధి ఆసేడి మంగళాప్రకమును, ధ్యానవ్యాసములనమాడ రచించెను. ఈయన శిష్యులలో మైనూరు సదాశివరావు, కవి వేంకటనూరి, కొంచీపురం అరుణాచలాచారి వైవలయినాను మాఖ్యాతాలనుగుపు. ఈయన కేవలమార్పు శ్రీకృష్ణస్వామిభాగవతులు.

ప్రాణిన త్యాగరాజుని తొక్కు కేవితచరిత్రమే నేడు వనసంగీతచరిత్రకు వుఖ్యా ధారమైనదని గ్రహించుకుని.

87. మథ్యార్థులు దురై స్వామి అయ్యర్ :— ఇతడు 18 - 19 కాలములల్పల చెందినవాడు. త్యాగరాజుని గుహకారికడు. పల్లవి పాడుటలో అభండమైన ప్రతిభగలవాడు. గనుక పల్లవి దురై స్వామిఅయ్యర్ అని క్రసిక్ కొండడు. త్యాగరాజు లిఘ్నులను గోవిందరిణ్ణ, స్వాపతి అయ్యర్ ధూయన తమాయలని చెప్పుకును.

88. పరమేశ్వర థాగవతార్ :— ఇతడు ప్రీ. క. 1815 - 1892 కాలములకు చెందినవాడు. పాలఘాటు ప్రాముఖ్యమైన దుడు. సంగీత, సాహిత్యములలో యిక్కనికిగల ప్రతిభచే 18 వ ర్యేటు లేచి తిరువానూర్తిరు సంస్కారములో ప్రధాన ఆస్తాన విద్యాంసు డిస్ట్రిబ్యూషను. ఇతడు రచించిన కీర్తనల లోకములు గఱవు. ముప్రమిదైన ప్రీ కోయింబత్తూరు రాఘవయ్య యాచాన ముఖ్యకిఘ్నుడును.

89. వైమంత శాస్త్రీయిలు :— ఇతడు చోళదేశస్థుడు. ప్రావిడ ప్రాముఖ్యమైన దుడు. సంస్కృత, వ్యాకరణ, సంగీతములం దత్తమురుడు. ఇతడు సంస్కృతంలో రక్తి రాగములందును, దేశియరాగములందు “వైమంత”ముద్రతి అసేక కీర్తనలు రచించినట్లుగా తెలియుచున్నది.

90. రామస్వామి శివిన్ :— ఇతడు 19 వ కాలములలోనివాడు. సంగీత సాహిత్యములలో కడు సమర్పించు. “శుఖాదాస” ముద్రతి యత దాసేక కృతులను, వర్ణములను రచించుకు. శిఖిలో పాహియాం శ్రీ రాజరాజేశ్వరీ (అనరంజని) అను కృతియు, వంకళాషీలీషై (కాంభోజి) అను వర్ణము మిగులప్రసిద్ధములను. ముప్రమిదై సంగీత విద్యాంసువుగా పేరాందిన ప్రీ మహావైద్యనాథయ్యర్ యాతని తమ్ముడును.

91. అనయ్య :— ఇతడు కరథోజి మహారాజు కౌలము నాటివాడు. తంజావూరు ఆస్తాన విద్యాంసుడు. తమిళ ప్రాముఖ్యమైన జన్మస్థానము “వైయోచేరి” గ్రామము. సంస్కృతాంధ్రములలోను. తమిళములలోను, సంగీతములలోను గొప్ప పండితుడు. “ఉఖాదాస” ముద్రతి అసేక కృతులను రచించిన సమర్పించు. తిరచరణలలో “ఇంక పరాక్రా” (నాదనామప్రియ); “భజన కాయచే” (కేదార); “మరిమ తెలియ తరహా” (శంకరాభరణం) “పరాశేల శాలా” (రితిగాళ); వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధము లనును. ప్రసిద్ధగాయను చుట్టూ వైద్యనాథయ్యర్ యాయన లిఘ్నుడును.

92. మహావైద్యనాథయ్యర్ :— ఇతడు ప్రీ. క. 1844-1898 కాలములకు చెందినవాడు. తమిళ ప్రాముఖ్యమైన క్రితుడు. వివాసము

“శైల్యేచేపి” అను గ్రామము. తండ్రి కేస రూకైస్వామి అయ్యర్. అన్నల శైల్య సాంబమూర్తి అయ్యర్, రామస్వామి కిఠన్. తమ్ముని వేష ఆపొస్టాస్వామిఅయ్యర్. నురువు పేచ మానాంబుచావడి వేంకటసుబ్బయ్య. శైల్యేచేపి అయ్యర్ 7 వ ద్యేటాసే గొప్ప విద్యాసుదయ్యెను. ఇతని సంగీత కచ్చేరియసు, కథాకొలశైపమును వివిన వారందరును యితనిది గాంధర్వగానము పొగడుచుండివివారట. ఆనాటి రాజుధి రాజులు సయితము యాయనను ఆహ్వానించి కచ్చేరిఖ చేయాచి ఘనంగా సన్మానించేడి వారట. సుబ్రహ్మణ్య శేఖారు అను ఆయన గురువుజ చేయసు సందర్భంలో 13 సంగమములు వయసుగల యా బాలుని ఆహ్వానించగా ఆనాడు యా శైల్యేచేపి అయ్యర్ చేసిన వారికథా కొలశైపమును పండిత పొమరులుహడు ముగ్గులు కౌగా దేశికారు ఆసంద పరవశుడై సభికీర్తి సమత్యంలో యితనికి “మహా” అను గొప్ప లియదు నొసంగి ఘనంగా సక్కరించెను. ఇతకు 7ట శేరుక్కర్త రాగమలలో నొక గొప్ప రాగమాలికిను రచించిన మహానుభావుదగుటచే యితనిని అంగ్కవియగు మోజార్తలో పోల్చుదగునని చెప్పు దురు. ఇతడు క్రి. క. 1893 సంగమనంలో జనవరి 7 వ తేదీన 49 వ యేట స్వగఫుహయ్యెను.

93. వట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ :— ఇతడు క్రి. క. 1845-1902 కొలమనాటివాడు. ఆపొస్టాస్వామిప్రభావ్యాఖ్యానుడు. ఆంధ్ర, తమిళ భాషలలోను, సంగీతమలలోను గొప్ప పండితుడు. మానాంబుచావడి వేంకట సుబ్బయ్యగారి శిష్టుడు. తయమ గాక్రము తుండుల అతికరించుగా నందులుచే విపరీతమైన సాధన చేసి తన గాక్రముఱ మాధుర్యమైనదిగా చేసుకొనగలిగిన సంకల్పాన్నిచ్చి ఉద్యుమించు. ఇతడు శాస్త్రగ్రామ రచనల ననుసరించి “శేంక్లేష” ముద్రతలో ఆశేష కృతులను, వర్ణములను, తీల్కానాలను, భాక్తిలను రచించిన సమర్థులు. చేగడ రాగాలాపనలో తయమనకు గల ప్రత్యేక శైల్యేచేపి సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ అని పిలువబడిను. మరియు ఆప్టోక్రషక తాళములలో నొక తైన 128 అటురకొలములుగా లింగమందన తాళములో నొక గొప్ప పల్లవిని రచించి ఆక్రూన్చుతంగా గాచంచేసి సభాసదులను ఆనందపరవతుంగా చేయగల ఏక సంగీత విద్యాంసుడు. ఇతకు తొల్పంపట తీమూర్తి తీమూర్తి లాంహ, తదుపరి చెన్నవట్టం (పుద్రాను) లాంహ నిశించుటచే వట్టం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ అని పిలువబడిను. తయని రచనలకుగాని, గానమనమగాని రాగ భావము ప్రత్యేకత ఇసును. తయమ రచనలలో “ఇంతకరమై” (ఇస్కుడు); రఘు వంక. సుధాంబుధంద్రు” (కదనకుతూహాలము); “మనున ఔర నమ్మతిసి” (చేగడు); “నిన్ను ఆచి ధన్యుడైని” (సారాప్టు); వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములను. ప్రభావ్యత సంగీత విద్యాంసుడుగా కీర్తి సందిష్ట క్రిందిన క్రిందిన క్రిందిన ఆహ్వాం గార్చి యామస మధ్యాంశుధ్వండురు,

94. రామనాథపురం శ్రీనివాస అయ్యంగార్ :— ఇతకు 19-20 కశ్మీరములకు చెందినవాడు. తమిళ వైష్ణవ బ్రాహ్మణులు, సంగీత సాహిత్యములలోను, తెలుగులోను గొప్ప విద్యాంసులు. పట్టుం సుబ్రాహ్మణ్యమ్యేర్ గారి ముఖ్య శిష్యుడు. రామ్యుడ్ రాజువారు యాయనకు సంగీత విద్యను సేర్పించి తన ఆఫ్సాన విద్యాంసు నిగా చేసుకొను. ఇతడు తెలుగులో అసేక కృతులను, తానవర్ణములను, తెలుగులను, జావటీలను స్వనామి (శ్రీనివాస)ముద్రకో రచించినగాపుసమధులు. ఈ రచనలలో “సరనమును” (కాసడు-అట) అను తానవర్ణ ము, “సరగున పాలింప” (కేదారగౌడు); “పరమపాపనా” (శ్రావ్యకల్యాణి) వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములు. సేచిసుప్రసిద్ధ గాయకకిభామణియగు సంగీత కశ్మానిధి, సంగీత రత్నాకర శ్రీ అరియకుడి రామానుజ అయ్యంగార్ యాయన ముఖ్యశిష్యుడుపుడును.

95. చెయ్యారు చెంగ్వేరాయశాస్త్రి :— ఇతకు క్రీ. శ. 1810 - 1900 కాలమునాటివాడు. ఇంటి పేరు మార్పెద్దివారు. జన్మస్థానము చెంగలుట్టుజీల్లాలోని “పెటంశేరు” అను గ్రామము. సంగీత సాహిత్యములంఘను, అంధ్రమండలము, భరతనాట్యకాస్త్రములందును మిగుల పాండిత్యమగలవాడు. ఇతడు ఒంస్క్రూతాంధ్ర, తమిళ భాషలం దశేక కీర్తనలు, పదమలు, యత్కామానులు, పద్మకాంధ్రములు రచించెను. ఈతడు రచించిన కీర్తనలు మహాయ 1000 వఱమ ఇంకని చెప్పుము. తీటిలో 360కీర్తనలు కంఠి కామక్షీలేవిపైను, 240కీర్తనలు మధుర మిమాస్క్షీలేవిపైను, 100కీర్తనలక్ష్మీగా శ్రీ తిముపతిశేంకశేఖర్యులిపైను రచింపబడినవి. ఈ కీర్తిలలో కొన్ని మధ్యమకాల సాహిత్యములలోను, కొన్ని అసుప్రాస, అంత్యప్రాసపలలోను మాడి యుండును. ఇతడు పైన డలిసిన రచనల సోగాక, మాద్దుకుమార శతకము, చారు శీలా విలాసము వంటి తెలుగు పద్మ ప్రభంధనులను, కుఢ స్వరాత్మరములలోకూడిన కండపద్మములనుడు రచించెను. ఈతని కండపద్మము నొకటి యా క్రిందాచుసాది.

ఈంటి సాము పద్మ ఏరిమ పుస్తకి — గామని దనిగాని మగని గాదనిగిదా !

సి మమ మరి సరితనిగాని — పామరి ఉగమానిగాని పనిగాదనిగా !

శ్రీ విధనుగా నుదును. మరియు నికిడు “దిగంఠములు జయింప నీమాస్క్షీలేవి కెడల్ట” (క్రూరవి - ఆట) వంటి దఱవులను, “సుండరేషనిశాస” మణి యత్కామానుడు తెలుగులో రచించియున్న గొప్ప క్రతిభాంధుడగును,

96. వైదీక్ష్యరన్ కోవిల్ నుబ్బురామయ్యర్ :— ఇతకు 18-19 కశ్మీరములకు చెందినవాడు. తమిళబ్రాహ్మణులు, సంగీతమండలోను, తమిళ భాషలలోను. గొప్పపండితుడు. ఇతడు తమిళములో కృంగార రస్తుభానైన అసేక పదమణిన “మాద్దుకుమార” ముత్రతో దచించి విశేషమైన క్రిందాందినవా డగుడు.

97. మైనూరు సదాశివరావు :— ఇతడు మహారాష్ట్ర ప్రాంతానుడు.

18 - 19 శతాబ్దియులకు చెందినవాడు. వాలాజా పేట శేంకటరమణ భాగవతుల కిఫ్ఫ్యాదు. మైనూరు సంస్కార విద్యాంశుడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్ప పొండిక్యముగల వాడు. ఇతడు స్వనామ (సదాశివ) ముద్రతో ఆసేక కృతులను, వర్ణ ములను, తీలానాలను రచించెన. ఈయన కృతులలో ఆసేకము స్వరసాహిత్యములతో మాడి యాండుటచే వినుట కోతో రంజకముగా నుండును. పిటిలో “వాచామగోచరుండని” (ఆతాజా) వంటి కృతులను, “ఏషగుతసోధించెరో” (భన్యాసి-అది) వంటి పదవర్ణములను, మిగుల ప్రసిద్ధములను.

98. తిరుపతి నారాయణప్రాము :— ఇతడు అంద్రుడు. తిరుపతి వాస్తవ్యాదు. తెలుగులోను, సంగీతములలోను మంచి ప్రాణిక్యముగలవాడు. ఇతడు శేంకటేచ్చ్యరుని భక్తుడు. “శేంకటేశ” ముద్రతో ఆసేక కృతులను, జావళీలను రచించెన. పిటిలో “పరాకేల సరస్వతి” (నాటకమంజే) “ఇక సైనసా” (ప్రముఖిక) వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములను.

99. మైనూరు లింగరాజ అర్థ :— ఇతడు మైనూరు సంస్కారమునకు చెందినవాడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్ప పొండిక్యము గలవాడు. కృతిరచయిక అలో నొక ప్రమాణముగా పేరొందినవాడు. స్వనామ (లింగరాజ) ముద్రతో యితడు రచించిన కృతులు బహురంజకముగా నుండును. పిటిలో కొన్ని తికి చిట్ట స్వరములమూడ యాండును. ఇట్టి రచనలలో కృంగారలవారి (సీలాంబరి-అది) వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధము అనునా.

100. చిన్నికృష్ణదాసు :— ఇతడు సంగీతములలోను, తెలుగులలోను, విశేష పొండిక్యము గలవాడు. స్వనామ (చిన్నికృష్ణ) ముద్రతో యితడు రచించినకృతులు, స్వరజతులు, బహుప్రసిద్ధము అనునా. పిటిలో “సాండివాయనవే” (ఖమాసు-అది) అను స్వరజతి విశేష ప్రచారములలో గలదు.

101. భర్తృపురి నుబ్బిరాయర్ డి పట్టాభిరామయ్య :— నీయథ యాండు సౌధర్యాలు. సంగీతములలోను, తెలుగులలో గొప్ప ప్రమీలికగలవాడు. తెలుగులో కృంగార రసప్రధానముగా పీరు ఆసేక జావళీలను రచించిరి. “భర్తృపురిక” ముద్రతో సుబ్బారాయర్ ను, “తాళవేశిక” ముద్రతో పట్టాభిరామయ్యయాండును, రచించిరి. తుంగావళీలలో “మరుబారి తాళవేసురా” (ఖమాసు-అది); “కొమ్మకోవాని కంత చిగువే” (ఖమాసు-అది) వంటి రచనలు బహుప్రసిద్ధములనును. పిటిని సంగీత కచ్చెరింధును, భరతసాట్టు ప్రదర్శనములందును కొంచెనగా పొడుచుండుడు.

102. ఈన్ను కుడి కృష్ణాయ్య తార్కణ :— ఇతకు తమిక బ్రాహ్మణులు. సంగీతములోను, తమికములోను, తెలుగులోను, మిక్రోనీ పాండిక్యులుగలవాడు. రామాన్ధ శ్రుతము సంస్కార విద్యాంశులు. స్వానాము (కృష్ణ) మాద్రతో యిత దసేక కృతులను, వర్ణములను, తిల్లానాలను రచించి కీర్తివీందిననాడు. ఈమానురచనలలో “సీవే నన్ను పరిపాలించుటవు” (కాంభోజి-ఆది) వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములను.

103 కచ్చారు దామ్మిటామూర్తిశ్శు ఓ దేవుషయ్య :— ఈయథయిలు వచుసకు సోదచులు. కచ్చారు వాస్తవ్యాలు. సంగీత, సాహిత్యములంచు విశేషపాండిత్యులు గలవారు. “గద్భపరి” మాద్రతో నీరు రచించిన కీర్తనలు బహుప్రసిద్ధముగా నన్ను చి. వీటిలో “మిరిమరి నిస్సై” (కాంభోజి-రూపకం) “బ్రోవసమయమిదె” (గౌరీమనోవారి-ఆది); “రారా రామూ” (ఖంగాళా-ఆది) వంటి కృతులు ప్రసిద్ధములను.

104 తమాన్నము శింగరాచార్య సోదరుఱి :— వీరయథయిలు సోదచులు. అంధ్ర తైట్ల బ్రాహ్మణులు. సుబ్బరాయకాత్రీ, కిఫ్యులు. చెన్నపట్టాము సంఘ నివసించినవారు. సంస్కృతాంధ్రములోను, సాగీకములోను, విశేషపాండిత్యులు గలవారు. విజయనగరం క్రితానంభగజపతి మహారాజువారి ఆస్థానవిద్యాంశులు. శేషకల్పనలు విలిసిల్ల అసేక కీర్తనలు, జావరీలు రచించిన వాగ్దేయకారకలు. వీరి రచనలు ముఖ్యముగా లోడి, భైరవి, కాంభోజి, శంకరాధరణం, చిలవారి, నాటకురంబి, ఆసంద్రభైరవి, కల్యాణివంటి రక్తిరాగాలలో కుపుచున్న చి. ఈ సోదరులు దంగీత లక్ష్ములక్షుములలో విశేష కృష్ణిచేసి, తాము రచించిన రచనలోగాక, శూర్యాచార్యులు రచించిన గీత, కథ, పవ, కీర్తనాదులనుకొడచేర్చి బహుధిషోపయోగ కరముగా (1) స్వరమంజరి (2) సంగీతశాసనిధి (3) గాయకపారిజాతము (4) గాయక లోచనము (5) గాయకసిద్ధాంజన మును అయిమ గ్రంథములను ప్రకటించియుండిరి. మరియు శీయ శ్రీమాన్ పీణి రామానుజాచార్యులుగారు సమకారిపున “సంగీత సర్వాంశసంగ్రహము” అను గ్రంథమునకూడ పరిష్కారించి నటుల తెలియుచున్నది.

105. తాట్టూరి నారాయణకవి :— ఇతకు 104, శతాబ్దిములోని వాడు. సంగీత సాహిత్యములలో మిగుల సమర్థుడు. ఒక నాటి రాత్రి యాయినకు స్వప్నములో గుర్తున క్రిషేంటు కివార్యుడు కనషించి, నాయినా! నీవు రామాయణ మును కీర్తనలుగా రచించువని అనలిచ్చేనట. బెంటలే యితకు మేలాక్కుని తవ స్వప్న కృతాంకమును తెలిపి రామాయణమును కీర్తనతో హరికథగా రచించేనట. దినిలో కీర్తనలోగాక లోపారాలు, మంజరులు, రగడలు, పరాచుచూమరాదులు మైకమువుండి, అమి. (30)

అంతాయనప్రాసాది నియమములలో కూడి వుండును. ఈ రామాయణమును “పొత్తుండ్రుడు”మన గ్రామంలోని శ్రీరామచంద్రుని కంకితమివ్యబడినందున దీనికి మొత్తముండురోమాయణమని పేరు గలిగిననిచెప్పాడురు.

106. వీణ శేషన్న :— ఇతడు క్రీ. శ. 185లో జన్మించెను. తండ్రి పేరు. చిక్కరామపు. ఇతడు తంబాహూరునుండి మైనూరు కచ్చి థిక్కపడిపోయెను. శేషన్న కర్మాత్మకుడు. తెలుగులోను, సాగికుమలోను, గొప్ప పండితుడు. వీణాలో అద్భుతమైన పాండిత్యముగతాడు. గనుక వైశిఖ భిఖామణి యను బిరుదు నొండెను. ఇక్కడ ఫిలేలు, జలతరంగిణి, స్వరబత్త, పిణ్ణునో, వోర్క్స్ నియమం వంతి ఆనేక సంశీలనవ్యవహారమందుకూడ మిక్కటి ప్రాపోగ్యము గలవాడు. తెలుగులో ఆనేక వర్జములు, చాపలీలు, తిల్లానాలు, రచించిన సమర్థులు. మైనూరు ఆధ్యాత్మిక విద్వాంసుడు. యావదాఖ్యరకుమలో వర్యాంచి వీణావాయ్యములో అభింద మైన భ్యాంచి నాజ్ఞించిన ప్రతిభావంతుడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1926లో స్వగ్రసుడయ్యెను.

107. పరాంకుళదాసు .— ఇతడు 196, కత్తాబ్దమువక్త చెందినవాడు. చెప్పుప్రాపాంతమున నినిసించినవాడు. భజన సంప్రదాయమువక్త చెందిన సంకీర్తన రచయికలలో సుప్రసిద్ధుడు, ఈయన కీర్తనలను పరాంకుళదాస కీర్తనలను పేరువో సోక గ్రంథముకూడ ముద్రాసులో ప్రచమరింపబడెను. ఈ కీర్తనలు భక్తిరస పూర్తమై శ్రీరామచంద్రుని స్తుతించువిగా నుండును. తీచిలో యొక్కవ భాగము తెలుగులోను, కొన్ని మాత్రము కంస్కారంలోను, తమిళంలోను, హిందుస్తానీలోను గలవు. ఈ కీర్తనలు, అంధ్ర, తమిళ దేశములందుగల భజన సమాజములందుకు తండ్రముగా పొడుచుండురు. ఇతడు ఈన సురూవున తిరుపేండు తాతా చార్యులనీదను, శ్రీ రామానుజాచార్యులనీదనీ పోగాక ముద్రాసులోని శ్రీ పార్థసారథి స్వామి, శ్రీ రంగనాథస్వామిలనిద కూడ కొన్ని కీర్తనలు రచించెను. ఈతని రచనలలో కీర్తనలేగాక దేవుని సిల్ఫోర్పుర, కైంకర్యాతలందు పాఠుకొను కందాధ్యములును, అరగింపు, విడెము, పచింపు, లారి, జోల్ల, మేలంకొలుపు, మంగళములకు సంబంధించిన పాటలు, స్తోత్రములు కూడ గలవు. ఈతని రచనలలో ధన్యసీరాగమునగల “రాముని మినచో ధూమిలో జోగాక స్వామియు లేచు నుమా” అను కీర్తన మినుల ప్రసిద్ధమును. ఈ కీర్తనలలోగల ఆఱు చరణములును, తెలుగు, తమిళము, కన్నడము, మహారాష్ట్రీయు, హిందుస్తానీ అంగ్గుములనేది, ఆఱు భాషాలలో రచిపుషుటుచే యట్టి కీర్తన, మాధ్వమో కీర్తన యని చెప్పబడున.

108. అదిభూతు నారాయణదాసు :— ఇతడు క్రీ. శ. 1864 కు దశ అంతరక్కొమీ సంతక్కర గ్రామఃపుర చతుర్మిసాడు అంధ్రప్రదేశ్ లోని ఒళ్ళాడు.

గ్రామములో జన్మించేను. తండ్రిపేటు పేంకుచుటునులు. తల్లి పేటు నరసముద్రంకు పేరుగొఱ్ఱవిడ బ్రాహ్మణులుతు. సంస్కృతాంధ్ర, ఆంగ్ల, పారిషికభాషలలోను సంగీత, శైల్పిచ, వ్యాఖ్య, భరతకాస్త్రములలోను, కవిత్వములోను అద్భుతమైన కాండిత్వముగల వాగ్దీయకార్యదు. విజయవగరం మహిరామా సుగీతక్రాలాధ్యాత్మ డ్యూగ్ చూగా చాలాకొల ము పుచ్ఛిని గమనించు. బహుగ్రంథిక్రమాంగ్రామాలు పరస్పరా తీంచి రాజుధిరాజుల చే సైతసు ఘనమైన సన్మానములాందినించాడు. హరికథాత్మిక మహాదుడు గొప్పవిషయానొందినవాడు. తాయన అసలు పేరు అంతారాసుమాను నారాయణదాసు అను వీయతో ప్రసిద్ధికొందినవాడు. తాయన హరికథాత్మిక మహాదుడు గలవనితెలియుచున్నది. (1) జానీకపథము (2) రక్కిటీకల్యాణము (3) మార్గ్యంజేయ చరిత్ర (4) హరిశ్వరంప్రోపాభ్యాసము (5) అంబరీష చరిత్ర (6) భిమ్మచరిత్ర (7) ప్రమ్మచరిత్ర (8) గాకేంద్రమాక్షము (9) ఇంధార్థరామాయణములగును. తాయనకు అసేకమంచి కిమ్ములుగలరు. తఁ మహాపంచితుడు యాచీవల చే స్వర్గముడయ్యెను.

109. యల్. ముత్తమ్మి భాగవతాంక్ : - ఇతిదు ప్ర. క. 1877 - 1915 కొలునుచూచివాడు. తమిళ నాటులో గం “శ్రవణల్యేలి” గ్రామమునందు జన్మించేను. హరికేశవల్లారులో నివసించేను. తండ్రిపేయ లింగయ్య. తల్లి పేట అవందవల్లి. ఇకదు సంస్కృతాంధ్రములలోను, కన్నడ, తమిళ భాషలందును, సంగీతములలోను, కవిత్వములలోను విశేషపాండిత్వముగలవాడు. నుప్రసిద్ధ గాయకుడేగాక, వయులిక్, గోట్లు, మృదంగవాద్యములలుకూడ మిక్కిల్లి ప్రాపీణ్యముగలవాడు. సంగీతికచ్చేరి అసేగాక హరికథాకొల తేష్టములనుకూడ అక్ష్యన్ధుముగా చేయగల గొప్పముద్దుము. ఇతిదు వాడుకలాగిల రాగములందేగాక అహర్వరాగములలో సైకము రచించిన కృతులు, కళ్ళములు, రాగమూలికలు, తిల్లానాలు, దశములు యాయన లీచించియున్న ప్రపాచే విశేషప్రచారములాసికి రాగములు యొంతము విశేషము. ఇతిదు మైసూరు ఆసాన విద్యాంసుగుగా నున్నప్పటి ప్ర. క. 1936 లో “చాముడూబ్రాహ్మితర శత నామ సంకీర్తనావరి” అనుగ్రంథమును కన్నడములో రచించేను. మరియు “ఇంధుక్ర శక్కిరసలు” అను గ్రంథము సంస్కృతంలలోను, “సంగీత కల్పిద్రమము” అను గ్రంథమును తమిళములలోను రచించేను. ప్ర. క. 1930 లో మదరాసు సంగీతాంకాడమి జరిపిన కొన్నరాశుకు అధ్యయనుగుచుగానుండి “సంగీత కళాసిద్ధి” లిటరసీండెను. 1981 - 1982 తరువ మదరాసు టీచర్సు మ్యాజిస్టర్ కాలేజీకి అధ్యయనుగుగానుండెను. 1986 నుండి తిరువామ్మారు స్ట్యామిలీ టీచర్సు అధ్యయనుగుగా నుండి 1942 లో దాక్ష శట్ట విఠువుకూడ నొండెను. తాయవ ప్ర. క. 1945 లో స్వర్గమువెయ్యెను.

110. హరి నాగభూమణము :— ఇతడు క్రీ. శ. 1684 లో జన్మించాడు. అందువల్ల, తెలుగు వైషణవైశిష్ట ప్రాప్తిస్తాము. తండ్రిషీమ సరసింహాశ్రాత్తి. కృష్ణాజిల్లా బందరు వార్షయ్యలు. సంగీత, పాపిత్వములలోను, అంగ్లభాషామలోను (థ. వి.) గొప్పపండితుడు. న్యాయవాదవృత్తిలో నండియు జంత్ర (వయులిన్) గాత్రము ఉండు అత్యుగ్మాకంగా సంగీతకచ్చేరీలు, కథాకూలక్షేపములు, చెయగలప్రతిభావంపుడు. అశ్రురూపరాగమలలోనేతము అశేష కృతులను రచించి సంగీత, పాపిత్వాశాసనాలు, వాగ్దేయకారకరత్న వంటి బిధులలొందిన ప్రసిద్ధ పురము. అశేష సంస్కారమంచ గానంభులుచేసి భనసస్మాప్తములొందిన సమర్పణ. ఈయన కృతులలో గాక త్వాగరాజ స్వామి చరిత్రలు, శంకరాచార్య చరిత్రము, రాఘవాయిము, రామరాఘవ స్వస్తరాజము, విధివిషాకరణతో (హరికథ), పాదుకో పట్టాభిషేకము (హరికథ) వంటి గ్రంథములనూడు రచించియుండేను. ఈయన యిటివలసే సస్యసించి స్వాగతములుయ్యాను.

111. మాత్రు తాండ్రవరు :— ఇతడు 18వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. ప్రావిద్భావయందును, సంగీతమందును గొప్ప పండితుడు. శిథభక్తాంగ్రేసరుడు. చిదంబరమాధునితై భక్తి, కృంగాదరసములలో యితడు రచించిన పదములు, కీర్తనలు, మిగుల ప్రసిద్ధము అనును. ఇతడు ఆరూపాచలకవిరాయర్ కు మందువాడనిచెప్పాడు.

112. అరూపాచలకవిరాయర్ :— ఇతడు క్రీ. శ. 1711-1777 కౌమంచ చెందినవాడు. కెంచార్పురు జీల్లాలోని “తిఱ్పు యాది” గ్రామవార్షయ్య. ప్రావిద్భాషామలో పండితుడములు శేరిసిన విషయాలుపై. సంగీత విద్యా సమాప్తి. కంబరామూర్యాయిను ఆర్థ ప్రసాదమును చేయటలో ఆతే సమర్పణ. తండ్రి షీమ సలకంబి పీడి. కల్పించే వల్లియు. ఇతడు క్రీ. శ. 1771 లో రచించి పాటిని కొపోవచ్చడం క్రీ. మార్చి మధ్యకాషము దశియుర్ సభలో క్రీ. రామస్వామికీష్ణులవంటి మహావిద్యాంసుల సమక్షమున విశించి కనకాథాభిషేఖమొందిన ప్రతిభావంపుడు. మరియు నితికు శర్మ గాజీ పులపూరాయర్, శర్మగాజీకామై హనుమార్ పిల్లె కమిశ్, అశోమాఖి నాటకంటి ప్రసిద్ధ రచనలుడు రచించిన సమర్పణను.

113. పావవినాశ ముదలియార్ :— ఇతడు 18వ శతాబ్దములలోని వాడు. తులజాకీ మహారాజు సమకాలికుడు. సంగీతమందును, ప్రావిద్భాషామయందును విశేషపాండిత్యము గలవాడు. ఇతడు “పాప వివాహ” అను స్వామముద్రించి విందాథులైగా అటే: పదములు తమిషమలో రచించి కీర్తి పొండెను.

114. కవికుంజర భారతి :— ఇతడు క్రీ. శ. 1810-1896 కాలమనాటి వాడు. రామ్యాద్జిల్లాలోని “పెటుంగరై” అను గ్రామమంచునివసించేను. తండ్రి కేఱ సుబ్రహ్మణ్యాభారతి. భాలమ్మునండే సంగీత, సాహిత్యములలోను, కమిశను, కవిత్వముల లలోను, గొప్ప పాండిత్యము నంపాదించినవాడు. దైవాధిక్రమములను తన కెళ్ళాసమును దేవుని మహిమలను ఫుతించుటకై వినియోగించేను. మథురకి భారతిలో యితడు కి మంచి స్నేహము కలదు. ఇతడు కివగంగరాజగు శ్రీ గౌరివల్లభరాజచేతను, రామసాధస్తరం రాజగు శ్రీ మహాత్మరామలింగ సేతుపతి రాజుచేతను అప్పోనింపబడి కన రచసలచే వారిని షైఖించి వారి ఆశ్చర్ష ఇద్దాయిను. మరియు శ్రీ పొస్టప్యామి సేవార్ కోరికపై ఆరుణాంలా విరాయర్ యొక్క రామసాటకమునును రించి కండుని జారికైన గేమాటికంగ క్రీ. శ. 1861-1871 కాలములో రించి శూత్రి చేసేను. కర్మాటక గుండిమలో యాతని స్కూల్సులు రాజును విశేష ప్రామాణ్యముగలవిగా సెంచబడును. ఈయన తన ఘిరించేట అనగా క్రీ. శ. 1896 య సరియగుప్పేవశంచి సంగా కార్తీక మాసమున స్వగంభీరమైను.

115. గోపాలకృష్ణ భారతి :— ఇతడు క్రీ. శ. 1811-1881 కాలము వెల్ చెందినవాడు. కమిశన్ ప్రామాణ్యము. నివాసము తంజావూరుజిల్లాలోని “నారీముం” గ్రామము. తండ్రి కేఱ రామస్యామి భారతి. తాతపేఱ కొదండరామయ్యర్. గొప్ప వైషీటడు. గోపాలకృష్ణభారతి ఆజన్మ బ్రహ్మచారి. వేదములందును, యోగవిద్య యందును, సంగీతమందును విశేష ప్రతిభగలవాడు. సంగీతకొలాషేషములచే న్యాయించిన భఫనమును చాన భర్తుమాలు వినియోగించిన త్వాగమూర్తి. న.దసార్ చరిత్రమును నాటకముగా రచించి ప్రీ కండపు చెట్టియార్ సమక్షమలో ప్రదర్శించి ఆయనచే గపు సన్మానము నొందినవాడు. ఈ నాటకమును “కిష్టి” అను క్రాంతి వుద్దోగి ప్రకటించేను. మరియు జ్ఞానవిందు, జ్ఞానకోమ్మి వంటి గ్రంథములను, ఆషార్ ప్రాగ్నియా నార్, తిరు నీలకొంకనయినార్, కర్కై కాల్ అమ్మయార్ వంటి చరిత్రలను, మరిళాన్ని సంగీతనాటకములను “గోపాలకృష్ణ” ముద్రణ్ రచించి క్రీ. శ. 1881 సంగా మాఘ మాసములో మచ్చివరాత్రి వాడు స్వగంభీరమైను.

116. వేదనాయకం పిట్టి, పిట్టి ఇతడు 19వ శతాబ్దములోనివాడు. సంగీత ములోను, ప్రావిడభామలోను అతి సుమధురడు. కమిశనులో యితడు రచించిన కీర్తమలు బహురంజకముగా నుండును, కమిశన్ కీర్తనరచయితలలో నిత జ్ఞాక మఖ్యాదగును.

117. మారిముత్తుపిట్టి :— ఇకడు 19 వ శతాబ్దిమాలాలోనివాడు. తమిళములాను, సంగీతములాను గొప్పపాడితుడు. ఈక్కురథ్రక్కుడు. చిదంబరములాలోని శ్రీ నటురాజు స్వామిని స్ఫుతించుచూ యితడు తమిళములారచినిచిన కీర్తనలుభేరసప్రధానములను. తైనెతెలిపిన తమిళ వాగేయుకొరులేగాక తిరుజ్ఞాన సంబంధస్వామిగళ్లు, తిరువుక్కురనుస్వామిగళ్లు, మంచరమూర్తిస్వామిగళ్లు (సేవరకీర్తనలు) అడుగణిఱి నాథరులు (తిరుప్పగళ్లు), సిద్ధార్థులు (తమిళకీర్తనలు) రామలింగస్వామి (తిరువరట్టాపు) కణటిప్రభాగ్యక తమిళ తచుచులు అమూల్యమైన తమ రచనలను మనకంచించి కీర్తనిందిరి.

19-20 శాలకు చెందిన స్వసిద్ధ గాయక, వాడక, భాగవతశిఖాములు:-

118. కీర్తిశేషులైన శ్రీ అందనార్ సుబ్బయ్యర్, పంచాంగయ్యర్, వెరియుప్పత్తి, దిన్నుకైత్తి బ్రహ్మిందడక్కతి, కోయంబురూరు రాఘవయ్య, ఖమాను మాధవరావు, తంజావూరుకృష్ణభాగవతార్, మంధకోణం పంచాపకేభాగవతార్, దాసవాద్యం కృష్ణయ్యర్, పొల్చికృష్ణయ్యర్, స్వరబత్ కృష్ణయ్యర్, గోటువాద్యం శ్రీనివాసరావు, స్వాట్ కశరథచాత్రి, అసంతరామ భాగవతార్, జలతరంగం సుబ్బయ్యర్, ప్రతాప రామస్వామి, తిరువారూరు కుబ్రకృష్ణయ్యర్, (సంగీతకాషాది గ్రంథక త్రు) కోణసేం రాజపురం వైద్య నాథయ్యర్, ప్రముఖనం, వారకాళి సుబ్బారామయ్య, సుసర్ల దక్కిణామూర్తిచాత్రి, చిదారం కృష్ణపు, తిరుకృష్ణదికొవల్ కృష్ణయ్యర్ (కయులిన్) గోవిందస్వామిపిల్లె (కయులిన్) మృదంగం నారాయణస్వామి, మామండిపిల్లె (కొనగోలు) కైనాపిల్లె, దక్కిణామూర్తిపిల్లె (మృదంగం & కంచిరా) అశగనందిపిల్లె (మృదంగం) ఘటం సువదశేఖయ్యర్, పొస్పంగ్ సీతారామయ్యర్, పొన్ను స్వామి కిల్లె (నాగస్వరం) రాజరక్కపిల్లె (నాగస్వరం) పీణి భద్రమ్మ, తుమరాడ సంగమ్యురుచాత్రి (పీణి) తమని అయ్యతరామచాత్రి (పీణి) పారుపల్లి రామకృష్ణయ్యపంచులు, బలిజేపల్లి సీతారామచాత్రి, భేషణకొండ చిన్నయ్యపంచులు మొదలగు ప్రభాగ్యక విద్యాంశులు దక్కిణభారతంలో జరించి కర్మాటక గంగిరమన గాక్రంతా కొండచును, వాద్యములలో కొండరువు, కథాకొండములలో కొండరును అహర్యమైన కృష్ణచేసి పొందిన పొండిక్కు ప్రతిభవచున చిరకీర్తి నొందియుండిరి.